SĀRATTHA-PPAKĀSINĪ

SAŊYUTTA-NIKĀY'AṬṬHAKATHĀ

OF

BUDDHAGHOSÂCARIYA

Pali Text Society
TEXT SERIES No. 120

SĀRATTHA-PPAKĀSINĪ

BUDDHAGHOSA'S COMMENTARY ON THE SAṄYUTTA-NIKĀYA

EDITED BY

F. L. WOODWARD, M.A

VOL. III.

ON SAḶĀYATANA-VAGGA (SECOND PART)
AND MAHĀ-VAGGA
WITH INDEX TO VOLS. I.-III.

Published by
THE PALI TEXT SOCIETY, LONDON
Distributed by
ROUTLEDGE & KEGAN PAUL LTD
LONDON, HENLEY AND BOSTON
1977

First published . . . 1928
Reprinted 1977

ISBN 0 7100 8800 0

Printed in Great Britain by
REDWOOD BURN LIMITED
Trowbridge & Esher

PREFACE

FOR this third volume I have been able to use, in addition to the Sinhalese Texts and MSS. of the first two, a transcript from the Burmese kindly made for me by Messrs. Maung Kyaw Win, M.A., and Lu Pe Win, M.A., both of Rangoon University College and assistants to Professor P. Maung Tin, at whose request the work was done as a labour of love, the whole being revised by the Professor himself. To these three I must render hearty thanks and express regret that the delay in printing my MSS. sent in years ago, but of course awaiting their turn, prevented my acknowledgement of their careful labours.

Secondly, I must thank Dr. Helmer Smith, of Stockholm, for kindly offering, through Mrs. Rhys Davids, to help me by giving extracts from the *Purāṇa-Ṭīkās* of *Saṃyutta-Nikāya*, which I do not possess—an offer of which I could not make use, as my work had been finished and sent in some time before, and my distance from printers is prohibitive. I am consoled by the thought that my full index to this Commentary may prove of use to him in his great work, with Prof. Andersen, on the Pāli Dictionary.

F. L. WOODWARD.

ROWELLA, TASMANIA.
1936.

CONTENTS

Sārattha-ppakāsinī nāma Saŋyutta-nikāyaṭṭhakathā

III.

I.

SAḶĀYATANA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

(*continued*)

(P. 142 *of Pāli Text Soc. Ed.* iv. *Catuttha-paṇṇāsa*)

I. NANDIKKHAYA-VAGGO.

1.

Nandikkhaya-vaggassa paṭhame; nandikkhayā rāgassa ca khayato ekattha-vuttaŋ.[1] *Suvimuttan* ti, arahatta-phala-vimutti-vasena suṭṭhu vimuttaŋ. Sesam ettha dutiyâdīsu ca uttānam eva.

5.

Pañcamaŋ samādhi-vimutti-kallānaŋ.[2]

6.

Chaṭṭhaŋ paṭisallāna-kallānaŋ[2] citt' ekaggatañ ca kāya-vivekañ ca labhantānaŋ 'etesaŋ kamma-ṭṭhānaŋ dhātiŋ gamissatī' ti ñatvā kathitaŋ. Tattha *okkhāyatī*[3] ti, paññāyati, pākaṭaŋ hoti. Iti dvīsu pi etesu saha-vipassanāya cattāro maggā kathitā.

---

[1] *So* A, C, G, *but* C_1 rāgakkhayo rāgakkhayā nandikkhayo ti nandiyā ca rāgassa ca atthato ekattaŋ v.

[2] C_1 vikalānaŋ.

[3] *So text and all MSS., but according to this we should read* akkhāyati.

7.

Sattamâdīsu tīsu therassa vimutti-paripācanīyā dhammā kathitā.

10.

Dasamâdīni tīṇi pāṭiekkena[1] puggal' ajjhāsaya-vasena vuttāni. Tesaŋ attho vutta-nayen' eva veditabbo ti.

II. *Saṭṭhi-peyyālaŋ.*

Tadanantaro saṭṭhi-peyyālo nāma hoti. So uttān' attho va. Yāni pan' ettha saṭṭhi suttāni vuttāni *chando pahātabbo* ti, evaŋ tassa tassa padassa vasena bujjhanakānaŋ ajjhāsaya-vasena vuttāni. Iti sabbāni tāni pāṭiekkena puggal' ajjhāsaya-vasena kathitāni. Ekeka-sutta-pariyosāne catusaṭṭhi bhikkhū arahattaŋ pattā ti.

III. SAMUDDA-VAGGA.

1.

Samudda-vaggassa paṭhame: *cakkhuŋ, bhikkhave, purisassa samuddo* ti, yadi[2] duppūraṇ' aṭṭhena vā samuddan' aṭṭhena vā samuddo, cakkhum eva samuddo: tassa hi paṭhavito yāva Akaniṭṭha-Brahma-lokā nīlâdi-ārammaṇe samosaraṇan[3] ti paripuṇṇa-bhāvaŋ kātuŋ na sakkoti, evaŋ duppūraṇ' aṭṭhena pi *samuddo.* Cakkhu ca tesu tesu nīlâdīsu ārammaṇesu samuddati; asaŋvutaŋ hutvā osaramānaŋ[4] kiles' uppattiyā kāraṇabhāvena sadosa-gamaṇena gacchatī ti samuddan' aṭṭhena pi *samuddo. Tassa rūpamayo vego* ti, samuddassa appamāṇo ūmi-mayo vego viya tassâpi cakkhu-samuddassa samosaritassa[5] nīlâdi-bhedassa ārammaṇassa vasena appameyyo rūpamayo vego veditabbo. *Yo taŋ rūpamayaŋ vegaŋ sahatī* ti, yo taŋ cakkhu-samudde samosaṭaŋ rūpa-mayaŋ vegaŋ manāpe rāgaŋ amanāpe dosaŋ asamapekkhite mohan ti evaŋ

---

[1] C_1 -ekena. [2] G. yadidaŋ.
[3] A, G. samosaranti; C. samosarante pi; C_1 ārammaṇaŋ samosarantaŋ. *For deriv.* of samuddo *cf.* SnA. 275; Mil. 85.
[4] G. -mānā. [5] A, G. cakkhuno samudda-samosaritassa.

rāgâdi-kilese anuppādento upekkhaka-bhāvena sahati. *Sa-ūmī* ti ādīsu, kilesa-ūmīhi, *sa-ūmiŋ*: kiles' āvaṭṭehi, *sâvaṭṭaŋ*: kilesa-gāhehi, *sagāhaŋ*: kilesa-rakkhasehi, *sa-rakkhasaŋ*: kodh' ūpāyāsassa ca vasena sa-ūmiŋ. Vuttaŋ h' etaŋ: 'ūmi-bhayan ti kho, bhikkhave, kodh' ūpāyāsass' etaŋ adhiva-canan' ti (M. i, 460). Kāma-guṇa-vasena sâvaṭṭaŋ. Vuttaŋ h' etaŋ: 'āvaṭṭa-ggāho ti kho, bhikkhu, pañcann' etaŋ kāma-guṇānaŋ adhivacanan' ti (S. iv, 180). Mātugāma-vasena sagāha-*sarakkhasaŋ*.[1] Vuttaŋ h' etaŋ: 'sagāha-sarakkhaso ti kho, bhikkhave, mātugāmass' etaŋ adhivacanan' ti (Itiv. 114). Sesa-dvāresu pi es' eva nayo.

Sa-ūmi-bhayaŋ duttaraŋ accatarī[2] ti, ūmi-bhayena sa-bhayaŋ duratikkamaŋ atikkami. *Lokantagū* ti, saṅkhāra-lokassa antaŋ gato. *Pāragato ti vuccatī* ti, nibbānaŋ gato ti kathīyati.

2.

Dutiye: *samuddo* ti, samuddan' aṭṭhena samuddo, kledan' aṭṭhena[3] teman' aṭṭhenā ti vuttaŋ hoti. *Yebhuyyenā* ti, ṭhapetvā Ariya-sāvake. *Samunnā* ti, kilinnā tintā nimuggā. *Tantākula-jātā*[4] ti ādi heṭṭhā vitthāritam eva.[5]

Maccujaho ti,[6] tayo maccū jahitvā ṭhito. *Nirūpadhī* ti, tīhi upadhīhi anupadhī. *Apunabbhavāyā* ti, nibbān' atthāya. *Amohayī maccurājan* ti, yathâssa gatiŋ[7] na jānāti, evaŋ maccurājānaŋ mohetvā gato. Tatiyaŋ vutta-nayam eva.

4.

Catutthe: appahīn' aṭṭhena atthi, ten' ev' āha *so appahīno* ti. *Parittā* ti, pabbata-mattam pi jahitabbaŋ, aniṭṭhaŋ arajanīyaŋ parittaŋ nāma hoti. Evarūpâpi pan' assa rūpā[8] cittaŋ pariyādiyantī ti dasseti. *Ko pana vado adhimattānan*

---

[1] C_1 *omits* sagāha.

[2] B. accuttari.

[3] A, G. kilesan'; C_1 kiledan'.

[4] A. tantākulata; C, C_1, *and Text*, kulaka; G. kulatu.

[5] Vol. ii, 96 (*on* S. ii, 92; A. ii, 211).

[6] *This is part of* § 3 *in* P.T.S. *ed. of text.*

[7] A. yathā gatassa gahitaŋ; G. yathā gatassa gatiŋ.

[8] A, G. evarūpā vipassanā rūpā cittaŋ; C_1 evarūpâp' issa rūpā.

ti, iṭṭhârammaṇaŋ pan' assa rajanīyaŋ vatthu cittaŋ pariyādiyatī ti ettha kā kathā[1] ? Nakha-piṭṭhi-ppamāṇam pi maṇi-muttâdi rajanīyaŋ vatthu adhimatt' ārammaṇam evā ti veditabbaŋ. *Daharo*[2] ti ādīni, tīṇi pi aññamañña-vevacanān' eva. *Ābhindeyyā* ti, pahareyya padāleyya vā.[3]

5.

Pañcame: *tadubhayan* ti, taŋ ubhayaŋ. Chaṭṭhaŋ uttānam eva.

7.

Sattame: *aneka-pariyāyenā* ti, anekehi kāraṇehi. *Iti pâyan* ti, iti pi ayaŋ. Imasmiŋ sutte aniccena anatta-lakkhaṇaŋ kathitaŋ.

8.

Aṭṭhame: *anubyañjanaso nimittaggāho* ti, hatthā-sobhaṇā-pādā-sobhaṇā ti evaŋ anubyañjana-vasena nimitta-ggāho. Nimitta-ggāho ti saŋsandetvā gahaṇaŋ, anubyañjana-ggāho ti vibhatti-gahaṇaŋ. Nimitta-ggāho kumbhīla[4]-sadiso sabbam eva gaṇhāti; anubyañjana-ggāho vibhajitvā hattha-pādâdīsu taŋ taŋ koṭṭhāsaŋ. Ime pana dve gāhā eka-javana-vāre pi labbhanti, nānā-javana-vāre vā ti ? Eka-javana-vāre pi labbhanti; nānā-javana-vāre vattabbam eva n' atthi. *Nimitt' assāda-gathitan*[5] ti, nimitt' assādena ganthitaŋ,[6] baddhaŋ. *Viññāṇan* ti, kamma-viññāṇaŋ. *Tasmiŋ ce samaye kālaŋ kareyyā* ti, na koci sankiliṭṭhena cittena kālaŋ karonto nāma atthi, sabba-sattānaŋ hi bhav' angen' eva kāla-kiriyā hoti; kilesa-bhayaŋ pana dassento evam āha. Samaya-vasena vā evaŋ vuttaŋ: Cakkhu-dvārasmiŋ hi āpātha-gate ārammaṇe ratta-cittaŋ vā duṭṭha-cittaŋ vā mūḷha-cittaŋ vā ārammaṇa-rasaŋ anubhavitvā bhav' angaŋ otarati. Bhav' ange ṭhatvā kāla-kiriyaŋ karoti. Tasmiŋ samaye

---

[1] A, G. *omit* e. k. k.; *and with* C. *read* ettāvatā.
[2] C_1 saro (?).
[3] A, G. adideyyā ti; A. paccāreyya; G. pavāreyya; C. pabhindeyya; C_1 bhindeyya. A, G. pakhāleyya vā; C. padāleyya; C_1 pahareyya padāleyya.
[4] C_1 *inserts* sarīra.
[5] *Text and* C_1 gadhita (*cf.* UdA. 120).
[6] G. gaṇhitabbaŋ, *and omits* baddhaŋ.

kālaŋ karontassa dve va gatiyo pāṭikankhā. Imassa samayassa vasen' etaŋ vuttaŋ.

Imaŋ khvāhaŋ bhikkhave ādīnavan ti, imaŋ anekāni vassasata-sahassāni niraye anubhavitabbaŋ dukkhaŋ sampassamāno evaŋ vadāmi: Tattāya ayosalākāya akkhīni añjāpetu-kāmo ti. Iminā nayena sabbattha attho veditabbo. *Ayosankunā* ti, aya-sūlena. *Sampalimaṭṭhan* ti, dve pi kaṇṇa-cchiddāni vinivijjhitvā paṭhaviyaŋ ākoṭana-vasena sampalimaṭṭhaŋ. Tatiya-vāre *sampalimaṭṭhan* ti, nikhādanaŋ pavesetvā ukkhipitvā saha dhunantena chinditvā pātana-vasena sampalimaṭṭhaŋ. Catuttha-vāre *sampalimaṭṭhan* ti, bandhana-mūlaŋ chetvā pātana-vasena sampalimaṭṭhaŋ. Pañcama-vāre *sampalimaṭṭhan* ti, tikhiṇāya sattiyā kāyapasādaŋ uppātetvā pāṭana-vasena sampalimaṭṭhaŋ. *Sattiyā* ti, ettha mahatī daṇḍaka-vāsī veditabbā. *Sottan*[1] ti, nipajjitvā nidd' okkamanaŋ. *Yathārūpānaŋ vitakkānaŋ vasaŋ gato sanghaŋ bhindeyya* ti, iminā vitakkānaŋ yāva sanghabhedâdi-pāpakammâvahanatā dassitā. Sesam ettha uttānam eva.

9.

Navame: *hatthesu*[2] *bhikkhave satī* ti, hatthesu vijjamānesu.

10.

Dasame: *na hotī* ti vuccamāne bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ; dvīsu pi c' etesu vipāka-sukha-dukkham eva dassetvā vaṭṭa-vivaṭṭaŋ kathitan ti.

[3]IV. ĀSĪVISA-VAGGA.

1.

Āsīvisa-vaggassa paṭhame: *bhikkhū āmantesī* ti, ekacārika-dvicārika-ticārika-pañcacārike sabhāga-vuttino kārake yuttapayutte sabbe pi dukkha-lakkhaṇa-kammaṭṭhānike parivāretvā[4] nisinne yogâvacare bhikkhū āmantesi.

---

[1] *Text* suttaŋ. [2] *Probably* hatthe su.

[3] *From this point to the end I use* B_1 *for the Burmese transcript referred to in the Preface.*

[4] *So* B_1, C_1; A, G. *omit*; C. *has* -lakkhaṇaŋ mantvā kilese pariv.

Idaŋ hi suttaŋ puggal' ajjhāsayena vuttaŋ. Puggalesu pi vipañcit' aññūnaŋ[1] disā-vāsikānaŋ dukkha-lakkhaṇa-kammaṭṭhānikānaŋ upaṭṭhāna-velāyaŋ āgantvā Satthāraŋ parivāretvā nisinnānaŋ vasena vuttaŋ. Evaŋ sante pi ugghaṭit' aññu[2]-ādīnaŋ catunnaŋ puggalānaŋ paccaya-bhūtam ev' etaŋ.

Ugghaṭitaññu-puggalo[3] hi imassa suttassa mātikā-nikkhepen' eva arahattaŋ pāpuṇissati; vipañcit' aññu mātikāya vitthāra-bhājanena; neyya-puggalo imam eva suttaŋ sajjhāyanto, paripucchanto, manasikaronto, kalyāṇa-mitte sevanto, bhajanto, payirupāsanto arahattaŋ pāpuṇissati. Padaparamass' etaŋ suttaŋ anāgate vāsanā bhavissatī ti. Evaŋ sabbesam pi upakāra-bhāvaŋ ñatvā Bhagavā Sineruŋ ukkhipanto viya, ākāsaŋ vitthārento viya, cakkavāḷa-pabbataŋ kampento viya ca mahantena ussāhena 'Seyyathâpi, bhikkhave' ti imaŋ Āsīvisa-suttaŋ ārabhi.

Tattha *cattāro āsīvisā* ti,[4] kaṭṭha-mukho pūti-mukho aggimukho sattha-mukho ti ime cattāro. Tesu kaṭṭha-mukhena ḍaṭṭhassa sakala-sarīraŋ, sukkha-kaṭṭhaŋ viya, thaddhaŋ hoti: sandhi-pabbesu adhimattaŋ aya-sūla-samappitaŋ viya tiṭṭhati. Pūti-mukhena ḍaṭṭhassa pakka-pūti-panasaŋ viya vipubbaka[5]-bhāvaŋ āpajjitvā paggharati; cangavāre ṭhita[6]-udakaŋ viya hoti. Aggi-mukhena ḍaṭṭhassa sakala-sarīraŋ jhāyitvā añjana-muṭṭhi[7] viya vippakirīyati. Sattha-mukhena ḍaṭṭhassa sakala-sarīraŋ bhijjati; asanipāta-ṭṭhānaŋ viya mahānikhādanena khata-sandhi-mukhaŋ viya ca hoti. Evaŋ visesa-vibhattā[8] cattāro āsīvisā.

Visa-vega-vikārena pana te soḷasa honti. Kaṭṭha-mukho

---

[1] *Cf.* i, 202. A, G. ugghaṭitaññūnaŋ; C. vipacit. (Ṭīka).
[2] B. ugghāṭ.
[3] *Cf.* SnA. ii, 163; Pugg. 41; Netti 211; A. ii, 135.
[4] *In verse at* Asl. 300; *cf. Expos.* 395; SnA. 458; Pugg. 48, PuggA. 226; B_1, C_1 āsīvisa *always*.
[5] A, G, C. pubba-.
[6] B_1, C, C_1 pakkhitta.
[7] B_1, C_1 bhasma-muṭṭhi viya thusa-m.
[8] *A confusion here of* visa *and* visesa. A. visesa-visattā; B_1 visena vibhattā; C. visesa-vibhattaŋ; C_1 visa-vasena-vibhattā; G. visese savisattā.

hi ḍaṭṭha-viso diṭṭha-viso phuṭṭha-viso vāta-viso ti catubbidho hoti. Tena hi ḍaṭṭham pi diṭṭham pi phuṭṭham pi visavātena[1] pahaṭam pi sarīraŋ vutta-ppakārena thaddhaŋ hoti. Sesesu pi es' eva nayo. Evaŋ visa-vega-vikāra-vasena soḷasa honti. Puna puggala-paññatti-vasena catusaṭṭhi honti.

Kathaŋ? Kaṭṭha-mukhesu tāva ḍaṭṭha-viso.[2] Āgata-viso no ghora-viso, ghora-viso no āgata-viso; āgata-viso c' eva ghora-viso ca, n' ev' āgata-viso no ghora-viso ti catubbidho hoti. Tattha yassa visaŋ[3] pajjalita-tiṇukkāya aggi viya sīghaŋ abhirūhitvā[4] aṭṭhīni[5] gahetvā, khandhaŋ gahetvā, sīsaŋ gahetvā ṭhitan ti vattabbatam āpajjati, maṇi-sappâdīnaŋ visaŋ viya; mantaŋ pana parivattetvā, kaṇṇa-vātaŋ datvā, daṇḍakena pahaṭa-matte otaritvā ḍaṭṭha-ṭṭhāne yeva tiṭṭhati,—ayaŋ āgata-viso no ghora-viso nāma.

Yassa pana visaŋ saṇikaŋ abhirūhati āruḷhā-ḍaṭṭha[6]-ṭṭhāne pana āsitta-udakaŋ[7] viya hoti, udaka-sappâdīnaŋ visaŋ viya. Dvādasa-vass' accayenâ pi kaṇṇa-piṭṭhi-khandha-piṭṭhikâdīsu gaṇḍa-pilakâdi-vasena paññāyati; manta-parivattanâdīsu ca kayiramānāsu sīghaŋ na otarati,—ayaŋ ghora-viso no āgata-viso nāma.

Yassa pana visaŋ sīghaŋ abhirūhati, na sīghaŋ otarati, aneḷaka-sappâdīnaŋ visaŋ viya,—ayaŋ āgata-viso c' eva ghora-viso ca.

Yassa visaŋ mandaŋ hoti otariyamānam pi sukhen' eva otarati, nīla-sappa-dhammani-sappâdīnaŋ visaŋ viya,—ayaŋ n' eva āgata-viso no ghora-viso. Iminā upāyena kaṭṭha-mukhe ḍaṭṭha[8]-visâdayo pūti-mukhâdīsu ca ḍaṭṭha-visâdayo veditabbā ti.

Evaŋ puggala-paññatti-vasena catu-saṭṭhi: tesu aṇḍajā ti ādīnaŋ[9] vasena ekekaŋ catudhā vibhajitvā cha-paṇṇāsa-cha-paṇṇarasāni[10] dve satāni honti. Te jalajā-thalajā ti

---

[1] *So* A, C, G.; B_1 nāsa-v.; C_1 tassa vātena. [2] *Cf.* A. ii, 110.
[3] B_1 yassa sampajjalita. [4] G. āharitvā. [5] B_1, C, C_1 akkhīni.
[6] B_1, C. āruḷhâruḷha-; C_1 āruḷhaha-.
[7] *So* A, G; *but* B_1 sīta-ud.; C. ayassita-ud.; C_1 pīta-.
[8] A, G, C. diṭṭha.
[9] B_1, C_1 andajā nāgā ti ādinā yoni v.; C. andajā-jāti ādīnaŋ v.
[10] B_1 paṇṇasāni; C, C_1 paṇṇasâdhikāni.

dvi-guṇitā dvādasâdhikāni pañca-satāni honti. Te kāma-rūpa-akāma-rūpānaŋ vasena dvi-guṇitā catu-visâdhika-sahassa-sankhā honti. Puna gata-maggassa paṭilomato sankhippamānā kaṭṭha-mukhâdi-vasena cattāro va hontī ti. Te sandhāya Bhagavā *seyyathâpi bhikkhave cattāro āsīvisā* ti ādim āha.

Kula-vasena hi ete gahitā. Tattha *āsīvisā* ti, āsitta-visā ti pi āsīvisā; asita-visā ti pi āsīvisā; asi-sadisā-visā ti pi āsīvisā. Āsitta-visā ti, sakala-kāye āsiñcitvā viya ṭhapita-visā, parassa ca sarīre āsiñcana-visā ti attho. Asita-visā ti, yaŋ yaŋ etehi asitaŋ hoti paribhuttaŋ, taŋ taŋ visam eva sampajjati; tasmā visaŋ[1] hoti asitaŋ etesan ti, āsīvisā. Asi-sadisā-visā ti, asi viya tikhiṇaŋ para-mamma-cchedana[2]-samatthaŋ visaŋ etesan ti, āsīvisā ti. Evam ettha vacan' attho veditabbo.

Uggatejā ti, uggata-tejā,[3] balava-tejā. *Ghora-visā* ti, dun-nimmaddana-visā. *Evaŋ vadeyyun* ti, paṭijaggāpan' atthaŋ evaŋ vadeyyuŋ. Rājāno hi 'āsīvise vaḍḍhāpetvā[4] tathārū-pe core vā etehi ḍaŋsāpetvā māressāma. Nagar' uparodha-kāle para-senāya vā khipissāma. Parabalaŋ nimmadditun asakkontā[5] subhojanaŋ bhuñjitvā vara-sayanan āruyha, ete-hi attānaŋ ḍaŋsāpetvā sattūnaŋ vasaŋ anāgacchantā attano ruciyā mārissāmā' ti āsīvise jaggāpenti. Te core[6] sahasā va māretuŋ na icchanti; evam evaŋ dīgha-rattaŋ dukkha-ppattaŋ hutvā marissantī ti icchantā taŋ purisaŋ evaŋ va-danti 'ime te, ambho purisa, cattāro āsīvisā' ti.

Tattha *kālena kālan* ti, kāle kāle. *Saŋvesetabbā*[7] ti, nipaj-jāpetabbā. *Aññataro vā aññataro vā* ti, kaṭṭha-mukhâdīsu yo koci. *Yaŋ te, ambho purisa, karaṇīyaŋ taŋ karohī* ti, idaŋ attha-carakassa vacanaŋ veditabbaŋ.

Tassa kira purisassa evaŋ āsīvise paṭipādetvā 'ayaŋ te upaṭṭhāko' ti catusu ṭhānesu ṭhapitānaŋ āsīvisānaŋ ārocenti. Ath' eko nikkhamitvā āgamma tassa purisassa dakkhiṇa-pādânusāre abhirūhitvā, dakkhiṇa-hatthaŋ maṇibandhato

[1] G. tivisaŋ. [2] G. parama-camma-ch. [3] A, C, G. *omit.*
[4] B_1, C_1 gāhāpetvā. [5] A, G. -to; B_2 -te.
[6] B_1 te yaŋ coraŋ. [7] *Text*, A, G. paves-.

paṭṭhāya veṭhento dakkhiṇa-kaṇṇa-sotamūle phaṇaŋ katvā susū ti karonto nipajji. Aparo vāma-pādânusārena abhirūhitvā tath' eva vāma-hatthaŋ veṭhetvā vāma-kaṇṇa-sotamūle phaṇaŋ katvā susū ti karonto nipajji. Tatiyo pi nikkhamitvā abhimukhaŋ āruhitvā kucchiŋ veṭhetvā gala-vāṭakamūle phaṇaŋ katvā susū ti karonto nipajji. Catuttho piṭṭhi-bhāgena abhirūhitvā gīvaŋ veṭhetvā upari-muddhaniphaṇaŋ ṭhapetvā susū ti karonto nipajji. Evaŋ catusu āsīvisesu sarīr' aṭṭhikesu yeva jātesu eko tassa attha-caraṇapuriso taŋ disvā 'kin te, bho purisa, laddhan?' ti pucchi. Tato 'tena ime, bho, hatthesu hattha-kaṭakaŋ viya, bāhāsu keyūraŋ viya, kucchimhi kucchi-veṭhako[1] viya, kaṇṇesu kaṇṇa-cūlikā viya, gale mutta-valiyo viya, sīse sīsa-pasādhanaŋ viya keci alankāra-visesā raññā dinnā' ti vuttaŋ.

So āha; 'Bho andhabāla! Mā evaŋ maññittha! Raññā me tuṭṭhen' etaŋ pasādhanaŋ dinnan' ti. 'Tvaŋ rañño āgucārī coro. Ime ca cattāro āsīvisā durupaṭṭhahā duppaṭijaggiyā. Ekasmiŋ uṭṭhātu-kāme eko nahāyitu-kāmo hoti; ekasmiŋ nahāyitu-kāme eko bhuñjitu-kāmo; ekasmiŋ bhuñjitu-kāme eko nipajjitu-kāmo. Tesu yass' eva icchā na pūrati, so tatth' eva ḍasitvā māreti. Atthi pana te evaŋ sante koci sotthi-maggo' ti. 'Āma, rājapurisānaŋ vikkhittabhāvaŋ ñatvā palāyanaŋ sotthi-bhāvo' ti vatvā 'yaŋ te karaṇīyaŋ[2] taŋ karohī' ti vadeyya. Taŋ sutvā itaro catunnaŋ āsīvisānaŋ pamāda-khaṇaŋ rāja-manussehi ca tathā pavivittaŋ[3] disvā, vāma-hatthena dakkhiṇa-hatthaŋ veṭhetvā, dakkhiṇa-kaṇṇa-cūḷikāya phaṇaŋ ṭhapetvā, sayit' āsīvisassa sarīraŋ parimajjanto viya saṇikaŋ taŋ apanetvā, eten' ūpāyena sese pi apanetvā, tesaŋ bhīto palāyeyya.

Atha naŋ te āsīvisā 'āyaŋ amhākaŋ raññā upaṭṭhāko dinno' ti anubandhantā āgaccheyyuŋ. Idaŋ sandhāya 'atha kho so, bhikkhave, puriso bhīto catunnaŋ āsīvisānaŋ palāyethā' ti vuttaŋ.

Tasmiŋ pana purise evaŋ āgata-maggaŋ oloketvā oloketvā

---

[1] A, G. veṭhanatthakato; B_1, C_1 veṭhana-sāṭako; C. veṭhanako.
[2] A, C, G. *omit from* āma *and continue* atha rājap.
[3] B_1 taŋ ṭhānaŋ p.; C_1 rāja-rāja-purisehi vivittaŋ.

palāyante rājā 'palāto so puriso' ti sutvā 'ko nu kho taŋ anubandhitvā ghātetuŋ sakkhissatī?' ti vicinanto tass' eva paccatthike pañca-gaṇe[1] labhitvā, 'gacchatha, naŋ palātaŋ anubandhitvā ghātethā' ti peseyya. Ath' assa attha-carā purisā taŋ pavattiŋ[2] ñatvā ārocesuŋ. So bhiyyoso-mattāya bhīto palāyetha. Imam atthaŋ sandhāya 'tam enaŋ evaŋ vadeyyun' ti ādi vuttaŋ.

Chaṭṭho atthacaro[3] *vadhako* ti, paṭhamaŋ āsīvisehi anubaddho ito c' ito ca te papañcento[4] palāyi. Idāni pañcahi paccatthikehi anubaddho suṭṭhutaraŋ palāyati. Na sakkā so evaŋ gahetuŋ, upalālanāya[5] pana sakkā. Tasmā 'dahara-kālato paṭṭhāya ekato khāditvā ca pivitvā ca sambandh' atthacaraŋ vadhakaŋ mayhaŋ dethā' ti[6] amaccehi vuttena raññā pariyesito[7] atthacaro[8] vadhako.

So passeyya suññaŋ gāman ti, nivattitvā olokento paraŋ ghaṭetvā ghaṭetvā[9] vegen' āgacchante cattāro āsīvise pañca vadhake paccatthike chaṭṭhañ ca atthacaraŋ vadhakaŋ 'nivatta, bho[10]! Mā palāyi! Putta-dārena saddhiŋ kāme paribhuñjanto sukhaŋ vasissasī' ti vatvā āgacchantaŋ disvā, bhiyyoso-mattāya yena vā tena vā palāyanto paccanta-raṭṭhe abhimukha-gataŋ ekaŋ cha-kuṭikaŋ suññaŋ gāmaŋ passeyya. *Rittakaññeva paviseyyā* ti, dhana-dhañña-mañca-pīṭhâdīhi virahitattā rittakaññeva paviseyya. *Tucchakaŋ suññakan* ti, etass' eva vevacanaŋ. *Parimaseyyā* ti, 'sace pānīyaŋ bhavissati pivissāmi; sace bhattaŋ bhavissati bhuñjissāmī' ti āmisaŋ vicaritvā[11] hatthaŋ anto pavesetvā parimaseyya.

---

[1] B, C, C_1 jane. [2] A, C, G. *omit.*

[3] *Text*, B, C, C_1 antacaro (*only here, and not 'robber,' as Pāli Dict.*); A, G. *always* atthacaro.

[4] *So* C, *but* A, G. papañcante; B_1, C_1 vañcento. [5] B. upalāpanāya.

[6] A, G. sambandhi atthacaraŋ vadhakaŋ mayhaŋ dethā ti; C. sanvaḍḍhitaŋ ant.; B_1 santhavaŋ ant.; C_1 sambandhaŋ antaracaraŋ vadhakam assa pesethā ti.

[7] *So* A, G., *but* C. paṭipesito; B_1 pariyesitvā; C_1 pesito.

[8] C_1 abbhantaracaro (?); B_1 C. antaracaro.

[9] A, G. paraŋ ghāyitvā gh.; C. paraŋ ghātetvā gh.; C_1 padaŋ ghāyitvā gh.; G. *cont.* vegena gacchanto. [10] A, G. nivatti, so.

[11] *So* A, *but* B_1 āhāraŋ v.; C. bhājanaŋ vivaritvā; C_1 āsāya vicaritvā; G. āmasaŋ vivaritvā.

Tam enaŋ evaŋ vadeyyā ti, channaŋ gharānaŋ eka-ghare pi kiñci alabhitvā,—gāma-majjhe eko sanda-cchāyo[1] rukkho atthi,—tattha vanka-phalakaŋ atthataŋ[2] disvā, 'idha tāva nisīdissāmī' ti vatvā, tattha nisinnaŋ manda-mandena vātena vījiyamānaŋ kantaka[3]-mattam pi sukhaŋ santato assādayamānaŋ, tam enaŋ purisaŋ keci-d-eva attha-carakā bahipavattiŋ ñatvā āgatā evaŋ vadeyyuŋ. *Idān' ambho purisā* ti, idāni ambho purisa. *Corā gāmaghātakā* ti, yad' ev' ettha labhissāma, taŋ gaṇhissāma vā ti[4] āgatā cha gāmaghātakā corā.

Udakaṇṇavan[5] ti, gambhīraŋ puthulaŋ udakaŋ. Gambhīram pi hi aputhulaŋ, puthulaŋ vā agambhīraŋ na aṇṇavo ti vuccati; yaŋ pana gambhīrañ ca puthulañ ca tass' etaŋ nāmaŋ. *Sâsankaŋ sappaṭibhayan* ti, catunnaŋ āsīvisānaŋ pañcaññaŋ vadhakānaŋ chaṭṭhassa attha-carassa channaŋ gāma-ghātaka-corānaŋ vasena sâsankaŋ sappaṭibhayaŋ. *Khemaŋ appaṭibhayan* ti, tesaŋ yeva āsīvisâdīnaŋ abhāvena khemañ ca nibbhayañ ca, vicitra-uyyāna-varaŋ bahvannapānaŋ deva-nagara-sadisaŋ. *Na c' assa nāvā santaraṇī* ti, imāya nāvāya orima-tīrato paratīraŋ gamissantī ti evaŋ ṭhapitā santaraṇī nāvā na bhaveyya. *Uttara-setu vā* ti, rukkha-setu-jangha-setu-sakaṭa-setūnaŋ aññataro uttara-setu vā na bhaveyya.

Brāhmaṇo ti, esa brāhmaṇo ti.[6] Kasmā naŋ brāhmaṇo ti āha? Ettakānaŋ paccatthikānaŋ bāhitattā. Desanaŋ vā vinivaṭṭento ekaŋ khīṇâsava-brāhmaṇaŋ dassetum pi evam āha.

Tasmiŋ pana evaŋ uttiṇṇe cattāro āsīvisā 'na laddho vat' āsi amhehi. Ajja te murumurāya jīvinaŋ[7] ḍasitvā chaḍḍeyyāmā' ti[8]. Pañca paccatthikā 'na laddho vat' āsi amhehi. Ajja te hi parivāretvā "agāmaŋ pāṇin" ti[9] chinditvā rañño

[1] B_1 santacchāyo. [2] C_1 atthi taŋ (?).
[3] A, G. kantaka (*fitful*); C. tantaka; B_1 tattaka; C_1 tattaka—anussād.
[4] B_1, C_1 *add* ghātessāma va. [5] *Cf.* MA. i, 109; UdA. 424.
[6] B_1, C. na kho esa b.; C_1 na esa b.
[7] A, G. jīviŋ; C, C_1, B_1 jīvitaŋ (?).
[8] A, G. ti *after* vata *in each case; the rest omit it throughout.*
[9] *So* A, G, C, *but* B_1, C_1 angam angāni (?), '*limb from limb.*'

santike gatā sataŋ vā sahassaŋ vā labheyyamā' ti. Chaṭṭho atthacaro 'aladdho vat' āsi mayā. Ajja te phalika-vaṇṇena asinā sīsaŋ chinditvā, senāpati-ṭṭhānaŋ labhitvā, sampattiŋ anubhaveyyan' ti. Cha corā 'na laddho vat' āsi amhehi. Ajja te vividhāni kamma-karaṇāni kāretvā bahudhanaŋ āharāpessāmā ti cintetvā, udak' aṇṇavaŋ otarituŋ asakkontā, rañño āṇāya kopitattā, yato gantum pi avisahantā,[1] tatth' eva sussitvā māreyyuŋ.

Upamā kho myāyan ti, ettha evaŋ ādito paṭṭhāya opammasaŋsandanaŋ veditabbaŋ:—

Rājā viya hi kammaŋ daṭṭhabbaŋ, rājā-parādhika-puriso viya vaṭṭa-nissito puthujjano. Cattāro āsīvisā viya cattāri mahābhūtāni, rañño tassa cattāro āsīvise paṭicchāpita-kālo viya kammunā puthujjanassa paṭisandhi-kkhaṇe yeva catunnaŋ mahābhūtānaŋ dinna-kālo. Imesaŋ āsīvisānaŋ pamāda-kkhaṇe rāja-purisānaŋ ca pavivitta-kkhaṇe nikkhamitvā 'yaŋ te, ambho purisa, karaṇīyaŋ taŋ karohī' ti vacanena 'palāyassū' ti vutta-kālo viya Satthārā imassa bhikkhuno mahābhūta-kammaṭṭhānaŋ kathetvā 'imesu catusu mahābūtesu nibbindaŋ virajjaŋ vaṭṭato parimuñcissatī' ti kathita-kālo. Tassa purisassa atthacaraka-vacanaŋ sutvā catunnaŋ āsīvisānaŋ pamāda-kkhaṇe rāja-purisānañ ca vivitta-kkhaṇe nikkhamitvā yena vā tena vā palāyanaŋ viya imassa bhikkhuno Satthu santike kamma-ṭṭhānaŋ labhitvā mahābhūtâsīvisehi[2] parimuñcan' atthāya ñāṇa-labhanena[3] palāyanaŋ.

Idāni *catunn' etaŋ*[4] *mahābhūtānaŋ adhivacanaŋ paṭhavīdhātuyā āpodhātūyā* ti ādīsu catusu mahābhūtesu kathā ca pañc' ūpādāna-kkhandhassa kathā ca āyatana-kathā ca *Visuddhi-Magge* (I, 347) vitthārita-nayen' eva veditabbā.

Ettha ca kaṭṭha-mukha-āsīviso viya paṭhavī-dhātu daṭṭhabbā; pūtimukha-aggimukha-satthamukhā viya sesa-dhātuyo. Yath' eva hi kaṭṭha-mukhena ḍaṭṭhassa sakala-kāyo thad-

---

[1] A, G. āṇāya kovitakkā yato gantum pi avisahanto; B_1 āṇāya koci tattha parato; C. a. koci tattha g. p. a.; C_1 a. kopitattā parato g. p. a.

[2] A, G. āsiññehi (?).

[3] B_1, C, C_1 palāyanena.

[4] *So text,* C.; *the rest* catunnaŋ m.

dho hoti, evaŋ paṭhavī-dhātu-ppakopenâpi. Yathā ca pūti-mukhâdīhi ḍaṭṭhassa paggharati c' eva jhāyati ca bhijjati ca, evaŋ āpodhātu-tejodhātu-vāyodhātu-ppakopenâpi. Ten' āhu Aṭṭhakathâcariyā[1];

Patthaddho bhavati kāyo ḍaṭṭho kaṭṭha-mukhena vā,
Paṭhavī-dhātu-ppakopena hoti kaṭṭha-mukhe 'va so.

Pūtiko bhavati kāyo ḍaṭṭho pūti-mukhena vā,
Āpo-dhātu-ppakopena hoti aggi-mukhe 'va so.

Santatto bhavati kāyo ḍaṭṭho aggi-mukhena vā,
Tejodhātu-ppakopena hoti aggi-mukhe 'va so.

Sañchinno bhavati kāyo ḍaṭṭho sattha-mukhena vā,
Vāyodhātu-ppakopena hoti sattha-mukhe 'va so ti.

Evaŋ tāv' ettha visesato sadisa-bhāvo veditabbo. Avisesato pana āsayato visa-vega-vikārato anattha-gahaṇato durupaṭṭhānato durāsadato akataññutato avisesa-kārito ananta-dos' upaddavato ti imehi kāraṇehi etesaŋ āsīvisāsadisatā veditabbā.

(Tattha *āsayato* ti, āsīvisānaŋ hi vammiko āsayo.[2] Tatth' eva te vasanti. Mahābhūtānam pi kāya[3]-vammiko āsayo. Āsīvisānañ ca rukkha-susira-tiṇa-gahaṇa-sankāra-ṭṭhānāni pi āsayo. Etesu pi hi te vasanti. Mahābhūtānam pi kāya-susira-kāya-gahaṇa-kāya-sankāra-ṭṭhānaŋ asayo ti. Evaŋ tāva āsayato sadisatā veditabbā.

Visa-vega-vikārato ti, āsīvisā hi kula-vasena kaṭṭha-mukhâdibhedato cattāro. Tattha ekeko visa-vikārato vibhajjamāno ḍaṭṭha-visâdi-vasena catubbidho hoti. Mahābhūtāni pi paccatta-lakkhaṇa-vasena paṭhavī-ādibhedato cattāri. Ettha ekekaŋ kammaṭṭhānâdi-vasena catubbidhaŋ hoti. Evaŋ visa-vega-vikārato sadisatā veditabbā.

Anattha-gahaṇato ti, āsīvise gaṇhantā pañca anatthe gaṇhanti. Duggandhaŋ gaṇhanti, asuciŋ gaṇhanti, vyādhiŋ gaṇhanti, jaraŋ gaṇhanti, maraṇaŋ gaṇhanti. Ten' āhu Porāṇā :—

---

[1] Asḷ. 300; SnA. 458. [2] *Cf.* MA. ii, 129.
[3] C_1 *adds* -gahaṇaŋ.

Ye keci sappaŋ gaṇhanti mīḷha-littaŋ mahāvisaŋ
Pañca gaṇhant'[1] anatthāni, loke sappâbhinandino,
Duggandhaŋ asuciŋ vyādhiŋ visaŋ[2] maraṇa-pañcamaŋ,—
Anatthā honti pañc' ete,—mīḷha-litte bhujangame.[3]

Evam etaŋ akusalā andhabāla-puthujjanā
Pañca gaṇhant'anatthāni, bhave jātâbhinandino,
Duggandhaŋ asuciŋ vyādhiŋ jaraŋ maraṇa-pañcamaŋ,
Anatthā honti pañc' ete, mīḷha-litte 'va santhare.[4]

Evaŋ anattha-gahaṇato sadisatā veditabbā.

Durupaṭṭhānato ti, te āsīvisā durupaṭṭhānā. Ekasmiŋ uṭṭhātu-kāme eko nahāyitu-kāmo hoti; ekasmiŋ nahāyitu-kāme aparo bhuñjitu-kāmo; tasmiŋ bhuñjitu-kāme añño nipajjitu-kāmo hoti. Tesu yassa yass' eva ajjhāsayo na pūrati, so tatth' eva ḍasitvā māreti. Imehi pana āsīvisehi bhūtān' eva durupaṭṭhānatarāni. Paṭhavī-dhātuyā hi bhesajje kayiramāne āpo-dhātu kuppati. Tassa bhesajjaŋ karontassa tejo-dhātū ti; evaŋ ekissa bhesajje kayiramāne aparā kuppantī ti. Evaŋ durupaṭṭhānato sadisatā veditabbā.

Durāsadato ti, durāsadā hi āsīvisā; gehassa purima-bhāge āsīvisaŋ disvā pacchima-bhāgena palāyanti; pacchima-bhāge disvā purima-bhāgena; geha-majjhe disvā gabbhaŋ pavisanti; gabbhe disvā mañca-pīṭhaŋ abhirūhanti. Mahābhūtāni tato pi durāsadatarāni. Yathā[5]-rūpena hi kuṭṭha-rogena phuṭṭhassa kaṇṇa-nāsâdi chinditvā patanti, sarīraŋ samphusanti[6] nīla-makkhikā, parivārenti, sarīra-gandho dūrato va uttarati[7]; taŋ purisaŋ akkosamānam pi paridevamānam pi n' eva roga[8]-vasena na kāruññena upasankamituŋ sakkonti. Nāsikaŋ pidahitvā khelaŋ pātenti, dūrato va naŋ vivajjenti. Evaŋ aññesam pi bhagandara-kucchi-rogâdīnaŋ bībhacchajeguccha-bhāva-kāraṇañ ca rogānaŋ[9] vasena ayam attho vibhāvetabbo ti evaŋ durāsadato sadisatā veditabbā.

---

[1] A, C, G. gaṇhanti 'n.; B_1 gaṇhantyan-.
[2] A, G. jarā.
[3] *Cf.* S. i, 69.
[4] A, G. na santharo; B_1 va pannage (*cf.* Thag. 575 gūthalittaŋ va pannagaŋ); C, C_1 bhavantare.
[5] *So* C_1; *the rest* tathā.
[6] C_1 samphuṭati.
[7] B_1, C_1 ubbāhati.
[8] A, C, G. rāga-.
[9] C_1 *omits* bib . . . rogānaŋ.

Akataññuto ti, āsīvisā hi akataññuno honti. Nahāpiyamānâpi bhojiyamānâpi gandha-mālâdīhi pūjiyamānâpi peḷāya pakkhipitvā parihariyamānâpi otāram eva gavesanti. Yattha otāraŋ labhanti tatth' eva naŋ ḍasitvā mārenti. Āsīvisehi pi mahābhūtān' eva akataññutarāni. Etesaŋ hi kataŋ nāma[1] n' atthi. Sītena vā uṇhena vā jalena[2] nahāpiyamānāni pi gandha-mālâdīhi sakkariyamānâpi mudu-vattha-mudu-sayana-mudu-senâsanâdīhi parihariyamānāni pi vara-bhojanaŋ bhojiyamānāni pi vara-pānaŋ pāyāpiyamānānâpi[3] otāram eva gavesanti. Yattha otāraŋ labhanti tatth' eva kuppitvā anayabyasanaŋ pāpenti. Evaŋ akataññuto sadisatā veditabbā.

Avisesa-kārato ti, āsīvisā hi 'ayaŋ khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā Māro vā Brahmā vā nigguṇo vā saguṇo vā ' ti visesaŋ na karonti. Yadi hi nesaŋ 'ayaŋ guṇavā' ti lajjā uppajjeyya, sadevake loke agga-puggale Tathāgate lajjaŋ uppādeyyuŋ. Athâpi nesaŋ 'ayaŋ mahāpañño mahiddhiko, ayaŋ dhutavādo' ti ādinā nayena lajjā uppajjeyya, Dhammasenāpati-Sāriputtattherâdīsu lajjaŋ uppādeyyuŋ. Athâpi nesaŋ 'ayaŋ nigguṇo dāruṇo thaddho' ti bhayaŋ uppajjeyya, sadevake loke niguṇa-dāruṇa-thaddhānaŋ aggassa Devadattassa channaŋ vā satthārānaŋ bhāyeyyuŋ,[4] na ca lajjan ti kuppitvā yaŋ kiñci anayabyasanaŋ āpādenti yeva. Evaŋ avisesa-kārato sadisatā veditabbā.

Ananta-dos' upaddavato ti, āsīvise nissāya uppajjanakānaŋ hi dos' upaddavānaŋ pamāṇaŋ n' atthi. Tathā h' ete ḍasitvā kāṇam pi karonti, khujjam pi pīṭha-sappim pi anka-pangulam[5] pī ti. Evaŋ aparimāṇaŋ vippakāraŋ dassenti. Bhūtāni pi kupitāni na kānâdi-bhāvesu na kiñci vippakāraŋ karonti. Appamāno etesaŋ dos' upaddavo ti. Evaŋ ananta-dos' upaddavato sadisatā veditabbā.

---

[1] B_1 manāpaŋ. [2] B_1, C_1 *prefix* nammalena.

[3] A, C, G. pīyamān.; B_1 piviyaman.

[4] A, C, G. *omit a line from* athâpi *to* bhāyeyyuŋ.

[5] A. ekacakkavālam; G. ekavalam; C. -cakkalam; B_1 -vakkalam; C_1 pakkhakam. *See* SA. i, UdA. 149, *for words describing physical defects, and* JA. vi, 12 (? *to read* vanka-pangulaŋ).

Idān' ettha catu-mahābhūta-vasena yāva arahattā kamma-ṭṭhānaŋ kathetabbaŋ. Taŋ *Visuddhi-Magge Catudhātu-Vavatthāna-Niddese* (I, 347) kathitam eva.

Pañca vadhakā paccatthikā ti kho bhikkhāve pañcann' etaŋ upādāna-kkhandhānaŋ adhivacanan ti, ettha dvīhi ākārehi khandhānaŋ vadhaka-paccatthika-sadisatā veditabbā. Khandhā hi aññamaññañ ca vadhenti; tesu santesu vadho nāma paññāyati.[1] Kathaŋ? Rūpaŋ tāva rūpam pi vadheti arūpam pi. Tathā arūpaŋ arūpam pi vadheti rūpam pi. Kathaŋ? Ayaŋ hi paṭhavī-dhātu bhijjamānā itarā tisso dhātuyo gahetvā va bhijjati. Āpo-dhātu-ādīsu pi es' eva nayo. Evaŋ tāva rūpaŋ rūpam eva vadheti. Rūpa-kkhandho pana bhijjamāno cattāro arūpa-kkhandhe gahetvā va bhijjati. Evaŋ rūpaŋ arūpam pi vadheti. Vedanā-kkhandho pi bhijjamāno saññā-sankhāra-viññāṇa-kkhandhe gahetvā va bhijjati. Saññā-kkhandhâdīsu pi es' eva nayo. Evaŋ arūpaŋ arūpam eva vadheti. Cuti-kkhaṇe pana cattāro arūpa-kkhandhā bhijjamānā vatthu-rūpaŋ gahetvā va bhijjanti. Evaŋ arūpaŋ arūpam pi vadheti. Evaŋ tāva aññamaññaŋ vadhentī ti, *vadhakā*. Yattha pana khandhā atthi, tatth' eva chedana-bhedana-vadha-bandhanâdayo[2] honti, na aññathā ti.[3] Evaŋ khandhesu[4] vadho paññayatī ti pi, *vadhakā*.

Idani pañca-kkhandhe rūpârūpa-vasena dve koṭṭhāse katvā, rūpa-vasena vā nāma-vasena vā rūpassa pariggahaŋ ādiŋ katvā, yāva arahattā kammaṭṭhānaŋ kathetabbaŋ siyā ti. Tam pi *Visuddhi-Magge* kathitam eva.

Chaṭṭho attha-caro[5] *vadhako ukkhittâsiko ti kho bhikkhave nandi-rāgass' etaŋ adhivacanan* ti, ettha dvīhâkārehi nandirāgassa ukkhitt' āsika-vadhaka-sadisatā veditabbā, paññā-

---

[1] A. tesu dhastesugato nāma; G. tesu dhastesubhato na paññ.; C. tesu khandhesu vadho nāma p.; B_1 tesu ca santesu vadho n, p.; C_1 tesu santesu v. n. p.

[2] A, G. chedanā bhedanaŋ bandh.; C. vedanā bhedana-vadha-b.; B_1 chedana-bh.-vadhana-bh.

[3] A, G. na aññā ti; C. na anaññā ti; B_1, C_1 na aññatthā ti.

[4] B_1 kh. santesu; C_1 khandhesu sati.

[5] *See note above*, p. 10, *for* antacaro.

sira-pātanato ca yoni-sampaṭipādanato ca. Cakkhu-dvārasmiŋ hi[1] iṭṭh' ārammaṇe āpātha-gate taŋ ārammaṇaŋ nissāya lobho uppajjati. Ettāvatā paññā-sīsaŋ patitaŋ nāma hoti; sota-dvārâdīsu pi es' eva nayo. Evaŋ tāva paññā-sirapātanato sadisatā veditabbā. Nandi-rāgo pan' esa aṇḍajâdibhedā catasso yoniyo upaneti. Tassa yoni-upagamanamūlakāni pañca vīsati mahābhayāni dvattiŋsa kammakāraṇāni ca āgatān' eva hontī ti. Evaŋ yoni-sampaṭipādanato pi 'ssa ukkhittâsika-vadhaka-sadisatā veditabbā.

Iti nandi-rāga-vasenâpi ekassa bhikkhuno kamma-ṭṭhānaŋ kathitam eva hoti. Kathaŋ? Ayaŋ hi nandi-rāgo sankhāra-kkhandho. Taŋ sankhāra-kkhandho ti vavatthapetvā taŋ sampayuttā vedanā vedanā-kkhandho, saññā saññākkhandho, cittaŋ viññāṇa-kkhandho; tesaŋ vatthârammaṇaŋ rūpakkhandho ti; evaŋ pañca-kkhandhe vavatthapeti. Idāni te pañca-kkhandhe nāma-rūpa-vasena vavatthapetvā, tesaŋ paccaya-pariyesanato paṭṭhāya vipassanaŋ vaḍḍhetvā anupubbena eko arahattaŋ pāpuṇāti. Evaŋ nandi-rāga-vasena kammaṭṭhānaŋ kathitaŋ hoti.

Channaŋ ajjhattik' āyatanānaŋ suñña-gāmena sadisatā Pāliyaŋ yeva āgatā. Ayaŋ pan' ettha kammaṭṭhāna-nayo:—

Yathā' te cha corā cha-kuṭiyaŋ suññaŋ gāmaŋ pavisitvā aparâparaŋ vicarantā, kiñci alabhitvā gāmena anatthikā honti, evam eva bhikkhu chasu ajjhattik' āyatanesu abhinivisitvā vicaranto[2] ahan ti vā maman ti vā gahetabbaŋ kiñci adisvā tehi anatthiko hoti. So vipassanaŋ paṭṭhapessāmī[3] ti upādā-rūpa[4]-kammaṭṭhāna-vasena cakkhu-ppasādâdayo pariggahetvā 'ayaŋ rūpa-kkhandho' ti; iti sabbāni c' etāni nāmañ c' eva rūpan ti nāma-rūpa-vasena vavatthapetvā, tesaŋ paccayaŋ pariyesitvā vipassanaŋ vaḍḍhetvā, sankhāre sammasanto anupubbena arahatte patiṭṭhāti. Idaŋ ekassa bhikkhuno yāva arahattā kamma-ṭṭhānaŋ.

Idāni bāhirānaŋ gāma-ghātaka-corehi sadisataŋ dassento *corā gāma-ghātakā ti kho* ti ādim āha.

---

[1] B_1, C_1 *prefix* kathaŋ? [2] B_1, C_1 vicinanto.
[3] A, G. paṭṭhāsāpipessana; C. vavatthapessāmi.
[4] C_1 upādāna-.

Tattha *manāpâmanāpesū* ti, karan' aṭṭhe bhummaŋ.[1] Manāpâmanāpehī ti attho. Tattha coresu gāmaŋ hanantesu pañcakiccāni vattanti. Corā tāva gāmaŋ parivāretvā ṭhitā, aggiŋ datvā, kolāhala-saddaŋ upaṭṭhāpenti. Tato manussā hatthasāraŋ gahetvā bahi-nikkhamitvā[2] tato tehi saddhiŋ bhaṇḍakassa kāraṇā hattha-parāmāsaŋ karonti. Keci pan' ettha pahāraŋ pāpuṇanti, keci pahāra-ṭṭhāne patanti; avasese pana apare[3] jane bandhitvā, attano vasana-ṭṭhānaŋ netvā, rajju-bandhanâdīhi bandhitvā, dasa[4] paribhogena paribhuñjanti.

Tattha gāma-ghātaka-corānaŋ gāmaŋ parivāretvā aggidānaŋ viya chasu dvāresu ārammaṇe āpātha-gate kilesaparinipphatti[5] veditabbā. Hattha-sāraŋ ādāya bahi-nikkhamanaŋ viya; taŋ khaṇe kusalaŋ dhammaŋ pahāya, akusalasamangitā.[6] Bhaṇḍakassa kāraṇā hattha-parāmās' āpajjanaŋ viya dukkaṭa-dubbhāsita-pācittiya-thull' accayānaŋ āpajjana-kālo. Pahāre laddha-kālo viya sanghâdisesaŋ āpajjana-kālo; pahāraŋ laddhā sāsane[7] patita-kālo viya. Pārājikaŋ āpajjitvā assamaṇa-kālo[8]; avasesa-janassa bandhitvā, vasana-ṭṭhānaŋ netvā, dasa paribhogena paribhuñjanakālo viya. Tam eva ārammaṇaŋ nissāya sabbesaŋ passantānaŋ yeva cūḷasīla-majjhimasīla-mahāsīlāni bhinditvā sikkhaŋ paccakkhāya gihī-bhāvaŋ anupagata-kālo. Tatr' assa putta-dāraŋ posentassa sandiṭṭhiko dukkha-kkhandho veditabbo. Kālaŋ katvā apāye nibbatti-samparāyiko.

Imāni pi bāhirâyatanāni ekassa bhikkhuno kammaṭṭhānavasen' eva kathitaŋ. Ettha hi rūpâdīni cattāri upādā[9]-rūpāni; phoṭṭhabb' āyatanan ti tisso dhātuyo; dhamm' āyatane āpo-dhātuyā saddhiŋ tā catasso ti; imāni cattāri bhūtāni tesaŋ pariccheda-vasena ākāsa-dhātu lahutâdayo ti. Evam idaŋ sabbam pi bhūt' upādāya rūpaŋ rūpa-kkhandho ti. Tad-ārammaṇā vedanâdayo cattāro arūpa-kkhandhā.

---

[1] A. bh.-vacanaŋ.
[2] B, B_1, C_1 nikkhamanti.
[3] B_1, C_1 aroga-.
[4] A, G. issariya-.
[5] B_1, C_1 pariḷāhuppatti.
[6] A, C, G, B_1 -samangino.
[7] *So* A, G, *but* C. pahāraŋ laddha-ṭṭhāne; B_1 laddhāpana-ṭṭhāne; C_1 pahāraŋ laddhā pana pahāra-ṭṭhāne.
[8] A, G. āsappana-.
[9] C_1 *as above* upādāna-.

Tattha rūpa-kkhandho rūpaŋ, cattāro arūpino nāman ti. Nāma-rūpaŋ vavatthapetvā purima-vasena[1] paṭipajjantassa yāva arahattā kamma-ṭṭhānaŋ kathitaŋ hoti.

[*Text*, p. **175**.] *Oghānan* ti, ettha duruttaraṇ' aṭṭho ogh' aṭṭho. Ete hi 'sīla-saŋvaraŋ pūretvā arahattaŋ pāpuṇissāmī' ti ajjhāsayaŋ samuṭṭhāpetvā kalyāṇa-mitte nissāya sammā-vāyamantena taritabbā; yānena vā rathena vā atarā, duruttarā[2]; iminā duruttaraṇ' aṭṭhena oghā ti vuccanti. Te pi ekassa bhikkhuno kammaṭṭhāna-vasena kathitā; cattāro pi hi[3] eko sankhāra-kkhandho vā ti. Sesaŋ nandi-rāge vutta-nayen' eva yojetvā vitthāretabbaŋ.

Sakkāyass' etaŋ adhivacanan ti, sakkāyo hi āsīvisâdīhi udak' aṇṇavassa orimaŋ tīraŋ viya catumahābhūtâdīhi sâsanka-sappaṭibhayo. So pi ekassa bhikkhuno kammaṭṭhāna-vasen' eva kathito. *Sakkāyo* ti, tebhūmakā pañca-kkhandhā. Te ca samāsato nāma-rūpam evā ti. Evam ettha nāma-rūpa-vavatthānaŋ ādiŋ katvā yāva arahattā kamma-ṭṭhānaŋ vitthāretabban ti. Nibbānaŋ hi udak' aṇṇavassa pārimaŋ tīraŋ viya catumahābhūtâdīhi khemaŋ appaṭibhayaŋ.[4] *Viriyârambhass' etaŋ*[5] adhivacanan ti, ettha citta-kiriya-dassan' atthaŋ heṭṭhā vutta-nayam eva viriyan ti gaṇhitvā dasseti. *Tiṇṇo pārangato* ti, taritvā pāraŋ gato.

Tattha yathā sâsanke[6] orima-tīre ṭhitena udak' aṇṇavaŋ gantu-kāmena katipâhaŋ vasitvā, saṇikaŋ nāvaŋ sajjetvā, udaka-kīḷaŋ kīḷantena viya nāvaŋ na atiharitabbaŋ,[7] evaŋ karonto hi anāruḷho va byasanaŋ pāpuṇāti, evam eva kiles' aṇṇavaŋ taritu-kāmena 'taruṇo tāv' amhi; mahallaka-kāle aṭṭhangika-magga-kullaŋ bandhissāmī' ti papañco na kā-

---

[1] B₁, C₁ -nayen' eva.

[2] A, G. yānena vā rathena vā tarati iminā ti; C. y. v. r. v. atarā duruttarā im.; C₁ yena vā tena vā iminā duruttaraṇ' aṭṭhena.

[3] B. *adds* ete.

[4] A, C, B₁, G. *as here*; C₁ *alters and makes a different para., viz.*: Nibbānass' etaŋ adhivacanan ti, nibbānan hi . . . viya vāyāmam eva viriyan ti g. dasseti.

[5] *So text, but* A, C, B₁, G. viriyass' etaŋ.

[6] A, G. sâsankaŋ; B₁, C. sâsanka.

[7] B₁, C₁ abhirūhitabbaŋ.

tabbo. Evaŋ karonto hi mahallaka-kālaŋ appatvā pi vināsaŋ pāpuṇāti; ṭhatvā pi kātuŋ na sakkoti. *Bhaddekarattâ*dīni[1] pana anussaritvā 'vegen' eva ayaŋ Ariya-magga-kullo bandhitabbo; yathā ca kullaŋ bandhantassa hattha-pāda-pāripūrī icchitabbā, kuṇḍa-pādo hi khañja-pādo vā patiṭṭhātuŋ na sakkoti, phaṇa-hatthakâdayo[2] tiṇa-paṇṇâdīni gahetuŋ na sakkoti, evam imaŋ magga-kullaŋ bandhantassa sīla-pādānañ c' eva saddhā-hatthassa ca pāripūrī icchitabbā. Na hi dussīlo, assaddho, sāsane apatiṭṭhito, paṭipattiŋ asaddhahanto Ariya-magga-kullaŋ bandhituŋ sakkoti. Yathā ca paripuṇṇa-hattha-pādo pi, dubbalo, byādhi-pīḷito kullaŋ bandhituŋ na sakkoti, thāma-sampanno va sakkoti, evaŋ sīlavā, saddho pi, alaso, kusīto imaŋ magga-kullaŋ bandhituŋ na sakkoti, āraddha-viriyo va sakkotī ti. Imaŋ bandhitukāmena āraddha-viriyena bhavitabbaŋ. Yathā so puriso kullaŋ bandhitvā, tīre ṭhatvā, 'yojana-vitthāraŋ udak'aṇṇavaŋ ayaŋ mayā paccatta-purisa-kāraŋ nissāya taritabbo' ti mānasaŋ bandhati, evaŋ yoginâpi cankamaŋ oruyha[3] 'ajja mayā catumagga-vajjha-kiles' aṇṇavaŋ taritvā arahatta-patiṭṭhātabban' ti mānasaŋ bandhitabbaŋ. Yathā ca so puriso kullaŋ nissāya udak' aṇṇavaŋ taranto gāvuta-mattaŋ gantvā, nivattitvā, olokento 'eka-koṭṭhāsaŋ atikkanto 'mhi, aññe ca tayo sesā' ti jānāti; aparam pi gāvuta-mattaŋ gantvā nivattitvā, olokento 'dve atikkanto 'mhi, dve sesā' ti jānāti; aparam pi gāvuta-mattaŋ gantvā, nivattitvā, olokento 'tayo atikkanto 'mhi, eko seso' ti jānāti, tam pi atikkamma, nivattitvā, olokento 'cattāro pi me koṭṭhasā atikkantā' ti jānāti, tañ ca kullaŋ pādena atikkamitvā, sotâbhimukhaŋ khipitvā, uttaritvā tīre tiṭṭhati,—evaŋ ayaŋ bhikkhu Ariya-magga-kullaŋ nissāya kiles' aṇṇavaŋ taranto, sotâpatti-maggena paṭhama-magga-vajjha-kilese taritvā, maggânantare phale ṭhito, paccavekkhaṇa-ñāṇena nivattitvā, olokento 'catumagga-vajjhānaŋ kilesānaŋ eko koṭṭhāso

---

[1] *Cf.* M. iii, 187-193.

[2] *Cf.* Vin. i, 91; A, G. pana-hattha-pād.

[3] A, G. yoginā pi ca pañca kāmā; C. y. pi ca kāmā; B_1 y. pi cankama or.; C. y. p. cankamaŋ or.

pahīno, itare tayo sesā' ti jānāti; puna tath' eva indriya-bala-bojjhangāni samodhānetvā, sankhāre sammasanto sakadāgāmi-maggena dutiya-magga-vajjha-kilese taritvā maggânantare phale ṭhito paccavekkhaṇa-ñāṇena nivattitvā, olokento 'catumagga-vajjhānaŋ me kilesānaŋ dve koṭṭhasā pahīnā, itare dve sesā' ti jānāti; puna tath' eva indriya-bala-bojjhangāni samodhānetvā, sankhāre sammasanto anāgāmi-maggena tatiya-magga-vajjhe kilese taritvā, maggânantare phale ṭhito paccavekkhaṇa-ñāṇena nivattitvā olokento 'catumagga-vajjhānaŋ me kilesānaŋ tayo koṭṭhāsā pahīnā, eko seso' ti jānāti; puna tath' eva indriya-bala-bojjhangāni samodhānetvā sankhāre sammasanto arahatta-maggena catuttha-magga-vajjhe kilese taritvā maggânantare phale ṭhito paccavekkhaṇa-ñāṇena nivattitvā olokento 'sabbā kilesā me pahīnā' ti jānāti.

Yathā so puriso taŋ kullaŋ sote pavāhetvā, uttaritvā, thale ṭhito nagaraŋ pavisitvā, upari-pāsāda-vara-gato 'ettakena vat' amhi anatthena mutto' ti ekagga-citto haṭṭha-mānaso nisīdati, evaŋ tasmin yeva vā āsane[1] aññesu vā ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhānâdīsu yattha-katthaci nisinno 'ettakena vat' amhi anatthena mutto' ti nibbān' ārammaṇa-phale-samāpattiŋ appetvā, ekagga-citto haṭṭha-mānaso nisīdati. Idaŋ vā sandhāya vuttaŋ *tiṇṇo pāragato thale tiṭṭhati brāhmaṇo ti kho bhikkhave arahato etaŋ adhivacanan ti.*

Evaŋ tāv' ettha nānā-kamma-ṭṭhānāni kathitāni. Samodhānetvā pana sabbāni pi, ekam eva katvā, dassetabbāni. Evaŋ katvā dassentenâpi pañca-kkhandha-vasena vinivaṭṭetabbāni. Kathaŋ? Ettha hi cattāri mahābhūtāni ajjhattikāni pañcâyatanāni, bāhirāni pañcâyatanāni,[2] dhammâyatane paṇṇarasa sukhuma-rūpāni sakkāyassa eka-deso ti, ayaŋ rūpa-kkhandho; manâyatanaŋ viññāṇa-kkhandho, dhammâyatan' eka-deso, cattāro oghā sakkāy' eka-deso ti,[3] ime cattāro arūpino khandhā. Tattha rūpa-kkhandho rūpaŋ, cattāro arūpino nāman ti, idaŋ nāma-rūpaŋ. Tassa nandi-rāgo kām' ogho bhav' ogho dhammâyatan' eka-deso sakkāy'

---

[1] A, G. tasmiŋ samaye vā.
[2] A, C, G. *omit.*
[3] A, G. sakkāya-kilesā ti.

eka-deso ti, ime paccayā, iti sappaccayaŋ nāma-rūpaŋ vavatthapetvā tilakkhaṇaŋ āropetvā, vipassanaŋ vaḍḍhetvā, sankhāre sammasanto arahattaŋ pāpuṇātī ti, idam ekassa bhikkhuno niyyāna-mukhaŋ.

Tattha cattāro mahābhūtā pañc' upādāna-kkhandhā ajjhattika-bāhirāni ekādasâyatanāni dhammâyatan' eka-deso diṭṭh' ogho avijj' ogho sakkāy' eka-deso ti, idaŋ dukkha-saccaŋ. Nandi-rāgo dhammâyatan' eka-deso kām' ogho bhav' ogho sakkāy' eka-deso ti, idaŋ samudaya-saccaŋ. Pārima-tīra-sankhātaŋ nibbānaŋ nirodha-saccaŋ. Ariya-maggo magga-saccaŋ. Tattha dve saccāni vaṭṭaŋ, dve vivaṭṭaŋ; dve lokiyāni, dve lokuttarānī ti, cattāri saccāni soḷasahâkārehi saṭṭhi-naya-sahassehi vibhajitvā dassetabbānī ti.

Desanā-pariyosāne vipañcitaññu-pañca-satā bhikkhū arahatte patiṭṭhahiŋsu. Suttaŋ pana dukkha-lakkhaṇa-vasena kathitaŋ.

2.

Dutiye; *sukha-somanassa-bahulo* ti, kāyika-sukhañ c' eva cetasika-somanassañ ca bahulam assā ti, sukha-somanassa-bahulo. *Yoni c' assa āraddhā hotī* ti,[1] kāraṇañ c' assa paripuṇṇaŋ yeva hoti. *Āsavānaŋ khayāyā* ti, idha āsava-kkhayo ti arahatta-maggo adhippeto; tad-atthāyā ti attho.

Odhasta-patodo ti,[2] ratha-majjhe tiriyaŋ[3] ṭhapita-patodo. *Yenicchakan* ti, yena disa-bhāgena icchati. *Yadicchakan* ti, yaŋ yaŋ gamanaŋ[4] icchati. *Sāreyyā* ti,[5] peseyya. *Paccāsāreyyā*[6] ti, paṭinivatteyya. *Ārakkhāyā* ti, rakkhan' atthāya. *Saŋyamāyā* ti, vegaŋ niggahan' atthāya. *Damāyā* ti, nibbisevan' atthāya. *Upasamāyā* ti, kiles' upasam' atthāya.

Evam eva kho ti, ettha yathā akusalassa sārathino adante sindhave yojetvā visama-maggena rathaŋ pesentassa cakkāni pi bhijjanti akkho pi, sindhavānañ ca khurā, attâpi hi anaya-byasanaŋ pāpuṇāti, na icchit' icchitena gamanena sāretuŋ[7]

---

[1] *Cf.* AA. *on* A. i, 113; It. 30.

[2] A, G. odhassa; B. obandhana; B_1 ovattana; *cf.* M. i, 124; A, iii, 28, *where Comy. on both has* ālambanaŋ nissāya tiriyato ṭhapita-p.

[3] *Omitted by* A, C, G.

[4] B. gāmakaŋ.

[5] B_1 hareyya.

[6] *Text wrongly* pacchā-.

[7] A, G. haretuŋ; C. patāretuŋ.

sakkoti, evaŋ chasu indriyesu agutta-dvāro bhikkhu na icchit' icchitaŋ samaṇa-ratiŋ anubhavituŋ sakkoti. Yathâpi cheko[1] sārathī, dante sindhave yojetvā, same bhūmi-bhāge rathaŋ otāretvā, rasmiyo gahetvā, sindhavānaŋ khuresu satiŋ ṭhapetvā, patodaŋ ādāya, nibbisevane katvā, pesento icchit' icchitena gamanena sāreti,[2] evam evaŋ chasu indriyesu gutta-dvāro bhikkhu imasmiŋ sāsane icchit' icchitaŋ samaṇa-ratiŋ anubhoti. Sace anicc' ānupassan' ābhimukhaŋ ñāṇaŋ pesetu-kāmo hoti, tad-abhimukhaŋ ñāṇaŋ gacchati. Dukkh' ānupassanâdīsu pi es' eva nayo.

Bhojane mattaññū ti, bhojanamhi pamāṇ' aññu.[3] Tattha dve pamāṇāni,[4] paṭiggahaṇa-ppamāṇañ ca paribhoga-ppamāṇañ ca. Tattha paṭiggahaṇa-ppamāṇo dāyakassa vaso veditabbo, deyya-dhammassa vaso veditabbo, attano thāmo jānitabbo. Evarūpo hi bhikkhu sace deyya-dhammo bahuko hoti, dāyako appaŋ dātu-kāmo, dāyakassa vasena appaŋ gaṇhāti. Deyya-dhammo appo, dāyako bahuŋ dātu-kāmo deyya-dhammassa appaŋ gaṇhāti. Deyya-dhammo bahu, dāyako pi bahuŋ dātu-kāmo, attano thāmaŋ ñatvā pamāṇaŋ gaṇhāti. So tāya paṭiggahaṇe mattaññutāya anuppannaŋ lābhaŋ uppādeti, uppannañ ca thāvaraŋ karoti, Dhammika-Tissa-mahārāja-kāle, sattavassika-sāmaṇero viya.

Rañño kira pañcahi sakaṭa-satehi guḷaŋ āhariŋsu. Rājā 'no paṇṇâkārena vinā[5] na khādissāmā' ti aḍḍha-teyyāni sakaṭa-satāni Mahāvihāraŋ pesetvā sayam pi bhutta-pātarāso agamāsi. Bheriyā[6] pahaṭāya dvādasa-bhikkhu-sahassāni sannipatiŋsu. Rājā ekamante ṭhito ārāmikaŋ pakkosāpetvā āha; 'Rañño nāma dāne patta-pūro va pamāṇaŋ: gahita-bhājanaŋ pūretvā va dehi. Sace koci matta-paṭiggahaṇe ṭhito na gaṇhāti, mayhaŋ āroceyyāsī' ti.

Ath' eko mahāthero 'Mahābodhi-mahācetiyāni vandissamī' ti Cetiya-pabbatā āgantvā, vihāraŋ pavisanto mahāmaṇḍapa-

---

[1] A, G. yathâpi ce ch.; B_1 yathâpi parama-ch.

[2] A, C, G. patāreti. [3] A, G. pamāṇamattaññu.

[4] A, G. taddhe padhānāni; C. bhatte pamāṇaŋ nāma.

[5] A, G. no paṇṇākāro vinā na k.; C, B_1, C_1 rājā maṇāpo paṇṇākāro; ayyehi vinā.

[6] B_1 bheri-sanda (? sadda).

ṭṭhāne bhikkhū guḷaŋ gaṇhante disvā pacchato āgacchantaŋ sāmaṇeraŋ āha; 'N' atthi te guḷena attho' ti. 'Āma, bhante, n' atthī' ti. 'Sāmaṇera, mayaŋ magga-kilantā. Ekena kapiṭṭha[1]-phala-mattena piṇḍikena amhākaŋ attho' ti. Sāmaṇero thālakaŋ nīharitvā therassa vass' agga-paṭipātiyaŋ aṭṭhāsi. Ārāmiko gahaṇa-mānaŋ[2] pūretvā ukkhipi. Sāmaṇero anguliŋ cālesi. 'Tāta sāmanera, rāja-kulānaŋ dānaŋ bhājana-pūram eva pamānaŋ; thālaka-pūraŋ gaṇhāhī' ti. 'Āma, upāsaka, rājāno nāma mahâjjhāsayā honti. Amhākaŋ pana upajjhāyassa ettaken' eva attho' ti.

Rājā tassa kathaŋ sutvā, 'Kiŋ so[3] sāmaṇero bhaṇatī?' ti. Tassa santikaŋ āgato ārāmiko āha; 'Sāmi, sāmaṇerassa bhājanaŋ khuddakaŋ; bahuŋ na gaṇhātī' ti. Rājā āha; 'Ānita-bhājanaŋ pūretvā gaṇhe, bhante' ti. 'Mahārāja, rājāno nāma mahâjjhāsayā honti; ukkhitta-bhājanaŋ pūretvā va dātu-kāmā. Amhākaŋ pana upajjhāyassa[4] ettaken' eva attho' ti. Rājā cintesi; Ayaŋ satta-vassika-dārako. Ajjâpi 'ssa mukhato khīra-gandho na muccati. Gahetvā kuṭe vā kuṭatumbe vā[5] pūretvā 'sve pi puna-divase pi khādissāmī' ti na vadati.[6] Na sakkā Buddha-sāsanaŋ pariggahetun ti, purise āṇāpesi; 'Bho, pasanno 'mhi sāmaṇerassa. Itarāni pi aḍḍha-teyyāni kāja-satāni[7] ānetvā sanghassa dethā' ti.

So yeva pana rājā eka-divase tittira-maŋsaŋ khāditu-kāmo cintesi; Sace ahaŋ 'angāra-pakkaŋ tittira-maŋsaŋ khāditukāmo 'smī' ti upaṭṭhākassa[8] kathessāmi, samantā yojanaṭṭhāne tittira-samugghātaŋ karissantī ti uppannaŋ pipāsaŋ adhivāsento tīṇi saŋvaccharāni vītināmesi. Ath' assa kaṇṇesu pubbo saṇṭhāsi. So adhivāsetuŋ asakkonto, 'Atthi nu kho, bho, amhākaŋ koci upaṭṭhākataro[9] sīla-rakkhako?' ti

---

[1] C. kaviṭṭha-.
[2] A, G. gahaṇaŋ pūretvā; C_1 thālakaŋ gahaṇūpagaŋ.
[3] C, B_1, C_1 bho.
[4] C_1 ajjhāsayassa.
[5] A. khuve vā; C. kūṭe vā kūṭante vā; G. kuve kūṭatupe vā p.; B_1 kūṭe vā koḷumbe vā; C_1 ghaṭe vā kumbhe vā p.
[6] A, G. vacati; C. gaṇhāti.
[7] C, B_1, C_1, sakaṭa-s.
[8] B_1, C_1 aññassa.
[9] B_1 up.-kārako s-rakkhito; C_1 up.-upāsako s. r.

pucchi. 'Āma, deva, atthi Tisso nāma. So akhaṇḍa-sīlaŋ rakkhatī' ti. Atha naŋ vīmaŋsitu-kāmo pakkosāpesi. So āgantvā, rājānaŋ vanditvā, aṭṭhāsi. Tato naŋ āha; 'Tvaŋ, tāta, Tisso nāmā?' ti.[1] 'Āma, devā' ti. 'Tena hi gacchā' ti. Tasmiŋ gate ekaŋ kukkuṭaŋ āharāpetvā, ekaŋ purisaŋ āṇāpesi; 'Gaccha, Tissassa vadāhi "imaŋ tīhi pākehi pacitvā amhākaŋ upaṭṭhapehī" tī' ti. So gantvā tathā avoca. So āha; 'Sace, bho, ayaŋ matako assa, yathā jānāmi, tathā pacitvā upaṭṭhapeyyaŋ. Pāṇâtipātaŋ pan' āhaŋ na karomī' ti. So āgantvā rañño ārocesi. Rājā 'puna ekavāraŋ gacchā' ti pesesi. So gantvā, 'Bho, rāj' ūpaṭṭhānaŋ nāma bhāriyaŋ. Mā evaŋ karī. Puna pi sīlaŋ sakkā samādātuŋ. Pac' etan' ti āha. 'Bho, ekasmiŋ nāma attabhāve dhuvaŋ ekaŋ maraṇaŋ. Nâhaŋ pāṇâtipātaŋ karissāmi' ti. So puna pi rañño ārocesi. Rājā tatiyam pi pesetvā asampaṭicchantaŋ pakkosāpetvā attanā pucchi. Rañño pi tath' eva paṭivacanaŋ adāsi. Atha rājā purise āṇāpesi; 'Ayaŋ raññ' āṇaŋ kopeti. Gacchatha, tassa āghātana-gaṇṭhikāyaŋ ṭhapetvā, sīsaŋ chindathā' ti. Raho ca pana nesaŋ saññam adāsi; 'imaŋ santajjamānā[2] netvā, sīsam assa āghātana-gaṇṭhikāyaŋ ṭhapetvā, mayhaŋ ārocethā' ti. Te taŋ āghātana-gaṇṭhikāyaŋ nipajjāpetvā tam assa kukkuṭaŋ hatthesu ṭhapayiŋsu. So taŋ hadaye ṭhapetvā 'ahaŋ, tāta, mama jīvitaŋ tuyhaŋ demi. Tava jīvitaŋ ahaŋ gaṇhāmi. Tvaŋ nibbhayo gacchā' ti vissajjesi. Kukkuṭo pakkhe pappoṭhetvā, ākāsena gantvā, vana-rukkhe nilīyi. Tassa kukkuṭassa abhaya-dinna-ṭṭhānaŋ Kukkuṭa-giri nāma jātaŋ.

Rājā taŋ pavattiŋ sutvā, amacca-puttaŋ pakkosāpetvā, sabbâharaṇehi alankāretvā, āha; 'Tāta, mayā tvaŋ etad attham eva vīmaŋsito. Mayhaŋ tittira-maŋsaŋ khāditukāmassa tīṇi saŋvaccharāni atikkantāni. Sakkhissasi me tittiriya-maŋsaŋ koṭi-parisuddhaŋ[3] katvā upaṭṭhāpetun?' ti. 'Etaŋ nāma, deva, mayhaŋ kamman' ti nikkhamitvā, dvār' antare ṭhito ekaŋ purisaŋ pāto va tayo tittire gahetvā pavi-

---

[1] *Ref. to* AA. ii, 30. [2] A, C, G. santāsamānā.

[3] A, G. me tittira-m. parisuddhaŋ; C, B_1, C_1 me tikoṭi-p. (*a confusion of* koṭi *and* tikoṭi; *cf.* S. v, 354).

santaŋ disvā, dve kahāpaṇe datvā, tittire ādāya, parisodhetvā, jīrakâdīhi vāsetvā,[1] angāresu supakke supacitvā, rañño upaṭṭhāpesi. Rājā tatth' eva nisīdana-pallanke nisinno ekaŋ gahetvā, thokaŋ chinditvā, mukhe pakkhipi. Tāvad-ev' assa satta-rasa-haraṇī-sahassāni pharitvā aṭṭhāsi.

Tasmiŋ samaye bhikkhu-sanghaŋ saritvā; Mādisaŋ nāma[2] 'paṭhav' issaro rājā tittira-maŋsaŋ khāditu-kāmo tīṇi saŋvaccharāni na labhī' ti apacāyamāno bhikkhu-sangho kuto labhissatī? ti mukhe pakkhitta-kkhaṇḍaŋ bhūmiyaŋ chaḍḍesi. Amacca-putto jaṇṇukehi patitvā mukhena gaṇhi. Atha rājā 'Apehi, tāta. Jānām' ahaŋ tava niddosa-bhāvaŋ. Iminā nāma kāraṇena mayā etaṇ chaḍḍitun' ti kathetvā 'sesakaŋ tāva sangopetvā[3] ṭhapehī' ti āha.

Punadivase rāja-kulūpaka-thero piṇḍāya pāvisi. Amacca-putto taŋ disvā, pattaŋ gahetvā, rāja-gehaŋ pavesesi. Aññataro vuḍḍha-pabbajito pi therassa pacchā-samaṇo viya hutvā anubandhanto pāvisi. Thero 'raññā pakkosāpita-bhikkhu bhavissatī' ti pamajji. Amacca-putto pi 'therassa upaṭṭhāko bhavissatī' ti pamādaŋ āpajji. Tesaŋ nisīdāpetvā yāguŋ adaŋsu; yāguyā pītāya rājā[4] tittire upanesi. Thero ekaŋ gaṇhi; itaro pi ekaŋ gaṇhi. Rājā 'anubhāgo[5] atthi; anāpucchitvā khādituŋ na yuttan' ti mahātheraŋ āpucchi. Thero hatthaŋ pidahi; mahallaka-thero sampaṭicchi. Rājā anattamano hutvā kata-bhatta-kiccaŋ theraŋ pattaŋ ādāya anugacchanto āha; 'bhante, kula-gehaŋ āgacchantehi uggahita-vattaŋ bhikkhuŋ gahetvā āgantuŋ vattatī' ti. Thero tasmiŋ khaṇe aññāsi 'na esa raññā pakkosāpito' ti.

Punadivase upaṭṭhāka-sāmaṇeraŋ gahetvā pāvisi. Rājā tadā yāguyā pītāya tittire upanāmesi. Thero ekaŋ aggahesi, sāmaṇero anguliŋ cāletvā, majjhe chindāpetvā, ekakoṭṭhāsam eva aggahesi. Rājā taŋ koṭṭhāsaŋ mahātherassa upaṭṭhāpesi. Mahāthero hatthaŋ pidahi, sāmaṇero pi pidahi. Rājā avidūre nisīditvā khaṇḍa-khaṇḍaŋ chinditvā khādanto

---

[1] A, C, G. vāretvā; *cf.* JA. ii, 363.
[2] *All* mādiso; A, C, G. na labhati; B_1, C_1 na labhi; A, G. apaccamāne; C, B_1, C_1 apaccamāno.
[3] A, C, G. sanghop.
[4] C. *only* bhānakī (?).
[5] A. anubhāvo; G. *omits*.

'uggahita-vatte nissāya diyaḍḍha-tittire khādituŋ labhimhā' ti āha. Tassa maŋse khādita-matte va kaṇṇehi pubbo nivatti.[1] Tato mukhaŋ vikkhāletvā, sāmaṇeraŋ upasankamitvā, 'pasanno 'mhi, tāta. Aṭṭha te dhura[2]-bhattāni demī' ti āha. 'Mahārāja, upajjhāyassa dammī' ti. 'Aparāni aṭṭha demī' ti. 'Tāni amhākaŋ ācariyassa dammī' ti. 'Aparāni aṭṭha demī' ti. 'Tāni samān' upajjhāyānaŋ dammī' ti. 'Aparāni aṭṭha demī' ti. 'Tāni bhikkhusanghassa dammī' ti. 'Aparāni aṭṭha demī' ti. Sāmaṇero adhivāsesi. Evaŋ paṭiggahaṇe[3] mattaŋ jānanto anuppannañ c' eva lābhaŋ uppādeti uppannañ ca thāvaraŋ karoti.[4] Idaŋ paṭiggahaṇe pamāṇaŋ nāma n' atthi, payojanaŋ bhuñjāmī ti pana. Paccavekkhaṇa-paribhogass' eva paribhoga-pamāṇaŋ nāma, taŋ idha adhippetaŋ.[5] Ten' eva *paṭisankhā yoniso* ti ādim āha. Itaram pi pana vaṭṭati yeva.

Sīhaseyyan ti,[6] ettha kāma-bhogī seyyā, peta-seyyā, sīha-seyyā, Tathâgata-seyyā ti catasso seyyā. Tattha 'Yebhuyyena, bhikkhave, kāma-bhogī-sattā vāmena passena sentī' ti (A. ii, 244),[7] ayaŋ kāma-bhogī-seyyā. Tesu hi yebhuyyena dakkhiṇa-passena sayāno nāma n' atthi. 'Yebhuyyena, bhikkhave, petā uttānā sentī' ti, ayaŋ peta-seyyā. Petā[8] hi appa-maŋsa-lohitattā aṭṭhi-sanghāṭa-jātitā ekena passena sayituŋ na sakkonti; uttānā va sayanti. 'Yebhuyyena, bhikkhave, sīho miga-rājā, nanguṭṭhaŋ antara-satthimhi anupakkhipitvā, dakkhiṇena passena setī' ti, ayaŋ sīha-seyyā. Tej' ussadattā hi sīho miga-rājā dve purima-pāde ekasmiŋ ṭhāne ṭhapetvā, nanguṭṭhaŋ antara-satthimhi pakkhipitvā, purima-pāda-pacchima-pāda-nanguṭṭhānaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakkhetvā, dvinnaŋ purima-pādānaŋ matthake sīsaŋ ṭhapetvā

---

[1] G. pubbe n.; B. pubbo nivatti; C, B_1, C_1 p. nikkhami.
[2] B_1, C_1 dhuva; *cf.* SA. i, 262-3.
[3] *So* A, G, *but* C, B_1 paṭiggahana-mattaŋ; C_1 taŋ p-a-mattaŋ.
[4] *Cf.* AA. ii, 31.
[5] *I follow* A, G.; *the rest explain by rewriting the whole passage.*
[6] *Cf.* DA. ii, 574; MA. ii, 316; SA. i, 78; AA, ii, 185; UdA. 403; VibA. 345.
[7] A, G. seyyanti; C. senti; B_1, C_1 sayanti; UdA. seyyaŋ kappenti.
[8] A, G, B_1 *omit.*

sayati. Divasam pi sayitvā pabujjhamāno na utrasanto pabujjhati. Sīsaŋ pana ukkhipitvā purimapādānaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakkheti. Sace kiñci ṭhānaŋ vijahitvā ṭhitaŋ hoti, 'na-y-idaŋ tuyhaŋ jātiyā, na sūra-bhāvassa anurūpan' ti anattamano hutvā tatth' eva sayati, na gocarāya pakkamati. Avijahitvā ṭhite pana 'tuyhaŋ jātiyā ca sūrabhāvassa ca anurūpam idan' ti haṭṭha-tuṭṭho uṭṭhāya, sīhavijambhitaŋ vijambhitvā kesara-bhāraŋ vidhunitvā, tikkhattuŋ sīha-nādaŋ naditvā, gocarāya pakkamati. Catutthajjhāna-seyyā pana Tathâgata-seyyā ti vuccati. Tāsu idha sīha-seyyā āgatā. Ayaŋ hi tej' ussada-iriyāpathattā[1] uttama-seyyā nāma.

Pāde pādan ti, dakkhiṇa-pāde vāma-pādaŋ. *Accādhāyā* ti, ati-ādhāya[2]; īsakaŋ atikkamma ṭhapetvā; gopphakena hi gopphake[3] jāṇunā vā jāṇumhi sanghaṭṭiyamāne abhiṇhaŋ vedanā uppajjati, cittaŋ ekaggaŋ na hoti, seyyā aphāsukā hoti. Yathā pana na sanghaṭṭeti, evaŋ atikkamma ṭhapite vedanā n' uppajjati, cittaŋ ekaggaŋ hoti, seyyā phāsukā hoti. Tasmā evaŋ seyyaŋ kappeti.

Sato sampajāno ti, satiyā c' eva sampajaññena ca samannāgato.[4] Kathaŋ niddāyanto sato sampajāno hotī ti? Satisampajaññassa appahānena. Ayaŋ hi divasass' eva sakalayāmassa āvaranīyehi dhammehi cittaŋ parisodhetvā, paṭhama-yāmâvasāne cankamā oruyha, pāde dhovanto pi mūlakammaṭṭhānaŋ avijahanto pāde dhovati. Taŋ avijahanto[5] va dvāraŋ vivarati, mañce nisīdati, avijahanto va niddaŋ okkamati. Pabujjhanto pana mūla-kammaṭṭhānaŋ gahetvā pabujjhati. Evaŋ niddaŋ okkamanto sato sampajāno hoti. Evaŋ pana taŋ ñāṇa-dhātukan ti na rocayiŋsu.[6]

---

[1] A, C, G. *only* indriyattā.

[2] A, G. *only* adhiādhāraya.

[3] A, G. gopphakena gopphakehi; B_1, C. gopphakena hi gopphakaŋ.

[4] *So* AA, B_1, C. *but* A, G, C_1 *omit*; VibA. sampājana-paññāya s.; SA. sayana-pariggāhaka-sati-sampajaññena s. (DA. i, 211 satiyā c' eva ñāṇena ca s.).

[5] G. avijahito; *in next line* avijahato.

[6] C. etaŋ pana ñāṇa-; B_1, C_1 etaŋ pan' atthaŋ ñāṇa-dhātukan ti na rocayiŋsu.

Vutta-nayen' eva nesaŋ cittaŋ parisodhetvā paṭhamayāmâvasāne upādinnakaŋ sarīraŋ niddāya samassāsessāmī ti cankamā oruyha mūla-kammaṭṭhānaŋ avijahanto va pāde dhovati, dvāraŋ vivarati; mañce pana nisīditvā, mūla-kammaṭṭhānaŋ pahāya, khandhā vā khandhesu dhātuyo vā dhātusu patiṭṭhahantī ti senâsanaŋ paccavekkhanto[1] kāmena niddaŋ okkamati; pabujjhanto pana mūla-kammaṭṭhānaŋ gahetvā pabujjhati. Evaŋ niddaŋ okkamanto pi sato sampajāno nāma hotī ti veditabbo.

Iti imasmiŋ sutte tivangikā pubbabhāga-vipassanā va kathitā. Ettaken' eva pana vosānaŋ anāpajjitvā tān' eva indriya-bala-bojjhangāni samodhānetva, vipassanaŋ vaḍḍhetvā, bhikkhu arahattaŋ pāpuṇātī ti, evaŋ yāva arahattā desanā kathetabbā.

3.

Tatiye; *kummo* ti, aṭṭhi-kummo. *Kacchapo* ti, tass' eva vevacanaŋ. *Anunadī-tīre* ti, nadiyā anutīre. *Gocara-pasuto* ti, 'sace kiñci phalâphalaŋ labhissāmi khādissāmī' ti gocar' atthāya pasuto, ussukko, tannibaddho.[2] *Samodahitvā* ti, samugge viya pakkhipitvā. *Sankasayatī*[3] ti, acchati.[4]

Samodahan[5] ti, samodahanto, ṭhapento. Idaŋ vuttaŋ hoti; Yathā hi kummo angāni sake kapāle samodahanto singālassa otāraŋ na deti, na ca naŋ singālo pasahati, evaŋ bhikkhu attano mano-vitakke sake ārammaṇa-kapāle samodahanto kilesa-Mārassa otāraŋ na deti, na ca naŋ Māro pasahati.

Anissito ti, taṇhā-diṭṭhi-nissayehi anissito. *Aññaŋ aheṭhayāno*[6] ti, aññaŋ kañci puggalaŋ aviheṭhento. *Parinibbuto* ti, kilesa-parinibbānena parinibbuto. *Na upavadeyya kañcī* ti, aññaŋ kañci puggalaŋ sīla-vipattiyā ācāra-vipattiyā vā attānaŋ ukkaŋsetu-kāmatāya vā paraŋ vambhetu-kāmatāya na upavadeyya. Aññattha pañca dhamme ajjhattaŋ upaṭṭhapetvā kālena vakkhāmi, (no akālena. Bhūtena

---

[1] *Cf.* AA. 185-6.
[2] B_1, C. tannibandho; C_1 tanti-baddho.
[3] *See* Vol. i, 296, n. *Text* sankasayati; A, G. sankassati; B_1 sankalayati (?); C. sankassayati.
[4] A, C, G. accati (?); C_1 añjati (?).
[5] *Gāthās at* S. i, 217; SA. i, 36-7.
[6] B_1 apothamāno.

vakkhāmi, no abhūtena. Saṇhena vakkhāmi, no pharusena. Attha-saŋhitena vakkhāmi, no anattha-saŋhitena. Metta-citto vakkhāmi),[1] no dos' antaro ti evaŋ sallapana[2]-sabhāva-saṇṭhitena cittena viharati.

4.

Catutthe: *addasā* ti, Gangā-tīre paññatta-vara-Buddhâsane nisinno addasa. *Vuyhamānan* ti, caturassaŋ tacchetvā pab-bat' antare ṭhapitaŋ vātâtapena suparipakkaŋ pāvussake meghe[3] vassante udake uplavitvā anupubbena Gangāya nadiyā sota-patitaŋ tena vuyhamānaŋ. *Bhikkhū āmantesī* ti, 'dāru-kkhandhena sadisaŋ katvā mama sāsane saddhā pabbajitaŋ kula-puttaŋ dassessāmī' ti dhamma-desetu-kā-matāya āmantesi. *Amuŋ mahantaŋ dārukkhandhaŋ Gangāya nadiyā sotena vuyhamānan* ti, idaŋ pana aṭṭha-dosa-vimut-tattā sota-paṭipannassa dāru-kkhandhassa apare samudda-ppattiyā antarāya-kare aṭṭha-dose dassetuŋ ārabhi. Tatr' assa evam aṭṭha-dosa-vimuttatā veditabbā.

Eko hi Gangāya nadiyā avidūre pabbata-tale[4] jāto nānā-vallīhi paliveṭhito paṇḍupalāsataŋ āpajjitvā upacikâdīhi khajjamāno tasmiŋ yeva ṭhāne apaññattika-bhāvaŋ gacchati. Ayaŋ dāru-kkhandho Gangaŋ otaritvā vanka-[5]ṭṭhānesu vilā-samāno sāgaraŋ patvā maṇi-vaṇṇe ūmi-piṭṭhe sobhituŋ na labhati. Aparo Gangā-tīre bahi-mūlo anto-sākho hutvā jāto.[6] Ayaŋ kiñcâpi kālena kālaŋ olambinīhi sākhāhi temeti, bahi-mūlattā pana Gangaŋ otaritvā, vanka-ṭṭhānesu vilāsam-āno sāgaraŋ patvā maṇi-vaṇṇe ūmi-piṭṭhe sobhituŋ na labhati. Aparo majjhe Gangāya jāto daḷha-mūlena suppaṭṭhito, anto-gatā c' assa[7] sākhā nānā-vallīhi ābaddhā. Ayam pi daḷha-mūlattā bahiddhā vallīhi ābaddhattā ca Gangaŋ otaritvā . . . *pe* . . . sobhituŋ na labhati. Aparo patita-ṭṭhāne yeva vālikāya otthaṭo pūti-bhāvaŋ āpajjati. Ayam pi Gangaŋ otaritvā . . . *pe* . . . sobhituŋ na labhati. Aparo dvinnaŋ

---

[1] *Words bracketed in* B_1, C_1 *only*.
[2] B_1, C_1 ullapana.
[3] A. G. deve.
[4] A, C, G. thale.
[5] B_1 bahi.
[6] A, G. tato.
[7] B_1 bahi c' assa; C_1 bahiddhā c' assa.

pāsāṇānaŋ antare pāroha-jāto, kāsu-nikhātattā sanghāṭo viya,[1] niccalo ṭhito āgatâgataŋ udakaŋ dvidhā phāleti. Ayaŋ pāsāṇ' antare suṭṭhu-ppatiṭṭhitattā Gangaŋ otaritvā ... *pe* ... na labhati. Aparo abbhokāsa-ṭṭhāne nabhaŋ pūretvā vallīhi ābaddho ṭhito ekaŋ dve saŋvacchare atikkamitvā, āgate mahoghe[2] sakiŋ vā dvikkhattuŋ vā temeti. Ayam pi nabhaŋ pūretvā ṭhitatāya c' eva ekassa vā dvinnaŋ vā saŋvaccharānaŋ accayena sakiŋ vā dvikkhattuŋ vā temanatāya ca Gangaŋ otaritvā ... *pe* ... na labhati. Aparo pi majjhe Gangāya dīpake jāto mudu-kkhandhasākho oghe āgate anusotaŋ nipajjitvā, udake gate sīsaŋ ukkhipitvā, naccanto viya tiṭṭhati.

Yass' atthāya sāgaro Gangam evaŋ viya vadati; 'Bho Gange, tvaŋ mayhaŋ candana-sāra-taca-sārâdīni nānā-tarūni[3] āharasi, mudu-dāru-kkhandhe nâharasī' ti. 'Sulabho esa, deva; puna-vāre jānissāmī' ti. Puna-vāre tambavaṇṇena oghena otthaṭo[4] ālingamāno viya āgacchati. So pi tath' eva anusotaŋ nipajjitvā, udake gate sīsaŋ ukkhipitvā naccanto viya tiṭṭhati. Ayaŋ attano mudutāya Gangaŋ otaritvā ... *pe* ... na labhati.

Aparo Gangāya nadiyā tiriyaŋ patito vālikāya ottharito antara[5]-setu viya bahunnaŋ paccayo jāto. Ubhosu tīresu setu-vaḍḍhik' āraññaka-kaṭṭhā sote vipalāvitā[6] tatth' eva lagganti. Tathā nānā-vidha-kacch'[7] āruyhamānāni bhinnasappa[8]-ahi-kukkura-hatthi-assa-kuṇapāni pi tath' eva lagganti. Mahāgangâpi naŋ āsajja[9] bhijjitvā dvidhā gacchati; maccha-kacchapa-kumbhīla-makarâdayo pi tatth' eva vasaŋ kappenti. Ayam pi tiriyaŋ patitvā mahājanassa paccaya-

[1] *The original reading is probably that of* A, G, *which I follow, changing only* sangāti *to* sanghāṭo. *Out of this* C. *makes* kāsuyā nikh. gangāni (?) viya; C_1 *simply follows* B_1, *omitting the words and reading* antare jātattā sunikhā *to* viya niccalo.

[2] B_1 meghe

[3] C_1 nāma dārūni.

[4] B_1, C_1 *omit.*

[5] C. otthaṭo anant.

[6] A, G. vaḍḍhikaraññaka kūṭhāra-sote upalāpetvā; C. vaḍḍhikarā. kaṭṭha-sākha-palāsâdayo uppalavitvā; B_1, C_1 veḷu-naḷa-karañja-kakudhâdayo uplavitvā. *But for* kaṭṭha-vipalāvitā *see* JA. i, 326.

[7] B_1 gacchā vuyhamānā.

[8] C, B_1, C_1 bhinna-musala-bhinna-suppa-.

[9] A, G, B_1 āpajja.

bhāvena Gangaŋ otaritvā patta[1]-ṭṭhānesu vilāsamāno sāgaraŋ patvā maṇi-vaṇṇe ūmi-piṭṭhe sobhituŋ na labhati.

Iti Bhagavā imehi aṭṭhahi dosehi vimuttattā sota-paṭipannassa dāru-kkhandhassa apare samudda-ppattiyā antarāya-kare aṭṭha dose dassetuŋ 'amuŋ mahantaŋ dārukkhandhaŋ Gangāya nadiyā sotena vuyhamānan' ti ādim āha.

Na thale ussīdissatī[2] ti, thalaŋ nâbhirūhissati. *Na manussaggāho bhavissatī*[3] ti, mahā vat' āyaŋ dāru-kkhandho ti disvā ulumpena taramānā gantvā gopānasi-ādīnaŋ atthāya manussā na gaṇhissanti. *Na amanussaggāho bhavissatī* ti, mahaggo ayaŋ candana-sāro vimāna-dvāre naŋ ṭhapessāmā ti maññamānā na amanussā gaṇhissanti.

Evam eva kho ti, ettha santara[4]-bāhirehi aṭṭhahi dosehi evaŋ opamma-saŋsandanaŋ veditabbaŋ:—

Gangāya avidūre pabbata-tale jāto tatth' eva upacikâdīhi khajjamāno apaṇṇattika-bhāvangata-dārukkhandho viya hi 'n' atthi dinnan' ti ādikāya micchā-diṭṭhiyā samannāgato puggalo veditabbo. Ayaŋ sāsanassa dūribhūtattā ariyamaggaŋ oruyha samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

Gangā-tīre bahi-mūlo anto-sākho hutvā jāto viya acchinnagihī-bandhano samaṇa-kuṭimbika-puggalo daṭṭhabbo. Ayaŋ hi 'cittaŋ nām' etaŋ anibaddhaŋ.[5] Samaṇo 'mhī' ti vadanto va gihī hoti; 'gihī 'mhī' ti vadanto va samaṇo hoti.

'Ko jānissati kiŋ bhavissatī?' ti mahallaka-kāle pabbajanto pi gihī-bandhanaŋ na vissajjeti. Mahallaka-pabbajitānañ ca paññatti-nāma n' atthi tassa.[6] Sace cīvaraŋ pāpuṇāti anta-cchinnakaŋ vā jiṇṇa-dubbaṇṇaŋ vā pāpuṇāti; senâsanam pi vihāra-paccante paṇṇa-sālāya maṇḍape[7] va pāpuṇāti. Piṇḍāya carantenâpi pūti-gandhakānaŋ[8] pacchato cari-

---

[1] C, C_1 vanka-.

[2] *So text*, A, C, G. (*not in P. Dict.*), *but* B. ussārissati; C_1 ussadissati.

[3] B_1, C_1 gahessati (*and below*).

[4] A, G. santāra-; C. sati; B_1, C_1 saddhiŋ.

[5] C, C_1 anibandhaŋ. [6] *Eds. begin next sent. with* tassa.

[7] *All* -sālā vā maṇḍapo; C_1 maṇḍapako.

[8] A, G. vipūtigaṇṭhakānaŋ; C. pūgapūganettakānaŋ; B_1, C_1 puttanattakānaŋ dārakānaŋ.

tabbo hoti, pariyante nisīditabbaŋ hoti. Tena so dukkhī dummano assūni muñcanto,[1] 'atthi me kula-santakaŋ dhanaŋ. Kappati nu kho taŋ khāditvā jīvitun?' ti cintetvā ekaŋ vinaya-dharaŋ pucchati; 'Kiŋ, bhante ācariya, attano santakaŋ hāretvā[2] khādituŋ kappati, na kappatī?' ti. 'N' atth' ettha doso. Kappat' etan' ti.[3] So attano bhajamānake katipaye dubbace durâcāre bhikkhū gahetvā, sāyaṇhasamayaŋ antogāmaŋ gantvā, gāma-majjhe ṭhito gāmike pakkosāpetvā, 'amhākaŋ payogato uṭṭhitaŋ ayaŋ. Kassa dethā?' ti āha. 'Bhante, tumhe pabbajitā. Mayaŋ kassa dassāmā?' ti. 'Kiŋ! Pabbajitānaŋ attano santakaŋ na vaṭṭatī?' ti kuddāla-piṭakaŋ gahetvā, kedāra[4]-mariyāda-bandhanâdīni karonto nānā-ppakāraŋ pubbaṇṇâparaṇṇañ[5] c' eva phalâphale ca sangaṇhitvā, hemanta-gimha-vassānesu yaŋ yaŋ icchati taŋ taŋ pacāpetvā khādanto samaṇa-kuṭimbiko hutvā jīvati. Kevalam assa pabbajitakena[6] saddhiŋ pāda-paricārikā[7] vā ekā n' atthi. Ayaŋ puggalo kiñcâpi olambinīhi sākhāhi udakaŋ phusamāno anto-sākho olambako viya cetiy' angana-bodhiyanganâdīsu bhikkhūnaŋ kāya-sāmaggiŋ deti. Gihī-bandhanassa pana acchinnatāya bahi-mūlattā ariya-maggaŋ otaritvā samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

Gangāya majjhe jāto bahiddhā vallīhi ābaddha[8]-sākhā viya sangha-santakaŋ[9] nissāya jīvamāno bhinna-jīva-puggalo daṭṭhabbo. Ekacco gihī-bandhanaŋ pahāya, pabbajanto pi sāruppa-ṭṭhāne pabbajjaŋ na labhati. Pabbajjā hi nām' esā paṭisandhi-ggahaṇa-sadisā. Yathā manussā yattha paṭisandhiŋ gaṇhanti tesaŋ yeva kulānaŋ ācāraŋ sikkhanti, evaŋ bhikkhū pi yesaŋ santike pabbajanti tesaŋ yeva ācāraŋ gaṇhanti. Tasmā ekacco asāruppa-ṭṭhāne pabbajitvā ovādânusāsani-uddesa-paripucchâdīhi paribāhiro hutvā, pāto va muṇḍa-ghaṭaŋ gahetvā, udaka-titthaŋ gacchati. Ācariy'

---

[1] B_1 puñjanto.
[2] B_1, C_1 vicāretvā.
[3] A, G. tattha tesan ti; C_1 vaṭṭat' etan.
[4] B_1, C_1 khetta.
[5] C_1 pubbantâparant- (*but cf.* D. i, 78, 270).
[6] B_1 pañca cūḷakena dārakena.
[7] C. -parikā.
[8] B_1, C_1 *add* vanka-.
[9] A, C, G. sankhakankhaŋ.

ûpajjhāyānaŋ atthāya[1] khandhe pattaŋ katvā, bhatta-sālaŋ gacchati, dubbaca-sāmaṇerehi saddhiŋ nānā-kīḷaŋ kīḷati, ārāmika-dārakehi saŋsaṭṭho viharati. So dahara-bhikkhu-kāle[2] attano anurūpehi dahara-bhikkhūhi c' eva ācariyakehi ca saddhiŋ sambhogaŋ[3] katvā, 'Khīṇâsavehi[4] asuka-rañño santikā paṭiggahīta-sangha-bhogā tumhe sanghassa icchit' icchitaŋ na detha. Na hi tumhākaŋ pavattiŋ sutvā rājā vā rāja-mahāmatto vā attamanā bhavissanti. Evaŋ mā 'dāni icchit' icchitaŋ[5] karothā' ti kuddāla-piṭakāni gāhāpetvā, heṭṭhā-taḷāka-mātikâdīsu kattabba-kiccāni kārāpetvā, bahuŋ pubbaṇṇâparaṇṇaŋ[6] vihāraŋ pavesetvā, ārāmikehi attano upakāra-bhāvaŋ sanghassa ārocāpeti. Sangho 'ayaŋ daharo bahûpakāro. Imassa sataŋ vā dvisataŋ vā dethā' ti dāpeti. Iti so ito c' ito ca sangha-santaken' eva vaḍḍhanto bahiddhā eka-vīsati-vidhāhi anesanāhi baddho ariya-maggaŋ otaritvā samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

Patita-ṭṭhāne yeva vālikāya ottharitvā[7] pūti-bhāvaŋ āpādito viya ālasiya-mahagghaso veditabbo. Evarūpam hi āmisa-cakkhu-paccaya-lolaŋ vissaṭṭha-ācariya-upajjhāya-vattaŋ uddesa-paripucchā-yoniso-manasikāra-vajjitaŋ sandhāya pañcanīvaraṇāni atthato evaŋ vadati; 'Bho, kassa santikaŋ gacchathā?' ti. Atha thīna-middhaŋ uṭṭhāya evam āha; 'Kiŋ! na passatha? Eso asuka-vihāra-vāsī kusīta-puggalo asukaŋ nāma gāmaŋ gantvā yāgu-matthake yāguŋ pūva-matthake pūvaŋ bhatta-matthake bhattaŋ ajjhoharitvā, vihāraŋ āgamma, vissaṭṭha-sabba-vatto uddesâdīhi virahito mañcaŋ upagacchanto mayhaŋ okāsaŋ karotī' ti. Tato kāmac-chanda-nīvaraṇaŋ uṭṭhāy' āha; 'Bho, tuyhaŋ okāse kate mayhaŋ kato va hoti. Idān' eva so niddāyitvā kilesânurañjito[8] va pabujjhitvā kāma-vitakkaŋ vitakkessatī' ti. Tato byāpāda-nīvaraṇaŋ uṭṭhāy' āha; 'Tumhākaŋ okāse kate

[1] B_1, C_1 bhattatthaya. [2] A, G. kule; C. kulāni.
[3] C. sangha-bhogatthāya gantvā; B_1 sangha-bhogaŋ katvā; C_1 s. b. patvā.
[4] A, C, G, C_1 *prefix* ayaŋ. [5] B_1, C_1 idaŋ c' idañ ca.
[6] C_1 pubbantaparant. [7] A, G. otaritvā.
[8] A. tisādurandito; G. tisāduraññito; C, B_1 kilesânurañjito; C_1 k-ânuratto.

mayhaŋ kato va hoti. Idān' eva niddāyitvā uṭṭhito "vatta-paṭivattaŋ karohī" ti vuccamāno, so "ime attano kammaŋ akatvā amhesu byāvaṭā" ti nāna-ppakāraŋ pharusa-vacanaŋ vadanto akkhīni nīharitvā vicarissatī' ti. Tato uddhacca-kukkucca-nīvaraṇaŋ uṭṭhāy' āha: 'Tumkākaŋ okāse kate mayhaŋ kato va hoti. Kusīto nāma[1] tathā ṭhito akappiye kappiya-saññaŋ kappiye ca akappiya-saññaŋ uppādetī' ti. Atha vicikicchā-nīvaraṇaŋ uṭṭhāy' āha; 'Tumhākaŋ okāse kate mayhaŋ kato va hoti. Evarūpehi[2] aṭṭhāsu ṭhānesu mayā vicikicchā uppāditā' ti. Evaŋ ālasiya-mahagghasaŋ[3] pañca nīvaraṇāni caṇḍa-sunakhâdayo viya singa-cchinna-jara-ggavaŋ ajjhottharitvā gaṇhanti. So pi ariya-magga-sotaŋ otaritvā samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

Dvinnaŋ pāsāṇānaŋ antare nikhāta-mūlâkārena[4] ṭhita-rukkho viya diṭṭhiŋ uppādetvā ṭhito diṭṭhi-gatiko veditabbo. So hi 'arūpa-bhave rūpaŋ atthi, asañña-bhave cittaŋ pavattati, bahu-citta-kkhaṇiko lokuttara-maggo anusayo citta-vippayutto; tadeva sattā sandhāvanti saŋsarantī' ti vadanto Ariṭṭho Kaṇṭaka-sāmaṇero viya vicarati, pisuṇa-vāco pana hoti, upajjhāyâdayo saddhi-vihārikâdīhi bhindanto vicarati. So pi ariya-magga-sotaŋ otaritvā samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

Abbhokāse nabhaŋ pūretvā vallīhi ābaddho ṭhito ekaŋ dve saŋvaccharāni atikkamitvā, āgate mahoghe sakiŋ vā dvikkhattuŋ vā temana-rukkho viya mahallaka-kāle pabbajitvā, paccante vasamāno dullabha-sangha-dassano dullabha-dhamma-savano ca puggalo veditabbo. Ekacco hi buḍḍha-kāle pabbajito kathiko[5] katipāhena[6] upasampadaŋ labhitvā, pañca-vassa-kāle pātimokkhaŋ paguṇaŋ katvā, dasa-vasa-kāle vinaya-dhara-ttherassa santike vinaya-kathā-kāle maricaŋ vā harītaka-khaṇḍaŋ vā mukhe[7] ṭhapetvā, vījanena[8] mukhaŋ pidhāya, niddāyanto nisīditvā, lesa-kappena kata-vinayo nā-

---

[1] B_1, C_1 *insert* vātâhato aggikkhandho viya uddhato hotī ti.
[2] B_1, C_1 evarūpo hi. [3] C, B_1 -ghassa. [4] B_1 -sulâkārena.
[5] B_1, C_1 *omit.* [6] A, C, G. -payena.
[7] A, G. paripucchaŋ vā pāritakhandaŋ vā mokaṭhapetvā.
[8] A, G. vījamanena; C. vijjamānena.

ma hutvā, patta-cīvaraŋ ādāya paccantaŋ gacchati. Tatra naŋ manussā sakkaritvā bhikkhu-dassanassa dullabhatāy' assa 'idh' eva, bhante, vasathā' ti vihāraŋ kāretvā, pupph' ūpaga-phal' ūpaga-rukkhe ropetvā, tattha vāsenti. Atha Mahāvihāra-sadisa-vihārā bahussutā bhikkhū,[1] 'janapade cīvara-rajanâdīni katvā āgamissāmā' ti tattha āgacchanti. So te disvā, haṭṭha-tuṭṭho vatta-paṭivattaŋ katvā, punadivase ādāya bhikkhācāra-gāmaŋ pavisitvā, 'asuko thero suttantiko, asuko abhidhammiko, asuko vinaya-dharo, asuko tepiṭako. Evarūpe there na[2] labhissatha. Dhamma-savanaŋ kārethā' ti vadati. Upāsakā 'dhamma-savanaŋ kāressāmā' ti vihāra-maggaŋ sodhetvā sappi-telâdīni ādāya mahātheraŋ upasankamitvā, 'bhante, dhamma-savanaŋ kāressāma; dhamma-kathikaŋ vicārethā' ti[3] vatvā, punadivase āgantvā dhammaŋ suṇanti. Nevāsika-tthero āgantukānaŋ patta-cīvarāni paṭisāmento anto-gabbhe yeva divasa-bhāgaŋ vītināmeti. Divā-kathiko uṭṭhito sara-bhāṇako ghaṭena udakaŋ ṭhapento[4] viya sara-bhāṇaŋ bhaṇitvā niṭṭhito.[5] Tam pi so na jānāti. Ratti-kathiko sāgaraŋ khobhento viya rattiŋ kathetvā uṭṭhito. Tam pi so na jānāti. Paccūsa-kathiko kathetvā uṭṭhāsi. Tam pi so na jānāti. Pāto pana uṭṭhāya, mukhaŋ dhovitvā, therānaŋ patta-cīvarāni upanāmetvā bhikkhācāraŋ upagacchati. Mahātheraŋ āha; 'Bhante, divā-kathiko kataraŋ Jātakaŋ nāma kathesi? Sara-bhāṇako kataraŋ Suttaŋ nāma bhaṇi? Ratti-kathiko kataraŋ Dhamma-kathaŋ nāma kathesi? Paccūsa-kathiko kataraŋ Jātakaŋ nāma kathesi? Khandhā nāma kati? Dhātuyo nāma kati? Āyatanā nāma katī?' ti. Evarūpo ekaŋ dve saŋvaccharāni atikkamitvā bhikkhu-dassanañ c' eva dhamma-savanañ ca labhanto[6] pi oghe āgate udakena sakiŋ vā

[1] A. atha dhātā-vihāraŋ sadissa-vihāra; G, C. mahāvihāraŋ sadisassa vihāra-phasuka-b.

[2] A, G. evarūpena therena; B_1, C_1 kadā labh.;

[3] *So* C, B_1, C_1; A, G. -kathikānaŋ vitarayyā ti (? *for* -kathikā naŋ vidaheyyuŋ).

[4] *So* A, G, B. *but* C. tāpento; C_1 *invents, viz.* pada-bhāṇako g. u. vamento (?).

[5] B_1, C_1 uṭṭhito.

[6] A, G. anto pi; C. *omits.*

dvikkhattuŋ vā temita-sadiso hoti. So evaŋ sangha-dassanato ca dhamma-savanato ca paṭikkamma dūre vasanto ariya-maggaŋ otaritvā samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

Majjhe Gangāya dīpake jāto mudu-rukkho viya madhurassara-bhāṇaka-puggalo veditabbo. So hi abhiññātāni abhiññātāni Vessantarâdīni Jātakāni uggaṇhitvā, dullabha-bhikkhu-dassanaŋ paccantaŋ gantvā, tattha dhamma-kathāya pasādita-hadayena janena upaṭṭhiyamāno attānaŋ uddissakate sampanna-phala-rukkhe vanâbhirāme vihāre vasati. Ath' assa bhāra-hāra-bhikkhū taŋ pavattiŋ sutvā 'asuko kira evaŋ upāsakesu[1] paṭibaddha-citto viharati. Paṇḍito bhikkhu paṭibalo Buddha-vacanaŋ vā uggaṇhituŋ kammaṭṭhānaŋ vā manasikātuŋ. Ānetvā naŋ tena saddhiŋ asukatherassa santike dhammaŋ uggaṇhissāma, asuka-therassa santike kamma-ṭṭhānan' ti tattha gacchanti. So tesaŋ vattaŋ katvā, sāyaṇha-samaye vihāra-cārikaŋ nikkhantehi tehi 'Idaŋ, āvuso, cetiyaŋ kāritan?' ti vutte, 'Āma, bhante' ti vadati. 'Ayaŋ bodhi, ayaŋ maṇḍapo, idaŋ āvasathâgāraŋ, esā aggi-sālā, ayaŋ cankamo tayā kārito?' ti. 'Ime rukkhe ropetvā tayā Nandana-vanâbhirâmo vihāro kārito?' ti. 'Āma, bhante' ti vadati.

So sāyaŋ ther' ūpaṭṭhānaŋ gantvā vanditvā pucchati, 'Kasmā, bhante, āgat' atthā?' ti. 'Āvuso, tvaŋ ādāya gantvā asuka-therassa santike dhammaŋ uggaṇhitvā, asukatherassa kamma-ṭṭhānaŋ, asukasmiŋ nāma araññe samaggā samaṇa-dhammaŋ karissāmā ti iminā kāraṇena āgat' amhā' ti. 'Sādhu, bhante, tumhe nāma mayhaŋ atthāya āgatā. Aham pi cira-nivāsena idha ukkaṇṭhito gacchāmi, pattacīvaraŋ gaṇhāmi, bhante' ti. 'Āvuso, samaṇā maggakilantā.[2] Ajja vasitvā sve pacchā-bhattaŋ gamissāmā' ti. 'Sādhu, bhante' ti punadivase tehi saddhiŋ piṇḍāya pavisati. Gāma-vāsino 'amhākaŋ ayyo bahū bhikkhū gahetvā āgato' ti āsanāni paññāpetvā, yāguŋ pāyetvā, sukhaŋ nisinnā

---

[1] C, B_1, C_1 upaṭṭhākesu.

[2] A, G. samaṇā maggaŋ kilantā; C. mayaŋ idāni magga-k.; B_1 samaṇā daharā m. k.; C_1 sāmaṇera-d.

dhamma-kathaŋ sutvā puna bhattaŋ adaŋsu. Therā 'Tvaŋ, āvuso, anumodanaŋ katvā pakkama; mayaŋ udaka-phāsukaṭṭhāne bhatta-kiccaŋ karissāmā' ti nikkhantā. Gāma-vāsino anumodanaŋ sutvā pucchiŋsu, 'Kuto, bhante, therā āgatā?' ti. 'Ete amhākaŋ ācariy' ūpajjhāyā samān' ūpajjhāyā, sandiṭṭhā sambhattā' ti. 'Kasmā āgatā?' ti. 'Maŋ gahetvā gantu-kāmā' ti. 'Tumhe pana gantu-kāmā?' ti. 'Āma, āvuso' ti 'Kiŋ vadetha, bhante? Amhehi[1] kassa uposathâgāraŋ kāritaŋ? Kassa bhojana-gahaṇā?[2] Kassa aggigahaṇakâdayo kāritā? Mangalâmangalesu kassa santikaŋ gamissāmā?' ti. Mahāupāsikayo pi tatth' eva nisīditvā assūni pavattayiŋsu. Daharo 'tumhesu evaŋ dukkhitesu ahaŋ gantvā kiŋ karissāmi? There uyyojessāmī' ti vihāraŋ gato.

Therâpi kata-bhatta-kiccā patta-cīvarāni pi gahetvā nisinnā taŋ disvā va, 'Kiŋ, āvuso! Cirāy' atidivā[3] hoti. Gacchāmā' ti āhaŋsu. 'Āma, bhante. Tumhe sukhitā.[4] Asukagehassa iṭṭhakā-mūlaŋ sutvā n' ev' asitaŋ.[5] Asuka-gehe dinna-citta-kamma-mūlâdīni[6] gatassâpi me citta-vikkhepo bhavissati. Tumhe purato gantvā asuka-vihāre cīvaradhovana-rajanâdīni karotha. Ahaŋ tattha sampāpuṇissāmī' ti. Te tassa osakkitu-kāmataŋ[7] ñatvā 'tvaŋ āgaccheyya vā mā vā' ti pakkamiŋsu.

So there anugantvā, nivatto vihāram eva āgantvā, bhojanasālâdīni olokento vihāraŋ rāmaṇeyyârāmaŋ disvā cintesi: Sādhu vat' amhi na gato. Sace 'gamissaŋ koci-d-eva dhamma-kathiko āgantvā, sabbe bhinditvā, vihāraŋ attano santakaŋ kāreyya; atha mayā pacchāgantvā tassa[8] pacchato laddha-piṇḍaŋ bhuñjantena caritabbaŋ bhavissatī ti.

So aparena samayena suṇāti; 'te kira bhikkhū gataṭṭhāne eka-nikāya-dve-nikāya-eka-piṭaka-dve-piṭakâdi-vasena

---

[1] A, C, G. tumhehi. [2] C. gehaŋ; B_1, C_1 sālā.
[3] C, B_1, C_1 cirāyasi? divā.
[4] A, G. tumhesu gatāsu (? tumhe sugatā); C, B_1, C_1 tumhe sukhitā.
[5] C, B_1 thitaŋ bhattān' ev' atthi; C_1 ṭhita-saṇṭhānen' eva ṭhitaŋ. A. G. mūlaŋ sutvā nevasitaŋ.
[6] C, B_1 *insert* atthi.
[7] A. G. okkamitu-; okkamitu-ak. [8] A, G. janassa.

Buddha-vacanaŋ uggaṇhitvā, aṭṭhakathâcariyā jātā vinayadharā jātā, sata-parivārā dvi-ti-sahassa-parivārā caranti. Te tattha samaṇa-dhammaŋ kātuŋ gatā, te ghaṭentā vāyamantā sotâpannā jātā sakadāgāmino anāgāmino arahantā jātā mahā-sakkārena parinibbutā ' ti. So cintesi: Sace aham pi agamissaŋ mayham p' esā sampatti abhavissa. Imaŋ pana ṭhānaŋ muñcituŋ asakkonto ativiya parihīn' amhī ti. Ayaŋ puggalo attano mudutāya taŋ ṭhānaŋ amuñcanto ariyamaggaŋ otaritvā samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

Gangāya nadiyā tiriyaŋ patitvā vālikāya otthaṭa-bhāvena antara-setu viya hutvā, bahunnaŋ paccaya-jāta-rukkho viya, ratha-vinīta-mahā-ariyavaŋsa-candopamâdi-paṭipadāsu aññataraŋ paṭipadaŋ uggahetvā olīna-vuttiko puggalo veditabbo. So hi paṭipatti-nissitaŋ dhammaŋ uggahetvā pakatiyā Mañjussaro Cittala-pabbatâdi-sadisaŋ mahantaŋ ṭhānaŋ gantvā cetiy' angana-vattâdīni karoti. Atha naŋ dhamma-savan' agga-ppattaŋ āgantuka-daharā, 'dhammaŋ kathehī' ti vadanti. So sammā uggahitaŋ dhammaŋ paṭipadaŋ dīpetvā katheti. Ath' assa paŋsukūlika-piṇḍapātikâdayo sabbe thera-nava-majjhimā bhikkhū 'aho sappuriso!' ti attamanā bhavanti. So kassaci nidāna-mattaŋ, kassaci upaḍḍha-gāthaŋ, kassaci gāthaŋ upaṭṭhapento[1] aya-paṭṭakena[2] bandhanto viya dahara-sāmaṇere sangaṇhitvā, mahātheraŋ upasankamitvā, 'bhante, ayaŋ porāṇaka-vihāro atthi. Ettha koci tatr' uppādo?' ti pucchati. 'Kiŋ vadesi, āvuso? Catu-vīsati-karīsa-sahassāni tatr' uppādo' ti. 'Bhante, tumhe evaŋ vadetha. Uddhane pana aggi pi na jalatī' ti.[3] 'Āvuso, Mahāvihāra-vāsīhi laddhaŋ nāma evam eva nassati.[4] Na koci saṇṭhapessatī' ti.[5] 'Bhante, porāṇaka-rājūhi dinnaŋ khīṇâsavehi paṭiggahītaŋ. Kasmā ete nāsentī?' ti. 'Āvuso, tādisena dhamma-kathikena[6] sakkā bhaveyya laddhun' ti. 'Bhante, mā evaŋ vadetha. Amhe paṭipatti-dīpaka-dhamma-kathikā nāma. Tumhe maŋ[7] sangha-kuṭimbiko[8] vihār' ūpaṭ-

---

[1] C_1 upadahanto. [2] A, C, G. mattakena bandhantena.
[3] C, B_1 aggim pi na jāletī ti. [4] A, G, B_1 nassanti.
[5] A, G. -ṭhapesi; C_1 paṭṭhapeti. [6] B_1 *adds* kathito.
[7] A, G, B_1 mayhaŋ. [8] A. -kumbhiko; C. -kammiko.

ṭhāko[1] ti maññamānā kātu-kāmā' ti. 'Kiŋ, āvuso! Akappiyam etan; tumhâdisehi pana kathite amhākaŋ uppajjeyyā' ti. 'Tena hi, bhante, ārāmikesu āgatesu amhākaŋ bhāraŋ karotha. Ekaŋ kappiya-dvāraŋ katvā kathessāmā' ti.

So pāto va gantvā, sannipāta-sālāya ṭhatvā, ārāmikesu āgatesu, 'Upāsakā, asuka-khette bhāgo[2] kuhiŋ? Asuka-khette kahāpaṇaŋ kuhin?' ti ādiŋ vatvā aññassa hatthā gahetvā aññassa deti.[3] Evaŋ anukkamena taŋ taŋ paṭisedhento, tassa tassa dento, tathā akāsi yathā yāgu-hatthā pūva-hatthā bhatta-hatthā tela-madhu-phāṇita-taṇḍulâdi-hatthā ca attano va santikaŋ āgacchanti. Sakala-vihāra-dvārā eka-kolāhalā honti. Pesalā bhikkhū nibbijja[4] apakkamiŋsu. So pi ācariy' ūpajjhāyehi anatthikānaŋ[5] bahunnaŋ dubbaca-puggalānaŋ vihāraŋ pūreti. Āgantukā bhikkhū vihāra-dvāre ṭhatvā va 'vihāre ke vasanti?'[6] ti pucchitvā, 'evarūpā nāma bhikkhū' ti sutvā bāhiren' eva pakkamanti.

Ayaŋ puggalo sāsane tiriyaŋ nipannatāya mahājanassa paccaya-bhāvaŋ upagato ariya-maggaŋ otaritvā samādhi-kulle nisinno nibbāna-sāgaraŋ pāpuṇituŋ na sakkoti.

[*Text* iv, **180**.] *Bhagavantaŋ etaḍ avocā* ti, nibbāna-pabbhārā ti padena osāpitaŋ desanaŋ ñatvā anusandhi-kusalatāya etaŋ 'kin nu kho bhante' ti adhivacanaŋ avoca. Tathāgato pi hi: Imāyaŋ[7] parisatiŋ nisinno anusandhi-kusalo atthi. So pañhaŋ pucchissatī ti tass' eva okāsa-karaṇ' atthāya imasmiŋ ṭhāne desanaŋ niṭṭhāpesi.

Idāni *orima-tīran* ti ādinā nayena vuttesu ajjhattik' āyatanâdīsu 'evaŋ upagacchat' ādīni[8] veditabbāni. Mayhaŋ cakkhu-pasannaŋ; ahaŋ appamattakam pi rūpârammaṇaŋ paṭivijjhituŋ sakkomī ti etaŋ nissāya[9] cakkhuŋ assādento

[1] A, G. uppattapako; C. uppādapako.
[2] C. khetta-bhago; B_1 khette gāvo.
[3] A, G. aññassa hatthe g. a.d.; B_1 aññassa khettaŋ; C, C_1 hattha g. a. hatthe d.
[4] A, G. nisajjā; C. nisajja.
[5] A, G. atthikānaŋ; B_1 vissatthik.
[6] B_1 kosanti.
[7] A, C, G. imāsaŋ; B_1, C_1 imissaŋ.
[8] *A quotation from Text, but* C. upagaman.; C_1 upagaman' ānupagaman.
[9] A. etad assa yāva; G. etassāya; C. etad atthāya.

pi timira-kācâdīhi[1] upamāna-ppasādo. Amanāpaŋ mayhaŋ cakkhu, mahantam pi rūpârammaṇaŋ vibhāvetuŋ na sakkomī ti, domanassaŋ āpajjanto pi cakkhâyatanaŋ upagacchati nāma. Aniccaŋ dukkhaŋ anattā ti tiṇṇaŋ tiṇṇaŋ lakkhaṇā-naŋ vasena vipassanto pana na upagacchati nāma. Sotâdīsu pi es' eva nayo.

Man' āyatane 'na pana nāma-mattaŋ me mano[2] kiñci vāmato agahetvā sabbaŋ padakkhiṇato va gaṇhāti, vāmena me cintita-cintitassa alabho nāma n' atthi vā' ti, evaŋ assādento pi; 'duccintita-cintitassa me mano appadakkhiṇa-ggāhī' ti, evaŋ domanassaŋ uppādento pi man' āyatanaŋ upagacchati nāma. Iṭṭhe pana rūpe rāgaŋ, aniṭṭhe pana paṭighaŋ uppādento rūpâyatanaŋ upagacchati nāma. Sadd' āyatanâdīsu pi es' eva nayo.

Nandi-rāgass' etaŋ adhivacanan ti, yathā hi majjhe saŋsī-ditvā thalaŋ[3] pattaŋ dāru-kkhandhaŋ saṇha-sukhuma[4]-vālikā pidahati, so pi sīsaŋ ukkhipituŋ na sakkoti, evaŋ nandi-rāgena ābaddho puggalo catusu apāyesu patito mahā-dukkhena piḷīyati.[5] So anekehi pi vassa-sahassehi puna sīsaŋ ukkhipituŋ na sakkoti. Tena vuttaŋ 'nandi-rāgass' etaŋ adhivacanan' ti.

Asmi-mānass' etaŋ adhivacanan ti, yathā hi thale ārūḷho dāru-kkhandho heṭṭhā Gangodakena upari vassena temento anukkamena sevāla-pariyonaddho 'pāsāṇo nu kho esa khāṇuko?' ti vattabbataŋ āpajjati, evam eva asmi-mānena uṇṇato puggalo paŋsu-kūlika-ṭṭhāne paŋsu-kūliko hoti, dham-ma-kathika-ṭṭhāne dhamma-kathiko, bhaṇḍâgārika-ṭṭhāne bhaṇḍâgāriko, vejja-ṭṭhāne vejjo, pisuṇa-ṭṭhāne pisuṇo. So nāna-ppakaraŋ anesanaŋ āpajjanto tāhi tāhi āpattīhi palive-ṭhito 'atthi nu kho assa abbhantare kiñci sīlaŋ udāhu n' atthī?' ti vattabbataŋ āpajjati. Tena vuttaŋ 'asmi-mānass' etaŋ adhivacanan' ti.

---

[1] A, C, G. ti-dhikkara-vākâdīhi (?) upamāna; B_1 timira-kavākâdīhi upagata; C_1 timirakavāt. upag. (*For the phrase see* SA. i, 180.)

[2] A, G. na pana nāma-mattaŋ me mano; C. n; p. vāma-m.; B_1 n. p. manāpaŋ vata me; C_1 manâyatane pana manāpaŋ vata me.

[3] A. phalaŋ; C. talaŋ.

[4] C, B_1, C_1 -thūla.

[5] B_1 pidhīyati; C. pithiyati.

Pañcann' etaŋ kāma-guṇānaŋ adhivacanan ti, yathā hi āvaṭṭe patita-dāru-khandho anto yeva pāsāṇâdīsu āhata-samabbhāhato bhijjitvā cuṇṇa-vicuṇṇaŋ hoti, evaŋ pañca-kāma-guṇ' āvaṭṭe patita-puggalo catusu apāyesu kamma-kāraṇa-khuppipāsâdi-dukkhehi āhata-samabbhāhato dīgha-rattaŋ cuṇṇa-vicuṇṇataŋ āpajjati. Tena vuttaŋ 'pañcann' etaŋ kāma-guṇānaŋ adhivacanan' ti.

Dussīlo ti, nissīlo. *Pāpadhammo* ti, lāmaka-dhammo. *Asucī* ti, na suci. *Sankassara-samācāro*[1] ti, 'imassa maññe idaŋ kamman' ti, evaŋ parehi sankāya saritabbaŋ-samācāro. Sankāya vā paresaŋ samācāraŋ saratī ti pi,[2] sankassara-samācāro. Tassa hi dve tayo jane kathente disvā, 'mamaŋ dosaŋ maññe kathentī' ti tesaŋ samācāraŋ sanka-ssaratī ti vā, sankassara-samācāro. *Samaṇa-paṭiñño* ti, salāka-ggahṇâdīsu 'kittakā vihāre samaṇā?' ti gaṇanāya āraddhāya 'aham pi samaṇo, aham pi samaṇo' ti paṭiññaŋ deti, salāka-ggahaṇâdīni karoti. *Brahmacārī-paṭiñño* ti, uposatha-pavāraṇâdīsu 'aham pi brahmacārī' ti paṭiññāya tāni kammāni pavisati. *Antopūtī* ti, vakka[3]-hadayâdīsu apūtikassa pi guṇānaŋ pūti-bhāvena, antopūtī. *Avassuto* ti, rāgena tinto. *Kasambujāto* ti, rāgâdīhi kilesehi kacavara-jāto.

Etad avocā ti, gogaṇaŋ Gangā-tīrâbhimukhaŋ katvā, parisa-pariyante ṭhito ādito paṭṭhāya yāva pariyosānā Satthu dhamma-desanaŋ sutvā, Satthā orima-tīrâdīnaŋ anugamanâdi[4]-vasena 'sakkā paṭipattiŋ pūretun' ti vadati. Yadi evaŋ pūretuŋ sakkā, ahaŋ[5] pūressāmī' ti cintetvā etaŋ 'ahaŋ kho, bhante' ti ādi-vacanaŋ avoca.

Vacchagiddhiniyo ti, vacchesu sasnehā[6] thanehi khīraŋ paggharantiyo,[7] vacchakesu sahapemā gamissantī ti. *Niyyādeh' evā* ti, nīyātehi yeva. Gāvīsu hi anīyātitāsu go-sāmikā āgantvā 'ekā gāvī na dissati, eko goṇo, eko vacchako na dissatī' ti tuyhaŋ piṭṭhito piṭṭhito carissanti. Iti te aphā-

[1] *Cf. the better Comy. at* UdA. 297; SA. i, 108, 127.
[2] C_1 caratī ti pi.
[3] C. vaggâdīsu pūtikassa.
[4] C. anupagaman.; B_1 anugacchant.; C_1 anupagacchanat.
[5] B_1, C_1 *insert* pabbajitvā.
[6] A, G. sankevā; C, C_1 sasnehā; B_1 saka.
[7] B_1, C_1 -ehi vacchaka-snehena sayam eva.

sukaŋ bhavissati, pabbajjā ca nām' esā anaṇass' eva rūhati,[1] anaṇā pabbajjā ca Buddhâdīhi saŋvaṇṇitā ti[2] dassan' atthaŋ evam āha. *Niyyāditā*[3] ti, nīyātā.

Imasmiŋ sutte vaṭṭa-vivaṭṭaŋ kathitaŋ.

5.

[*Text* iv, **181.**] Pañcame; *Kimbilāyan*[4] ti, Kimbilā nāmake nagare. *Sankiliṭṭhan* ti, paṭicchanna-kālato hi paṭṭhāya asankiliṭṭhā nāma āpatti n' atthi. Evarūpaŋ sankiliṭṭhaŋ āpattiŋ. *Vuṭṭhānaŋ* (*na*) *paññāyatī*[5] ti, parivāsa-mānatta-abbhānehi vuṭṭhānaŋ dissati.

6.

Chaṭṭhe; *navaŋ santhâgāran* ti, adhunā kāritaŋ santhâgāraŋ. Ekā mahā-sālā ti attho. Uyyoga-kālâdīsu[6] hi rājāno tattha ṭhatvā 'ettakā purato gacchantu, ettakā pacchato, ettakā ubhohi passehi, ettakā hatthī abhirūhantu, ettakā asse, ettakā ratthesu tiṭṭhantū' ti evaŋ santhaŋ[7] karonti, mariyādaŋ bandhanti. Tasmā taŋ ṭhānaŋ santh' āgāran[8] ti vuccati. Uyyoga-ṭṭhānato ca āgantvā yāva gehesu alla-gomaya-paribhaṇḍâdīni kārenti. Tāva dve tīṇi divasāni te rājāno tattha sambhavantī[9] ti pi, santhâgāraŋ. Tesaŋ rājūnaŋ saha[10]-atth' ānusāsani-agāran ti pi, santhâgāraŋ. Gaṇa-rājāno hi te; tasmā uppannaŋ kiccaŋ ekassa vasena na chijjati, sabbesaŋ chando pi laddhuŋ vattatī ti, tasmā sabbe tattha sannipatitvā anusāsanti. Tena vuttaŋ 'saha-atth' ānusāsani-agāran ti pi, santhâgāran ti. Yasmā pana te

---

[1] A, G. esā sāsanassa na r.; B_1 esā sa-iṇassa rūh.

[2] *So* B_1; *but* C, C_1 ananuvajjā ca viññūhi.

[3] A, G. nīyātita; B_1, C_1 niyyātā.

[4] B_1 Kimi-.

[5] *Cf.* Asl. 399: ? *read* na.

[6] A, G. -sālâdīsu; C_1 uyyodha-k.

[7] B_1, C_1 sabbaŋ.

[8] B_1 sandha- *throughout*. *Cf.* Vin. i, 133, *where* B. *reading is* sandh- *and* satth-.

[9] *So* A.; *but* G. ghatattha sambhanti; C, C_1 santhambhanti; B_1 sandharanti.

[10] A. sattha-; C. sabba. *Cf.* MA. ii, 271.

tattha sannipatitvā 'imasmiŋ kāle kasituŋ vaṭṭati, imasmiŋ kāle vapitun' ti evamādinā nayena gharâvāsa-kiccāni sammantayanti, tasmā chiddâvachiddaŋ gharâvāsaŋ tattha santharantī ti pi, santhâgāraŋ.

Acirakāritaŋ hotī ti, iṭṭhakā-kamma-sudhā-kamma-citta-kammâdi-vasena susajjitaŋ deva-vimānaŋ viya adhunā niṭṭhāpitaŋ.[1] *Samaṇena vā* ti, ettha yasmā ghara-vatthu-parig-gahaṇa-kāle yeva devatā attano vasana-ṭṭhānaŋ gaṇhanti, tasmā devena vā ti avatvā 'samaṇena vā brāhmaṇena vā kenaci vā manussa-bhūtenā' ti vuttaŋ.

Yena Bhagavā ten' upasankamiŋsū ti, 'santhâgāraŋ niṭṭhitan' ti sutvā 'gacchāma, naŋ passissāmā' ti gantvā, dvāra-koṭṭhakato paṭṭhāya sabbaŋ oloketvā 'idaŋ santhâgāraŋ ativiya manoramaŋ sassirīkaŋ. Kena paṭhamaŋ paribhuttaŋ amhākaŋ dīgha-rattaŋ hitāya sukhāya assā?' ti cintetvā, 'amhākaŋ ñāti-seṭṭhassa paṭhamaŋ dīyamāne[2] pi Satthuno va anucchavikaŋ. Dakkhiṇeyya-vasena dīyamāne pi Satthuno va anucchavikaŋ. Tasmā Satthāraŋ paṭhamaŋ paribhuñjāpessāma, bhikkhu-sanghassa ca āgamanaŋ karissāma; bhikkhu-sanghe āgate tepiṭakaŋ Buddha-vacanaŋ āgatam eva bhavissatu. Satthāraŋ tiyāma-rattiŋ dhamma-kathaŋ kathāpessāma. Iti tīhi ratanehi paribhuttaŋ pacchā mayaŋ paribhuñjissāma. Evaŋ no dīgha-rattaŋ hitāya sukhāya bhavissatī' ti sanniṭṭhānaŋ katvā upasankamiŋsu.

Yena navaŋ santhâgāraŋ ten' upasankamiŋsū ti, taŋ divasaŋ kira santhâgāraŋ kiñcâpi rāja-kulānaŋ dassan' atthāya deva-vimāṇaŋ viya susajjitaŋ hoti supaṭijaggitaŋ. Buddhâraha ŋ pana katvā apaññattaŋ. Buddhā hi nāma araññ' ajjhāsayā araññ' ārāmā anto-gāme vaseyyuŋ vā no vā, tasmā Bhagavato manaŋ jānitvā va paññāpessāmā ti cintetvā te Bhagavantaŋ upasankamiŋsu. Idāni pana manaŋ labhitvā paññāpetu-kāmā yena santhâgāraŋ ten' upasankamiŋsu.

Sabba-santhariŋ[3] *santhâgāraŋ santharāpetvā* ti, yathā sabbam eva santhataŋ hoti evaŋ santharāpetvā. Sabba-paṭhamaŋ tāva go-mayaŋ nāma sabba-mangalesu vaṭṭatī ti, sudhā-kamma-katam pi bhūmiŋ alla-gomayena opuñjāpetvā, yathā

---

[1] *Cf.* UdA. 408 *for what follows.*
[2] C, B1 -māno.
[3] A, C, G, C1 -aŋ.

akkanta-ṭṭhane padaŋ na[1] paññāyati, evaŋ catuhi jātiya-gandhehi limpitvā, upari nānā-vaṇṇa-kata-sārake santharitvā, tesaŋ upari mahāpiṭṭhika-kojave ādiŋ katvā hatth' attharaka-ass' attharaka-sīh' attharaka-vyaggh' attharaka-kacan' attharaka-suriy' attharaka-citt' attharakâdīhi[2] nānā-vaṇṇehi attharakehi santharitabba-yuttakaŋ sabb' okāsaŋ santharāpesuŋ. Tena vuttaŋ 'sabba-santhariŋ santhâgāraŋ santharāpetvā' ti.

Āsanāni paññāpetvā ti, majjha-ṭṭhāne tāva mangala-tthambhaŋ nissāya mahârahaŋ Buddh' āsanaŋ paññāpetvā, tattha yaŋ yaŋ mudukañ ca manoramañ ca paccattharaṇaŋ taŋ taŋ paccattharitvā, ubhato lohitakaŋ manuñña-dassanaŋ upadhānaŋ odahitvā, upari suvaṇṇa-rajata-tāraka-vicittaŋ vitānaŋ bandhitvā, gandha-dāma-puppha-dāma-patta-dāmâdīhi alankaritvā, samantā dvādasa-hatthe ṭhāne puppha-jālaŋ kāretvā, tiŋsa-hattha-matta-ṭṭhānaŋ paṭa-sāniyā parikkhipāpetvā, pacchima-bhittiŋ nissāya bhikkhu-sanghassa pallanka-pīṭha-apassaya - pīṭha - mañca - pīṭhāni paññāpāpetvā, upari seta-paccattharaṇehi paccattharāpetvā, pācīna-bhittiŋ nissāya attano mahāpiṭṭhika-kojave paññāpāpetvā, haŋsalomâdi-pūritāni manoramāni[3] upadhānāni ṭhapāpesuŋ. Evaŋ akilamamānā sabba-rattiŋ dhammaŋ suṇissāmā ti idaŋ sandhāya vuttaŋ 'āsanāni paññāpetvā' ti.

Udakamaṇikaŋ patiṭṭhāpetvā ti, mahākucchikaŋ udaka-cātiŋ patiṭṭhāpetvā. Evaŋ Bhagavā ca bhikkhu-sangho ca yathāruciyā hatthe vā dhovissanti pāde vā mukhaŋ vā vikkhālessantī ti tesu tesu ṭhānesu maṇi-vaṇṇassa udakassa pūrāpetvā, vās' atthāya nānā-pupphāni[4] c' eva udaka-vāsa-cuṇṇāni ca pakkhipāpetvā, kadalī-paṇṇehi pidahitvā patiṭṭhāpesuŋ. Idaŋ sandhāya vuttaŋ 'udaka-maṇikaŋ patiṭṭhāpetvā' ti.

Telappadīpaŋ āropetvā ti, rajata-suvaṇṇâdi-maya-daṇḍadīpikāsu ca yonaka-rūpa-kirāta-rūpakâdīnaŋ hatthe ṭhapita-suvaṇṇa-rajatâdi-maya-kapallikāsu ca tela-ppadīpe jālāpetvā ti attho.

---

1 *So* UdA, B; A, C_1 G. *omit.*

2 *Cf.* DA. i, 87.

3 A, C_1 *omit.*

4 A, G. dhūpāni rūpāni.

Yena Bhagavā ten' upasankamiŋsū ti, ettha pana te Sakya-rājāno na kevalaŋ santhâgāram eva atha kho yojana-matte Kapilavatthusmiŋ nagara-vīthiyo pi sammajjāpetvā, dhaje ussāpetvā, geha-dvāresu puṇṇa-ghaṭe ca kadaliyo ca ṭhapāpetvā, sakala-nagaraŋ dīpa-mālâdīhi vippakiṇṇa-tārakaŋ viya katvā 'khīrapake[1] dārake khīraŋ pāyetha, dahare kumāre lahuŋ lahuŋ bhojetvā sayāpetha, uccā-saddā mâkarittha. Ajja eka-rattiŋ Satthā anto-gāme vasissati. Buddhā nāma appa-sadda-kāmā honti' ti bheriŋ carāpetvā, sayaŋ daṇḍa-dīpikā ādāya, yena Bhagavā ten' upasankamiŋsu.

Atha kho Bhagavā nivāsetvā pattacīvaram ādāya saddhiŋ bhikkhu-sanghena yena navaŋ santhâgāraŋ ten' upasankamī ti, 'yassa dāni, bhante, Bhagavā kālaŋ maññatī' ti evaŋ kira kāle ārocite Bhagavā lākhā-rasa-tinta-ratta-koviḷāra-puppha-vaṇṇaŋ ratta-dupaṭṭaŋ kattariyā padumaŋ kantento viya saŋvidhāya timaṇḍalaŋ paṭicchādento nivāsetvā; suvaṇṇa-pāmangena paduma-kalāpaŋ parikkhipanto viya, vijjullatā sassirīkaŋ kāya-bandhanaŋ bandhitvā; ratta-kambalena gaja-kumbhaŋ pariyonandhanto viya; ratana-satt' ubbedhe suvaṇṇ' agghike pavāḷa-jālaŋ khipamāno viya; suvaṇṇa-cetiye ratta-kambala-kañcukaŋ paṭimuñcanto viya; gacchantaŋ puṇṇa-candaŋ ratta-valāhakena paṭicchādiyamāno viya; kañcana-pabbata-matthake supakka-lākhā-rasaŋ parisiñcanto viya; Citta-kūṭa-pabbata-matthakaŋ vijjullatāya parikkhipanto viya; Cakka-vāḷa-Sineru-Yugandhara-mahāpaṭhaviŋ cāletvā, gahita-nigrodha-pallava-samāna-vaṇṇaŋ ratta-vara-paŋsukū-laŋ pārupetvā, gandha-kuṭi-dvārato nikkhami, kañcana-guhato sīha viya, udayaŋ pabbata-kūṭato[2] puṇṇa-cando viya ca nikkhamitvā puna[3] gandha-kuṭi-pamukhe aṭṭhāsi.

Ath' assa kāyato[4] megha-mukhehi vijju-kalāpā viya rasmiyo nikkhamitvā suvaṇṇa-rasa-dhārā-sadise[5] kapiñjara-patta-puppha-phala-viṭape viya ārāma-rukkhe kariŋsū. Tāva-d-eva attano attano patta-cīvaram ādāya mahābhikkhu-sangho Bhagavantaŋ parivāresi. Te pana parivāretvā ṭhitā bhikkhū

---

[1] B. khīrapāyake; B_1 khīrūpake.
[2] B_1 matthakato.
[3] B_1, C_1 pana.
[4] Cf. DA. i, 40.
[5] A, C_1, G. UdA. parise.

evarūpā ahesuŋ:—Appicchā santuṭṭhā pavivittā asaŋsaṭṭhā āraddha-viriyā vattāro vacana-kkhamā codaka-pāpa-garahino sīla-sampannā samādhi-sampannā paññā-vimutti-ñāṇa-dassana-sampannā. Tehi parivārito Bhagavā ratta-kambala-parikhitto viya suvaṇṇa-kkhandho, ratta-paduma-saṇḍa-majjha-gatā viya suvaṇṇā nāvā, pavāḷa-vedikā-parikkhitto viya suvaṇṇa-pāsādo virocittha.

Sāriputta-Moggallānâdayo[1] mahātherâpi naŋ megha-vaṇṇaŋ paŋsu-kūla-cīvaraŋ pārupitvā maṇi-vamma[2]-vammitā viya mahānāgā parivārayiŋsu, vanta-rāgā bhinna-kilesā vijaṭita-jaṭā chinna-bandhanā kule vā gaṇe vā alaggā. Iti Bhagavā sayaŋ vīta-rāgo vīta-rāgehi, vīta-doso vīta-dosehi, vīta-moho vīta-mohehi, nittaṇho nittaṇhehi, nikkileso nikkilesehi, sayaŋ buddho bahussuta-buddhehi parivārito, patta-parivāritaŋ viya kesaraŋ, kesara-parivāritā viya kaṇṇikā, aṭṭha-nāga-sahassa-parivārito viya Dhataraṭṭho haŋsa-rājā, senanga-parivārito viya cakka-vatti-rājā, maru-gaṇa-parivārito viya Sakko deva-rājā, Brahma-gaṇa-parivārito viya Hārita-mahābrahmā, tāra-gaṇa-parivārito viya puṇṇa-cando, asamena Buddha-vesena aparimāṇena Buddha-vilāsena Kapilavatthu-gāminaŋ maggaŋ paṭipajji.

Ath' assa puratthima-kāyato suvaṇṇa-vaṇṇa-rasmi uṭṭhahitvā asīti-hattha-ṭṭhānaŋ aggahesi. Pacchima-kāyato dakkhiṇa-hatthato vāma-hatthato suvaṇṇa-rasmī uṭṭhahitvā asīti-hattha-ṭṭhānaŋ aggahesi. Upari-kes' antato paṭṭhāya sabba-kesâvaṭṭehi mora-gīva-vaṇṇa-rasmī uṭṭhahitvā gagana-tale asīti-hattha-ṭṭhānaŋ aggahesi. Heṭṭhā pāda-talehi pavāḷa-vaṇṇa-rasmī uṭṭhahitvā ghana-paṭhaviŋ asīti-hattha-ṭṭhānaŋ aggahesi. Evaŋ samantā asīti-hattha-matta-ṭṭhānaŋ chabaṇṇa-buddha rasmiyo vijjotamānā vipphandamānā kañcana-daṇḍa-dīpikāhi niccharitvā ākāsaŋ pakkhanda-jālā viya, catuddīpika-mahāmeghato nikkhanta-vijjullatā viya dhāviŋsu. Sabbe disā-bhāgā suvaṇṇa-campaka-pupphehi vikiriyamānā viya, suvaṇṇa-ghaṭato nikkhanta-suvaṇṇa-dhārāhi siñcamānā viya, pasārita-suvaṇṇa-paṭa-parikkhittā viya,

---

[1] DA. i, 40 *has* asīti mahāth.; UdA. 412 Mahākassapa *only*.
[2] B_1 -camma-vammikā; C_1 vamma-cammitā; A, G. -c-v.

veramba-vāta - samuddhaṭa[1] - kiŋsuka-kaṇikāra - puppha-cuṇṇa-samokiṇṇā viya vippakiriŋsu.

Bhagavato pi asītī anubyañjana-byāma[2]-ppabhā dvattiŋsa vara-lakkhaṇa-samujjalaŋ sarīraŋ samuggata-tārakaŋ viya gagana-talaŋ vikasitam iva, paduma-vanaŋ sabba-phāliphullo viya, yojana-satiko pāricchattako paṭipātiyā ṭhapitānaŋ dvattiŋsa candānaŋ dvattiŋsa suriyānaŋ dvattiŋsa cakkavattīnaŋ dvattiŋsa deva-rājānaŋ dvattiŋsa Mahābrahmānaŋ siriyā siriŋ abhibhavamānaŋ viya virocittha. Yathā taŋ: dasahi pāramīhī, dasahi upapāramīhi, dasahi paramattha-pāramīhi paripūritāhi, samatiŋsa pāramitāhi alankataŋ. Kappa-sata-sahassâdhikāni cattāri asankheyyāni dinna-dānaŋ rakkhita-sīlaŋ kata-kalyāṇa-kammaŋ ekasmiŋ attabhāve otaritvā, vipākaŋ dātu-ṭṭhānaŋ alabhamānaŋ, sambādha-ppattaŋ viya ahosi; nava-sahassa-bhaṇḍaŋ ekaŋ nāvaŋ āropana-kālo viya, sakaṭa-sahassa bhaṇḍaŋ eka-sakaṭaŋ āropana-kālo viya, pañca-vīsatiyā nadīnaŋ[3] oghassa sambhijja-mukha-dvāre ekato rāsi-bhūta-kālo viya ahosi.

Imāya Buddha-siriyā obhāsamānâpi ca Bhagavato purato anekāni daṇḍa-dīpikā sahassāni ukkhipiŋsu. Tathā pacchato, vāma-passe, dakkhiṇa-passe jāti-kusuma-campaka-vana-mallikā ratt' uppala-nīl' uppala-vakula-sinduvāra-pupphānañ c' eva nīla-pītâdi-vaṇṇa-sugandha-gandha-cuṇṇānañ ca catuddīpika-megha-vissaṭṭhā udaka-vuṭṭhiyo viya vippakiriyiŋsu. Pañc' angika-turiya - nigghosā c' eva Buddha-dhamma - sangha-guṇa-paṭisaŋyuttā thuti-ghosā ca sabbā disā pūrayiŋsu. Deva-manussa-nāga-supanna-gandhabba-yakkhâdīnaŋ akkhīni amata-pānaŋ[4] viya labhiŋsu.

Imasmiŋ pana ṭhāne ṭhatvā pada-satena pada-sahassena pada-sata-sahassena gamana-vaṇṇaŋ vattuŋ vaṭṭati. Tatr' idaŋ mukha-mattaŋ[5]:—

Evaŋ sabbanga-sampanno kampayanto Vasundharaŋ
Aheṭhayanto[6] pāṇāni yāti loka-vināyako.

---

[1] A, G. samuddhuṭa; B_1 samuṭṭhita.
[2] B_1 sarīra-; C_1 *omits.*
[3] B_1, C_1 Gangānaŋ.
[4] B_1 sāraŋ.
[5] *Cf.* UdA. 414; Burnouf *Lotus*, ii, 576.
[6] B_1 āmodayanto.

Dakkhiṇaŋ paṭhamaŋ pādaŋ uddharanto narâsabho
Gacchanto siri-sampanno sobhate dipad' uttamo.

Gacchato Buddha-seṭṭhassa heṭṭhā pāda-talaŋ mudu
Samaŋ samphūsate bhūmiŋ rajasânupalippati.

Ninnaŋ ṭhānaŋ unnamati gacchante loka-nāyake
Unnatañ ca samaŋ hoti paṭhavī ca acetanā.

Pāsāṇā sakkharā c' eva kaṭhalā khāṇu-kaṇṭakā
Sabbe maggaŋ virajjenti[1] gacchante loka-nāyake.

Nâtidūre uddharati, nâccāsanne ca nikkhipaŋ,
Aghaṭṭayanto niyyāti ubho jānu ca gopphake.

Nâtisīghaŋ pakkamati sampanna-caraṇo muni,
Na câpi saṇikaŋ yāti gacchamāno samāhito.

Uddhaŋ adho ca tiriyañ ca disañ ca vidisaŋ tathā
Na pekkhamāno so yāti, yugamattam[2] hi pekkhati.

Nāga-vikkanta-caro so gamane sobhate jino,
Cāruŋ gacchati lok' aggo hāsayanto sadevake.

Usabha[3]-rājā 'va sobhanto cātu[4]-cārī 'va kesarī
Tosayanto bahū satte gāmaŋ[5] seṭṭhaŋ upāgamī ti.

Vaṇṇa-bhaṇana-kālo nāma kir' esa,[6] evaŋ-vidhesu kālesu Buddhassa sarīra-vaṇṇe vā guṇa-vaṇṇe vā dhamma-kathikassa thāmo yeva pamāṇaŋ. Cuṇṇa-padehi[7] vā gāthā-bandhena vā yattakaŋ sakkoti tattakaŋ vattabbaŋ, dukkathitan ti na vattabbaŋ. Appamāṇa-vaṇṇā hi Buddhā: tesaŋ Buddhâpi anavasesato vattuŋ asamatthā, pageva itarā pajā ti.

Iminā siri-vilāsena alankata-paṭiyattaŋ Sakka-rāja-puraŋ[8] pavisitvā, Bhagavā pasanna-cittena janena gandha-dhūpa-vāsa[9]-cuṇṇâdīhi pūjiyamāno santhâgāraŋ[10] pavisi. Tena vuttaŋ: 'Atha kho Bhagavā nivāsetvā patta-cīvaram ādāya

---

[1] G. vivajjeti. *Burnouf* sabbesammaggā vijjanti;
[2] C_1 yuttamaggaŋ (?).
[3] B_1, C_1 uḷu-;
[4] UdA. cāru; B_1, C_1 cātu.
[5] B_1, C_1 puraŋ;
[6] *Cf.* SA. i, 73 *n*.
[7] *Cf.* SA. i, 279; B_1 cuṇṇiya; C_1 cuṇṇaka.
[8] UdA. Pāṭaligāmaŋ.
[9] B_1 dhūmavāvāsa.
[10] B_1 sandhâgāraŋ *always*.

saddhiŋ bhikkhu-sanghena yena santhâgāraŋ ten' upasankamī' ti.

Bhagavantaŋ yeva purakkhatvā ti, Bhagavantaŋ purato katvā. Tattha Bhagavā bhikkhūnañ ca upāsakānañ ca majjhe nisinno, gandhodakena nahāpetvā, dukūla-cumbaṭakena vodakaŋ katvā,[1] jāti-hingulakena majjetvā, rattakambala-pariveṭhite pīṭhe ṭhapita-ratta-suvaṇṇa-ghana-paṭimā viya ativirocittha. Ayaŋ pan' ettha porāṇānaŋ vaṇṇabhaṇana-maggo:—

Gantvāna maṇḍala-mālaŋ nāga-vikkanta-cāraṇo[2]
Obhāsayanto lokaggo nisīdi vara-m-āsane.

Tahin nisinno nara-damma-sārathī
Devâtidevo sata-puñña-lakkhaṇo
Buddhâsane majjha-gato virocati
Suvaṇṇa-nekkhaŋ viya paṇḍu-kambale.

Nekkhaŋ jambonadass' eva nikkhittaŋ paṇḍu-kambale
Virocati vīta-malo maṇi verocano yathā,

Mahâsālo 'va samphullo Neru-rājā 'v' ālankato
Suvaṇṇa-yūpa[3]-sankāso padumo kokāsako yathā,

Jalanto[4] dīpa-rukkho 'va pabbat' agge yathā sikhī
Devānaŋ pāricchatto 'va sabba-phullo virocathā ti.[5]

Kapilavatthave Sakke bahudeva rattiŋ dhammiyā kathāyā[6] ti, ettha dhamma-kathā nāma santhâgāra-anumodanā paṭisaŋyuttā pakiṇṇaka-kathā veditabbā. Tadā hi Bhagavā ākāsa-gangaŋ otārento viya, paṭhav' ojaŋ ākaḍḍhanto viya, mahājambuŋ matthake gahetvā cālento viya, yojanikaŋ madhu-kaṇḍaŋ[7] cakka-yantena pīḷetvā madhu-pānaŋ pāyamāno viya, Kapilavatthu-vāsīnaŋ Sakkānaŋ hita-sukhâvahaŋ pakiṇṇaka-kathaŋ kathesi:—

'Āvāsa-dānaŋ nām' etaŋ, mahārāja, mahantaŋ puññaŋ[8] tumhākaŋ. Āvāso mayā paribhutto bhikkhu-sanghena ca

---

[1] C_1 nīcodakaŋ (?).
[2] UdA. cāriko.
[3] B_1 subha; UdA. rūpa.
[4] B_1 jalito.
[5] *Cf.* A. iv, 118.
[6] *Cf.* UdA. 419.
[7] A. gaṇḍuŋ; B_1 bhaṇḍaŋ; C_1 gaṇḍaŋ; G. yojaniyañ ca madhuŋ.
[8] B_1, C_1 *omit.*

paribhutto. Mayā ca bhikkhu-sanghena ca paribhutto pana dhamma-ratanena pi paribhutto yeva hoti. Tīhi ratanehi paribhutto nāma hoti. Āvāsa-dānasmiŋ hi dinne sabbaŋ dānaŋ dinnam eva hoti. Bhumma-ṭṭhaka-paṇṇa-sālāya vā sākhā-maṇḍapassa vâpi ānisaŋso nāma, paricchindituŋ na sakkā. Āvāsa-dānânubhāvena hi bhave nibbattakassâpi[1] sampīḷita-gabbha-vāso na hoti. Dvādasa-hattho ovarako viya mātu-kucchi-asambādhā hotī' ti. Evaŋ nānā-naya-vicittaŋ bahu-dhamma-kathaŋ kathetvā,[2]

Sītaŋ uṇhaŋ paṭihanti tato vāḷa-migāni ca
Siriŋsape[3] ca makase sisire câpi vuṭṭhiyo,
Tato vātâtapo ghoro sañjāto[4] paṭihaññati;
Leṇ' atthañ ca sukh' atthañ ca jhāyituñ ca vipassituŋ
Vihāra-dānaŋ sanghassa aggaŋ Buddhena[5] vaṇṇitaŋ.
(Tasmā hi paṇḍito poso sampassaŋ attham attano)[6]
Vihāre kāraye ramme vāsayettha bahussute,
Tesaŋ annañ ca pānañ ca vattha-senâsanāni ca
Dadeyya uju-bhūtesu vippasannena cetasā.
Te tassa dhammaŋ desenti sabba-dukkhā-panūdanaŋ,
Yaŋ so dhammam idh' aññāya parinibbāti anāsavo ti

evaŋ 'ayam pi āvāse ānisaŋso, ayam pi ānisaŋso' ti bahu-d-eva rattiŋ atirekataraŋ diyaḍḍha-yāmaŋ āvās' ānisaŋsa-kathaŋ kathesi. Tattha imā gāthā va sangahaŋ āruḷhā; pakiṇṇaka-dhamma-desanā pana sangahaŋ nârohati.

Sandassetvā ti ādīni vutta-ṭṭhāne va. *Abhikkantā* ti, atikkantā, dve yāmā gatā. *Yassa dāni kālaŋ maññathā* ti, yassa tumhe gamanassa kālaŋ maññatha. Gamana-kālo tumhākaŋ, gacchathā ti vuttaŋ hoti. Kasmā pana Bhagavā te uyyojesī? ti. Anukampāya. Sukhumālā hi te. Tiyāma-rattiŋ nisīditvā vītināmentānaŋ sarīre ābādho uppajjeyya. Bhikkhu-sangho pi mahā, tassa ṭhāna-nisajjānaŋ okāso laddhuŋ vaṭṭatī ti. Iti ubhayânukampāya uyyojesi.

Vigata-thīna-middho ti, tatra kira bhikkhū yāma-dvayaŋ

---

[1] B_1 bhave bhave nibbattassâpi.
[2] *Gāthas at* Vin, ii, 147; JA. i, 93. *Cf.* A. iii, 40.
[3] B_1 sarīsa.
[4] B_1 JA. -pe, -re, -te.
[5] C_1 Buddhehi.
[6] *Inserted by* UdA. Vin. C_1.

ṭhitâpi nisinnâpi pacalāyiŋsu.[1] Pacchima-yāme pana āhāro pariṇamati: tassa pariṇatattā bhikkhu-sangho vigata-thīna-middha-jāto ti. Akāraṇam etaŋ. Buddhānaŋ hi kathaŋ suṇantassa kāyika-cetasika-darathā na honti. Kāya-citta-lahutâdayo uppajjanti. Tena tesaŋ dve yāme ṭhitānam pi nisinnānam pi dhammaŋ suṇantānaŋ thīna-middhaŋ vigataŋ, pacchima-yāme sampatte tathā-gatam[2] eva jātaŋ. Ten' āha 'vigata-thīna-middho' ti.

Piṭṭhi me āgilāyatī[3] ti. Kasmā āgilāyati? Bhagavato hi chabbassāni mahāpadhānaŋ padahantassa mahantaŋ kāya-dukkhaŋ ahosi. Ath' assa aparabhāge mahallaka-kāle piṭṭhi-vāto uppajjā ti. Akāraṇam etaŋ. Pahoti hi Bhagavā uppannaŋ vedanaŋ vikkhambhetvā ekam pi dve pi sattâhāni eka-pallanke nisīdituŋ. Santhâgāra-sālaŋ pana catūhi iriyâpathehi paribhuñjitu-kāmo ahosi. Tattha pāda-dhovana-ṭṭhānato yāva dhammâsanā agamāsi.[4] Ettake ṭhāne gamanaŋ nipphannaŋ.[5] Dhammâsanaŋ patto, thokaŋ ṭhatvā, nisīdi. Ettake ṭhāne ṭhānaŋ. Dve-yāmaŋ dhammâsane nisīdi. Ettake ṭhāne nissajjā nipphannā. Idāni dakkhiṇena passena thokaŋ nipanno sayane nippajjissatī ti.[6] Evaŋ catūhi iriyâpathehi paribhuñjitu-kāmo ahosi. 'Upādinnaka-sarīrañ ca nāma no[7] āgilāyatī' ti na vattabbaŋ. Tasmā cira nisajjāya sañjātaŋ appakam pi āgilāyanaŋ gahetvā evam āha.

Sanghāṭiŋ paññāpetvā ti, santhâgārassa kira eka-passe te rājāno paṭa-sāṇiŋ[8] parikkhipāpetvā, kappiya-mañcakaŋ paññāpetvā, kappiya-paccattharaṇena attharitvā, upari suvaṇṇa-tāraka-gandha-māla-dāma-paṭimanditaŋ vitānaŋ bandhitvā, gandha-tela-ppadīpaŋ āropayiŋsu. App' eva nāma Satthā dhammâsanato uṭṭhāya thokaŋ vissamanto[9] idha nipajjeyya. Evaŋ no imaŋ santhâgāraŋ Bhagavatā catūhi iriyâpathehi paribhuttaŋ dīgha-rattaŋ hitāya sukhāya bhavissatī ti.

---

[1] A, G. sañcālayiŋsu; B_1 acāl-; C_1 ālayiŋsu (?).

[2] *See* UdA. 129 (*as def. of* Tathāgata-); B_1, C_1 tathā vigatam.

[3] A, C_1, G. ag-. [4] *Cf.* UdA. 420. [5] A, B_1 nipp.

[6] B_1, C_1 *confuse the four postures and the words* nippanna (=nipphanna) *and* nipanna (nipajjati).

[7] No = *nobis*. [8] C_1 satta sāṇiyo (?). [9] *Cf.* UdA. 420 *n*.

Satthâpi tad eva sandhāya tattha sanghātiŋ paññāpetvā nipajji.

Uṭṭhāna-saññaŋ manasikaritvā ti, ettakaŋ kālaŋ atikkamitvā vuṭṭhissāmī ti uṭṭhāna-saññaŋ citte ṭhapetvā, tañ ca kho aniddāyanto va therassa dhamma-kathaŋ suṇamāno. *Avassuta-pariyāyan* ti, avassutassa pariyāyaŋ, avassutassa kāraṇan ti attho. *Adhimuccatī* ti, kiles' adhimuccanena adhimuccatī, giddho hoti. *Byāpajjatī* ti, byāpajjana[1]-vasena pūti-citto hoti. *Cakkhuṭo* ti, cakkhu-bhāvena. *Māro* ti, kilesa-Māro pi devaputta-Māro pi. *Otāran* ti, vivaraŋ. *Ārammaṇan* ti, paccayaŋ.

Naḷâgāran ti, naḷâgāraŋ viya hi savisevanāni[2] āyatanāni; tiṇ' ukkā viya kiles' uppattârahaŋ[3] ārammaṇaŋ; tiṇ' ukkāya ṭhapita-ṭhapita-ṭṭhāne[4] agārassa pajjalanaŋ viya; ārammaṇe āpāthaŋ gate kilesānaŋ uppatti. Tena vuttaŋ 'labhate va Māro otāran' ti.

Sukka-pakkhe,[5] bahala-mattikaŋ addâvalepakaŋ kuṭâgāraŋ nibbisevanāni āyatanāni; tiṇ' ukkā viya vutta-ppakāraŋ ārammaṇaŋ; tiṇ' ukkāya ṭhapita-ṭhapita-ṭṭhāne nibbāpanaŋ nibbisevanānaŋ āyatanānaŋ; ārammaṇe āpāthaŋ gate kilesa-pariḷāhassa anuppatti. Tena vuttaŋ 'n' eva labhati[6] Māro otāran' ti.

7.

[*Text* iv, **188.**] Sattame; *dukkhadhammānan* ti, dukkha-sabhāva-dhammānaŋ. Pañcasu hi khandhesu sandhi[7]-cchedana-vadha-bandhanâdi-bhedaŋ dukkhaŋ sambhavati. Tasmā te dukkha-sambhava-dhammattā dukkha-dhammā ti vuccati. *Tathā kho pan' assā* ti, ten' ākāren' assa. *Yathā 'ssa kāme passato* ti, yen' ākāren' assa kāme passantassa. *Yathā carantan* ti, yen' ākārena cārañ[8] ca vihārañ ca anubandhitvā.

---

[1] B1, C1 byāpāda-; B1 pūti-phūta-c.
[2] A. parivis.; G. pavisaññāni; B1 sabbisevanāni.
[3] B1, C1 uppatti rahaŋ (?).
[4] A, G. -kkhaṇe; B1 angārassujjanaŋ; C1 angārassa pajj.
[5] C1 *omits the whole para.* [6] B1 labhetha.
[7] A, G. sandi-; C1 sati (?).
[8] A, G. araññā-; C1 hārañ ca . . . anubujjhitvā (?), *probably misled by* anubuddho *of P.T. ed. wh. shld. be* anubaddho.

Angārakās' upamā kāmā diṭṭhā honti ti, pariyeṭṭhi-mūlakassa c' eva paṭisandhi-mūlakassa ca dukkhassa vasena angārakāsu viya mahāpariḷāhā ti diṭṭhā honti. Kāme pariyesantānaŋ hi nāvāya mahāsamudde gāhanaŋ, aja-patha-sanku-patha-paṭipajjanaŋ, ubhato vyūḷha-sangāme pakkhandanâdi-vasena pariyeṭṭhi-mūlakaŋ darathaŋ uppajjati.[1] Evaŋ tathā-vidhassâpi daratha-vasena angārakāsu viya kāme paribhuñjantānaŋ kāma-paribhoga-cetanāya catusu apāyesu dinnaŋ paṭisandhi-mūlaŋ mahāpariḷāhā ti diṭṭhā honti.[2]

Dāyan ti, aṭaviŋ. *Purato pi kaṇṭako* ti, purima-passe vijjhitu-kāmo viya āsanna-ṭṭhāne yeva ṭhita-kaṇṭako. *Pacchato* ti ādīsu es' eva nayo. Heṭṭhā pana padehi akkanta-ṭṭhānassa santike, na akkanta-ṭṭhāne yeva. Evaŋ so kaṇṭaka-gabbhaŋ paviṭṭho viya bhaveyya. *Mā maŋ kaṇṭako* ti, mā maŋ kaṇṭako vijjhī ti[3] kaṇṭaka-vedhamāno.[4]

Dandho bhikkhave satuppādo ti,[5] satiyā uppādo yeva dandho. Uppanna-mattāya pana tāya[6] jīvita-kilesā niggahītā va honti; na saṇṭhātuŋ sakkonti.[7] Cakkhu-dvārasmiŋ hi rāgâdīsu uppannesu dutiya-javana-vāre 'kilesā no uppannā' ti ñatvā tatiya-javana-vāre saŋvara-javanaŋ yeva javati. Anacchariyaŋ c' etaŋ yaŋ vipassanto[8] tatiya-javana-vāre kilese niggaṇheyya. Cakkhu-dvāre pana iṭṭhârammaṇe āpātha-gate bhav' angaŋ āvajjetvā[9] āvajjanâdīsu uppannesu votthappanânantaraŋ sampatta-kilesa-javana-vāraŋ nivattetvā kusalam eva uppādeti. Āraddha-vipassakānaŋ hi ayam ānisaŋso bhāvanā-paṭisankhāne[10] patiṭṭhita-bhavâssa.

Abhihaṭṭhuŋ pavāreyyun ti, Sudinna-ttherassa viya Raṭṭhapāla-kulaputtassa viya ca[11] kāyena vā satta-ratanāni abhiharitvā, vācāya[12] vā 'amhākaŋ dhanato yattakaŋ icchasi

---

[1] *Cf.* VM. i, 305, pitā hutvā aja-patha-sanku-pathâdīni gantvā . . . ubhato vyūḷhe sangāme pavisitvā nāvāya mahāsamuddaŋ pakkhan ditvā aññāni ca dukkarāni karitvā; *and* M. i. 86.

[2] B_1 *followed by* C_1 *confuses and transposes this last sentence.*

[3] A, G. vijjhati. [4] B_1, C_1 kaṇṭaka-vedhaŋ rakkhamāno.

[5] *Cf.* VM. i, 21 *ff.* [6] B_1 kāci. [7] C_1 sakkoti.

[8] B_1, C_1 vipassako. [9] B_1 āvaṭṭetvā. [10] A, G. -khāre.

[11] A. abhihaṭaŋ. *Cf.* Vin. iii, 11; M. ii, 54; A. i, 24; VibhA. 306.

[12] A, G. kālena vā . . . yāya vā. *Cf.* AA. *on the same phrase at* A. v. 350, ettha dve abhihārā, vācâbhihāro paccayâbhihāro ti.

tattakaŋ gaṇhā' ti vadantā pavāreyyuŋ. *Anuḍahantī* ti, sarīre paliveṭhitattā uṇha-pariḷāhaŋ jānetvā anuḍahanti. Sañjāta-sede vā sarīre lagganti anusentī ti pi attho.

Yaŋ hi taŋ bhikkhave cittan ti, idaŋ, yasmā citte[1] anāvajjante puggalassa āvajjanaŋ nāma n' atthi, evarūpañ ca cittaŋ anuvattati,[2] tasmā vuttaŋ. Iti imasmiŋ sutte vipassanā-balam eva dīpitaŋ.

8.

[*Text* iv, **191.**] Aṭṭhame; *dassanan* ti, paṭhama-maggass' etaŋ adhivacanaŋ. Paṭhama-maggo hi kilesa-ppahāna-kiccaŋ sādhento paṭhamaŋ nibbānaŋ passati, tasmā dassanan ti vuccati. Gotrabhū-ñāṇaŋ pana, kiñcâpi maggato paṭhamataraŋ passati, passitvā pana kattabba-kiccassa kilesappahānassa abhāvena na dassanan ti vuccati. Api ca cattāro pi maggā dassanam eva. Kasmā[3] ? Sotâpatti-maggakkhaṇe dassanaŋ visujjhati, phala-kkhaṇe visuddhaŋ sakadāgāmi-anāgāmi-arahatta-magga-kkhaṇe visujjhati. 'Phalakkhaṇe visuddhan' ti evaŋ kathentānaŋ bhikkhūnaŋ sutvā, so bhikkhu 'aham pi dassanaŋ visodhetvā arahatta-phale patiṭṭhito dassana-visuddhikaŋ nibbānaŋ sacchikatvā viharissamī' ti taŋ bhikkhuŋ upasankamitvā evaŋ pucchi. So cha-phassâyatana-kammaṭṭhāniko channaŋ phassâyatanānaŋ vasena rūpârūpa-dhamme pariggahetvā arahattaŋ patto. Ettha hi purimāni pañcâyatanāni rūpaŋ, manâyatanaŋ arūpaŋ. Iti so attanā adhigata-maggam eva kathesi.

Asantuṭṭho ti, paresaŋ sankhāresu ṭhatvā kathitattā asantuṭṭho. Evaŋ kir' assa ahosi: Ayaŋ paresaŋ sankhāresu ṭhatvā kathesi. Sakkā nu kho paresaŋ sankhāresu ṭhatvā dassanavisuddhikaŋ nibbānaŋ pāpuṇitun ti ? Tato naŋ pucchi: 'Āvuso, tvaŋ yeva nu kho imaŋ dassana-visuddhikaŋ nibbānaŋ jānāsi, udāhu aññe pi jānantā atthī ?' ti. 'Ath', āvuso, asuka-vihāre asuka-tthero nāmā' ti. So tam pi upasankamitvā pucchi. Eten' upāyena aññam pī ti.

Ettha ca dutiyo pañca-kkhandha-kammaṭṭhāniko 'rūpa-

---

[1] A, G. vivitte; B_1 anāvaṭṭante . . . āvaṭṭanaŋ.
[2] A, G. anavaṭṭanti; B_1 anuvattan ti; C_1 na vattati.
[3] C_1 tasmā.

kkhandha-vasena rūpaŋ, arūpa-kkhandha-vasena nāman' ti nāma-rūpaŋ vavatthapetvā va anukkamena arahattaŋ patto. Tasmā so pi attanā adhigata-maggam eva kathesi. Ayaŋ pana 'imesaŋ aññamaññaŋ na sameti. Paṭhamena sappadesa-sankhāresu ṭhatvā va kathitaŋ, iminā nippadesesū' ti asantuṭṭho hutvā tath' eva pucchitvā[1] pakkāmi.

Tatiyo mahābhūta-kammaṭṭhāniko cattāri mahābhūtāni sankhepato ca vitthārito ca pariggahetvā arahattaŋ patto. Tasmā ayam pi attanā adhigata-maggam eva kathesi. Ayaŋ pana 'imesaŋ aññamaññaŋ na sameti. Paṭhamena sappadesa-sankhāresu ṭhatvā kathitaŋ, dutiyena nippadesesu, tatiyena nippadesesū' ti[2] asantuṭṭho hutvā tam eva tam atthaŋ pucchitvā pakkāmi.

Catuttho tebhūmaka-kammaṭṭhāniko. Tassa kira samappavattā[3] dhātuyo ahesuŋ, kisa[4]-sarīraŋ bala-ppattaŋ, kammaṭṭhāne va[5] sabbān' eva sappāyāni. Āvibhāvā sankhārā hontī ti[6] anāgatā vā paccuppannā vā kamâvacarā vā rūpâvacarā vā arūpâvacarā vā sabbesaŋ sappāyā vā,[7] asappāya-kammaṭṭhānaŋ nāma n' atthi. Kālesu pi purebhattaŋ hotu pacchābhattaŋ vā paṭhama-yāmâdayo vā: asappāyo kālo n' atthi. Yathā nāma cāri-bhūmiŋ otiṇṇo mahāhatthi hatthena gahetabbaŋ hatthen' eva luñcitvā gaṇhāti, pādehi paharitvā gahetabbaŋ paharitvā gaṇhāti, evam eva sakale tebhūmika-dhamme kalāpa-ggāhena gahetvā sammasanto[8] arahattaŋ patto. Tasmā eso pi attanā adhigata-maggam eva kathesi. Ayaŋ pana 'imesaŋ aññamaññaŋ na sameti. Paṭhamena sappadesa-sankhāresu ṭhatvā kathitaŋ, dutiyena nippadesesu, tatiyena catutthena nippadesesu[9] yevā' ti asantuṭṭho hutvā taŋ pucchi, 'kinnu kho, āvuso, idaŋ dassana-visud-

---

[1] *Cf.* Asl. 30, 37, 297; *Expos.* i, 48.

[2] A, G. atippad; B_1, C_1 atisappad- (*but see below in repetition*).

[3] A. -vattatāya; G. -vattāya.

[4] *So* A, G.; *but* B_1 kalla-; C_1 kanta-.

[5] B_1, C_1 ṭhānāni pi 'ssa.

[6] B_1 atītā hontu; C_1 atītā s. honti. *For this see* VM. i, 287.

[7] C_1 sabbe *s.v.*

[8] *Cf.* VM. *loc. cit. and* ii, 626.

[9] B_1, C_1 (*not following their reading above*) tatiyena sapp. cattutthena nipp.

dhikaŋ nibbānaŋ tumhehi attano va dhammatāya ñātaŋ,[1] udāhu kenaci vo[2] akkhātan?' ti. 'Āvuso, mayaŋ kiŋ jānāma? Atthi pana sadevake loke Sammāsambuddho. Taŋ nissāy' etaŋ amhehi ñātan' ti. So cintesi: Ime hi bhikkhū mayhaŋ ajjhāsayaŋ gahetvā kathetuŋ na sakkonti. Aham pi Sabbaññu-Buddham eva pucchitvā nikkankho bhavissāmī ti yena Bhagavā ten' upasankami.

Bhagavā tassa vacanaŋ sutvā 'Yehi te pañho kathito te cattāro khīṇâsavā. Sukathitaŋ tehi. Tvaŋ pana attano andha-bālatāya taŋ na sallakkhesī' ti na evaŋ viheṭhesi[3]; kāraka-bhāvaŋ[4] pan' assa ñatvā 'atta-gavesako esa; dhammadesanā eva naŋ bujjhāpessāmī'[5] ti kiŋsukopamaŋ[6] āhari. Tattha bhūtam atthaŋ[7] katvā evam attho vibhāvetabbo.

Ekasmiŋ kira mahānagare eko sabba-gantha-dharo brāhmaṇa-vejjo paṇḍito paṭivasati. Nagarassa pācīna-dvāra-gāma-vāsī paṇḍu-roga-puriso tassa santikaŋ āgantvā aṭṭhāsi. Vejja-paṇḍito tena saddhiŋ sammoditvā 'ken' atthena āgato 'si, bhadra-mukhā?' ti[8] pucchi. 'Rogen' amhi, ayya, upadduto. Bhesajjaŋ me kathehī' ti. 'Tena hi, bho, gaccha kiŋsuka-rukkhaŋ chinditvā, ādāya sosetvā jhāpetvā, tassa khārodakaŋ gahetvā, iminā c' iminā ca bhesajjena yojetvā ariṭṭhaŋ katvā piva. Ten' eva te phāsukaŋ bhavissatī' ti. So tathā katvā nirogo balava-pāsādiko jāto.

Ath' añño dakkhiṇa-dvāra-gāma-vāsī puriso ten' eva rogena āturo 'asuko kira[9] bhesajjaŋ katvā arogo jāto' ti sutvā taŋ upasankamitvā pucchi: 'Kena te, samma, phāsukaŋ jātan?' ti. 'Kiŋsukâriṭṭhena nāma. Gaccha, tvam pi karohi' ti. So pi tathā katvā tādiso jāto. Ath' añño pacchima-dvāra- . . . *pe* . . . jāto.[10]

Ath' añño paccanta-dvāra-vāsī adiṭṭha-pubba-kiŋsuko eko puriso tena rogena āturo ciratarāŋ sesa-bhesajjāni[11] katvā roge avūpasamamāne 'asuko kira nagarassa pācīna-dvāra-

---

[1] A, G. dhamme saññaŋ.
[2] A, G. kena cittena.
[3] A, G. vihesi; B_1 vihesi.
[4] A, G. bhavangaŋ.
[5] A, G. pucchāp-.
[6] *Cf.* JA. ii, 265.
[7] B_1, C_1 vatthuŋ.
[8] A. gadra-m. (?).
[9] A, G. khara.
[10] A, G. *omit the third man.*
[11] B_1, C_1 cira tāni bh.

gāma-vāsī puriso bhesajjaŋ katvā arogo jāto' ti sutvā 'gacchām' aham pi, tena kata-bhesajjena karissāmī' ti daṇḍam olubbha anupubbena tassa santikaŋ gantvā, 'kena te, samma, phāsukaŋ jātan?' ti pucchi. 'Kiŋsukâriṭṭhena, sammā' ti. 'Kīdiso pana bho kiŋsuko?' ti. 'Jhāma-khāṇū' ti.[1] Iti so puriso attanā diṭṭh' ākārena va kiŋsukaŋ ācikkhi. Tena hi diṭṭhakāle kiŋsuko patita-patta-khāṇu-kāle diṭṭhattā tādiso va ahosi.

So pana puriso suta-mangalikattā 'Ayaŋ jhāpita-gāme jhāma-thūṇo viyā ti āha. Amangalam etaŋ. Etasmiŋ khīlena bhesajja-kate pi rogo na vūpasamissatī' ti tassa veyyâkaraṇena asantuṭṭho taŋ pucchi, 'Kinnu kho, bho, tvaŋ yeva kiŋsukaŋ jānāsi, udāhu añño pi atthī?' ti. 'Atthi, bho, dakkhiṇa-dvāra-gāme asuko nāmā' ti. So taŋ upasankamitvā pucchi. Svâyaŋ pupphita-kāle diṭṭhattā attano dassanânurūpena 'lohitako' ti āha. So 'ayaŋ purimena viruddhaŋ āha. Kāḷako lohitako' ti[2] tassa pi veyyâkaraṇena asantuṭṭho, 'atthi pana bho añño pi kiŋsuka-dassāvī, yena kiŋsuko diṭṭha-pubbo?' ti pucchitvā, 'atthi pacchima-dvāra-gāme asuko nāmā' ti vutte tam pi upasankamitvā pucchi. Svâyam phalita-kāle diṭṭhattā attano dassanânurūpena 'ocīraka[3]-jāto ādiṇṇa-sipāṭiko' ti āha. Phalita-kālasmiŋ kiŋsuko olambamāna-cīrako viya adho-mukhaŋ katvā gahit' asiko so viya ca sirīsa-rukkho viya lambamāna-pphalo hoti. So 'ayaŋ purimehi viruddhaŋ āha. Na sakkā imassa vacanaŋ gahetun' ti tassa pi veyyâkaraṇena asantuṭṭho 'atthi pana, bho, añño pi koci kiŋsuka-dassāvī, yena kiŋsuko diṭṭha-pubbo?' ti pucchitvā, 'atthi uttara-dvāra-gāme asuko nāmā' ti vutte tam pi upasankamitvā pucchi. So ayaŋ sañchanna-patta-kāle diṭṭhattā attano dassanânurūpena 'bahala-patta-palāso[4] sanda-cchāyo' ti āha. Sanda-cchāyo nāma saŋsanditvā ṭhita-cchāyo. So 'ayaŋ purimehi viruddhaŋ āha. Na sakkā imassa vacanaŋ gahetun' ti tassa pi veyyâkareṇena

1 *So* A, G.; *but* B_1, C_1 (*reading from below*) jhāpita-gāme ṭhita-jhāma-thūno.

2 C_1 *follows* B_1 *in expanding*; kāḷako lohitakato suvidūra vidūro ti.

3 *Text* odīraka.

4 *Text* bahala-; JA. bāla-palāsa-; A, G. phala-.

asantuṭṭho tam āha, 'Kinnu kho, bho, tumhe attano va dhammatāya kiŋsukaŋ jānātha, udāhu kenaci vo akkhāto?' ti. 'Kiŋ, bho, mayaŋ jānāma? Atthi pana mahānagarassa majjhe amhākaŋ ācariyo vejja-paṇḍito. Taŋ nissāya amhehi ñātan' ti. 'Tena hi ahaŋ ācariyam eva upasankamitvā nikkankho bhavissāmī' ti tassa santikaŋ upasankamitvā taŋ vanditvā aṭṭhāsi.

Vejja-paṇḍito tena saddhiŋ sammoditvā 'Ken' atthena āgato 'si, bhadra-mukhā?' ti pucchi. 'Rogen' amhi, ayya, upadduto. Bhesajjaŋ kathethā' ti. 'Tena hi, bho, gaccha kiŋsuka-rukkhaŋ chinditvā sosetvā jhāpetvā, tassa khārodakaŋ gahetvā, iminā c' iminā ca bhesajjena yojetvā ariṭṭhaŋ katvā piva; eten' eva phāsukaŋ bhavissatī' ti. So tathā katvā nirogo balava-pāsādiko jāto.

Tattha mahānagaraŋ viya nibbāna-nagaraŋ daṭṭhabbaŋ; vejja-paṇḍito viya Sammāsambuddho. Vuttam pi c' etaŋ; "Bhisakko sallakatto ti kho, Sunakkhatta, Tathāgatass' etaŋ adhivacanaŋ Arahato Sammāsambuddhassā" ti (M. ii, 260).[1] Catusu dvāresu cattāro vejj' antevāsikā viya cattāro dassana-visuddhi-ppattā khīṇâsavā. Pucchita[2]-paṭhama-puriso viya pañhā-pucchaka-bhikkhu. Paccanta-vāsino catunnaŋ vejj' antevāsikānaŋ[3] kathāya asantuṭṭhassa ācariyam eva upasankamitvā pucchana-kālo viya. Imassa bhikkhuno catunnaŋ dassana-visuddhi-ppattānaŋ khīṇâsavānaŋ kathāya asantuṭṭhassa Satthāraŋ upasankamitvā pucchana-kālo viya.

Yathā yathā adhimuttānan ti, yena yenâkārena adhimuttānaŋ. *Dassanaŋ suvisuddhan* ti, nibbāna-dassanaŋ suṭṭhu visuddhaŋ. *Tathā tathā kho tehi*[4] *sappurisehi byākatan* ti, tena tena v' ākārena tuyhaŋ tehi sappurisehi kathitaŋ. Yathā hi 'kāḷako kiŋsuko' ti kathento na aññaŋ kathesi, attanā diṭṭha-nayena[5] kiŋsukam eva kathesi, evam eva chaphassâyatanānaŋ vasena dassana-visuddhi-ppatta-khīṇâsavo pi imaŋ pañhaŋ kathento na aññaŋ kathesi, attanā adhigata-maggena dassana-visuddhi-nibbānam eva kathesi.

Tattha yathā kālo ti kiŋsuka-dassāvino pi taŋ dassanaŋ

---

[1] *Cf.* A. iv, 340.
[2] B_1, C_1 paccanta-vāsī.
[3] B_1 paccantavāsik-.
[4] C_1 chekehi.
[5] A, G. diṭṭhena.

bhūtaŋ tacchaŋ; na tena aññaŋ diṭṭhaŋ, kiŋsuko va diṭṭho; evam eva cha-phassâyatana-dassana-visuddhi-ppattassâpi khīṇâsavassa dassanaŋ bhūtaŋ tacchaŋ; na tena aññaŋ kathitaŋ, attanā adhigata-maggena dassana-visuddhikaŋ nibbānam eva kathitaŋ.

Yathā ca lohita-kāle, ocīraka-jāta-kāle, bahala-ppatta-palāsa-kāle kiŋsuka-dassāvino pi bhūtaŋ tacchaŋ; na tena aññaŋ diṭṭhaŋ, kiŋsuko va diṭṭho; evam eva pañc' upādāna-kkhandha-vasena catu-mahābhūta-vasena, tebhūmaka-dhamma-vasena dassana-visuddhi-ppattassâpi khīṇâsavassa dassanaŋ bhūtaŋ tacchaŋ, na aññaŋ kathitaŋ, attanā adhigata-maggena dassana-visuddhikaŋ nibbānam eva kathitaŋ.

Seyyathâpi bhikkhu rañño paccantimaŋ nagaran ti, idaŋ kasmā āraddhaŋ? Sace tena bhikkhunā sallakkhitaŋ tassa dhamma-desan' atthaŋ āraddhaŋ. Sace na sallakkhitaŋ ath' assa iminā nagaropamena tass' eva vatthussa dīpan' atthāya āvibhāvan' atthāya āraddhaŋ va. Tattha yasmā majjhima-desa-nagarassa pākārâdīni thirāni vā hontu dubbalāni vā sabbaso vā samā hontu, corâsankā na honti, tasmā taŋ agahetvā 'paccantimaŋ nagaran' ti āha.

Daḷhuddāpan ti, thira-pākāraŋ. *Daḷha-pākāra-toraṇan* ti, thira-pākārañ c' eva thira-toraṇañ ca. Toraṇāni nāma hi puris' ubbedhāni nagarassa alankār' atthaŋ karīyanti, cora-nivāraṇ' atthāya[1] pi honti yeva. Atha vā toraṇan ti piṭṭha-sanghāṭass' etaŋ nāmaŋ; thira-piṭṭha-sanghāṭan ti attho. *Chadvāran* ti, nagara-dvāraŋ nāma ekam pi hoti dve pi satam pi sahassam pi; idha pana Satthā cha-dvārika-nagaraŋ dassento evam āha. *Paṇḍito* ti, paṇḍiccena samannāgato. *Vyatto* ti, veyyattiyena samannāgato. *Medhāvī* ti, ṭhān' uppattika-sankhātāya paññāya[2] samannāgato. *Puratthimāya disāyā* ti ādimhi bhūtam atthaŋ[3] katvā evam attho veditabbo.

Samiddhe kira mahānagare satta-ratana-sampanno rājā-cakkavattī rajjaŋ anusāsati. Tass' ekaŋ[4] paccanta-nagaraŋ

---

[1] C_1 caranivāranaṭṭhāni.
[2] B_1, C_1 paññā-sankhātaya medhāya s. [3] G. mattaŋ.
[4] B_1 etaŋ; C_1 etaŋ na p.

rājâyutta-virahitaŋ. Atha purisā āgantvā 'amhākaŋ, deva, nagare āyuttako n' atthi. Dehi no kiñci āyuttakan' ti āhaŋsu. Rājā ekaŋ puttaŋ[1] datvā 'gacchatha, etaŋ ādāya tattha abhisiñcitvā vinicchaya-ṭṭhānâdīni katvā vasathā' ti. Te tathā akaŋsu. Rāja-putto pāpa-mitta-saŋsaggena katipāhena[2] surā-soṇḍo hutvā, sabbāni vinicchaya-ṭṭhānâdīni hāretvā, nagara-majjhe dhuttehi parivārito suraŋ pivanto nacca-gītâbhiratiyā vītināmeti. Atha rañño āgantvā ārocayiŋsu.

Rājā ekaŋ paṇḍitaŋ amaccaŋ āṇāpesi: 'Gaccha, kumāraŋ ovaditvā, vinicchaya-ṭṭhānâdīni kāretvā, puna abhisekaŋ katvā, ehī' ti. 'Na sakkā, deva, kumāraŋ ovadituŋ. Caṇḍo kumāro, ghāteyyâpi man' ti.[3] Ath' ekaŋ bala-sampannaŋ yodhaŋ āṇāpesi: 'tvaŋ iminā saddhiŋ gantvā, sace so ovāde na tiṭṭhati, sīsam assa chindā' ti. Iti so amacca-yodhā,[4] tahiŋ idaŋ *sīghaŋ dūtayugan*, tattha gantvā dovārikaŋ pucchi: 'Kahaŋ, bho, nagarassa sāmi-kumāro?' ti.

'Esa majjhe singhāṭake suraŋ pivanto dhutta-parivārito gantvā[5] ratiŋ anubhonto nisinno' ti. Atha taŋ dūta-yugaŋ gantvā, amacco 'tāva-d-eva, sāmi,[6] vinicchaya-ṭṭhānâdīni thiraŋ karitvā sādhukaŋ rajjaŋ anusāsāhī[7]' ti āha. Kumāro asuṇanto viya nisīdi. Atha naŋ yodho sīse gahetvā, 'sace rañño āṇaŋ karosi, karohi[8]; no ce, etth' eva te sīsaŋ pātessāmī' ti khaggaŋ abbāhi. Parivārakā dhuttā tāva-d-eva disāsu palayiŋsu. Kumāro bhīto sāsanaŋ sampaṭicchi. Ath' assa te tatth' eva abhisekaŋ katvā seta-cchattaŋ ussāpetvā 'sammā rajjaŋ anusāsatū' ti[9] raññā vuttaŋ *yathābhūtaŋ vacanaŋ niyyādetvā*, *yathâgata-maggam* eva paṭipajjiŋsu. Imam atthaŋ āvikaronto Bhagavā *puratthimâya disāyā* ti ādim āha.

---

[1] A, G. purisaŋ. [2] B_1 katipāhe yeva; C_1 katipāh' accayena.
[3] A. ghāṭeyyati; B_1, G. ghāṭeyyāsi.
[4] *So* A, G. *A* dvanda *compound.* B_1, C_1 amacco yodho cā ti, *and omit* tahiŋ.
[5] B_1 gītâdi.
[6] A, G. kāvetassāmī, B_1, C_1 tāvettha . . . kira . . .
[7] B_1 anusāsati.
[8] G. *omits*; C_1 *adds* kira. [9] B_1, C_1 -sahī ti.

Tatr' idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—Samiddhaŋ mahānagaraŋ viya hi nibbāna-nagaraŋ daṭṭhabbaŋ. Satta-ratanasampanno rājā-cakka-vattī viya satta-bojjhanga-ratana-samannāgato. Dhamma-rājā Sammāsambuddho. Paccantimanagaraŋ viya sakkāya-nagaraŋ. Tasmiŋ nagare kuḍḍa[1]-rāja-putto viya imassa bhikkhuno kuḍḍa-citt' uppādo. Kuḍḍa-rāja-puttassa dhuttehi parivārita-kālo viya imassa bhikkhuno pañcahi nīvaraṇehi samangī-kālo. Dve sīgha-dūtā viya samatha-kammaṭṭhānañ ca vipassanā-kammaṭṭhānañ ca. Mahāyodhena sīsaŋ-gahita-kālo viya uppanna-paṭhamajjhāna-samādhinā niccalaŋ katvā cittaŋ-gahita-kālo. Yodhena sīse gahita-matte dhuttānaŋ disāsu palayitvā dūrībhāvo viya paṭhama-jjhānamhi uppanna-matte nīvaraṇānaŋ dūrī-bhāvo. 'Karissāmi rañño sāsanan' ti sampaṭicchitakālo viya[2] jhānato vuṭṭhita-kālo. Tatth' ev' assa tehi[3] katâbhisekassa seta-cchatta-ussāpanaŋ viya samatha-vipassanā-kammaṭṭhānaŋ nissāya arahatta-ppattassa vimutti seta-cchatt' ussāpanaŋ veditabbaŋ.

Nagaran ti kho, bhikkhu, imass' etaŋ cātummahābhūtikassa kāyassa adhivacanan ti ādīsu pana, *cātummahābhūtikassā* ti ādīnaŋ padānaŋ attho heṭṭhā vitthārito va: Kevalaŋ pana viññāṇa-rāja-puttassa nivāsa-ṭṭhānattā; ettha kāyo *nagaran* ti vutto. Tass' eva dvāra-bhūtattā cha āyatanāni *dvārānī* ti. Tesu dvāresu niccaŋ patiṭṭhattā sati *dovāriko* ti. Kamma-ṭṭhānaŋ ācikkhantena dhamma-rājena pesitattā samathavipassanâpi *sīgha-dūta-yugan* ti. Ettha mahāyodho viya samatho, paṇḍitâmacco viya vipassanā veditabbā. *Majjhe singhāṭako* ti, nagara-majjhe singhāṭako. *Mahābhūtānan* ti, hadaya-vatthussa nissaya-bhūtānaŋ. Vatthu-rūpassa hi paccaya-dassan' attham ev' etaŋ catu-mahābhūta-ggahaṇaŋ kataŋ.[4] Nagara-majjhe pana so rāja-kumāro viya sarīra-majjhe hadaya-rūpa-singhāṭake nisinno *samatha-vipassanā*, dūtehi arahattâbhisekena abhisiñcitabbo vipassana-*viññāṇa*-rājaputto daṭṭhabbo. *Nibbānaŋ* pana yathā-bhūta-sabhāvaŋ

---

[1] *Cf.* S. v, 43; JA, v, 102 (= pāpa); B_1, C_1 kūṭa-.
[2] B_1, C_1 -paṭicchita-matte vissaṭṭha-k. v.
[3] B_1, C_1 *add* dvīhi dūtehi. [4] G. bhūtānaŋ gamitaŋ gataŋ.

akuppaŋ abhisekâdīhi katvā *yathā-bhūta-vacanan* ti vuttaŋ. Ariya-maggo pana yādiso ca pubba-bhāga-vipassanā-maggo ayam pi aṭṭhanga-samannāgatattā tādiso yevā ti katvā *yathāgata-maggo* ti vutto. Idaŋ tāv' ettha dhamma-desan' atthaŋ ābhatāya[1] upamāya saŋsandanaŋ.

Tass' ev' atthassa pākaṭa-karaṇ' atthaŋ ābhata-pakkhe idaŋ saŋsandanaŋ:—Ettha hi dvār' ūpamā cha-phassâyatana-vasena dassana-visuddhi-ppattaŋ khīṇâsavaŋ dassetuŋ ābhatā: nagara-sāmi-upamā pañca-kkhandha-vasena: singhāṭak' ūpamā catu-mahābhūta-vasena: nagar' ūpamā tebhūmaka-vasena dassana-visuddhi-ppattaŋ khīṇâsavaŋ dassetuŋ ābhatā. Sankhepato pan' imasmiŋ sutte catu-saccam eva kathitaŋ. Sakalena pi hi nagara-sambhārena dukkha-saccam eva kathitaŋ: yathā-bhūta-vacanena nirodha-saccaŋ: yathâgata[2]-maggena magga-saccaŋ: dukkhassa bhāvitā[3] taṇhā samudaya-saccaŋ. Desanā-pariyosāne pañhā-pucchako bhikkhu sotâpatti-phale patiṭṭhito ti.

9.

[*Text* iv, **195.**] Navame; *yassa kassaci, bhikkhave, bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā* ti, idaŋ Satthā yathā nāma mahākuṭimbiko mahantaŋ kasi-kammaŋ katvā, nipphanna-sasso[4] ghara-dvāre maṇḍapaŋ katvā, ubhato sanghassa dānaŋ pavatteyya; kiñcâpi ubhato sanghassa dānaŋ paṭṭhapati, dvīsu pana parisāsu santappitāsu sesa-janam pi santappiye va, evam eva Bhagavā samâdhikāni cattāri asankheyyāni pāramiyo pūretvā, bodhimaṇḍe sabbaññuta-ñāṇaŋ adhigantvā, pavatta-vara-dhamma-cakko Jetavana-mahāvihāre nisinno bhikkhu-parisāya ca mahādhamma-yāgaŋ yajanto *vīṇopama-suttaŋ* ārabhi. Tam pan' etaŋ kiñcâpi dve parisā sandhāya āraddhaŋ catunnam pi pana parisānaŋ āvāritaŋ. Tasmā sabbehi sotabbañ c' eva saddhātabbañ[5] ca pariyogāhitvā ca 'ssa attha-raso vinditabbo ti.

---

[1] G. B_1 āgatīya.
[2] A. ābhata; G. -bhūta.
[3] B_1 pana sādhitā; C_1 pabhāvikā.
[4] A. m. kammaŋ katipattaŋ sassa; G. m. k. nipphattaŋ tassa.
[5] A, G. sandhāt.

Tattha *chando* ti ādīsu, chando nāma pubb' uppattikā dubbala-taṇhā. Sā rañjetuŋ[1] na sakkoti. Aparâparaŋ uppajjamānā pana balavā-taṇhā-rāgo nāma; so rañjetuŋ sakkoti; daṇḍâdānâdīni[2] kātuŋ asamattho. Pubb' uppattiko dubbala-kodho doso nāma; so tanukātuŋ samattho. Aparâp' uppattiko balava-kodho paṭighaŋ nāma. Moho pana sammoha-vasena uppanno aññāṇaŋ. Evam ettha pañcahi padehi tīṇi akusala-mūlāni gahitāni. Tesu gahitesu sabbe pi tammūlakā kilesā gahitā va honti.

Chandarāgo ti vā pada-dvayena aṭṭha lobha-sahagata-citt' uppādā. *Dosa-paṭighan* ti pada-dvayena dve domanassa-sahagata-citt' uppādā. Mohena lobha-dosa-rahitā dve uddhacca-sahagata-citt' uppādā gahitā ti. Evaŋ sabbe pi dvādasa citt' uppādā dassitā va honti.

Sabhayo ti, kilesa-corâdīnaŋ nivāsana-ṭṭhānattā sabhayo. *Sappaṭibhayo* ti, vadha-bandhanâdīnaŋ kāraṇatāya sappaṭibhayo. *Sakaṇṭako* ti, rāgâdīhi kaṇṭakehi sakaṇṭako. *Sagahano* ti, rāga-gahanâdīhi sagahano. *Ummaggo* ti, deva-lokaŋ vā manussa-lokaŋ vā nibbānaŋ vā gacchantassa amaggo. *Kummaggo* ti, kucchita-jeguccha-bhūta-ṭṭhāna-gamanaŋ. Ekapadiko-maggo viya apāya-sampāpakattā[3] kummaggo. *Duhitiko* ti,[4] ettha īhī ti iriyanā; dukkhā īhī ti etthā ti, duhitiko. Yasmiŋ hi magge mūla-pphalâdi-khādanīyaŋ vā asanīyaŋ vā n' atthi, tasmiŋ iriyanā dukkhā hoti, na sakkā paṭipajjitvā icchita-ṭṭhānaŋ gantun ti. Kilesa-maggaŋ paṭipajjitvā na sakkā sampatti-bhāvaŋ gantun ti, kilesa-maggo duhitiko ti vutto. *Dvīhitiko* ti pi pāṭho; es' ev' attho.[5] *Asappurisa-sevito* ti, Kokālikâdīhi asappurisehi sevito. *Tato cittaŋ nivāraye* ti, cakkhu-viññeyyehi rūpehi taŋ chandâdi-vasena pavattaŋ cittaŋ asubhâvajjanâdīhi upayehi nivāraye. Cakkhu-dvārasmiŋ hi iṭṭh' ārammaṇe rāge uppanne asubhato āvajjantassa cittaŋ nivattati. Aniṭṭh' ārammaṇe dose uppanne mettato āvajjantassa cittaŋ nivattati. Majjhatt'

---

[1] C_1 so rajjetuŋ. [2] B_1 dant-.
[3] A, G. *seem to omit a line to* vā n' atthi.
[4] *See infr. on* S. iv, 323 *and* VinA. i, 174. Īhī = īhā (?).
[5] A, G. evam attho; C_1 es' eva nayo.

ārammaṇe[1] mohe uppanne uddesa-paripuccha-garu-vāsaŋ āvajjantassa cittaŋ nivattati. Evaŋ asakkontena pana Satthu mahantatañ ca dhammassa svākkhātatañ ca sanghassa suppaṭipattiñ ca āvajjitabbā. Satthu mahantataŋ paccavekkhato pi hi dhammassa svākkhātataŋ sanghassa supaṭipattiŋ paccavekkhato pi cittaŋ nivattati. Tena vuttaŋ 'asubhâvajjanâdīhi upāyehi nivāraye' ti.

Kiṭṭhan ti, kiṭṭha-ṭṭhāne uppanna-sassaŋ; *sampannan* ti, paripuṇṇaŋ sunipphannaŋ. *Kiṭṭhâdo* ti, sassa-khādako. *Evam eva kho* ti, ettha sampanna-kiṭṭhaŋ viya pañca kāma-guṇā daṭṭhabbā; kiṭṭhâdo goṇo viya kūṭa-cittaŋ; kiṭṭha-rakkhassa pamāda-kālo viya bhikkhuno chasu dvāresu satiŋ pahāya vicaraṇa-kālo; kiṭṭha-rakkhassa pamādam āgamma[2] goṇena gahita-gabbhassa kiṭṭhassa khāditattā sassa-sāmino phalaŋ nâdhigamo[3] viya cha-dvāra-rakkhitāya satiyā vippavāsam āgamma pañca-kāma-guṇaŋ assādentena cittena kusalapakkhassa nāsitattā bhikkhuno sāmañña-phalānaŋ adhigamâbhāvo veditabbo.

Upari-ghāṭāyan ti,[4] dvinnaŋ singānaŋ antare. *Suniggahītaŋ niggaṇheyyā* ti nāsāyaŋ patiṭṭhite[5] nāsā-rajjukena suṭṭhu niggahītaŋ katvā nigaṇheyya. *Daṇḍenā* ti, muggara-sadisena thūla-daṇḍakena.

Evaŋ hi so, bhikkhave, goṇo ti, evaŋ so kiṭṭha-rakkhassa pamādam anvāya yasmiŋ yasmiŋ khaṇe kiṭṭhaŋ otaritukāmo hoti, tasmiŋ tasmiŋ khaṇe evaŋ niggaṇhitvā tāletvā osajjanena nibbisevana-bhāvaŋ upaṇīto goṇo. *Evam eva kho* ti, idhâpi sampanna-kiṭṭham iva pañca kāma-guṇā daṭṭhabbā; kiṭṭhâdo viya kūṭa-cittaŋ; kiṭṭha-rakkhassa appamādo viya imassa bhikkhuno chasu dvāresu satiyā avissajjanaŋ; daṇḍo viya suttanto; goṇassa kiṭṭhâbhimukha-kāle daṇḍena tālento viya cittassa bahiddhā puthuttârammaṇâbhimukha-kāle *Anamataggiya - Devadūta - Āditta-sīs' ūpama-Anāgata-bhayâdi-Sut-*

---

[1] A, G. ajjhatt-. [2] A, G. pamāda-magganena.
[3] B_1 phalā nâdh.; C_1 phalān' adh-.
[4] *Text*, G. ghāṭ.; B_1, C_1 ghaṭ. (*It means 'nape of the neck.' Cf. J.R.A.S. July*, 1931, Johnston.)
[5] G. nāsāya samp.; B_1 ghaṭāyaŋ p.

tantesu taŋ taŋ suttaŋ āvajjitvā citt' uppādassa puthuttārammaṇato nivāretvā mūla-kammaṭṭhāne otaraṇaŋ veditabbaŋ. Ten' āhu porāṇā:—

Subhāsitaŋ sutvāna mano pasīdati,
Damena[1] pītiñ ca sukhañ ca vindati;
Cha-dvār' ārammaṇena[2] tiṭṭhati mano,
Goṇo 'va kiṭṭhe daṇḍakena tajjito ti.

Udajjitan[3] ti, tajjitaŋ. *Sudajjitan* ti, su-tajjitaŋ, samuttajjitaŋ jātaŋ; sikkhitan ti pi attho. *Uda-sū* ti nipātamattaŋ.[4] *Ajjhattan* ti, gocar' ajjhattaŋ. *Santiṭṭhatī* ti ādīsu, paṭhama-jjhāna-vasena santiṭṭhati, dutiya-jjhāna-vasena *sannisīdati*, tatiya-jjhāna-vasena *ekodi hoti*, catuttha-jjhāna-vasena *samādhiyati*. Sabbam pi vā etaŋ paṭhama-jjhāna-vasena veditabbaŋ. Ettāvatā hi Sammāsambuddhena samathânurakkhaṇa-indriya-saŋvara-sīlaŋ nāma kathitaŋ.

Rañño vā ti, kassaci-d-eva paccanta-rañño. *Saddaŋ suṇeyyā* ti, paccūsa-kāle vīṇā-vādakena vīṇāya vādiyamānāya madhura-saddaŋ suṇeyya. *Rajanīyo* ti ādīsu, cittaŋ rañjetī ti, rajanīyo. Kāmetabbatāya *kamanīyo*. Cittaŋ madāyatī ti, *madanīyo*; mucchitaŋ viya karaṇato muñcissatī ti, *mucchanīyo*; ābandhitvā viya gahaṇato bandhatī ti, *bandhanīyo*. *Alam me bho tāya vīṇāyā* ti, vīṇāya-sambhāraŋ[5] disvā, taŋ anicchanto evam āha. *Upadhāraṇe* ti,[6] veṭhake. *Koṇan* ti, caturaŋsaŋ sāra-daṇḍakaŋ. *So taŋ vīṇan* ti, so rājā 'āharatha taŋ vīṇaŋ. Aham assa saddaŋ vīmaŋsissāmī' ti[7] taŋ vīṇaŋ gahetvā, *dasadhā* ti ādīsu paṭhamaŋ tāva dasadhā phāleyya. Ath' assa saddaŋ apassanto satadhā phāleyya, tathâpi apassanto sakalikaŋ sakalikaŋ kareyya. Tathâpi apassanto 'sakalikā jhāyissanti, saddo pana nikkhamitvā palāyissati, tadā naŋ passissāmī' ti agginā ḍaheyya. Tathâpi apassanto

---

[1] *MSS. and texts much confused here.* A, G. tam ena pītiŋ; B_1 dameti naŋ; C_1 sameti.

[2] A, G. dvāraye; B_1 tadassa; C_1 tassa (*but ? metre*).

[3] *Text*, A, G. ujujātaŋ; B_1 udujitaŋ; C_1 udujjitaŋ.

[4] *Comy. texts rewrite the passage.*

[5] B_1, C_1 saṇṭhānaŋ.

[6] *So* A, B, C_1, G. *but text* upaveṇaŋ.

[7] B_1, C_1 passissāmi.

'sallahukāni masi-cuṇṇāni vātena gamissanti,[1] saddo dhaññaŋ viya pāda-mūle patissati. Tadā naŋ passissāmī' ti mahā-vāte vā opuneyya. Tathâpi apassanto 'masi-cuṇṇāni yathodakaŋ gamissanti; saddo pana pāraŋ gacchanto puriso viya nikkhamitvā patarissati.[2] Tadā naŋ passissāmī' ti nadiyā vā sīgha-sotāya pavāheyya. *Evaŋ vadeyyā* ti, sabbehi p' imehi upāyehi apassanto te manusse evaŋ vadeyya. *Asati kir' āyan*[3] ti, asati kira ayaŋ vīṇā. Lāmakā ti attho. *Asatī* ti lāmakâdhivacanaŋ etaŋ, yath' āha:—

'Āsā lok' itthiyo nāma, velā tāsaŋ na vijjati,
Sārattā[4] ca pagabbhā ca, sikhī sabba-ghaso yathā' ti
(JA. i, 288).

Yath' eva yaŋ kiñci vīṇā nāmā ti, na kevalañ ca vīṇā yeva lāmikā, yath' eva pana aññam pi tanti-bandhikaŋ lāmakam evā ti attho.

Evam eva kho ti, ettha vīṇā viya pañca-kkhandhā daṭṭhabbā; rājā viya yogâvacaro. Yathā so rājā taŋ vīṇaŋ dasadhā phalanato paṭṭhāya vicinanto saddaŋ adisvā vīṇāya anatthiko hoti, evaŋ yogâvacaro pañca-kkhandhe sammasanto 'ahan' ti vā 'maman' ti vā gahetabbaŋ apassanto khandhehi anatthiko hoti. Tena yaŋ[5] taŋ khandha-sammasanaŋ dassento *rūpaŋ sammanesatī*[6] ti ādim āha. Tattha *sammanesatī* ti, pariyesati. *Yāvatā rūpassa gatī* ti, yattakā rūpassa gati, nipphatti. Tattha *gatī* ti,[7] gati-gati, sañjāti-gati, salakkhaṇa-gati, vibhava-gati, bheda-gatī ti bahu[8]-vidhā honti. Tattha idaŋ rūpaŋ nāma heṭṭhā Avīci-pariyantaŋ katvā, upari Akaniṭṭha-brahmalokaŋ anto katvā, etth' antare saŋsarati, vattati; ayam assa gati-gati nāma. Ayaŋ pana kāyo n' eva paduma-gabbhe na puṇḍarīka-nīluppalâdīsu jâyati,[9] āmâsaya-pakkâsayānaŋ pana antare bahal' andhakāre duggandha-ppavana-vicarite parama-jegucche okāse pūti-macchâdīsu kimi viya

---

[1] B_1 bhariss.; C_1 bhaviss. [2] A. paritassati; C_1 patissati.
[3] *Text* asakirāyaŋ. *Cf.* JA., *loc. cit.*
[4] C_1 sāraddhā.
[5] A, G. ten' ayaŋ; C_1 ten' assa. [6] *Cf.* Mahānidd. 439.
[7] *Cf.* DA. i, 249 = SnA. 449; UdA. 97, 140.
[8] B_1, C_1 pañca-. [9] B_1 paññāyati; C_1 sañjāyati.

sañjāyati; ayaŋ rūpassa sañjāti-gati nāma. Duvidhaŋ pana rūpassa lakkhaṇaŋ. 'Ruppatī ti kho, bhikkhave, rūpan' ti (S. iii, 86), evaŋ vutta-ruppana-sankhātaŋ paccatta-lakkhaṇañ ca aniccâdibhedaŋ sāmañña-lakkhaṇañ ca; ayam assa lakkhaṇa-gati nāma.

Gati migānaŋ pavanaŋ, ākāso pakkhīnaŋ gati,
Vibhavo gati dhammānaŋ, nibbānaŋ arahato gatī ti
(Vin. v, 149).[1]

Evaŋ vutto rūpassa abhāvo vibhava-gati nāma. Yo pan' assa bhedo, ayaŋ bheda-gati nāma. Vedanâdīsu pi es' eva nayo. Kevalaŋ h' ettha upari yāva bhavaggā tesaŋ sañjāti-gati salakkhaṇa-gati yañ ca vedayita-sañjānana-abhisankharaṇa-vasena paccatta-lakkhaṇaŋ veditabbaŋ.

Tam pi tassa na hotī ti, yad etaŋ rūpâdīsu 'ahan' ti vā 'maman' ti vā 'asmī' ti vā evaŋ diṭṭhi-taṇhā-māna-ggāha ttayaŋ, tam pi tassa khīṇâsavassa na hotī ti, yathânusandhinā va suttaŋ gataŋ.[2] Tena vuttaŋ Mahā-aṭṭhakathāyaŋ:—

Ādimhi sīlaŋ kathitaŋ, majjhe samādhi-bhāvanā,
Pariyosāne ca nibbānaŋ, esā vīṇopamā[3] kathā ti.

10.

[*Text*, iv, **198**.] Dasame; *Arugatto* ti, vaṇa-sarīro. Tesaŋ yeva arūnaŋ pakkattā *pakka-gatto*. *Saravaṇan* ti, kaṇṭaka-vaṇaŋ. *Evam eva kho* ti, aru-gatto puriso viya dussīla-puggalo veditabbo. Tassa kusa-kaṇṭakehi viddhassa sara-pattehi ca asi-dhār' ūpamehi vilikhita-gattassa bhiyyoso-mattāya dukkha-domanassaŋ viya tattha tattha sabrahma-cārīhi 'ayaŋ so imesañ ca imesañ ca kammānaŋ kārako' ti vuccamānassa uppajjana-dukkhaŋ veditabbaŋ.

Labhati vattāran ti, labhati codakaŋ. *Evankārī* ti, evarūpānaŋ vajja-kamma-dūta-kammâdīnaŋ kārako. *Evaŋ samācāro* ti, tividha-gocarâdi-vasena evarūpo gocaro ti. *Asuci-*

[1] *Cf.* KhA. 346.
[2] B_1 suttâgataŋ; C_1 -sandhi nâma suttaŋ.
[3] A, G. vinaya (?).

gāma-kaṇṭako[1] ti, asuddh' aṭṭhena asuci, gāma-vāsīnaŋ vijjhan' aṭṭhena kaṇṭako ti, asuci-gāma-kaṇṭako.

Pakkhin ti, hatthi-soṇḍa[2]-sakuṇaŋ. *Ossajjeyyā* ti, vissajjeyya. *Āviñjeyyun* ti,[3] ākaḍḍheyyuŋ. *Pavekkhāmī* ti, pavisissāmi. *Ākāsaŋ ḍessāmī* ti,[4] ākāsaŋ uppatissāmi. Etesu pana[5] ahi 'bhogehi maṇḍalaŋ bandhitvā vasissāmī' ti vammikaŋ pavisitu-kāmo hoti. Suŋsumāro 'bilaŋ pavisitvā nipajjissāmī' ti udakaŋ pavisitu-kāmo hoti. Pakkhī 'ajaṭâkāse sukhaŋ vicarissāmī' ti ākāsaŋ ḍetu-kāmo hoti. Kukkuro 'uddhana-dvāre[6] chārikaŋ byūhitvā usumaŋ gaṇhanto nipajjissāmī' ti gāmaŋ pavisitu-kāmo hoti. Singālo 'manussamaŋsaŋ khāditvā piṭṭhiŋ pasāretvā sayissāmī' ti āmakasusānaŋ pavisitu-kāmo hoti. Makkaṭo 'ucce rukkhe āruyhitvā disâdisaŋ pakkhandissāmī' ti vanaŋ pavisitu-kāmo hoti. *Anuvidhīyeyyun*[7] ti, anugaccheyyuŋ; anuvideyyun ti[8] pi pāṭho. Anuvidhānaŋ āpajjeyyun ti attho. Yattha so yāti tatth' eva gaccheyyun ti vuttaŋ hoti.

Evam eva kho ti, ettha cha pāṇakā viya cha āyatanāni daṭṭhabbāni; daḷha-rajju viya taṇhā; majjhe gaṇṭhi viya avijjā; yasmiŋ yasmiŋ dvāre ārammaṇaŋ balavaŋ hoti, tasmiŋ tasmiŋ ārammaṇe āviñjati.[9] Imaŋ pana upamaŋ Bhagavā sarikkhakena vā āhareyya āyatanānaŋ vā nānatta-dassana-vasena; tattha sarikkhakena tāva visuŋ appaṇākiccaŋ n' atthi; pāliyaŋ yeva appitā; āyatanānaŋ nānattadassanena pana ayaŋ[10] appaṇā:—

Ahi nām' esa bahi sitta-sammaṭṭhe ṭhāne nâbhiramati, sankāra-ṭṭhāne tiṇa-paṇṇa-gahaṇa-vammikāni yeva pana pavisitvā, nipanna-kāle abhiramati, ekaggataŋ āpajjati. Evam eva cakkhum p' etaŋ visam' ajjhāsayaŋ maṭṭa[11]-suvaṇṇabhitti-ādīsu nâbhiramati, oloketum pi na-y-icchati; rūpa-

---

[1] B_1 kaṇḍako.
[2] ? soṇḍaka (*cf. P. Dict., s.v.* hatthi): C_1 soṇḍi-.
[3] *Text*, B_1 aviñch-.
[4] AA. *on* A. ii, 209 (ḍeti = uppatati).
[5] *In more detail at* Asḷ. 314. [6] *So* Asḷ. *for* -ṭhāne *of the rest.*
[7] *Text* anuvidhiyeyyuŋ; MSS. anuvidhāy-.
[8] B_1, C_1 -vidhiseyyuŋ. [9] A, G. avijjā ti. [10] A, G. aññaŋ.
[11] B_1 maṭṭhāsu; C_1 susamaṭṭhesu; Asḷ. mattesu.

citta-puppha-latâdi-vicittesu yeva pana abhiramati. Tādisesu hi ṭhānesu cakkhumhi appahonte mukham pi vivaritvā oloketu-kāmo hoti.

Suŋsumāro pi bahi nikkhanto gahetabbaŋ na passati, akkhīni nimmīletvā carati. Yadā pana byāma[1]-mattaŋ udakaŋ ogāhitvā, bilaŋ pavisitvā, nipanno hoti, tadâssa cittaŋ ekaggaŋ hoti, sukhaŋ supati. Evaŋ sotam p' etaŋ bil' ajjhāsayaŋ ākāsa-sannissitaŋ kaṇṇa-cchidda-kūpake yeva ajjhāsayaŋ karoti. Kaṇṇa-cchiddâkāso yeva tassa sadda-savane paccayo hoti. Ajaṭâkāso pi vaṭṭati yeva; anto leṇasmiŋ hi sajjhāye kayiramāne na[2] leṇa-cchadanaŋ chinditvā saddo bahi nikkhamati; dvāra-vātapāna-cchiddehi pana nikkhamitvā dhātu-paramparā ghaṭṭento āgantvā sota-ppasādaŋ ghaṭṭeti. Asmiŋ kāle 'asukaŋ nāma sajjhāyantī' ti leṇapiṭṭhe nisinnā jānanti. Evaŋ sante sampatta-gocaratā hoti.

Kim pan' etaŋ sampatta-gocaran ti? Āma, sampatta-gocaran ti. Yadi evaŋ: dūre bheri-ādīsu vajjamānesu 'dūre saddo' ti jānanaŋ na bhaveyyā ti no na? Bhavati. Sotapasādasmiŋ hi ghaṭṭite 'dūre saddo, āsanne saddo, paratīre saddo, orima-tīre saddo' ti tathā tathā jānanâkāro hoti. Dhammatā esā ti. Kiŋ etāya dhammatāya? Yato yato chiddaŋ tato tato savanaŋ hoti, candima-suriyâdīnaŋ dassanaŋ viyā ti. Asampatta-gocaram ev' etaŋ.

Pakkhī pi rukkhe vā bhūmiyaŋ vā na ramati. Yadā pana ekaŋ vā dve vā leḍḍ' uppāte atikkamma ajaṭâkāsaŋ pakkhanno[3] hoti, tadā ekagga-cittataŋ āpajjati. Evam eva ghānam pi ākās' ajjhāsayaŋ vāt '[4] upanissaya-gandha-gocaraŋ. Tathā hi gāvo nava-vuṭṭhe[5] deve bhūmiŋ ghāyitva ākāsâbhimukho hutvā gandhaŋ[6] ākaḍḍhanti. Angulīhi gandha-piṇḍaŋ gahetvā pi ca upasinghana-kāle vātaŋ anākaḍḍhanto n' eva tassa gandhaŋ jānāti.

Kukkuro pi bahi caranto khema-ṭṭhānaŋ na passati. Leḍḍu-daṇḍâdīhi upadduto hoti. Anto gāmaŋ pavisitvā

---

[1] A, G. *add* -sana-; Asḷ. MSS. sata.
[2] Asḷ. *omits.*
[3] Asḷ. C_1 -to; B_1 -do.
[4] A, C_1, G. dhātup.
[5] Asḷ. vaṭṭe.
[6] *So* A., *but* Asḷ. MSS. vātaŋ (*see Expos.* ii, 412, *n.*).

uddhana-dvāre[1] chārikaŋ byūhitvā nipannassa pan' assa phāsukaŋ hoti. Evam eva jivhā gām' ajjhāsayā āpo-sannissita-ras' ārammaṇā. Tathā hi tiyāma[2]-rattiŋ samaṇa-dhammaŋ katvâpi pāto va patta-cīvaram ādāya gāmaŋ pavisitabbaŋ hoti, sukkha-khādanīyassa ca na sakkā tāvatā na temitassa[3] rasaŋ jānituŋ.

Singālo pi bahi caranto ratiŋ na vindati. Āmaka-susāne manussa-maŋsaŋ khāditvā nipannass' eva pan' assa phāsukaŋ hoti. Evam eva kāyo pi upādiṇṇak' ajjhāsayo paṭhavī-nissita-phoṭṭhabbârammaṇo. Tathā hi aññaŋ upādiṇṇakaŋ alabhamānā sattā attano va hattha-tale sīsaŋ katvā nipajjanti, ajjhattika-bāhirā c' assa paṭhavī ārammaṇa-ggahana paccayo hoti. Susaṇṭhatassa[4] pi hi sayanassa hatthe ṭhitānam pi vā phalānaŋ na sakkā anisīdantena vā anuppīḷentena vā thaddha-mudu-bhāvo jānitun ti, ajjhattika-bāhirā paṭhavī etassa kāya-pasādassa phoṭṭhabba-jānane paccayo hoti.

Makkaṭo pi bhūmiyaŋ vicaranto nâbhiramati, hattha-sat' ubbedhaŋ pana sāra-rukkhaŋ āruyha viṭapa-piṭṭhe nisīditvā, disā-vidisā olokentass' eva phāsu hoti. Evaŋ mano pi nān' ajjhasayo bhavanga-paccayo diṭṭha-pubbe pi nānârammane ajjhāsayaŋ karoti, yo mūla-bhavanga-manassa[5] paccayo hotī ti. Ayam ettha sankhepo, vitthārena pana āyatanānaŋ nānattaŋ *Visuddhi-Magge Āyatana-niddese*[6] vuttam eva.

Taŋ cakkhu nâviñjatī[7] ti, taṇhā-rajjukānaŋ āyatana-pāna-kāṇaŋ kāya-gata-sati-thambhe baddhānaŋ[8] nibbisevana-bhāvaŋ āpannattā na ākaḍḍhatī ti.

Imasmiŋ sutte pubba-bhāga-vipassanā va kathitā.

---

[1] MSS. -ṭhāne. [2] Asḷ. niy-.

[3] B_1, C_1 Asḷ. *omit* tāvatā *and read* atem-.

[4] Asḷ. suatthat-; B_1 sasanth-.

[5] B_1, C_1 karoti yeva mūlabhavangam pan' assa.

[6] *Cf.* VM. ii, 481. [7] *Text* nâvinch-.

[8] A, G. Māra-bandha- (?).

11.

[*Text* iv, **201.**] Ekādasame; *yava-kalāpī* ti, lāyitvā ṭhapita-yava-puñjo. *Byābhangī-hatthā* ti, kāja-hatthā. *Chahi byābhangīhi haneyyun* ti, chahi puthula-kāja-daṇḍakehi poṭheyyuŋ. *Sattamo* ti, tesu chasu janesu yojetva,[1] pasibbake puretvā, ādāya gatesu añño sattamo āgaccheyya. *Suhatatarā assā* ti, yaŋ tattha avasiṭṭhaŋ atthi[2] bhūsa-palāsa-mattam pi tassa haran' atthaŋ suṭṭhutaraŋ.

Evam eva kho ti, ettha catu-mahāpatho viya cha āyatanāni daṭṭhabbāni. Catu-mahāpathe nikkhitta-yava-kalāpī viya satto; cha byābhangiyo viya iṭṭhâniṭṭha-majjhatta-vasena aṭṭhārasa ārammaṇāni; sattamā byābhangī viya bhava-patthanā kilesā. Yathā catu-mahāpathe ṭhapitā yava-kalāpī chahi byābhangīhi haññati, evam ime sattā aṭṭhārasahi ārammaṇa-daṇḍakehi chasu āyatanesu haññanti. Yathā sattamena suhatatarā honti, evaŋ sattā bhava-patthana-kilesehi suhatatarā honti, bhava-mūlakaŋ dukkhaŋ anubhavamānā.

Idāni nesaŋ taŋ bhava-patthana-kilesaŋ dassetuŋ, *bhūtapubbaŋ, bhikkhave* ti ādim āha. Tatra[3] *Sudhammaŋ Devasabhan* ti, bhummaŋ, Sudhammāya Devasabhāya dvāre ti attho. *Dhammikā kho devā* ti, dhammikā ete devā nāma; yehi mādisaŋ Asurâdhipatiŋ gahetvā mayhaŋ rodana[4]-mattam pi na katan ti. Evaŋ sukhumaŋ sandhāya vadati. *Adhammikā devā* ti, adhammikā ete devā nāma; ye mādisaŋ Asurâdhipatiŋ vana-sūkaraŋ[5] viya kaṇṭha-pañcamehi[6] bandhanehi bandhitvā nisīdāpenti.

Evaŋ sukhumaŋ kho bhikkhave Vepacitti-bandhanan ti, taŋ kira paduma-nāḷa-suttaŋ viya makkaṭa-jāla-suttaŋ viya ca sukhumaŋ hoti. Chettuŋ pana n' eva vāsiyā na pharasunā sakkā. Yasmā pana citten' eva bajjhati,[7] cittena muccati,

---

1 B_1 yave pothetvā; C_1 yave lāyitvā.
2 A, G. atibhūsa.
3 A, G. *confuse* tatra sudaŋ *of* § 7 *with* t. sudhamma *of* § 5.
4 B_1, C_1 bhedana *and omit* evaŋ sukhumaŋ.
5 B_1 nava-gūtha; C_1 vana-gūtha (?).
6 *Def. at* SA. i, 342.
7 *So at* SA.; *but* C_1 sañjāyati (?); *for* vepati *see* SA. i, 347.

tasmā Vepacitti-bandhanan ti vuttaŋ. *Tato sukhumataraŋ Māra-bandhanan* ti, kilesa-bandhanaŋ; taŋ hi tato sukhumataraŋ n' eva cakkhussa āpāthaŋ gacchati, na iriyāpathaŋ nivāreti. Tena hi baddhā sattā paṭhavī-tale pi ākāse pi yojana-satam pi yojana-sahassam pi gacchanti pi āgacchanti pi. Chijjamānaŋ pan' etaŋ ñāṇe[1] n' eva chijjati na aññenā ti. Viññāṇa-mokkhaŋ bandhanan ti pi vuccati.

Maññamāno ti, taṇhā-diṭṭhi-mānānaŋ vasena khandhe maññanto. *Baddho Mārassā* ti, Māra-bandhanena baddho. Karaṇ' atthe vā etaŋ sāmi-vacanaŋ. Kilesa-Mārena bandhanena baddho ti attho. *Mutto Pāpimato* ti, Mārassa bandhanena mutto. Karaṇ' atthe yeva vā idaŋ sāmi-vacanaŋ. Pāpimatā kilesa-bandhanena mutto ti attho.

Asmī[2] ti padena taṇhā-maññitaŋ vuttaŋ. *Ayam aham asmī* ti, diṭṭhi-maññitaŋ. *Bhavissan* ti, sassata-vasena diṭṭhi-maññitaŋ. Tam eva *na bhavissan* ti, uccheda-vasena diṭṭhi-maññitaŋ. *Rūpī* ti ādīni tass' eva pabheda-dīpanāni. *Tasmā* ti, yasmā maññitaŋ ābādhaŋ anto-dosa-nikanti-vasena rogo c' eva gaṇḍo ca sallañ ca, tasmā.

Iñjitan[3] ti ādīni, yasmā imehi kilesehi sattā iñjanti c' eva phandanti[4] ca papañcitā ca honti pamattâkāra-ppattā, tasmā tesaŋ ākāra-dassan' atthaŋ vuttāni. Māna-gata-vāre pana mānassa gataŋ māna-gataŋ, mānaŋ pavattatī[5] ti attho; māno yeva māna-gataŋ viya.[6] Tattha *asmī* ti, idaŋ taṇhāya sampayutta-māna-vasena vuttaŋ. *Ayam aham asmī* ti, diṭṭhi-vasena. Nanu ca diṭṭhi-sampayutto nāma māno n' atthī ti? Āma, n' atthi. Mānassa pana appahīnattā diṭṭhi nāma hoti. Māna-mūlakaŋ diṭṭhiŋ sandhay' etaŋ vuttaŋ. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Āsīvisa-vaggo samatto.

---

[1] C_1 ñāṇa-vegena. [2] C_1 rasmī. [3] A, G. icchitaŋ.
[4] A, G. maññanti . . . bandhananti . . .
[5] B_1 -pavattī ti; C_1 vattatī ti. [6] B_1, C_1 *add* gūtha-gataŋ.

II.

VEDANĀ-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. SAGĀTHA-VAGGA.

1.

[*Text* iv, 204.] Vedanā-saŋyutte Sahagātha-vaggassa paṭhame; *Samāhito* ti, upacārena vā appaṇāya vā samāhito. *Vedanā ca pajānātī* ti, vedanā-dukkha-sacca-vasena pajānāti. *Vedanānañ ca sambhavan* ti, tāsaŋ yeva *sambhavaŋ samudaya*-sacca-vasena pajānāti. *Yattha c'etā* ti, yatth'etā vedanā nirujjhanti: taŋ nibbānaŋ nirodha-sacca-vasena pajānāti. *Khayagāminan* ti, tāsaŋ yeva vedanānaŋ khayagāmina-maggaŋ magga-sacca-vasena pajānāti. *Nicchāto parinibbuto* ti, nittaṇho hutvā kilesa-parinibbānena parinibbuto. Evam ettha sutte sammasana-cārakā vedanā kathitā. Gāthāsu dvīhi padehi samatha-vipassanā kathitā; sesehi catusaccaŋ kathitaŋ. Evam ettha sabba-sangāhiko catu-bhūmaka-dhamma-paricchedo vutto.

2.

Dutiye; *adukkhamasukhaŋ sahā*[1] ti, adukkham-asukhañ ca sukha-dukkhehi saha. *Ajjhattañ ca bahiddhā ca* ti, attano parassa ca. *Mosadhamman* ti, nassana[2]-sabhāvaŋ. *Palokinan* ti, palujjana-bhijjana-sabhāvaŋ. *Phussa-phussa-vayaŋ passan* ti, ñāṇena phusitvā phusitvā va sampassanto. *Evaŋ tattha*[3] *virajjatī* ti, evaŋ tāsu pi vedanāsu virajjati. Idhâpi sutte sammasana-cārakā vedanā kathitā, gāthāsu ñāṇaphusanaŋ.

---

[1] *Cf.* SnA., p. 506. [2] A, G. nadassana-.
[3] A, G. vaṭṭaŋ; SnA. vijānāti.

3.

Tatiye: *acchejji taṇhan* ti, sabbam pi taṇhaŋ chinditvā samucchindi. *Vāvattayi*[1] *saŋyojanan* ti, dasa-vidham pi saŋyojanaŋ parivattayi, nimmūlakaŋ akāsi. *Sammā* ti, hetunā kāraṇena. *Mānâbhisamayā* ti, mānassa dassanâbhisamayā pahānâbhisamayā ca. Arahatta-maggo hi kicca-vasena mānaŋ passati: ayam assa dassanâbhisamayo. Tena diṭṭho pana so tāva-d-eva pahīyati. Diṭṭha-visena diṭṭha-sattānaŋ[2] jīvitaŋ viya: ayam assa pahānâbhisamayo ca. *Antam akāsi dukkhassā* ti, evaŋ arahatta-maggena mānassa diṭṭhattā ca pahīnattā ca, ye ime 'kāya-bandhanassa anto jīrati' (Vin ii, 136), 'harit' antaŋ vā' ti (M. i, 188) c' evaŋ vuttaŋ antimamariyād' anto ca: 'antam idaŋ, bhikkhave, jīvitānan' ti. (It. 89) evaŋ vutta-lāmak' anto ca: 'sakkāyo eko anto' ti (Nidd. ii, 112) evaŋ vutta-koṭṭhās' anto ca: 'es' ev' anto dukkhassa sabba-paccaya-sankhāyā' ti (?) evaŋ vutta-koṭṭhās' anto cā ti, cattāro antā. Tesu sabbass' eva vaṭṭadukkhassa aduŋ catuttha-koṭi-sankhātam antam akāsi, paricchedaŋ parivaṭumaŋ akāsi. Antima-samussaya-mattâvasesaŋ[3] dukkham akāsī ti vuttaŋ hoti.

Sampajaññaŋ na riñcatī ti, sampajaññaŋ na jahati. *Sankhaŋ nopetī*[4] ti, ratto duṭṭho mūḷho ti paññattiŋ na upeti: taŋ paññattiŋ pahāya khīṇâsavo nāma hotī ti. Imasmiŋ sutte ārammaṇânusayo kathito.

4.

[*Text* iv, **258.**] Catutthe: *pātālo* ti, pātassa alaŋ pariyanto n' atthi. Ettha patiṭṭhā ti pātālo. *Asantaŋ asaŋvijjamānan* ti, asambhūtattaŋ apaññāya mānattaŋ.[5] *Evaŋ vācaŋ bhāsatī* ti, mahāsamudde pātālo ti evaŋ vācaŋ. So hi yaŋ taŋ Vaḷabhā-mukhaŋ[6] mahāsamuddassa udaka-vegena pakkhan-

[1] *So* A, C_1, G. *for* viv- *of text and* B_1, *as at* M. i, 12 (MA. i, 87, *whence the refs.*).

[2] A, G. diṭṭhi-vasena diṭṭhi-sajjhattānaŋ.

[3] C_1 -muttava-.

[4] *So texts; but* A, G. na upeti; C_1 nūpeti.

[5] A, G. apaññāmattaŋ.

[6] A, G. valavā-; B_1, C_1 balavā-; *but cf.* JA. iv, 141 (Suppāraka-J.).

ditvā cakkavāḷaŋ vā Sineruŋ vā āhacca, yojana-dviyojana-dasayojana-ppamāṇam pi uggantvā, puna mahāsamudde patati. Yassa patita-ṭṭhāne mahānaraka-papāto viya hoti, yaŋ loke Vaḷabhā-mukhan ti vuccati, taŋ saṇdhāy' evaŋ vadati. Yasmā pana tathā-rūpānaŋ maccha-kacchapa-deva-dānavānaŋ patiṭṭhā pi hoti, sukha-nivāso pi hoti,[1] tasmā 'asantaŋ asaŋvijjamānaŋ vācaŋ bhāsatī' ti nāma. Yasmā pana sabba-puthujjanā sārīrikāya dukkha-vedanāya patiṭṭhātuŋ na sakkonti, tasmā pātassa alan ti aṭṭhena ayam eva pātālo ti dassento *sārīrikānaŋ kho etaŋ bhikkhave* ti ādim āha.

Pātāle na[2] *paccuṭṭhāsī* ti, pātālasmiŋ patiṭṭhāsi.[3] *Gādhan* ti, patiṭṭhaŋ.

Akkandatī ti, anibaddhaŋ viya palāpaŋ palapanto kandati.[4] *Dubbalo* ti, dubbala-ñāṇo. *Appathāmako* ti; ñāṇa-thāmassa parittatāya paritta-thāmako. Imasmiŋ sutte ariya-sāvako ti sotâpanno. Sotâpanno hi ettha dhuraŋ balava-vipassako, na tikkha-buddhī,[5] uppannaŋ vedanaŋ ananuvattitvā patiṭṭhātuŋ samattho yogâvacaro pi vaṭṭati.

5.

Pañcame: *dukkhato daṭṭhabbā* ti, vipariṇāmana-vasena dukkhato daṭṭhabbā. *Sallato* ti, dukkha-vinivijjhanaṭṭhena sallā ti daṭṭhabbā. *Aniccato* ti, adukkham-asukhā hutvā abhāv' ākārena aniccato daṭṭhabbā. *Addā* ti, addasa. *Santan* ti, santi-sabhāvaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *Tatrā* ti, tesu dvīsu janesu. *Asana-vedhaŋ*[6] *vijjheyyun* ti, tass' eva vaṇa-mukhassa angul' antare vā dvangul-antare vā āsanna-padese anugata-vedhaŋ. Evaŋ vidhassa hi

---

[1] A, G. *omit.*

[2] *Text,* C_1 pātālena p.; A, G. pātālaŋ na p.; B_1 pātāle na p. *We should read* (?) pātālā.

[3] B_1 na p.

[4] C_1 *changes the whole sentence.*

[5] B_1, C_1 *begin next sent. with* b. vipass. pana tikkha-buddhi upp. *For* dhura *see* Asl. 222-3.

[6] *So* A, G.; *but* B_1, C_1 anuvedhaŋ (*omitted in text, but v.l. in n.*). *At* p. 209 *text has* anuvijjheyyuŋ.

tā asana-[1]vedanā sama-vedanā balavatarā honti. Pacchā uppajjamānā vedanâpi evam eva purima-vedanāya balavatarā hoti. *Dukkhāya vedanāya nissaraṇan* ti, dukkhāya vedanāya hi samādhi-magga-phalāni nissaraṇaŋ. Taŋ so na jānāti. Kāma-sukham eva nissaraṇan ti jānāti. *Tāsaŋ vedanānan* ti, tāsaŋ sukha-dukkha-vedanānaŋ. *Saŋyutto*[2] *naŋ vediyatī* ti, kilesehi sampayutto hutvā taŋ vediyati, na vippayutto. *Saŋyutto dukkhasmā* ti, karaṇ' aṭṭhe nissakkaŋ: dukkhena sampayutto ti attho.

Sankhāta-dhammassā ti, tīrita[3]-dhammassa, tulita-dhammassa. *Bahussutassā* ti, pariyatti-bahussutassa paṭivedha-bahussutassa ca. *Sammā pajānāti bhavassa pāragū* ti, nibbānaŋ gato tad eva nibbānaŋ sammā pajānāti. Imasmim pi sutte bahussutassa[4] nissayo va kathito, ariya-sāvakesu ca khīṇâsavo: ettha dhuraŋ anāgāmi na vaṭṭatī[5] ti vadati.

7.

Sattame: yena *gilāna-sālā ten' upasankamī* ti, sadevake loke agga-puggalo Tathāgato pi gilān' upaṭṭhānaŋ gacchati. Upaṭṭhātabba-yuttakā nāma gilānā ti bhikkhū saddahitvā okappetvā, gilāne upaṭṭhātabbe maññissantī ti ca ye tattha kamma-ṭṭhānā sappāyā tesaŋ kamma-ṭṭhānaŋ kathessāmī ti cintetvā upasankami.

Kāye kāyânupassī ti ādīsu yaŋ vattabbaŋ taŋ parato vakkhāma. *Aniccânupassī* ti, aniccataŋ anupassanto. *Vayânupassī* ti, vayaŋ anupassanto. *Virāgânupassī* ti, virāgaŋ anupassanto. *Paṭinissaggânupassī* ti, paṭinissaggaŋ anupassanto.

Ettāvatā kiŋ dassitaŋ hoti? Imassa bhikkhussa āgamanīya-paṭipadā satipaṭṭhānâpi hi pubba-bhāga yeva, sampajaññe pi aniccânupassanā vayânupassanā virāgânupassanā ti ca imâpi tisso anupassanā pubba-bhāgā yeva. Nirodhânupassanā paṭinissaggânupassanā ti imā dve missakā. Ettā-

---

[1] B_1, C_1 anu-. [2] A, G. sampayutto.
[3] B_1, C_1 vidita. *Cf.* Cull. Nidd., § 266; SnA. 124.
[4] B_1 ārammaṇa-hissayo; C_1 ār. ānusayo (?).
[5] A, G. pana vaṭṭ.; B_1 pi vaṭṭ.

vatā imassa bhikkhuno bhāvanā-kālo dassito ti. Sesaŋ vutta-nayam eva.

8.

Aṭṭhame: *imam eva phassaŋ paṭiccā* ti vutte bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ. Atthato pan' etaŋ ni-nnānā-karaṇaŋ.[1] Kāyo va hi ettha phasso ti vutto.

9.

Navamaŋ uttānam eva.

10.

Dasame: *sukha-vedaniyan* ti, sukha-vedanāya paccaya-bhūtaŋ. Sesesu pi es' eva nayo. Anupada-vaṇṇanā pan' ettha heṭṭhā vitthāritā va. Imasmiŋ sutta-dvaye sammasana-cāra-vedanā[2] kathitā.

II. RAHOGATA-VAGGA.

1.

[*Text* iv, **216.**] Rahogata-vaggassa paṭhame: *yaŋ kiñci vedayitaŋ taŋ dukkha*[3]*-sannissitan* ti, yaŋ kiñci vedayitaŋ taŋ sabbaŋ dukkhan ti attho. *Sankhārānaŋ yeva aniccatan* ti ādīsu, yā esā[4] sankhārānaŋ aniccatā khaya-dhammatā vaya-dhammatā vipariṇāma-dhammatā, etaŋ sandhāya 'yaŋ kiñci vedayitaŋ, taŋ dukkhan' ti mayā bhāsitan ti dīpeti. Yā hi sankhārānaŋ aniccatā, vedanānam pi sā: aniccatā ca nām' esa maraṇāŋ; maraṇato uttariŋ dukkhaŋ nāma n' atthī ti iminā adhippāyena sabba-vedanā dukkhā ti vuttā.

Atha kho pana bhikkhu mayā ti, idaŋ na kevalaŋ ahaŋ vedanānaŋ yeva nirodhaŋ paññāpemi: imesaŋ kho pi pahāna[5]-nirodhaŋ paññāpemī ti dassan' atthaŋ āraddhaŋ. Vūpasamo ca passaddhiyo ca eva-rūpāya desanāya[6] bujjhanakānaŋ

---

1 A, G. kiŋ nānā-k.; C_1 nānākāraṇaŋ *only*.
2 A, G. samasantā ved.
3 *Text*, B_1, C_1 dukkhasmiŋ; A. dukkha-saccaŋ; G. d. sannissitaŋ.
4 C_1 evaŋ.
5 B_1, C_1 dhammānaŋ.
6 A, G. vedanāya (*cf. end* of §§ v-viii).

ajjhāsayena vuttā. Saññā-vedayita-nirodha-ggahaṇena cattāro āruppā[1] gahitā va hontī ti veditabbā.

2.

Dutiye: *puthu vâyanti mālutā* ti, bahu-vātā vāyanti. Sesaŋ vuttān' attham eva.

3.

Tatiyaŋ vinā[2] gāthāhi bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ.

4.

Catutthe: *puratthimā* ti, puratthimāya: evaŋ sabbattha.

Sâmisā sukhavedanā ti ādīsu sâmisa-sukhā nāma kāma-nissitā[3] sukhā vedanā : nirāmisā sukhā nāma paṭhama-jjhānâdi-vasena vipassanā-vasena ca uppannā vedanā. Sâmisa-dukkhā nāma kām' āmisen' eva sâmisā vedanā; nirāmisā dukkhā nāma anuttaresu vimokkhesu pihaŋ upaṭṭhāpayato piha-paccayā uppanna-domanassa-vedanā. Sâmisā adukkham-asukhā nāma kām' āmisen' eva sâmisā vedanā: nirāmisā adukkham-asukhā vedanā nāma catuttha-jjhāna-vasena uppannā adukkham-asukhā vedanā.

5–8.

Pañcamâdīni cattāri heṭṭhā kathita-nayen' eva. Purimāni pan' ettha dve paripuṇṇa-ppassaddhikāni, pacchimāni upaḍḍha[4]-ppassaddhi-desanāya bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttāni.

9.

[*Text* iv, **223**.] *Pañcakango thapatī* ti, Pañcakango ti tassa namaŋ vāsi-pharasu-nikhādana - daṇḍa - muggara-kāḷa-sutta-nāḷi-sankhātehi pañcahi angehi samannāgatattā. So Pañcakango ti paññāto; thapatī ti, vaḍḍhakī jeṭṭhako. *Udāyī* ti, paṇḍita-Udāyī-thero.

Pariyāyan ti, kāraṇaŋ. *Dve p' Ānandā*[5] ti, dve pi, Ānanda.

---

[1] A, B, G. arūpā. *Cf.* VM. i, 111.

[2] *All but* C_1 *read* tīhi; *but the sutta has no gāthās.*

[3] *Cf.* MA. i, 279 (*wh. refers to* M. iii, 217) = VibhA. 268. B_1, C_1 kāmâmisa-paṭisaŋyutta.

[4] A, G. upaddava-saddhi (?).

[5] *Text* dve pi mayā Ā.

Pariyāyenā ti, kāraṇena. Ettha ca kāyika-cetasika-vasena dve veditabbā. Sukhâdi-vasena tisso pi, indriya-vasena sukh' indriyâdikā pañca-dvāra-vasena cakkhu-samphassajâdikā ca upavicāra-vasena cakkhunā rūpaŋ disvā somanassaṭṭhāniyaŋ rūpaŋ upavicaratī ti ādikā aṭṭhārasa. Cha gehasitāni somanassāni, cha nekkhammasitāni, cha gehasitāni domanassāni, cha nekkhammasitāni, cha gehasitā upekkhā, cha nekkhammasitāni, evaŋ chattiŋsa. Tā atīte chattiŋsa, anāgate chattiŋsa, paccuppanne chattiŋsā ti, evaŋ aṭṭhavedanā-sataŋ veditabbaŋ.

Pañc' ime Ānanda kāma-guṇā ti, ayaŋ pāṭekko[1] anusandhi, na kevalan ti. Dve ādiŋ katvā vedanā Bhagavatā paññattā, pariyāyena ekâpi vedanā kathitā. Taŋ dassento Pañcakangassa thapatino vādaŋ upatthambhetuŋ[2] imaŋ dhammadesanaŋ ārabhi.

Abhikkantataran ti, sundarataraŋ. *Paṇītataran* ti, anappakataraŋ.[3] Ettha catuttha-jjhānato paṭṭhāya adukkhamasukhā vedanā sâpi sant' aṭṭhena[4] paṇīt' aṭṭhena ca sukhan ti vuttā. Nirodho avedayita-sukha-vasena sukhaŋ nāma jāto, pañca-kāma-guṇa-vasena hi aṭṭha-samāpatti-vasena ca uppannaŋ vedayita-sukhaŋ nāma. Idha nirodho avedayitasukhaŋ nāma. Iti vedayita-sukhaŋ vā hotu avedayitasukhaŋ vā, niddukkha-bhāva-sankhātena sukh' aṭṭhena ekanta-sukham eva jātaŋ.

Yattha yatthā ti, yasmiŋ yasmiŋ ṭhāne. *Sukhaŋ upalabbhatī* ti, vedayitaŋ sukhaŋ vā upalabbhati avedayitaŋ sukhaŋ vā. *Taŋ taŋ Tathāgato sukhasmiŋ paññāpetī* ti, taŋ sabbaŋ Tathāgato niddukkha-bhāvaŋ sukhasmiŋ yeva paññāpetī ti. Idha Bhagavā nirodha-samāpatti-sīsaŋ katvā neyya-puggalassa vasena arahatta-nikūṭen' eva dhammadesanaŋ niṭṭhāpesi.

10.

Dasamaŋ uttān' attham evā ti.

---

[1] A, G. pāṭiekko; B_1 pāṭiyekko; C_1 pāṭi eko.
[2] A, G. vā upaṭṭhahetuŋ.
[3] *So* A, G.; SA. i, 194; *but* B_1, C_1 *and* AA. *on* A. ii, 189 atapp-. *Cf.* Pṭs. ii, 443 (*insatiable*). *At* VinA. i, 200 *def. as* uttama.
[4] C_1 sâmis' aṭṭhena (?).

III. AṬṬHA-SATA-PARIYĀYA-VAGGA.

1.

[*Text* iv, **230**.] Tatiya-vaggassa paṭhame: *Moliya-sīvako* ti, tassa nāmaŋ. Cūḷā pan' assa atthi, tasmā Moliya-sīvako. *Paribbājako* ti, channa-paribbājako.

Pitta-samuṭṭhānāni ti, pitta-paccayāni. *Vedayitāni* ti, vedanā. Tattha pitta-paccayā tisso vedanā. Kathaŋ[1]? Ekacco hi 'pittaŋ me kupitaŋ' ti,[2] 'dujjānaŋ kho pana jīvitan' ti dānaŋ deti, sīlaŋ rakkhati, uposatha-kammaŋ karoti. Evaṁ assa kusala-vedanā uppajjati. Ekacco hi 'pitta-bhesajjaŋ karissāmī' ti pāṇaŋ hanati, adinnaŋ ādiyati, musā bhaṇati, dasa-dussīla-kammāni karoti. Evam assa akusala-vedanā uppajjati. Ekacco 'ettakenâpi me bhesajja-karaṇena pittaŋ na vūpasammati. Alaŋ bhesajjenā' ti[3] majjhatto kāyika-vedanaŋ adhivāsento nipajjati. Evam assa abyākata-vedanā uppajjati.

Sāman pi kho etan ti, taŋ taŋ pitta-vikāraŋ disvā attanâpi etaŋ veditabbaŋ. *Sacca-sammatan* ti, bhūta-sammataŋ. Loko pi hi sarīre sabala-vaṇṇatâdi pitta-vikāraŋ disvā 'pittam assa kupitan' ti jānāti. *Tasmā* ti, yasmā sāmaŋ viditaŋ lokassa ca sacca-sammataŋ atidhāvanti, tasmā. Semha-samuṭṭhānâdisu pi es' eva nayo.

Ettha pana *sannipātikāni* ti, tiṇṇam pi pittâdīnaŋ kopena samuṭṭhitāni.[4] *Utupariṇāmajāni* ti, visabhāga-ututo jātāni. Jangala-desa-vāsīnam pi anupadese[5] vasantānam pi asabhāgo utu uppajjati; anupavāsīnañ ca jangala-dese ti. Evaŋ samudda-tīrâdi-vasena pu utu-visabhāgatā uppajjati yeva. Tato jātāni utu-pariṇāmajāni nāma.

Visama-parihārajāni ti, mahābhāra-vahanesu ākoṭanâdito[6]

---

[1] C1 *rewrites*: p. paccayā ti 'ssa vedanā uppajjanti. Kathaŋ ekacco . . . [2] *Cf.* JA. ii, 114.

[3] B1 alaŋ hotī ti; C1 alaŋ yaŋ hoti taŋ hotū ti.

[4] *Cf.* Mil. P. 135; A. ii, 87; AA. (Sinh.) 556; A. v, 110; AA. 829 (*where different causes are given*).

[5] A. anurūpadese.

[6] A, G. mahāvehanasukhākoṭṭharâdito; B1 mahābhāra-vahana-sudhâkoṭṭana. *I follow* C1, *but doubt whether it be the true reading.*

vā avelāya carantassa sappa-ḍaŋsana-kūpakâdito vā visama-parihārato jātāni.

Opakkamikānī ti, 'ayaŋ coro vā paradāriko vā' ti gahetvā jānuka-kappara-muggarâdīhi nipphoṭana-upakkama-paccayaŋ katvā uppannāni. Etaŋ bahi upakkamaŋ labhitvā koci vutta-nayen' eva kusalaŋ karoti, koci akusalaŋ, koci adhivāsento nipajjati.

Kamma-vipākajānī ti, kevalaŋ kamma-vipākato jātāni. Tesu pi uppannesu vutta-nayen' eva koci kusalaŋ karoti, koci akusalaŋ, koci adhivāsento nipajjati. Evaŋ sabba-vāresu tividhā vedanā honti. Tattha purimehi sattahi kāraṇehi uppannā sārīrikā vedanā sakkā paṭibāhituŋ. Kamma-vipākajānaŋ pana sabba-bhesajjāni pi sabba-parittāni pi nâlaŋ paṭighātāya.[1] Imasmiŋ sutte loka-vohāro nāma kathito ti.

2.

Dutiye: *aṭṭha-sata-pariyāyan* ti, aṭṭha-satassa-kāraṇa-bhūtaŋ. *Dhamma-pariyāyan* ti, dhamma-kāraṇaŋ.

Kāyikā ca cetasikā cā ti, ettha kāyikā kāmâvacare yeva labbhanti, cetasikā catu-bhūmikā pi. *Sukhā* ti ādīsu, sukha-vedanā arūpâvacare n' atthi. Sesā tīsu bhūmīsu labbhanti. Dukkhā kāmâvacarā va itarā catu-bhūmikā. Pañcake sukh' indriya-dukkh' indriya-domanass' indriyāni kāmâvacarān' eva. Somanass' indriyaŋ tebhūmakaŋ, upekkh' indriyaŋ catu-bhūmakaŋ. Chakke pañcasu dvāresu vedanā kāmâvacarā va mano-dvāre catu-bhūmikā. Aṭṭhārasake chasu iṭṭhârammaṇesu somanassena saha upavicarantī ti, *somanass' upavicārā*. Sesa-dvaye pi es' eva nayo. Iti ayaŋ desanā vicāra-vasena āgatā. Taŋ sampayuttānaŋ pana somanassâdīnaŋ vasena idha aṭṭhārasa-vedanā veditabbā.

Cha gehasitāni somanassānī ti ādīsu, 'cakkhu-viññeyyānaŋ rūpānaŋ iṭṭhānaŋ kantānaŋ manāpānaŋ manoramānaŋ lokâmisa-ppaṭisaŋyuttānaŋ paṭilābhaŋ vā paṭilābhato samanupassato, pubbe vā paṭiladdha-pubbaŋ atītaŋ niruddhaŋ,[2] vipariṇataŋ samanussarato[3] uppajjati somanassaŋ; yaŋ evarū-

---

[1] A. G. patiṭṭhāya. [2] A. G. viruddhaŋ. [3] A, B₁, G. -passato.

paŋ somanassaŋ, idaŋ vuccati geha-sitaŋ somanassan' ti (M. iii, 217). Evaŋ chasu dvāresu vutta-kāma-guṇa-nissitāni somanassāni cha gehasitāni somanassānī ti nāma.

'Rupānaŋ tveva aniccataŋ viditvā vipariṇāma-virāga-nirodhaŋ. Pubbe c' eva rūpā etarahi ca sabbe te rūpā aniccā dukkhā vipariṇāma-dhammā ti evam etaŋ yathā-bhūtaŋ sammappaññāya passato uppajjati somanassaŋ: yaŋ evarūpaŋ somanassaŋ idaŋ vuccati nekkhamma-sitaŋ somanassan' ti (M. iii, 217). Evaŋ chasu dvāresu iṭṭhârammaṇe āpātha-gate aniccâdi-vasena vipassanaŋ paṭṭhāpetvā ussukkāpetuŋ[1] sakkontassa[2] ussukitā me vipassanā ti somanassa-jātassa uppanna-somanassāni cha nekkhamma-sitāni somanassāni.

'Cakkhu-viññeyyānaŋ iṭṭhānaŋ kantānaŋ manāpānaŋ manoramānaŋ lokâmisa-paṭisaŋyuttānaŋ appaṭilābhaŋ vā appaṭilābhato samanupassato pubbe vā appaṭiladdha-pubbaŋ atītaŋ niruddhaŋ vipariṇataŋ samanussarato uppajjati domanassaŋ: yaŋ evarūpaŋ domanassaŋ idaŋ vuccati geha-sitaŋ domanassan' ti (M. iii, 218). Evaŋ chasu dvāresu iṭṭhârammaṇaŋ nânubhavissāmi nânubhavāmī ti vitakkayato uppannāni kāma-guṇa-nissita-domanassāni cha geha-sita-domanassāni nāma.

'Rūpānaŋ tveva aniccataŋ viditvā vipariṇāma-virāga-nirodhaŋ: pubbe c' eva rūpā etarahi ca sabbe te rūpā[3] aniccā dukkhā vipariṇāmā ti evam etaŋ yathā-bhūtaŋ sammappaññāya disvā anuttaresu vimokkhesu pihaŋ[4] upaṭṭhāhāpeti: kudâssu[5] nāmâhaŋ tadāyatanaŋ upasampajja viharissāmi yad Ariyā etarahi āyatanaŋ upasampajja viharantī ti? iti anuttaresu vimokkhesu pihaŋ upaṭṭhāpayato uppajjati piha-paccayā domanassaŋ: yaŋ evarūpaŋ domanassaŋ idaŋ vuccati nekkhamma-sitaŋ domanassan' ti (M. iii, 219). Evaŋ chasu dvāresu iṭṭhârammaṇe āpātha-gate anuttara-vimokkha-sankhāta-ariya-phala-dhammesu pihaŋ upaṭṭhāpetvā, tad-adhigamāya aniccâdi-vasena vipassanaŋ upaṭṭhāpetvā ussukkāpetuŋ asakkontassa imam pi pakkhaŋ imam pi māsaŋ imam pi saŋvaccharaŋ vipassanaŋ ussukkāpetvā Ariya-

---

[1] C_1 -pøtvā. [2] G. asakk-. [3] B_1 G. sabbe va rūpā.
[4] G. pi taŋ. [5] M. *text* kadā 'ssu.

bhūmiŋ pāpuṇituŋ nâsakkhin ti anusocato uppannāni domanassāni cha nekkhamma-sitāni domanassāni nāma.

'Cakkhunā rūpaŋ disvā uppajjati upekkhā bālassa mūḷhassa puthujjanassa anodhi-jinassa avipāka-jinassa anādīnava-dassāvino assutavato puthujjanassa: yā evarūpā upekkhā, rūpaŋ sā nâtivattati: tasmā sā upekkhā geha-sitā ti vuccatī' ti (M. iii, 219). Evaŋ chasu dvāresu iṭṭhârammaṇe āpātha-gate, gūṭha-[1]piṇḍake nīla-makkhikā viya, rūpāni anativattamānā[2] tatth' eva laggā laggitā hutvā, uppanna-kāma-guṇa-nissitā upekkhā cha geha-sitā upekkhā nāma.

'Rūpānaŋ tveva aniccataŋ viditvā vipariṇāma-virāga-nirodhaŋ: pubbe c' eva rūpā etarahi ca sabbe te rūpā aniccā dukkhā vipariṇāma-dhammā ti evaŋ etaŋ yathā-bhūtaŋ sammappaññaya passato uppajjati upekkhā: yā evarūpā upekkhā, rūpaŋ sā ativattati: tasmā sā upekkhā cha nekkhamma-sitā ti vuccatī' ti (M. iii, 219). Evaŋ chasu dvāresu iṭṭhârammaṇe āpātha-gate iṭṭhe arajjantassa aniṭṭhe adussantassa asamapekkhaṇena amuyhantassa uppannā vipassanā-ñāṇa-sampayuttā upekkhā cha nekkhamma-sita-upekkhā nāma.

Imasmiŋ sutte sabba-sangāhiko catu-bhūmaka-dhammaparicchedo kathito.

3–8.

Tatiyâdīni uttān' atthān' eva.

9.

Navame[3]: *sâmisā* ti, kiles' āmisena sâmisā. *Nirāmisatarā* ti, nirāmisāya jhāna-pīti pi nirāmisatarā. Tesu ca dvīsu jhānesu pīti mahaggatâpi hoti, lokuttarâpi paccavekkhaṇa-pīti lokiyā va. Sā kasmā nirāmisatarā jātā ti? Santa-paṇīta-dhamma-paccavekkhaṇa-vasena uppannattā. Yathā hi rāja-vallabho cūḷ' upaṭṭhāko appaṭihārikaŋ yathā-sukhaŋ rāja-kulaŋ pavisanto seṭṭhi-senāpati-ādayo padena paharanto pi na gaṇeti. Kasmā? Rañño āsanna-paricārakattā: iti so tehi uttarītaro hoti. Evam ayam pi santa-paṇīta-

---

[1] B. gūḷha-. [2] G. bhaṇati vuttamānā (?). C_1 *rewrites the passage.*
[3] *All* ekādasame.

dhamma-paccavekkhaṇa-vasena uppannattā lokuttarā-pītito pi uttarītarā ti veditabbā. Sesa-vāresu pi es' eva nayo.

Vimokkha-vāre pana rūpa-paṭisaŋyutto vimokkho attano ārammaṇa-bhūtena rūpâmisen' eva sâmiso nāma, arūpa-paṭisaŋyutto arūpâmisâbhāvena nirāmiso nāmā ti.

Vedanā-saŋyuttaŋ samattaŋ.

III.

MĀTUGĀMA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

[*Text* iv, 238.] Mātugāma-saŋyuttassa paṭhame: *angehī* ti, aguṇ' angehi. *Na ca rūpavā* ti, na rūpa-sampanno, virūpo, duddasiko. *Na ca bhogavā* ti, na bhoga-sampanno, niddhano.[1] *Na ca sīlavā* ti, na sīla-sampanno, dussīlo. *Alaso cā* ti, [2]kantana-pacanâdīni kammāni kātuŋ na sakkoti, kusīto ālasiyo nisinna-ṭṭhāne nisinno va, ṭhita-ṭṭhāne ṭhito va, niddāyati evaŋ. *Pajañ c' assa na labhatī* ti, assa purisassa kulavaŋsa-patiṭṭhāpakaŋ puttaŋ na labhati; vijjhitaŋ naṭṭhaŋ[3] nāma hoti. Ālasiyo nikkhâmutta-vipariyāyena veditabbo.[4]

2.

Dutiyaŋ paṭhame vutta-nayen' eva parivattetabbaŋ.

3.

Tatiye: *āveṇikānī* ti, paṭipuggalikāni, purisehi asādhāraṇāni. *Pāricariyan* ti, paricārika-bhāvaŋ.

4.

Catutthe: *macchera-mala-pariyuṭṭhitenā*[5] ti, pubbaṇha-samayasmiŋ hi mātugāmo khīra-dadhi-sangopana-odana-pacanâdīni kātuŋ āraddho puttakehi pi yāciyamāno kiñci dātuŋ na icchati. Ten' etaŋ vuttaŋ. Majjhantika-samaye pana mātugāmo kodhâbhibhūto va hoti. Anto ghare kalahaŋ

---

[1] A. nindano; G. nibbāno; C_1, *as usual, rewrites the section.*
[2] *Cf.* SnA. i, 169; SA. i, 100.
[3] *So* A, G.; *but* B_1, C_1 vañjhitthi nāma.
[4] *This, the reading of* A, G., *seems the older*; B_1, C_1 sukka-pakkha vutta-vipariyāyena v.
[5] *Cf.* A. i, 281.

alabhanto paṭivissaka-gharam pi gantvā kalahaŋ karoti, sāmikassa ca ṭhita-nisinna-ṭṭhānāni vilokento vicarati. Tena vuttaŋ 'majjhantika-samayaŋ issā-pariyuṭṭhitena cetasā' ti. Sāyaṇhe pan' assāda[1]-pariyesanāya cittaŋ namati. Tena vuttaŋ 'sāyaṇha-samayaŋ kāma-rāga-pariyuṭṭhitena cetasā' ti.

5–24.

Pancamâdīni vuttān' atthān' eva.

25–34.

(Dasame[2]): *rūpabalan* ti ādīsu rūpa-sampatti rūpa-balaŋ, bhoga-sampatti bhoga-balaŋ, ñāti-sampatti ñāti-balaŋ, putta-sampatti putta-balaŋ, sīla-sampatti sīla-balaŋ: pañca-sīla-dasa-sīlāni akhaṇḍāni katvā, rakkhantassa hi sīla-sampatti yeva sīla-balaŋ nāma hoti. *Imāni kho bhikkhave pañca* (*mātugāmassa*) *balānī* ti, imāni pañca upatthambhan' aṭṭhena balāni nāma vuccanti.

Pasayhā ti, abhibhavitvā.[3]

Abhibhuyyatī ti,[4] abhibhavati, ajjhottharati.

N' eva rūpabalaŋ tāyatī ti, n' eva rūpa-balaŋ tāyituŋ sakkoti. (§ 30) *Nāsent' eva naŋ, kule na vāsentī* ti, 'dussīlā bhinn' ācārā atikkanta-mariyādā' ti gīvāyaŋ gahetvā nīharanti, na tasmiŋ kule vāsenti.

Vāsent' eva naŋ, kule na nāsentī ti, 'kiŋ rūpena bhogâdīhi vā? Parisuddha-sīlā esā ācāra-sampannā' ti ñatvā tasmiŋ kule vāsenti yeva, na nāsenti. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

M ā t u g ā m a - s a ŋ y u t t a ŋ s a m a t t a ŋ.

---

[1] A. assā āsana-pariyesanāya; G. assā asana-p.; B_1, C_1 assā asaddha-dhamma-paṭisevanāya.

[2] *The numbering of Comy. differs from that of text. This section is* No. 25 (§ 1 *of ch.* iii), p. 246, *text. Comy. reckons all the remaining suttas of this* Saŋyutta *as* dasama.

[3] B_1 atibh.

[4] *Text* abhibhūyya vattati.

IV.

JAMBUKHĀDAKA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

[*Text* iv, 251.] Jambukhādaka-saŋyutte: *Jambukhādako paribbājako* ti, evaŋ nāma therassa bhāgineyyo channaparibbājako. *Yo kho āvuso rāga-kkhayo* ti, nibbānaŋ āgamma rāgo khīyati, tasmā nibbānaŋ rāga-kkhayo ti vuccati. Dosa-moha-kkhayesu pi es' eva nayo.

Yo pana 'iminā va suttena kilesa-kkhaya-mattaŋ nibbānan' ti[1] vadeyya, so vattabbo 'kassa kilesānaŋ khayo? Attano udāhu paresan?' ti. 'Addhā,[2] attano' ti vakkhati. Tato pucchitabbo: 'Gotrabhu-ñāṇassa kiŋ ārammaṇan?' ti. 'Jānamāno nibbānan' ti vakkhati. 'Kim pana gotrabhu-ñāṇa-kkhaṇe kilesā khīṇā, khīyanti, khīyissantī?' ti. 'Khīṇā ti vā khīyantī ti vā na vattabbā: khīyissantī ti vattabbā' ti. 'Kim pana, tesu akhīṇesu yeva kilesesu gotrabhuñāṇaŋ kilesa-kkhayaŋ ārammaṇaŋ karotī?' ti. 'Addhā evaŋ vutte niruttaro bhavissatī' ti.

Magga-ñāṇenâpi c' etaŋ yojetabbaŋ: 'Magga-kkhaṇe pi hi kilesā khīyanti?' ti vuccati[3]: na ca akhīṇesu yeva kilesesu kilesa-kkhayo ārammaṇaŋ hoti. Tasmā sampaṭicchitabbaŋ etaŋ: Yaŋ āgamma rāgâdayo khīyanti, taŋ nibbānaŋ. Tam pan' etaŋ rūpino dhammā arūpino dhammā ti ādīsu dukesu[4] arūpino dhammā ti sangahitattā na kilesa-kkhaya-mattam evā ti.

2.[5]

Arahatta-pañha-byākaraṇe, yasmā arahattaŋ rāga-dosa-mohānaŋ khīṇ' ante uppajjati, tasmā rāga-kkhayo dosa-kkhayo moha-kkhayo vuttaŋ.

---

[1] *Quoted and discussed at* Vibh. A, 51.
[2] A, G. tadā.
[3] A, G. pana vuccati.
[4] A, G. dukkhesu.
[5] *Comy. takes the rest as one sutta.*

3.

Te loke sugatā ti, te rāgâdayo pahāya gatattā suṭṭhu gatā ti sugatā.

4–13.

Dukkhassa kho āvuso pariññatthan ti, vaṭṭa-dukkhassa parijānan' atthaŋ.

14, 15.

Dukkhatā ti, dukkha-sabhāvā. *Dukkha-dukkhatā* ti ādīsu. dukkha-sankhāto dukkha-sabhāvo dukkha-dukkhatā. Sesa-pada-dvaye pi es' eva nayo.

16.

Abhiratī ti, pabbajjāya anukkaṇṭhanatā.

Na ciraŋ āvuso ti, 'āvuso, dhammânudhamma-paṭipanno pātaŋ anusiṭṭho sāyaŋ vises' adhigamissati, sāyaŋ anusiṭṭho pāto visesam adhigamissatī ti pacchā [1]ghaṭento vāyamanto na cirass' eva arahatte patiṭṭhaheyyā' ti dasseti. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Jambukhādaka-saŋyuttaŋ samattaŋ.

V.

SĀMAṆḌAKA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

[*Text* iv, **261**.] Sāmaṇḍaka-saŋyutte pi iminā va nayena attho veditabbo.

VI.

MOGGALLĀNA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1–8.

[*Text* iv, **262**.] Moggallāna-saŋyutte: *kāma-sahagatā* ti, pañca nīvaraṇa-sahagatā. Tassa hi paṭhama-jjhānā vuṭṭhitassa pañca nīvaraṇāni santato upaṭṭhahiŋsu; ten' assa taŋ paṭhama-jjhānaŋ hāna-bhāgiyaŋ nāma ahosi. Taŋ pamādaŋ

[1] B_1, C_1 vuttattā.

ñatvā Satthā *mā pamādo*[1] ti ovādam assa adāsi. Dutiya-jjhānâdīsu pi iminā va nayena attho veditabbo. Ārammaṇa-sahagatam eva h' ettha *sahagatan* ti vuttaŋ.

9.

[*Text* iv, 268.] *Animittaŋ ceto-samādhin* ti, nicca-nimittâdīni pahāya pavatta-vipassanā-samādhiŋ yeva sandhāy' etaŋ vuttam ti.

Nimittânusāri-viññāṇaŋ hotī ti, evaŋ iminâpi vipassanā-samādhi-vihārena viharato vipassanā-ñāṇe tikkhe sukhume samāne,[2] yathā nāma purisassa tikhiṇena pharasunā rukkhaŋ chindantassa 'Suṭṭhu vata me pharasu paharatī' ti[3] tikhiṇaŋ pharasu-dhāraŋ[4] olokentassa chejja-kiccaŋ na[5] nippajjati; evaŋ therassâpi 'sūraŋ[6] vata me hutvā ñāṇaŋ vahatī' ti vipassanaŋ ārabbha nikanti uppajjati. Atha vipassanā-visaya-kiccaŋ sādhetuŋ na sakkhi. Taŋ sandhāya vuttaŋ 'nimittânusāri-viññāṇaŋ hotī' ti. *Sabba-nimittānaŋ amanasikārā animittaŋ ceto-samâdhiŋ upasampajja vihāsin* ti, sabbesaŋ nicca-sukha-atta-nimittānaŋ amanasikārena animittaŋ vuṭṭhāna-gāmini-vipassanā-sampayuttaŋ-ceto-samādhiŋ nibbān' ārammaṇañ ca upari-magga-phala-samādhiŋ upasampajja vihāsiŋ.

10 (ii).

Avecca pasādenā ti, acala-pasādena.

10 (iii).

Dasahi ṭhānehī ti, dasahi kāraṇehi. *Adhigaṇhantī* ti, abhibhavanti, atikkamitvā bhavanti.[7] Sesaŋ sabbattha uttānam eva.

Moggallāna-saŋyuttaŋ samattaŋ.

---

[1] *Cf. Andersen*, Pāli Reader, *notes*, p. 125; Glossary, p. 161.
[2] *So* A, G.; *but* B_1 tikkhe sure vahamāne; C_1 t. sukhume vah.
[3] A, G. sâtthakam eva p.; B_1 suṭṭhu vata me p. vahati; C_1 s. v. pharasuŋ v.
[4] B_1, C_1 khaṇe khaṇe; B_1 parasuṭṭhānaŋ (?).
[5] A, G. chejjati ca nip.
[6] A, B_1, G. suraŋ; *but cf.* UdA. 191 (ñāṇe tikkhe sūre vahante) *in a similar context.*
[7] B_1, C_1 tiṭṭhanti.

VII.

CITTA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

[*Text* iv, 281.] Citta-saŋyuttassa paṭhame: *Macchikā-saṇḍe* ti, evaŋ nāmake vana-saṇḍe. *Ayam antarākathā udapādī* ti, porāṇaka-ttherā atiracchāna-kathā[1] honti. Nisinnaṭṭhāne pañhaŋ samuṭṭhāpetvā ajānantā[2] pucchanti, jānantā vissajjenti. Tena nesaŋ ayaŋ kathā udapādi.

Migapathakan ti, evaŋ nāmakaŋ attano bhoga-gāmaŋ. So kira Ambāṭakârāmassa[3] piṭṭhi-bhāge[4] hoti.

Ten' upasankamī ti, therānaŋ pañhaŋ vissajjetvā, phāsu-vihāraŋ katvā dassāmī ti cintetvā upasankami.

Gambhīre Buddha-vacane ti, attha-gambhīre c' eva dhamma-gambhīre c' Buddha-vacane. *Paññā-cakkhu kamatī* ti, ñāṇa-cakkhuŋ vahati, pavattatī ti.

2.

Dutiye: *āyasmantaŋ theran* ti, tesu jeṭṭhaka-mahātheraŋ. *Tuṇhī ahosī* ti, jānanto pi avisāradattā na kiñci byākāri. *Byākarom' ahaŋ, bhante* ti, ayaŋ thero n' eva attanā byākaroti na aññe ajjhesati. Upāsako pi bhikkhu-sanghaŋ viheṭheti.[5] Ahaŋ taŋ byākaritvā phāsu-vihāraŋ katvā dassāmi ti cintetvā āsanato vuṭṭhāya therassa santikaŋ gantvā evaŋ okāsam akāsi. Katâvakāso pana attano āsane nisīditvā byākāsi.

Sahatthā ti, sahatthena. *Santappesī* ti, yath' icchakaŋ katvā suṭṭhu tappesi. *Sampavāresī* ti, alam alan ti hattha-saññāya c' eva vācāya ca paṭisedheti.[6]

---

[1] *So all, but* (?) -kathikā.
[2] A, G. āgantvā.
[3] *Cf.* AA. i, 387 *on Citta.*
[4] A, G. piṭṭhi-kango (*by confusion with* kangu-piṭṭha).
[5] B_1, C_1 viheseti.
[6] A, G. paṭivedeti; B_1, C_1 *follow* DA. i, 277 *and* UdA. 242, paṭikkhipāpesi.

Onīta-patta-pāṇino ti, (pattato) pāṇino apanīte (ca), pattaŋ (ca) dhovitvā,[1] thavikāya osāpetvā,[2] aŋse laggita-pattā ti attho.

3.

[*Text* iv, **288.**] Tatiye: *Avantiyā* ti, Avanti-dakkhiṇāpathe Avantito.

Kalyāṇaŋ vuccatī ti, 'catūhi paccayehi paṭijaggissāmī ti vacanaŋ niddosaŋ anavajjaŋ vuccati tayā, upasakā' ti adhippāyena vadati.

4.

Catutthe: *sesakaŋ vissajjethā* ti, tassa kira therehi saddhiŋ yeva kaŋsa-thālaŋ[3] sammajjitvā, pāyāsaŋ gahetvā,[4] adaŋsu. So bhutta-pāyāso therehi saddhiŋ yeva gantu-kāmo cintesi: Gharato upāsikā sesakaŋ vicāreti. Idha pan' ime dāsakamma-karā mayā avuttā na vicāressanti: evam ev' āyaŋ paṇīta-pāyāso na nassatī ti, tesaŋ āṇattiyo[5] evam āha. *Kuṭṭhitan* ti,[6] kuthitaŋ: heṭṭhā santatta-vālikāya upari ātapena ca atitikhiṇan ti attho. Idaŋ pana tepiṭake Buddhavacane asambhinnaŋ padaŋ.

Pavilīyamānenā ti,[7] apaṭilīyamānena.[8] *Sādhu khvassa bhante* ti, 'phāsu-vihāraŋ karissāmi nesan' ti cintetvā evam āha.

Iddhâbhisankhāraŋ abhisankhâsī ti,[9] adhiṭṭhān' iddhiŋ akāsi. Ettha ca 'manda-mando sītaka-vāto vāyatu, abbhā maṇḍapaŋ katvā, devo ekam-ekaŋ phusāyatū' ti evaŋ nānāparikammato 'devo vassatī' ti, evaŋ adhiṭṭhānaŋ ekato pi hoti. 'Savāto devo vassatū' ti ekato parikammaŋ 'manda-mando sītaka-vāto vāyatu; abbhā maṇḍapaŋ katvā

[1] A, G. pāṇiyo upanīte (*cf.* VinA. i, 200, pattato onīta-pāni = apanīta-hattha); B_1, C_1 pānito apanīta-pattā.

[2] A, G. *insert* āsanato vūṭṭhāya.

[3] A. sesakaŋ sa-tālaŋ s.

[4] B_1, C_1 vaḍḍhetvā.

[5] A. āṇatto; G. ānatto; B_1, C_1 anujānanto.

[6] A, G. *text, v.l.* kīkitaŋ; B_1 kuthitaŋ.

[7] *Text and Comy.* paveliya-; *but perhaps we should read* pavellamānā, *as at* JA. iii, 395 (gāthā).

[8] A, G. apavilīya-; B_1, C_1 paṭilīya-.

[9] *Text,* C_1 -khari.

deve ekam-ekaŋ phusāyatū' ti evaŋ nānâdhiṭṭhānam pi hoti. Vutta-nayen' eva nānā-parikammaŋ nānâdhiṭṭhānaŋ ekato parikammaŋ ekato adhiṭṭhānam pi hoti yeva. Yathā tathā karontassa pana pādaka-jjhānato vuṭṭhāya kata-parikammassa parikammânantarena mahaggata-adhiṭṭhāna-citten' eva taŋ ijjhati.[1]

Okāsehī ti, vippakiri.[2]

5.

Pañcame: *neḷango*[3] ti, niddoso. *Setapacchādo* ti, setapaṭicchādano. *Anīghan* ti, niddukkhaŋ.

Muhuttaŋ tuṇhī hutvā ti, tassa attha-pekkhan' atthaŋ tipiṭakāni kaṇṇe kuṇḍalaŋ viya sañcālento 'ayaŋ imassa attho, ayaŋ imassa attho' ti upaparikkhaṇ' atthaŋ muhuttaŋ tuṇhī-bhūto.

Vimuttiyā ti, arahatta-phala-vimuttiyā. Imaŋ pana pañhaŋ kathento upāsako dukkaraŋ akāsi. Sammāsambuddho hi 'passatha no tumhe, bhikkhave, etaŋ bhikkhuŋ āgacchantaŋ odātakaŋ tanukaŋ tunga-nāsikan?' ti (S. ii, 284) attano diṭṭhena kathesi. Ayam pana naya-ggāhena 'arahato etaŋ adhivacanan' ti āha.

6.

Chaṭṭhe: *kati nu kho, bhante, sankhārā* ti, ayaŋ kira gahapati nirodhaŋ valañjeti, tasmā nirodha-pādake sankhāre pucchissāmī ti cintetvā evam āha. Thero pi 'ssa adhippāyaŋ ñatvā va puññâbhisankhārâdīsu anekesu sankhāresu vijjamānesu pi kāya-sankhārâdayo va ācikkhanto 'tayo kho, gahapatī' ti ādim āha.[4]

Tattha kāya-ppaṭibaddhattā kāyena sankharīyati nibbattīyatī ti kāya-sankhāro. Vacasā sankharoti nibbattetī ti, vacī-sankhāro. Citta-ppaṭibaddhattā cittena sankharīyati nibbattīyatī ti, citta-sankhāro.

---

[1] A. cintanaŋ pana ijjhati; G. c.p. na ijjhati.

[2] *This sutta and incident are quoted at* VM. i, 393; C_1 okāsedhī (?).

[3] *Cf.* Ud. 76 (nelango); UdA. 369; *J.P.T.S.* 1886 (*Morris*).

[4] =MA. ii, 364; *cf.* VibhA. 142-5: VM. ii, 530.

Katamo pana, bhante ti, idha kiŋ pucchati? Ime sankhārā aññamaññaŋ missā, ālulitā, avibhūtā, duddīpanā. Tathā hi, kāya-dvāre-ādāna-ggahaṇa-muñcana[1]-copanāni pāpetvā uppannā aṭṭha kāmâvacara-kusala-cetanā, dvādasa akusala-cetanā ti, evaŋ kusalâkusalā vīsati cetanâpi *assāsa-passāsâpi kāya-sankhāro* tveva vuccanti. Vacī-dvāre hanu-sañcopanaŋ vacī-bhedaŋ pāpetvā uppannā vutta-ppakārā va vīsati cetanâpi vitakka-vicārâpi vacī-sankhāro tveva vuccanti.[2] Kāya-vacī-dvāresu copanaŋ apatvā raho nisinnassa cintayato uppannā kusalâkusalā ekûna-tiŋsa cetanâpi saññā ca[3] vedanā cā ti ime dve dhammâpi citta-sankhāro tveva vuccanti. Evaŋ ime sankhārā aññamaññaŋ missā ālulitā avibhūtā duddīpanā. Te pākaṭe vibhūte katvā kathāpessāmī ti pucchi.

Kasmā pana, bhante ti, idha kāya-sankhārâdi-nāmassa pad' atthaŋ pucchati. Tassa vissajjane *kāya-paṭibaddhā* ti, kāya-nissitā: kāye sati honti, asati na honti. *Citta-paṭibaddhā* ti, citta-nissitā: citte sati honti, asati na honti.

Idāni 'kinnu kho, esa saññā-vedayita-nirodhaŋ vaḷañjeti, no vaḷañjeti? Ciṇṇa-vasī[4] vā tattha no ciṇṇa-vasī vā?' ti[5] jānan' atthaŋ pucchanto *kathaŋ pana, bhante, saññā-vedayita-nirodha-samāpatti hotī* ti āha. Tassa vissajjane *samāpajjissan* ti vā *samāpajjāmī* ti vā pada-dvayena n' eva-saññâsaññâyatana-samāpatti-kālo kathito: *samāpanno* ti padena anto-nirodho. Tathā purimehi dvīhi padehi sacittaka-kālo kathito, pacchimena acittaka-kālo.

Pubbe va tathā cittaŋ bhāvitaŋ hotī ti, nirodha-samāpattito pubbe addhāna-paricceheda-kāle yeva 'ettakaŋ kālaŋ acittako bhavissāmī' ti addhāna-paricceheda-cittaŋ bhāvitaŋ hoti. Yaŋ taŋ tathattāya[6] upaneti, yaŋ pana evaŋ bhāvitaŋ cittaŋ taŋ puggalaŋ tathattāya acittaka-bhāvāya upaneti.

Vacī-sankhāro paṭhamaŋ nirujjhatī ti, sesa-sankhārehi paṭhamaŋ dutiya-jjhāne[7] yeva nirujjhati. *Tato kāya-san-*

---

[1] A. pucchita; G. puñjana. VibhA. 144 *omits.*
[2] C_1 *omits sentence.* [3] A, G. sañjāta.
[4] A, G. citta-vasikā attano ciṇṇa-vasī-bhāva-jānan-.
[5] *Cf.* Asl. 167. [6] A, G. tadatthāya; B_1 tathatthāya.
[7] A, G. paṭhama-dutiya-kkhaṇe.

khāro ti, tato paraŋ kāya-sankhāro catuttha-jjhāne nirujjhati. *Tato citta-sankhāro* ti, tato paraŋ citta-sankhāro anto-nirodhe nirujjhati. *Āyū*[1] ti, rūpa-jīvit' indriyaŋ. *Viparibhinnānī* ti, upahatāni vinaṭṭhāni.

Tattha keci 'nirodha-samāpannassa *citta-sankhāro niruddho* ti vacanato cittaŋ aniruddhaŋ hoti, tasmā sacittakâpi ayaŋ pana samāpattī' ti vadanti. Te vattabbā 'vacī-sankhāro pi 'ssa niruddho ti vacanato vācâpi aniruddhā hoti, tasmā nirodha-samāpannena dhammam pi kathentena sajjhāyam pi karontena nisīditabbaŋ siyā. "'Yo câyaŋ mato kālakato tassâpi cittasankhārā niruddha'" ti (M. i, 296) vacanato cittaŋ aniruddhaŋ bhaveyya, tasmā kālakate mātā-pitaro vā arahante vā jhāpentena anantariya-kammaŋ kataŋ bhaveyyā' ti. Iti byañjane abhinivesaŋ akatvā ācariyānaŋ naye ṭhatvā attho upaparikkhitabbo. Attho hi paṭisaraṇaŋ na byañjanaŋ.

Indriyāni vippasannānī ti, kiriya-maya-ppavattasmiŋ[2] hi vattamāne bahiddhā ārammaṇesu pasāde ghaṭṭentesu[3] indriyāni kilamanti, upahatāni pakkhittāni[4] viya honti, vātâdīhi ukkhita[5]-rajena cātummahāpathe ṭhapita-ādāso viya. Yathā pana thavikāya pakkhipitvā mañjūsâdīsu ṭhapito ādāso anto yeva virocati, evaŋ nirodha-samāpannassa bhikkhuno anto-nirodhe pañca pasādā ativiya virocanti. Tena vuttaŋ 'indriyāni vippasannānī' ti.

Vuṭṭhahissan ti vā vuṭṭhahāmī ti vā ti pada-dvayena[6] anto-nirodha-kālo kathito. *Vuṭṭhito* ti padena phala-samāpatti-kālo. Tathā purimehi dvīhi padehi acittaka-kālo kathito. Pacchimena sa-cittaka-kālo. *Pubbe va tathā cittaŋ bhāvitaŋ hotī* ti, nirodha-samāpattito pubbe addhāna-pariccheda-kāle yeva 'ettakaŋ kālaŋ acittako hutvā, tato paraŋ sacittako bhavissāmī' ti addhāna-pariccheda-cittaŋ bhāvitaŋ hoti. *Yaŋ taŋ tathattāya upanetī* ti, yaŋ evaŋ bhāvitaŋ cittaŋ taŋ puggalaŋ tathattāya sacittaka-bhāvāya upaneti. Iti heṭṭhā

---

[1] *Cf.* M. i, 296; MA. ii, 351.
[2] A, G. kiriya-vatthusmiŋ vaddhamāne. [3] A, G. ghaṭentassa.
[4] *So* A, G. B_1; *but* MA. (351), C_1 makkhitāni.
[5] A, G. ukkhitta; B_1, C_1 uṭṭhita; MA. uddhata-.
[6] MA. ii, 365.

nirodha-samāpajjana-kālo gahito, idha nirodhato vuṭṭhāna-kālo.

Idāni nirodha-kathaŋ kathetuŋ vāro[1] ti nirodha-kathā kathetabbā siyā, sā pan' esā, 'Dvīhi balehi samannāgatattā tayo[2] ca sankhārānaŋ paṭippassaddhiyā soḷasahi ñāṇa-cariyāhi navahi samādhi-cariyāhi vasī-bhāvatā paññā nirodha-samāpattiyā ñāṇan' ti (Pṭs. i, 97) mātikaŋ ṭhapetvā sabbâkārena *Visuddhi-Magge*[3] kathitā; tasmā tattha kathita-nayen' eva gahetabbā.

Ko pan' āyaŋ nirodho nāma? Catunnaŋ khandhānaŋ paṭisankhā appavatti. Atha kimatthaŋ etaŋ[4] samāpajjantī ti? 'Sankhārānaŋ pavatte ukkaṇṭhitā sattâhaŋ acittakā hutvā viharissāma, diṭṭha-dhamma-nibbānaŋ nām' etaŋ yadidaŋ nirodho' ti etad atthaŋ samāpajjanti.[5]

Citta-sankhāro paṭhamaŋ uppajjatī ti, nirodhā vuṭṭhahantassa hi phala-samāpatti-cittaŋ paṭhamaŋ uppajjati. Taŋ sampayuttaŋ saññañ ca vedanañ ca sandhāya 'citta-sankhāro paṭhamaŋ uppajjatī' ti āha. *Tato kāya-sankhāro* ti, tato paraŋ bhavanga-samaye kāya-sankhāro uppajjati. Kiŋ pana phala-samāpattiŋ assāsa-passāse na samuṭṭhāpetī ti? Samuṭṭhāpeti. Imassa pana catuttha-jjhānikā phala-samāpatti na samuṭṭhāpeti. Kiŋ vā etena? Phala-samāpatti paṭhama-jjhānakā vā hotu dutiya-tatiya-catuttha-jjhānikā vā, santāya samāpattiyā[6] vuṭṭhitassa bhikkhuno assāsa-passāsā abbohārikā honti. Tesaŋ abbohārika-bhāvo *Sañjīvatthero-vatthunā* veditabbo.[7]

Sañjīva-ttherassa hi samāpattito vuṭṭhāya kiŋsuka-puppha-sadisaŋ vītaccik' angāraŋ[8] maddamānassa gacchato cīvare aŋsu-mattam pi na jjhāyi; usumâkāra-mattam pi nâhosi.

---

[1] A, G. *omit phrase*; B_1 karoti; C_1 kālo ti; MA. vāro ti.
[2] C_1 tiṇṇaŋ. [3] VM. ii, 702; *quoted* UdA. 196.
[4] B_1 akathitamattam etaŋ.
[5] VM. ii, 705 *has* sankh. pavatti-bhede ukkaṇṭhitvā; diṭṭh' eva dhamme . . .
[6] A, G. santo vā samāpattito; B_1 santa-samāpattito; C_1 *omits* santa. *I follow* MA.
[7] M. i, 333; Pṭs. ii, 212; VM. 380, 706.
[8] *Cf.* M. i, 74. B_1 vitaccita.

'Samāpatti-balaŋ nām' etan' ti vadanti. Evam eva santāya[1] samāpattiyā vuṭṭhitassa bhikkhuno assāsa-passāsā abbohārikā honti. Bhav' anga-samayen' ev' etaŋ kathitan ti veditabbaŋ.

Tato vacī-sankhāro ti, tato paraŋ kiriya-maya-pavatta-vaḷañjana-kāle vacī-sankhāro uppajjati. Kiŋ bhav' angaŋ vitakka-vicāre na samuṭṭhāpetī ti? Samuṭṭhāpeti. Taŋ-samuṭṭhānā pana vitakka-vicārā vācaŋ abhisankhātuŋ na sakkontī ti kiriya-maya-pavatta[2]-vaḷañjana-kālen' eva kathitaŋ.

Suññato phasso ti ādayo saguṇenâpi sârammaṇenâpi kathetabbā. Saguṇena tāva asuññatā nāma phala-samāpatti, tāya sahajātaŋ phassaŋ sandhāya 'suññato phasso' ti vuttaŋ. Animitt' appaṇihitesu pi es' eva nayo. Ārammaṇena pana nibbānaŋ rāgâdīhi suññattā suññaŋ nāma. Rāga-nimittâdīnaŋ abhāvā animittaŋ. Rāga-dosa-moha-ppaṇidhīnaŋ abhāvā appaṇihitaŋ. Suññataŋ nibbānaŋ ārammaṇaŋ katvā uppanna-phala-samāpatti-samphasso suññato nāma.[3] Animitt' appaṇihitesu pi es' eva nayo.

Aparā āgamanīya-kathā nāma hoti. Suññatā-animitta-appaṇihitāni tahiŋ vipassanâpi vuccati. Tattha yo bhikkhu sankhāre aniccato pariggahetvā aniccato disvā aniccato vuṭṭhāti, tassa vuṭṭhāna-gāminī vipassanā animittā nāma hoti. Yo dukkhato pariggahetvā dukkhato disvā dukkhato vuṭṭhāti, tassa appaṇihitā nāma. Yo anattato pariggahetvā anattato disvā anattato vuṭṭhāti, tassa suññatā nāma. Tattha animitta-vupassanāya maggo animitto nāma; animitta-maggassa phalaŋ animittaŋ nāma; animitta-phala-samāpattiya sahajāte phasse phusante, animitto phasso phusatī ti vuccati. Appaṇihita-suññatesu pi es' eva nayo. Āgamanīye kathite pana suññato vā phasso, animitto vā phasso, appaṇihito vā phasso ti vikappo āpajjeyya. Tasmā saguṇena c' eva ārammaṇena ca kathetabbaŋ. Evaŋ hi *tayo phassā phusantī* ti sameti.

Viveka-ninnan ti ādīsu, nibbānaŋ viveko nāma. Tasmiŋ viveke ninnaŋ oṇatan ti, viveka-ninnaŋ. Viveke poṇaŋ,

---

[1] A, G. C_1 etam eva sandhāya. [2] A, G. kiriya-mattaŋ.
[3] A, G. samāpatti-vasena suññatāŋ.

aññato agantvā[1] yena viveko tena vankaŋ viya hutvā ṭhitan ti, *viveka-poṇaŋ*. Yena viveko tena patamānaŋ viya ṭhitan ti, *viveka-pabbhāraŋ*.

7.

[*Text* iv, **296.**] Sattame: *Nān' atthā c' eva nānā-byañjanā cā* ti, byañjanam pi nesaŋ nānam, attho pi.[2] Tattha byañjanassa nānatā pākaṭā; attho pana, appamāṇā ceto-vimutti bhumm' antarato mahaggatā hoti rūpâvacarā; ārammaṇato satta-paññatti ārammaṇā. Ākiñcaññā bhumm' antarato mahaggatā arūpâvacarā; ārammaṇato na-vattabbârammaṇā. Suññatā bhumm' antarato kāmâvacarā; ārammaṇato sankhārârammaṇā. Vipassanā hi ettha suññatā adhippetā. Animittā bhumm' antarato lokuttarā: ārammaṇato nibbānârammaṇā.

Rāgo kho, bhante, pamāṇa-karaṇo ti ādīsu, yathā pabbatapāde pūti-paṇṇa-rasa-udakaŋ nāma hoti[3] kāḷa-vaṇṇaŋ: olokentānaŋ byāma-sata-gambhīraŋ viya khāyati. Yaṭṭhiŋ vā rajjuŋ vā gahetvā minantassa piṭṭhi-pād' ottharaṇa-mattam pi na hoti: evam eva yāva rāgâdayo n' uppajjanti, tāva puggalaŋ sañjānituŋ na sakkā hoti: sotâpanno viya, sakadāgāmi viya, anāgāmi viya ca khāyati. Yadā pan' assa rāgâdayo uppajjanti, tadā ratto duṭṭho mūḷho ti paññāyati. Iti te 'ettako ayan' ti puggalassa pamāṇaŋ dassentā va uppajjantī ti pamāṇa-karaṇā nāma vuttā.

Yāvatā kho, bhante, appamāṇā ceto-vimuttiyo ti, yattakā appamāṇā ceto-vimuttiyo. Kattakā pana tā?[4] Cattāro brahma-vihārā, cattāro maggā, cattāri phalānī ti dvādasa. Tattha brahma-vihārā pharaṇa[5]-appamāṇatāya appamāṇā; sesā pamāṇa-kārakānaŋ kilesānaŋ abhāvena. Nibbānam pi appamāṇam eva; ceto-vimutti pana na hoti, tasmā na gahitaŋ. *Akuppā* ti, arahatta-phala-ceto-vimutti. Sā hi tāsaŋ sabba-jeṭṭhikā, tasmā *aggam akkhāyatī* ti vuttā.

---

[1] A, G. ajjato avattā; B, MA. aññato āgantvā.
[2] *Cf.* MA. ii, 353; M. iii, 239.
[3] MA. pūti-paṇṇa-rasa-udakaŋ ; A. pūti-patta-kilañja-channā honti; G. p. paṇṇa-kilañja-chattā h.; B_1 -padesu tiṇa-paṇṇaka-pūti-ud.; C_1 pūti-paṇṇa-saṭa-ud.
[4] A, G. kathaŋ pan' etā.
[5] B_1 paguṇa.

Rāgo kho, bhante, kiñcanan ti, rāgo uppajjitvā puggalaŋ kiñcati,[1] maddati, palibajjhati,[2] tasmā kiñcanan ti vutto. Manussā kira goṇehi khalaŋ[3] maddāpetvā 'kiñcehi, Kapila! Kiñcehi, Kāḷakā' ti vadanti. Evaŋ maddan' aṭṭho kiñcan' aṭṭho ti veditabbo. Dosa-mohesu pi es' eva nayo.

Ākiñcañña ceto-vimuttiyo nāma nava dhammā: ākiñcaññâyatanaŋ magga-phalāni ca. Tattha ākiñcaññâyatanaŋ, kiñcanaŋ ārammaṇaŋ assa n' atthī ti, ākiñcaññaŋ. Magga-phalāni kiñcanānaŋ maddana-palibajjhana-kilesānaŋ n' atthitāya ākiñcaññāni. Nibbānam pi ākiñcaññaŋ; ceto-vimutti pana na hoti, tasmā na gahitaŋ.

Rāgo kho, bhante, nimitta-karaṇo ti ādīsu, yathā nāma dvinnaŋ kulānaŋ sadisā dve vacchakā honti: Yāva tesaŋ lakkhaṇaŋ na kataŋ hoti, tāva 'ayaŋ asuka-kulassa vacchako, ayaŋ asuka-kulassā' ti na sakkā honti jānituŋ: yadā pana tesaŋ ti[4]-sūlâdīsu aññataraŋ lakkhaṇaŋ kataŋ hoti, tadā sakkā honti jānituŋ:—evam eva yāva puggalassa rāgo n' uppajjati, tāva na sakkā hoti jānituŋ ariyo vā puthujjano vā ti. Rāgo pan' assa uppajjamāno va 'sarāgo nāma ayaŋ puggalo' ti sañjānana-nimittaŋ karonto[5] viya uppajjati. Dosa-mohesu pi es' eva nayo.

Animittā ceto-vimuttiyo nāma terasa dhammā; vipassanā, cattāro maggā, cattāri phalānī ti. Tattha vipassanā nicca-nimittaŋ, sukha-nimittaŋ, atta-nimittaŋ ugghāṭetī ti, animittā nāma. Cattāro āruppā rūpa-nimittassa abhāvā animittā nāma. Magga-phalāni nimitta-kārakānaŋ kilesānaŋ abhāvena animittāni. Nibbānam pi animittam eva. Taŋ pana ceto-vimutti na hoti, tasmā na gahitaŋ. Atha kasmā suññatā ceto-vimutti na gahitā? Sā, suññā rāgenā ti ādivacanato, sabbattha anupaviṭṭhā va, tasmā visuŋ na gahitā.

Ekaṭṭhā ti, ārammaṇa-vasena ek' aṭṭhā. Appamāṇaŋ, ākiñcaññaŋ, suññataŋ, animittan ti hi sabbān' etāni nibbānass' eva nāmānī ti. Iminā pariyāyena ekaṭṭhā, aññasmiŋ

---

[1] *Not in P. Dict., but Childers quotes* kiñceti *from Clough; see below.*

[2] *I read thus with* G. *The rest, with* VibhA. 498 (satte bandhati palib.), palibuddhati (*cf. Andersen, Pāli Glossary s.v.*); MA. -bujjhati.

[3] *Cf.* VM. i, 120. A, G. khilaŋ.

[4] MA. satti-.

[5] A, G. kathento.

pana ṭhāne appamāṇā honti, aññasmiŋ ākiñcaññā, aññasmiŋ suññatā, aññasmiŋ animittā ti iminā pariyāyena nānā-byañjanā ti.

8.

[*Text* iv, 298.] Aṭṭhame: *ten' upasankamī* ti, sayaŋ āgatâgamo viññāta-sāsano anāgāmi[1] ariya-sāvako samāno kasmā nagga-bhoggaŋ nissirīkaŋ Nigaṇṭhaŋ upasankamī ti? Upavāda-mocan' atthañ c' eva vād' āropan' atthañ ca. Nigaṇṭhā kira 'Samaṇassa Gotamassa sāvakā thaddha[2]-khadira-khāṇuka-sadisā kenaci saddhiŋ paṭisanthāram pi na karontī' ti upavadanti. Tassa upavādassa mocan' atthañ ca vādañ c' assa āropessāmī ti upasankami.

Na kvāhaŋ, bhante, Bhagavato saddhāya gacchāmī ti, yassa ñāṇena asacchikataŋ hoti 'evaŋ so, evaŋ kir' etan' ti aññassa saddhāya gaccheyya. Mayā pana ñāṇena taŋ sacchikataŋ. Tasmā nâhaŋ ettha Bhagavato saddhāya gacchāmī ti dīpento evam āha.

Apaloketvā ti,[3] kāyaŋ unnāmetvā,[4] kucchiŋ nīharitvā, gīvaŋ paggayha, sappadesaŋ[5] pekkhamāno, ulloketvā. *Bādhetabbaŋ maññeyyā* ti, yathā vinivijjhitvā na nikkhamati, evaŋ paṭibāhitabbaŋ maññeyyā ti.

Sahadhammikā ti, sakāraṇā. *Atha maŋ paṭihareyyāsi saddhiŋ Nigaṇṭha-parisāyā* ti, etesaŋ atthe ñāte, atha maŋ Nigaṇṭha-parisāya saddhiŋ abhigaccheyyāsi, pāṭihārassa[6] me santikaŋ āgantvā āroceyyāsī[7] ti attho. *Eko pañho* ti, eko pañha-maggo. Ekaŋ pañha-gavesanan ti attho. *Eko uddeso* ti, 'ekaŋ nāma kin?' ti,[8] ayaŋ eko uddeso. *Ekaŋ byākaraṇan* ti, 'sabbe sattā āhāra-ṭṭhitikā' ti (Khp. 1), idaŋ ekaŋ veyyākaraṇaŋ. Evaŋ sabbattha attho veditabbo.

---

[1] A, G. sakadāgāmi; *but see* § ix. *below.*
[2] B_1 bandhe-.
[3] *Text* ulloketvā (*as below*); C_1 oloketvā.
[4] C_1 upanām-.
[5] *So* A, G.; *but* B_1 sabbaŋ disaŋ; C_1 sabbadisāsu.
[6] A, G. pāṭhāriyassa; B_1, C_1 paṭihārassa.
[7] *I do not understand how* B_1, C_1 *arrive at their reading, viz.:* āgantvā attano āgata-bhāvaŋ jānāpeyyāsī ti.
[8] *Cf. Kumāra-pañhā,* KhpA. 77; A. v. 50.

9.

Navame: kīva-ciraŋ pabbajito 'sī[1] ti, kīva-ciro kālo pabbajitassā ti attho. *Uttarimanussa-dhammā* ti, manussa-dhammo nāma dasa-kusala-kamma-pathā. Tato manussa-dhammato uttariŋ. *Alam Ariya-ñāṇa-dassana-viseso* ti, Ariya-bhāvaŋ kātuŋ samatthatāya 'alam Ariyo' ti sankhaŋ gato[2] ñāṇa-dassana-viseso. *Naggeyyā* ti, nagga-bhāvato. *Muṇḍeyyā* ti, muṇḍa-bhāvato. *Pavāḷa-nipphoṭanāyā* ti [3]pavāḷa-nipphoṭanato. Bhūmiyaŋ nisīdantassa āsana-ṭṭhāne laggānaŋ paŋsu-raja-vālikānaŋ phoṭan' atthaŋ[4] gahita-mora-piñja-mattato ti attho.

10.

Dasame: *ārāma-devatā* ti, pupphârāma-phalârāmesu adhivatthā devatā. *Vana-devatā* ti, vana-saṇḍesu adhivatthā devatā. *Rukkha-devatā* ti, Madda-rāja-kāle [5]Vessavaṇa-devatā ti evaŋ tesu adhivatthā devatā. *Osadhī-tiṇa-vanaspatīsū* ti, harītaka-āmalakī-ādīsu muñja-pabbajâdīsu vana-jeṭṭhaka-rukkhesu ca adhivatthā devatā. *Sangammā* ti, sannipatitvā. *Samāgammā* ti, tato tato samāgantvā. *Paṇidhehī* ti, patthanā-vasena ṭhapehi.

Ijjhissati sīlavato ceto-paṇidhī ti,[6] samijjhissati sīlavantassa citta-ṭhapanā.[7] *Dhammiko* ti, dasa-kusala-dhamma-samannāgato agati-gamana-rahito. *Dhammarājā* ti,[8] tass' eva vevacanaŋ. Dhammena vā laddha-rajjattā, dhamma-rājā. *Tasmā* ti, yasmā 'tena hi ayyaputta amhe pi ovadehī' ti ovadatha, tasmā.

Apaṭivibhattan ti, 'idaŋ bhikkhūnaŋ dassāma, idaŋ attanā bhuñjissāmā' ti evaŋ avibhattaŋ; bhikkhūhi saddhiŋ sādhāraṇam[9] eva bhavissatī ti.

Citta-saŋyuttaŋ samattaŋ.

---

1 *So text; but* A, G, B. pabbajitassa. 2 B_1, C_1 sankhāto.

3 A, G. pavāla-nipphoth; B_1 pāvaḷa-nipphoṭ; C_1 vāḷi-nippoth.

4 C_1 pothanatthaŋ.

5 *Cf.* MA. ii, 372. A, G. vassa-phalen' eva deti; B_1 vassavaṇo ca devatā ti; C_1 vessavaṇa-devatā.

6 JA. iv, 230, *etc.* MSS. matta. *Cf.* VM. ii, 378.

7 B_1 -patthanā. 8 *Text omits.*

9 A. sāvaram; G. thāvaram (? *a better reading*).

VIII.

GĀMAṆI-SAṈYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

[*Text* iv, **305.**] Gāmaṇi-saṅyuttassa paṭhame: *Caṇḍo gāmaṇī* ti, dhamma-saṅgāhaka-ttherehi Caṇḍo ti gahita-nāmo eko gāmaṇi. *Pātukarotī* ti, bhaṇḍantaṅ paṭibhaṇḍanto, akkosantaṅ paccakkosanto, paharantaṅ paṭippaharanto pākaṭaṅ karotī ti dasseti. *Na pātukarotī* ti, akkosante pi paharante pi[1] kiñci paccanīkaṅ akaronto ti dasseti.

2.

Dutiye: *Tālapuṭo*[2] ti, evaṅ nāmako. Tassa kira bandhanā-mutta-tāla-pakka-vaṇṇo viya mukha-vaṇṇo vippasanno ahosi; ten' assa Tālapuṭo ti nāmaṅ akaṅsu. Svāyaṅ abhinīhāra - sampanno pacchima - bhavika - puggalo. Yasmā pana paṭisandhi nāma aniyatā, ākāse khitta-daṇḍa-sadisā, tasmā esa naṭa-kule nibbatti.[3] Vuḍḍhi-ppatto pana sabbasippe uggahetva[4] sakala-Jambudīpe pākaṭo jāto. Tassa pañca-sakaṭa-satāni pañca-mātugāma-satāni parivāro; ito[5] bhariyāya pi 'ssa tāvatako vā ti mātugāma-sahassena c' eva sakaṭa-sahassena ca saddhiṅ yaṅ yaṅ nagaraṅ vā nigamaṅ vā pavisati, tatth' assa puretaram eva sahassaṅ dadanti, samajja-vesaṅ gaṇhitvā pana mātugāma-sahassena saddhiṅ kīḷaṅ karontassa hatth' ūpaga-pād' ūpagâdi-ābharaṇa-jātaṅ khipanti. Tassa pariyanto[6] n' atthi. So taṅ divasaṅmātugāma-sahassa-parivāro[7] Rājagahe[8] kīḷaṅ katvā, paripakka-ñāṇattā saparivāro yena Bhagavā ten' upasankami.

---

[1] B_1 akkoṭṭho pi pahato pi; C_1 akkoṭṭho pu kiñci pi.
[2] C_1 -putto (?).
[3] C_1 nibbatto.
[4] B_1, C_1 naṭa-sippe aggo hutvā.
[5] A, G. parivuto; B_1 parivārito.
[6] A, G. āyatito (?).
[7] B_1 -vārito.
[8] A, G. rājangane.

Saccâlikenā ti, saccena ca alikena ca. *Tiṭṭhat' etan* ti, tiṭṭhatu etaŋ.

Rajanīyā ti, rāga-paccayā mukhato pañca-vaṇṇa-sutta-nīharaṇa-vāta-vuṭṭhi-dassanâdayo aññe ca kām' assāda-saŋyuttā ākāra-dassanakā abhinayā.[1] *Bhiyyoso-mattāyā* ti, adhika-mattāya.[2] *Dosanīyā* ti, dosa-paccayā hattha-pāda-cchedâdi-dassanâkārā. *Mohanīyā* ti, moha-paccayā udakaŋ gahetvā tela-karaṇaŋ telaŋ gahetvā udaka-karaṇan ti evam ādayo māyā-pabhedā.[3]

Pahāso nāma nirayo ti, visuŋ Pahāsa-nāmako nirayo nāma na hoti. Avīciyaŋ yeva pana ekasmiŋ koṭṭhāse naccantā viya gāyantā viya ca naṭa-vesaŋ gahetvā paccanti.[4] Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Nâhaŋ, bhante, etaŋ rodāmī ti, ahaŋ, bhante, etaŋ Bhagavato byākaraṇaŋ[5] na rodāmī ti; evaŋ sakammaka-vasen' ettha attho veditabbo, na assu-vimocan' aṭṭhena. [Assu-vimocana-aṭṭhena vā][6] mataŋ vā amma-rodantī ti ādayo c' ettha aññe pi vohārā veditabbā.

3–5.

[*Text* iv, **308.**] Tatiye: *yodhâjīvo*[7] ti, yuddhena jīvikaŋ-kappanako.[8] Dhamma-sangāhaka-ttherehi evaŋ gahita-nāmo. *Ussahati vāyamatī* ti, ussāhaŋ vāyāmaŋ karoti. *Pariyāpādentī* ti,[9] maraṇaŋ paṭipajjāpenti.

Dukkatan ti,[10] duṭṭhu-kataŋ. *Duppaṇihitan* ti, duṭṭhu ṭhapitaŋ. *Sarājitā*[11] *nāma nirayā* ti, ayam pi na visuŋ eko nirayo, Avīciyaŋ yeva pana ekasmiŋ koṭṭhāse pañc' āvudha[12]-

---

1 *Cf.* VvA. 209.
2 B_1 adhika-ppamāṇattāya; C_1 adh. pp. atthāya.
3 A, G. māyâyāgā (? *right*); C_1 pabhedā *only*.
4 B_1 paccantaŋ.
5 A, G. -tā haraṇaŋ.
6 *So* A, G, B.; *but* C_1 *omits* na, *begins another sentence* Assu-vimocana mattena.
7 *Cf.* A. iii, 94.
8 B_1 jīvita-kappako.
9 A. iii. *has* pariyādenti = pariyādīyanti.
10 *Text* duggataŋ.
11 B_1 parajitā; C_1 sarajito.
12 A, G. āyudha.

sannaddhā phalaka-hatthā hatthi-assa-rathe āruyha sangāme yujjhantā viya paccanti. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Catuttha-pañcamesu pi es' eva nayo.

6.

Chaṭṭhe: *Pacchā-bhūmakā* ti, pacchā-bhūmi-vāsino. *Kāmaṇḍalukā* ti, sa-kamaṇḍaluno. *Sevāla-mālikā* ti, udake sevālañ c' eva uppalâdīni gahetvā, udaka-suddhika-bhāvaŋ janan' atthāya mālaŋ katvā, pilandhanakā. *Udakorohakā* ti, sayaŋ pātaŋ udakaŋ orohanakā. *Uyyāpentī*[1] ti, upariyāpenti. *Saññāpentī* ti, sammā ñāpenti. *Saggaŋ nāma okkāmentī* ti, parivāretvā ṭhitā 'gaccha brahmalokaŋ, gaccha brahmalokan' ti vadantā saggaŋ pavesenti. *Anuparisakkeyyā* ti, anuparigaccheyya. *Ummujjā* ti, uṭṭhaha.

Thalam uplavā ti, thalaŋ abhiruha.

Tatra yâssā ti,[2] tatra yā bhaveyya. *Sakkharā-kaṭhalā* ti, sakkharā vā kaṭhalā vā. *Adhogāmī assā* ti, adhogaccheyya, heṭṭhā gāmī bhaveyya. *Adhogacchā* ti, heṭṭhā gaccha.

7.

Sattame: *jangalan* ti, thaddhaŋ[3] na mudu. *Ūsaran*[4] ti, sañjāta-loṇaŋ. *Pāpabhūmin* ti,[5] lāmaka-bhūmiŋ.

Gobhattam pī ti, dhañña-phalassa abhāvena lāyitvā, kalāpakalāpaŋ bandhitvā, ṭhapitaŋ gimha-kāle gunnam pi khādanaŋ bhavissatī ti attho.

Maŋ-dīpā ti ādīsu, ahaŋ dīpo patiṭṭhā etesan ti, maŋ-dīpā. Ahaŋ leṇo allīyana-ṭṭhānaŋ etesan ti, *maŋ-leṇā*. Ahaŋ tāṇaŋ rakkhā etesan ti, *maŋ-tāṇā*. Ahaŋ saraṇaŋ bhaya-nāsanaŋ etesan ti, *maŋ-saraṇā*. *Viharantī* ti, maŋ evaŋ katvā viharanti.

Udaka-maṇiko ti, kucchiyaŋ maṇika-mekhalāya evaŋ laddha-nāmo bhājana-viseso. *Ahārī aparihārī* ti, udakaŋ na harati, na pariharati, na pariharīyatī[6] ti attho.

---

[1] A, G. *with Sinh. MSS. of text* ussayyāpenti.
[2] A, G. tatrayavâssa.
[3] B. baddhaŋ. [4] C_1 osaraŋ. [5] *Text* -ikaŋ.
[6] A, G. na parihariyeti (? *to read* parihāpeti); C_1 *conj.* pariyādīyati.

Iti imasmiŋ sutte sakkacca-dhamma-desanā va kathitā. Buddhānaŋ hi asakkacca-dhamma-desanā nāma n' atthi; sīha-samāna-vuttino hi Buddhā. Yathā sīho pabhinna-vara-vāraṇassa pi sasa-bilārâdīnam pi gahaŋ' atthāya eka-sadisam eva vegaŋ karoti, evaŋ Buddhâpi ekassa desentâpi dvinnaŋ bahunnaŋ bhikkhu-parisāya bhikkhuṇī-upāsaka-upāsikā-parisāya pi titthiyānam pi desentā sakkaccam eva desenti. Catasso pana parisā saddahitvā akappetvā suṇantī ti tāsaŋ desanā sakkacca-desanā nāma jātā.

8.

[*Text* iv, **317.**] Aṭṭhame: *yaŋ bahulaŋ yaŋ bahulan* ti, iminā Nigaṇṭho attanā va attano vādaŋ bhindati. Tasmā Bhagavā *evaŋ sante na kho āpāyiko* ti ādim āha. Purimāni pana cattāri padāni diṭṭhiyā paccayā honti. Tasmā tesu pi ādīnavaŋ dassento 'idha, gāmaṇi, ekacco satthā evaŋ-vādī hotī' ti ādim āha.

Tattha *aham p' amhī* ti, aham pi amhi. *Mettā sahagatenā* ti ādīsu yaŋ vattabbaŋ saddhiŋ bhāvanā *Visuddhi-Magge*[1] vuttam eva.

Seyyathâpi gāmaṇi balavā sankha-dhamo ti ādi pañc' idha apubbaŋ.[2] Tattha *balavā* ti, bala-sampanno. *Sankha-dhamo* ti, sankha-dhamako. *Appa-kasirenā* ti, akicchena adukkhena. Dubbalo hi sankha-dhamo sankhaŋ dhamanto pi na sakkoti catasso disā sarena viññāpetuŋ, nâssa sankha-saddo sabbato pharati. Balavato pana khippa-pharaṇo hoti. Tasmā balavā ti āha. *Mettāya ceto-vimuttiyā* ti, ettha mettā ti vutte upacāro pi appaṇâpi vaṭṭati. Ceto-vimutti pana vutte appaṇā va vaṭṭati. *Yaŋ pamāṇa-kataŋ kamman*[3] ti, pamāṇa-kataŋ kammaŋ nāma kāmâvacaraŋ vuccati: appamāṇa-kataŋ kammaŋ nāma rūpâvacaraŋ. Taŋ hi pamāṇaŋ atikkamitvā odissaka-anodissaka-disā-pharaṇa-vasena vaḍḍhitvā katattā appamāṇa-katan ti vuccati.

Na taŋ tatrâvasissati na taŋ tatrâvatiṭṭhatī[4] ti, taŋ kāmâ-

---

[1] VM. i, 295; MA. i, 175.
[2] *It occurs at D.* i, 251 = M. ii, 19 = 207.
[3] *Cf.* M. ii, 207; MA. ii, 353; *supr. on text* 296.
[4] *Cf.* JA. ii, 61-3 *which resembles that at* AA. *on* A. v, 299.

vacara-kammaŋ tasmiŋ rūpâvacara-kamme na ohīyati na tiṭṭhati. Kiŋ vuttaŋ hoti? Taŋ kāmâvacara-kammaŋ tassa rūpârūpâvacara-kammassa antarā laggituŋ vā ṭhātuŋ vā [1]rūpârūpâvacara-kammaŋ pharitvā pariyādīyitvā, attano okāsaŋ gahetvā, patiṭṭhātuŋ na sakkoti. Atha kho rūpârūpâvacara-kammam eva kāmâvacaraŋ mahogho viya parittaŋ udakaŋ pharitvā attano okāsaŋ katvā pariyādīyitvā tiṭṭhati. Tadā tassa tassa vipākaŋ paṭibāhitvā sayam eva Brahma-sahabyataŋ[2] upanetī ti.

Iti idaŋ suttaŋ ādimhi kilesa-vasena vuṭṭhāya avasāne Brahma-vihāra-vasena gahitattā yathânusandhinā va gataŋ.

9.

Navame: *dubbhikkhā* ti, dullabha-bhikkhā. *Dvīhitikā*[3] ti, jivissāma nu kho na nu kho jivissāmā ti? evaŋ pavattaīhitikā.[4] Duhitikā ti pi pāṭho. Ayam ev' attho:—Dukkhaŋ[5] īhati ettha; na sakkā koci payogena ṭhātun[6] ti, dvīhitikā. Tattha tattha mata-manussānaŋ vippakiṇṇāni setāni aṭṭhikāni etthā ti, *setaṭṭhikā.*[7] *Salāka-vuttā* ti, salāka-mattā vuttā. Yaŋ tattha vuttaŋ vapitaŋ, taŋ salāka-mattam eva ahosi. Phale jahatī ti attho.[8]

Uggilitun ti, dve ante mocetvā kathetuŋ asakkonto uggilituŋ, bahi nīharituŋ na sakkoti. *Ogilitun* ti, pucchāya dosaŋ disvā hāretuŋ asakkonto ogilituŋ, anto pavesetuŋ, na sakkhī ti.

Ito so, gāmaṇi, ekanavuti-kappo ti,[9] Bhagavā kathayamāno va, yāva nikkhanto nāsika-vāto na puna pavisati, tāvatakena kālena ekanavuti kappe anussari:—Atthi nu kho kiñci kule pakka-bhikkhā-dānena *upahata-pubban*? ti parijānan' atthaŋ.

---

[1] A, G. langhituŋ vā pātuŋ vā; B_1 l. vā taŋ vā r.

[2] A, G. sabbhūtaŋ.

[3] *Cf.* VinA. i, 174 *on* Vin. iii, 268; A. i, 160. *As* A. i *has* dussassaŋ *for our* dvīhitikā *I conjecture* du-vīhitika.

[4] A, G. pavattikā dutiyikā (?). [5] A, G. dukkak'.

[6] B_1, C_1 payogo sukhena kātuŋ.

[7] *At* VinA. *v.l.* setaṭṭikā *as at* A. i; AA. setavaṇṇā.

[8] B_1, C_1 phale na janayati; AA. phalaŋ na deti.

[9] A, G, B_1 kappe.

Ath' ekam pi apassanto 'ito so gāmaṇī' ti ādim āha. Idāni dānâdīnaŋ ānisaŋsaŋ kathento *atha kho yāni tāni kulāni aḍḍhānī* ti dhamma-desanaŋ ārabhi.

Tattha *dāna-sambhūtānī* ti, dānena sambhūtāni nibbattāni. Sesa-pada-dvaye pi es' eva nayo. Ettha pana *saccaŋ* nāma sacca-vāditā, *saññamaŋ* nāma sesa-sīlaŋ.

Vikiratī ti, ayogena valañjento[1] vippakirati. *Vidhamatī* ti, dhamento viya nāseti. *Viddhaŋsetī* ti, nāseti. *Aniccatā* ti, hutvā abhāvo: bahunâpi kālena sambhatānaŋ[2] khaṇen' eva antaradhānaŋ.

10.[3]

Dasame: *taŋ parisaŋ etad avocā* ti, tassa kira evaŋ ahosi: Kula-puttā pabbajantā putta-dārañ c' eva jāta-rūpa-rajatañ ca pahāya eva pabbajanti, na ca sakkā pabbajitehi etāni gahetun ti, naya-ggāhe[4] ṭhatvā mā *ayyā*[5] ti ādivacanaŋ avoca.

Ekaŋsen' etan ti, etaŋ pañca-kāma-guṇa-sankappanaŋ 'asamaṇa-dhammo asakiya-puttiya-dhammo' ti ekaŋsena vadeyyāsi.

Tiṇan ti, senâsana-cchadana-tiṇaŋ. *Pariyesitabban* ti, tiṇacchadane vā iṭṭhaka-cchadane vā gehe palujjante yehi taŋ kāritaŋ tesaŋ santikaŋ gantvā 'tumhehi kārita-senâsanaŋ ovassati; na sakkā tattha vasitun' ti ācikkhitabbaŋ. 'Manussā sakkontā karissanti; asakkontā tumhe. Vaḍḍhakiŋ gahetvā kārāpetha: mayaŋ te saññāpessāmā' ti vakkhanti. Evaŋ vutte kāretvā tesaŋ ācikkhitabbaŋ. Manussā vaḍḍhakīnaŋ dātabbaŋ dassanti. Sace āvāsa-sāmikā n' atthi, aññesam pi bhikkhā-cāra-vattena ārocetvā kāretuŋ vaṭṭati. Idaŋ sandhāya 'pariyesitabban' ti vuttaŋ.

Dārun ti, senâsana-gopānasi-ādīsu palujjamānesu tadatthaŋ dāruŋ. *Sakaṭan* ti, gihī-vikataŋ vā katvā tāva-kālika-sakaṭaŋ. Na kevalañ ca sakaṭam eva. Aññe pi vāsi-pharasu-kuddālâdi-upakaraṇaŋ evaŋ pariyesituŋ vaṭṭati. *Puriso* ti, hattha-kamma-vasena pariyesitabbo yo koci puriso.

---

[1] A, G. vaddhi ñato. [2] A, G. sankhatānaŋ; B_1 sangat.
[3] *At* Vin. ii, 296. [4] *Cf. supr. on* vii, 5.
[5] *Text* ayyā; A, G. ayye; B_1, C_1 ayyo.

'Hattha-kammaŋ, āvuso, dethā' ti[1] vatvā, 'dassāmi, bhante' ti vutte, 'idañ c' idañ ca karohī' ti, yaŋ yaŋ icchati taŋ taŋ kāretuŋ vaṭṭati. *Na tvev' āhaŋ, gāmaṇi, kenaci pariyāyenā* ti, jāta-rūpa-rajataŋ nâhaŋ kenaci pi kāraṇena pariyesitabban ti vadāmi.

11.

Ekādasame: *Malatesū*[2] ti, evaŋ nâmake janapade.

Vadhenā ti, māraṇena.[3] *Jāniyā* ti, dhana-jāniyā.

Akālikena pattenā ti, na kāl' antarena pattena. Kālaŋ anatikkamitvā ti attho.

Ciravāsī nāma kumāro ti, evaŋ nāmako tassa putto. *Bahi-āvasathe paṭivasatī* ti, bahi nagare[4] kiñci sippaŋ uggaṇhanto vasati. Imasmiŋ sutte vaṭṭa-dukkhaŋ kathitaŋ.

12.

Dvādasame: rāsiŋ katvā upacitattā[5] *Rāsiyo* ti evaŋ dhamma-sangāhaka-ttherehi gahita-nāmo. *Tapassin* ti, tapa-nissitaŋ. *Lūkha-jīvin* ti, lūkha-jīvikaŋ.

Antā ti, koṭṭhāsā. *Gāmo*[6] ti, gammo. Gammo ti pi pātho. Gāma-vāsīnaŋ dhammo ti attho. *Atta-kilamathânuyogo* ti, attano kilamathânuyogo: sarīra-dukkhan ti attho. Kasmā pan' ettha kāma-sukhallikânuyogo kathito? Kasmā atta-kilamathânuyogo? Kasmā majjhima-paṭipadā ti? Kāma-sukhallikânuyogo tāva kāma-bhogīnaŋ dassan' atthaŋ gahito: atta-kilamathânuyogo tapa-nissitakānaŋ; majjhima-paṭipadā tiṇṇaŋ nijjara-vatthūnaŋ dassan' atthaŋ gahitāni. Kim etesaŋ dassane payojanan ti? Ime dve ante pahāya Tathāgato majjhimāya paṭipadāya sammā-sambodhiŋ patto na sabbe garahati, na pasaŋsati. Tapa-nissitake pi na sabbe garahati, na pasaŋsati. Garahitabba-yuttake yeva garahati,

---

[1] B_1 yaŋ kiñci hi purisaŋ . . . dassasī; C_1 yaŋ kiñci p . . . katvā dassasī.

[2] C_1 Mallesu. [3] B_1, C_1 maraṇena. [4] A, G. -agāre.

[5] C_1 pañhassa pucchitattā (?).

[6] *Text* gammo (*as elsewhere, viz.* Vin. i, 10; D. iii, 113, *where Comy. is the same as here*; S. v, 421; A. iii, 325); A, G. gammā; B_1, C_1 gāmo.

pasaŋsitabba-yuttake pasaŋsati. Imass' atthassa pakāsan' atthaŋ etesaŋ dassane payojanan ti veditabbaŋ.

Idāni tam atthaŋ pakāsento *tayo 'me kho, gāmaṇi, kāmabhogino* ti ādim āha. Tattha *sāhasenā* ti, sāhasika-kammena. *Na saŋvibhajatī* ti, mitta-sahāya-sandiṭṭha-sambhattānaŋ saŋvibhāgaŋ na karoti. *Na puññānī* ti, anāgata-bhavassa paccaya-bhūtani puññāni na karoti. *Dhammâdhammenā* ti, dhammena ca adhammena ca.

Ṭhānehī ti, kāraṇehi. *Sacchikarotī* ti, kathaŋ? Attānaŋ ātāpento paritāpento sacchikaroti caturanga-viriya-vasena ca dhutanga-vasena ca.

Tisso sandiṭṭhikā nijjarā ti, ettha eko pi maggo tiṇṇaŋ kilesānaŋ nijjaratāya tisso nijjarā ti vutto ti.

13.

[*Text* iv, **341.**] *Dūteyyānī* ti, dūta-kammāni paṇṇāni c' eva mukha-sāsanāni ca. *Pāṇâtipātaŋ câhan* ti, idaŋ kasmā āraddhaŋ? 'Na kevalaŋ ahaŋ māyaŋ jānāmi: aññam pi idaŋ c' idañ ca jānāmī' ti sabbaññu-bhāva-dassan' atthaŋ āraddhaŋ.

Santi, gāmaṇi, eke samaṇa-brāhmaṇā ti, idaŋ 'tesaŋ samaṇa-brāhmaṇānaŋ so laddhi-virodho' ti[1] dassetvā tassā pajahan' atthaŋ āraddhaŋ.

Mālī kuṇḍalī ti, mālāya mālī, kuṇḍalehi kuṇḍalī. *Itthikāmehī* ti, itthīhi saddhiŋ kāmā, itthi-kāmā; tehi itthikāmehi. [**348**] *Āvasathâgāran* ti, kula-gharassa ekasmiŋ ṭhāne ekass' eva sukha-nivās' atthāya kataŋ vāsâgāraŋ. *Ten' āhaŋ yathā-sattiŋ yathā-balaŋ saŋvibhajāmī* ti,[2] tass' āhaŋ attano satti-anurūpena c' eva balânurūpena ca saŋvibhāgaŋ karomi.

[**350**] *Alan* ti, yuttaŋ. *Kankhaniye ṭhāne* ti, kankhitabbe kāraṇe. *Citta-samādhin* ti, tasmiŋ dhamma-samādhismiŋ ṭhito tvaŋ saha-vipassanāya catunnaŋ maggānaŋ vasena citta-samādhiŋ sace paṭilabheyyāsī ti dasseti.

---

[1] *So* A, G.; *but* B_1 sesa-samaṇa-b. so laddhiŋ rocemā ti (?); C_1 sesa-s. b. laddhiŋ dassetvā.

[2] B_1 vibhāgaŋ jānāmi; C_1 sambhajāmi.

[351] *Apaṇṇakatāya*[1] *mayhan* ti, ayaŋ paṭipada mayhaŋ apaṇṇakatāya, anaparādhatāya eva saŋvattatī ti attho. *Kaṭaggaho* ti, jayaggaho.[2] *Ayaŋ kho, gāmaṇi, dhamma-samādhi. Tatra ce tvaŋ citta-samādhiŋ paṭilabheyyāsī* ti[3]; ettha *dhamma-samādhī* ti dasa-kusala-kammapatha-dhammā. *Citta-samādhī* ti, saha-vipassanā cattāro maggā. Atha vā *pamujjaŋ jāyati, pamuditassa pīti jāyatī* ti evaŋ-vutta-pamojja-pīti-passaddhi-sukha-samādhi-sankhātā pañca dhammā dhamma-samādhi nāma. Citta-samādhi pana saha-vipassanāya cattāro maggā. Atha vā dasa-kusala-kammapathā cattāro brahmavihārā ti ayaŋ dhamma-samādhi nāma. Taŋ dhamma-samādhiŋ pūrentassa uppannā citt' ekaggatā citta-samādhi nāma.

[358] *Evaŋ tvaŋ imaŋ kankhā-dhammaŋ pajaheyyāsī* ti, evaŋ tvaŋ imasmiŋ vutta-ppabhede dhamma-samādhismiŋ ṭhito[4] sace evaŋ citta-samādhiŋ paṭilabheyyāsi, ekaŋsena taŋ kankhaŋ pajaheyyāsī ti attho.

Sesaŋ sabbattha vutta-nayam evā ti.

Gāmaṇi-saŋyuttaŋ samattaŋ.

---

[1] A, G. apaṇṇaka-ṭhānaŋ.
[2] *So* JA. iv, 322; *but* C_1 khayaggāho (?). AA. *on* A. iii, 354, jayaggāho anaparādha-ggāho.
[3] A, G, B_1 paṭihareyyāsi.
[4] A, G. thirato.

IX.

ASANKHATA-SAṄYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

[*Text*, iv, **359.**] Asankhata-saŋyutte; *asankhatan* ti, akataŋ. *Hitesinā*[1] ti, hitaŋ esantena. *Anukampakenā* ti,[2] anukampamānena. *Anukampaŋ upādāyā* ti, anukampaŋ cittena pariggahetvā: paṭiccā ti pi vuttaŋ hoti. *Kataŋ vo taŋ mayā* ti, taŋ mayā imaŋ asankhatañ ca asankhata-maggañ ca desentena tumhākaŋ kataŋ. Ettakam eva hi anukampakassa Satthu kiccaŋ, yadidaŋ aviparīta-dhamma-desanā. Ito paraŋ pana paṭipatti nāma sāvakānaŋ kiccaŋ. Ten' āha *etāni, bhikkhave, rukkha-mūlāni . . . pe . . . amhākaŋ anusāsanī* ti, iminā rukkha-mūla-senâsanāni dasseti. *Suññâgārānī* ti, iminā jana-vivittaŋ ṭhānaŋ ubhayena ca yogânurūpaŋ senâsanaŋ[3] ācikkhati, dāyajjaŋ niyyāteti. *Jhāyathā* ti, ārammaṇ' ūpanijjhānena aṭṭha-tiŋs' ārammaṇāni, lakkhaṇ' ūpanijjhānena ca aniccâdito khandhâyatanâdīni upanijjhāyatha. Samatha-vipassanañ ca vaḍḍhethā ti vuttaŋ hoti. *Mā pamād' atthā* ti, mā pamajjittha. *Mā pacchā vippaṭisārino ahuvatthā* ti, ye hi pubbe dahara-kāle ārogya-kāle satta-sappāyâdi-sampatti-kāle[4] Satthu-sammukhī-bhāva-kāle ca yoniso-manasikāra-virahitā, rattindivaŋ mankuṇa-bhattā[5] hutvā, seyya-sukhaŋ[6] anubhontā pamajjanti, te pacchā jara-kāle, roga-kāle, maraṇa-kāle, vipatti-kāle, Satthu-parinibbuta-kāle ca taŋ pubbe pamāda-vihāraŋ anussarantā sa-ppaṭisandhi-kāla-kiriyañ ca bhāriyaŋ sampassamānā vippaṭisārino honti. Tumhe pana tādisā mā ahuvatthā ti, etam atthaŋ dassento

---

[1] = M. i, 46; MA. i, 195. [2] *So* M. *and* MSS.; *text* anukampena.
[3] A, G. *only* iminā vivivattaŋ y. -senâs.
[4] *Cf.* VM. i, 127.
[5] MA. -bhattā; *cf.* DhpA. ii, 12, attānaŋ mankuṇa-sanghassa bhattaŋ katvā.
[6] B_1, C_1 *add* middha-sukhaŋ.

āha 'mā pacchā vippaṭisārino ahuvatthā' ti. *Ayaŋ vo amhākaŋ anusāsanī* ti, ayaŋ 'amhākaŋ santikā jhāyatha, mā pamād' atthā' ti tumhākaŋ anusāsanī, ovādo ti vuttaŋ hoti.

[363] *Kāye kāyânupassī* ti ādīsu yaŋ vattabbaŋ taŋ parato vakkhāma. [368] *Antan*[1] ti ādīsu taṇhā-ratiyā[2] abhāvena antaŋ. Catunnaŋ āsavānaŋ abhāve *anāsavaŋ*. Paramattha-saccatāya *saccaŋ*. Vaṭṭassa parabhāg' aṭṭhena *pāraŋ*. Saṇh' aṭṭhena *nipuṇaŋ*. Suṭṭhu duddasatāya *sududdasaŋ*. Jarāya ajajjaritattā, *ajajjaraŋ*. [370] Thir' aṭṭhena *dhuvaŋ*. Apalujjattāya *apalokinaŋ*.[3] Cakkhu-viññāṇena 'apassitabbattā *anidassanaŋ*. Taṇhā-māna-diṭṭhi-papañcānaŋ abhāvena *nippapañcaŋ*. Santa-bhāv' aṭṭhena *santaŋ*. Maraṇâbhâvena *amataŋ*. Uttam' aṭṭhena *paṇītaŋ*. Sassirīk' aṭṭhena *sivaŋ*.[4] Nirupaddavatāya *khemaŋ*. Taṇhā-kkhaya-paccayattā *taṇha-kkhayaŋ*. Vimhāpanīy' aṭṭhena accharaŋ paharitabba-yuttakan ti *acchariyaŋ*.[5] Abbhutam eva *abhūtaŋ*: ajātaŋ hutvā atthī ti vā *abbhutaŋ*. Niddukkhattā *anītikaŋ*. Niddukkha-sabhāvattā *anītika-dhammaŋ*. Vānâbhāvena *nibbānaŋ*.[6] Byāpajjhâbhāvena *abyāpajjhaŋ*. Virāgâdhigamassa paccayato *virāgaŋ*. Paramattha-suddhitāya *suddhi*. Tīhi bhavehi muttatāya *mutti*. Kāmâlayānaŋ abhāvena *anālayaŋ*. Patiṭṭh' aṭṭhena *dīpaŋ*. Allīyitabba-yutt' aṭṭhena *leṇaŋ*. Tāyan' aṭṭhena *tāṇaŋ*. Bhaya-saraṇ' aṭṭhena *saraṇaŋ*: bhaya-nāsanan ti attho. Paraŋ-ayanaŋ-gati-patiṭṭhā ti *parāyanaŋ*. Sesam ettha vutta-nayam evā ti.

---

[1] B_1 *text v.l.* anataŋ. [2] B_1 -natiyā. [3] *Text* -itaŋ.

[4] A, G. dassit' aṭṭhena. *At* SA. i, 265 = seṭṭhaŋ; *at* PvA. 250 = anuppaddavo. *Cf.* SnA. 173, 411. *At* VvA. 95 sivo = anupaddutattā khemappattihetutāya.

[5] *At* DA. i, 43, accharaŋ paharituŋ yuttaŋ. A, G. *omit* acch. pah. *and read* sāritabba-yuttakan ti.

[6] *Cf.* SA. i, 196 *n.*; VM. i, 293.

X.

AVYĀKATA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

[*Text* iv, 374.] Avyākata-saŋyuttassa paṭhame: *Khemā* ti, gihī-kāle Bimbisārassa upāsikā saddhā-pabbajitā mahātherī 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvikānaŋ bhikkhunīnaŋ mahā-paññānaŋ yadidaŋ Khemā bhikkhunī' ti (A. i. 25) evaŋ Bhagavatā mahā-paññatāya etad agge ṭhapitā. *Paṇḍitā* ti, paṇḍiccena samannāgatā. *Byattā*, ti, veyyattiyena samannāgatā. *Medhāvinī* ti, medhāya paññāya samannāgatā. *Bahussutā* ti, pariyatti-bahu-saccena samannāgatā.

[376] *Gaṇako* ti,[1] acchiddaka-gaṇanāya kusalo. *Muddiko* ti, anguli-muddāya gaṇanāya kusalo. *Sankhāyako* ti, piṇḍa-gaṇanāya ca kusalo. *Gambhīro* ti, caturâsīti yojana-sahassa-gambhīro. *Appameyyo* ti, āḷhaka-gaṇanāya appameyyo. *Duppariyogāho* ti, āḷhaka-gaṇanāya pamāṇa-gahan' atthaŋ durogāho.[2] *Yena rūpena Tathāgatan* ti, yena rūpena dīgho rasso sāmo odāto ti satta-sankhātaŋ Tathāgataŋ paññāpeyya. *Taŋ rūpaŋ Tathāgatassa pahīnan* ti, taŋ vutta-ppakāraŋ rūpaŋ samudaya-ppahānena Sabbaññu-tathāgatassa pahīnaŋ. *Rūpasankhāya vimutto* ti, āyatiŋ rūpassa anuppattiyā[3] rūpârūpa-koṭṭhāsena pi 'evarūpo nāma bhavissatī' ti, vohārassa pi paṭipassaddhattā rūpa-paññattiyā pi vimutto. *Gambhīro* ti, ajjhāsaya-gambhīratāya ca guṇa-gambhīratāya ca, gambhīro. Tassa evaŋ guṇa-gambhīrassa sato Sabbaññu-tathāgatassa, yaŋ upādāya satta-sankhāto Tathāgato ti paññatti hoti. Tad-abhāvena tassa paññattiyā abhāvaŋ passantassa araŋ satta-sankhāto. *Hoti Tathāgato param maraṇā* ti, idaŋ vacanaŋ na upeti, na yujjati. *Na hoti Tathāgato param maraṇā* ti ādi vacanam pi na upeti, na yujjatī ti attho.

---

[1] *Cf.* DA. i, 95. [2] A, G. durāvaho.
[3] *So* B_1, *but* A, G. satiyā; C_1 anumatiyā.

[379] *Saŋsandissatī* ti, ekaŋ bhavissati.[1] *Samessatī* ti, nirantaraŋ bhavissati. *Na viggayhissatī* ti,[2] na viruddhaŋ saddaŋ[3] bhavissati. *Aggapadasmin* ti, desanāya: desanā hi idha agga-padan ti adhippetā.

2.

[380] Dutiyaŋ *Khandhiya-vagge*[4] vitthāritam eva. Abyākatâdhikārato pana idha vuttaŋ.

3.

[385] Tatiye: *rūpa-gatam etan* ti, nāma[5]-mattam etaŋ. Ettha rūpato añño satto nāma upalabbhati. Rūpe sati nāmamattam etaŋ hotī ti dasseti. *Vedanā-gatan* ti ādīsu pi es' eva nayo.

Ayaŋ kho āvuso hetū ti, ayaŋ rupâdīni muñcitvā alabbhanīyabhāvo hetu, *yena taŋ abyākataŋ Bhagavatā* ti.

4–8.

Catutthâdīni uttān' atthan' eva.

9.

[398] Navame: *kutūhala-sālāyan* ti,[6] kutūhala-sālā nāma pacceka-sālā n' atthi. Yattha pana nānā-titthiyā samaṇabrāhmaṇā nānā-vidhaŋ kathaŋ pavattenti, sā bahunnaŋ 'ayaŋ kiŋ vadati, ayaŋ kiŋ vadatī?' ti kutūhala-ppavattiṭṭhānato kutūhala-sālā ti vuccati.

Dūram pi gacchatī ti, yāva Ābhassara-brahmalokā gacchati. *Imañ ca kāyaŋ nikkhipatī* ti, cuti-cittena nikkhipati. *Anuppanno hotī*, ti, cuti-kkhaṇe yeva paṭisandhi-cittassa anuppannattā anuppanno hoti.

---

[1] *Cf.* A. v, 320, *which reads* saŋsandissati (= sampavattissati) samessati (= samānaŋ bhavissati) na viggayhissati (= na virajjhissati) . . . aggapadasmiŋ (= nibbāne).

[2] *All MSS. of Comy.* vibhāyissati; *text,* virodhayissati.

[3] B_1 thaddhaŋ.

[4] *Khandha-saŋyutta*, iii, 116 (*Theravagga*).

[5] *So* A, G.; *but* B_1, C_1 rūpa-.

[6] *Cf.* M. ii, 2; D. i, 179; DA. ii, 369.

10.

[400] Dasame: *tesam etaŋ laddhi*[1] *abhavissā* ti, tesaŋ laddhiyā saddhiŋ etaŋ bhavissa . . . *pe* . . . anulomam abhavissa . . . *pe* . . . *ñāṇassa upādāya sabbe dhamme anattā* ti, yaŋ etaŋ sabbe anattā ti vipassanā-ñāṇaŋ uppajjati api nu m' etassa anulomaŋ bhavissatī ti attho.

11.

[402] Ekādasame: *ettakena ettakam evā ti*, āvuso, yassa pi etaŋ ettakena kālena 'hetumhi sati rūpī' ti ādi paññāpanā hoti 'asati na hotī' ti byākaraṇaŋ bhaveyya, tassa ettakam eva bahuŋ. *Ko pana vādo yeva abhikkante* ti,[2] na pana atikkante atimanāpe dhamma-desanā-naye *vādo yeva*, ko n' atthi vādo, chinnā kathā ti.

A b y ā k a t a - s a ŋ y u t t a ŋ s a m a t t a ŋ .
I t i s a ḷ ā y a t a n a - v a g g a - v a ṇ ṇ a n ā n i ṭ ṭ h i t ā .

[1] *Text*, B_1 saddhiŋ.
[2] B_1 atikkante. *The sentence is much confused.* A, G. pana ādinā dh. desanā-naye vādo yeva ko n' atthi vādo channā katā; B_1 na pana atikkante atimanāpe (*the usual defs. of the word* abhik.) dh. des. naye . . . chinnā kathā; C_1 abhikkante pana atimanāpe dh. des., *etc.*

MAHĀVAGGASSA-VAṆṆANĀ

I.

MAGGA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. AVIJJĀ-VAGGA.

1.

Mahāvaggassa paṭhame: *pubbangamā* ti, sahajāta-vasena ca upanissaya-vasena cā ti dvīh' ākārehi pubbangamā. *Samāpattiyā* ti, samāpajjanāya sabhāva-paṭilābhāya uppattiyā ti attho. *Anudeva ahirikaŋ anottappan* ti, sā pan' esā yad' etaŋ alajjanâkāra-saṇṭhitaŋ ahirikaŋ, abhāyanâkāra-saṇṭhitañ ca anottappaŋ, etaŋ anu-d-eva sah' eva ekato va na vinā tena uppajjatī ti attho.

Avijjā gatassā ti, avijjāya upagatassa samannāgatassa. *Micchā-diṭṭhī* ti, ayāthāva-diṭṭhi aniyyānika-diṭṭhi. *Pahotī* ti, uppajjati. Micchā-sankappâdīsu pi ayāthāva-aniyyānika-vasen' eva micchā-bhāvo veditabbo. Iti imāni aṭṭha pi akusala-dhamma-samāpattiyā micchatt' angāni nāma honti. Tāni pana na eka-kkhaṇe sabbāni labbhanti; nāna-kkhaṇe labbhanti. Kathan? Yadā hi diṭṭhi-sampayutta-cittaŋ kāya-viññattiŋ samuṭṭhāpentaŋ uppajjati, tadā micchā-diṭṭhi micchā-sankappo micchā-vāyāmo micchā-sati micchā-samādhi micchā-kammanto ti cha-angāni honti. Yadā diṭṭhi-vippayuttaŋ, tadā micchā-diṭṭhi-vajjāni pañca. Yadā tān' eva dve vacī-viññattiŋ samuṭṭhāpenti, tadā micchā-kammanta-ṭṭhāne micchā-vācāya saddhiŋ[1] tān' eva cha vā pañca vā. Ayaŋ ājīvo nāma kuppamāno kāya-vacī-dvāresu yeva aññatarasmiŋ kuppati, na mano-dvāre. Tasmā yadā ājīva-sīsena tān' eva cittāni kāya-vacī-viññattiyo samuṭṭhāpenti, tadā kāya-kammaŋ micchâjīvo nāma hoti. Tathā vacī-kamman ti micchâjīvassa vasena tān' eva cha vā pañca vā. Yadā pana viññattiŋ asamuṭṭhāpetvā tāni cittāni

[1] C_1 saṇṭhitān' eva.

uppajjanti, tadā micchā-diṭṭhi-micchā-sankappa-micchā-vāyāma-micchā-sati-micchā-samādhi-vasena pañca vā, micchā-sankappâdi-vasena cattāri vā honti. Evaŋ na ekakkhaṇe sabbāni labbhanti, nāna-kkhaṇe labbhantī ti.

Sukka-pakkhe *vijjā* ti, kammassa-kataŋ[1] ñāṇaŋ. Idhâpi sahajāta-vasena ca upanissaya-vasena cā ti dvīh' ākārehi pubbangamatā veditabbā.

Hirottappan ti, hirī ca ottappañ ca. Tattha lajjan' ākāra-saṇṭhitā hirī, bhāyan' ākāra-saṇṭhitaŋ ottappaŋ. Ayam ettha sankhepo, vitthāro pana *Visuddhi-Magge*[2] vutto va. *Vijjā gatassā* ti, vijjāya upagatassa samannāgatassa. *Viddasuno* ti, viduno, paṇḍitassa. *Sammādiṭṭhī* ti, yāthāva-diṭṭhi niyyānika-diṭṭhi. Sammā-kammantâdīsu pi es' eva nayo. Iti kusala-dhamma-samāpattiyā imāni aṭṭh' angāni honti. Tāni lokiya-magga-kkhaṇe na ekato sabbāni labbhanti, lokuttara-magga-kkhaṇe labbhanti. Tāni ca kho paṭhama-jjhānika-magge dutiya-jjhānikâdīsu pana sammā-sankappa-vajjāni satt' eva honti. Tattha yo evaŋ vadeyya 'Yasmā *Majjhima-Nikāyamhi Mahāsaḷāyatana-sutte* "Yā yathābhūtassa diṭṭhi, sā'ssa sammā-diṭṭhi; yo yathābhūtassa samādhi, . . . yo yathābhūtassa vāyāmo . . . yo yathābhūtassa sati . . . yo yathābhūtassa samādhi, svāssa hoti sammā-samādhi. Pubbe va kho pan' assa kāya-kammaŋ vacī-kammaŋ ājīvo suparisuddho hotī," ti (M. iii, 289),[3] tasmā pañc' angiko pi lokuttara-maggo hotī' ti, so vattabbo 'tasmiŋ yeva sutte "ev' ass' āyaŋ ariy' aṭṭhangiko maggo bhāvanā-pāripūriŋ gacchatī" ti (M. iii, 290); idaŋ kasmā na passasī ?' ti. Yam pan' etaŋ 'pubbe va kho pan' assā' ti vuttaŋ, taŋ pabbajita-divasato paṭṭhāya parisuddha-bhāva-dassan' atthaŋ. Pabbajita-divasato paṭṭhāya hi parisuddhāni kāya-kammâdīni lokuttara-magga-kkhaṇe ati-parisuddhāni hontī ti, ayam attho dīpito.

Yam pi *Abhidhamme* vuttaŋ 'tasmiŋ (kho pana) samaye pañc' angiko maggo hotī' ti (Dhs. § 89; Vibh. 110, 237), taŋ ekaŋ kicc' antaraŋ dassetuŋ vuttaŋ. Yasmiŋ hi kāle micchā-kammantaŋ pahāya sammā-kammantaŋ pūreti, tasmiŋ kāle micchā-vācā vā micchâjīvo vā na hoti; diṭṭhi-sankappo-

[1] *All* -katā. *Cf.* Vibh. 328. [2] VM. ii, 464.

[3] *Cf.* VibhA. 319; VM. i, 11.

vāyāmo-sati-samādhi ti imesu yeva pañcasu kārak' angesu sammā-kammanto pūrati.[1] Virati-vasena hi sammā-kammanto pūrati nama.[2] Sammā-vācā sammā-ājīvesu pi es' eva nayo. Iti imaŋ kicc' antaraŋ dassetuŋ evaŋ vuttaŋ. Lokiya-magga-kkhaṇe pañc' eva honti. Virati pana aniyatā; tasmā cha-angiko ti avatvā pañc' angiko tveva vuttaŋ. 'Yā kho, bhikkhave, ariya-cittassa anāsava-cittassa ariya-maggassa samangino ariya-maggaŋ bhāvayato tīhi pi kāya-duccaritehi arati virati paṭivirati veramanī,[3] ayaŋ, bhikkhave, sammā-kammanto ariyo anāsavo lokuttaro magg' anto' ti (M. iii, 74). Evaŋ pana *Mahācattāḷīsa*[4]*-suttâ*dīsu anekesu suttesu sammā-kammantâdīnañ ca lokuttara-maggo hotī ti veditabbo.

Imasmiŋ sutte aṭṭh' angiko maggo lokiya-lokuttara-missako va kathito.

2.

Dutiyaŋ *Kosala-saŋyutte*[5] vuttam eva.

3.

Tatiye: *sakalam idaŋ, bhante* ti, Ānanda-tthero sāvaka-pāramī-ñāṇassa matthakaŋ apattatāya sakalam pi magga-brahmacariyaŋ kalyāṇa-mitta-sannissayena labbhatī ti na aññāsi. Dhamma-senāpati pana sāvaka-pāramī-ñāṇassa matthake ṭhitattā aññāsi. Tasmā evam āha. Ten' ev' assa Bhagavā *sādhu sādhū* ti sādhu-kāram adāsi.

4.

Catutthe: *sabba-setena vaḷabhi-rathenā* ti,[6] sakala-setena catūhi vaḷavāhi yutta-rathena. So kira sabbo[7] sacakka-pañjara-kubbaro rajata-parikkhato[8] ahosi, ratho ca nām' esa duvidho hoti, yodha-ratho alankāra-ratho ti. Tattha yodha-ratho caturassa-saṇṭhāno hoti, nâtimahā, dvinnaŋ tiṇṇaŋ vā

---

[1] *Cf.* VibhA. 320; A, G, B_1 pūreti. [2] C_1 *omits sentence.*

[3] *All add* akiriyā akaraṇaŋ (*not in the original or in* VibhA.).

[4] M. iii, 71. [5] S. i, 87.

[6] M. i, 175; MA. ii, 194 (*much briefer and simpler*). *Text*, B_1 vaḷavābhi.

[7] *So* MA, B_1, C_1; *but* A, G. ratho. [8] B_1, C_1 parikkhitto.

janānaŋ gahaṇa-samattho. Alankāra-ratho mahā hoti, dīghato dīgho puthulato puthulo. Tattha chatta-gāhako cāmaragāhako[1] vāla-vījanī-gāhako, tāla-vaṇṭa-gāhako ti. Evaŋ aṭṭha vā dasa vā sukhen' eva ṭhātuŋ nisīdituŋ vā nipajjituŋ vā sakkonti. Ayam pi alankāro-ratho yeva. *Setā sudam assā* ti, tāva vaḷavā pakatiyā seta-vaṇṇā va. *Setâlankārā* ti, pasādhanaŋ tāsaŋ rajata-mayaŋ ahosi. *Seto ratho* ti, ratho pi vutta-nayena rajata-parikkhittattā tattha tattha danta-kamma-khacitattā ca seto va. *Seta-parivāro* ti, yathā aññe rathā sīha-camma-parivārâpi honti vyaggha-camma-parivārâpi paṇḍu-kambala-parivārâpi honti, na evaŋ esa pana. Ghana-dukulena parivārito ahosi. *Setā rasmiyo* ti, rasmiyo pi rajata-panāḷi-parikkhittā. *Setā patoda-laṭṭhī* ti, patoda-laṭṭhī pi rajata-parikkhittā. *Setaŋ chattan* ti, ratha-majjhe ussāpita-chattam pi setam eva ahosi. *Setaŋ uṇhīsan* ti, aṭṭh' angula-vitthāro rajata-mayo uṇhīsa-paṭṭo seto. *Setāni vatthāni* ti, vatthāni pi setāni, phena-puñja-vaṇṇāni. Tesu nivāsanaŋ pañca-sat' agghanakaŋ, uttarâsango sahass' agghanako. *Setā upāhanā* ti, upāhanā nāma maggâruḷhassa vā honti aṭaviŋ vā pavisantassa; ayaŋ pana rathaŋ abhiruḷho, ten' assa tad-anucchaviko rajata-ppaṭiseviko pādâlankāro nāma esa evaŋ vutto ti veditabbo. *Setāya sudaŋ vāḷavījaniyā* ti, phalika-maya-daṇḍāya seta-cāmara-vāla-vījaniyā. Na kevalañ ca ettakam eva setaŋ ahosi. So pana brāhmaṇo seta-vilepanaŋ vilimpi, seta-mālaŋ pilandhi, dasasu angulīsu anguli-muddikā kaṇṇesu kuṇḍalānī ti evamādi-alankāro pi 'ssa rajata-mayo va ahosi. Parivāra-brāhmaṇā pi 'ssa dasa-sahassa-mattā tath' eva seta-vattha-vilepana-mālâlankārā ahesuŋ. Yaŋ pan' etaŋ *Sāvatthiyā niyyāyantan* ti vuttaŋ tatrâyaŋ niyyāna-vibhāvanā:—

So kira channaŋ channaŋ māsānaŋ eka-vāraŋ nagaraŋ padakkhiṇaŋ karoti. Ito ettakehi divasehi nagaraŋ padakkhiṇaŋ karissatī ti puretaram eva ghosanā kayirati. Taŋ sutvā ye nagarato na pakkantā te na pakkamanti[2]; ye pi pakkantā te pi puññavato siri-sampattiŋ passissāmā ti āgacchanti. Yaŋ divasaŋ brāhmaṇo nagaraŋ anuvicarati,

---

[1] MA, B_1, C_1 *omit.* [2] B_1 upasankamanti.

tadā pāto va nagara-vīthiyo sammajjitvā, vālikaŋ okiritvā, lāja-pañcamehi pupphehi vippakiritvā, puṇṇa-ghaṭe ṭhapetvā, kadaliyo ca dhaje ca ussāpetvā, sakala-nagaraŋ dhūpita-vāsitaŋ karonti.

Brāhmaṇo pāto va sīsaŋ nahāyitvā, pure-bhattaŋ bhuñjitvā, vutta-nayen' eva seta-vatthâdīhi attānaŋ alankaritvā, pāsādā oruyha, rathaŋ abhiruhati. Atha naŋ te brāhmaṇā sabba-seta-vattha-vilepana-mālâlankārā seta-cchattāni gahetvā parivārenti. Tato mahājanassa sannipātan' atthaŋ paṭhamaŋ yeva taruṇa-dārakānaŋ phalâphalāni[1] vikiranti, tad-anantaraŋ māsaka-rūpiyâdīni,[2] tad-anantaraŋ kahāpaṇe vikiranti. Mahājano sannipatati. Ukkuṭṭhiyo c' eva cel' ukkhepā ca vattanti. Atha brāhmaṇo mangalika-sovatthikâdīsu mangalāni c' eva sovatthiyo ca karontesu mahā-sampattiyā nagaraŋ anuvicarati. Puññavantā manussā eka-bhūmakâdi-pāsāde āruyha suka-patta[3]-sadisāni vātapānaka-vāṭāni vivaritvā olokenti. Brāhmaṇo pi attano yasa-siri-sampattiyā nagaraŋ ajjhottharanto viya dakkhiṇa-dvārâbhimukho hoti. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Tam enaŋ jano disvā ti, mahājano taŋ rathaŋ disvā. *Brahman* ti, seṭṭhâdhivacanam etaŋ. *Seṭṭhaŋ vata bho yānan* ti, seṭṭha-yāna-sadisaŋ vata bho yānan ti, ayam ettha attho. *Imass' eva kho etan* ti, Ānanda, manussā nāma vaṇṇa-bhāṇaka-ṭṭhānaŋ patvā[4] attano vādakānaŋ[5] vaṇṇa-gītaŋ gāyāpenti 'abhirūpo, dassanīyo, mahaddhano, mahābhogo' ti. Na ca tena vaṇṇa-bhaṇana-mattena abhirūpo hoti mahaddhano vā. Evam eva mahājano brāhmaṇassa rathaŋ disvā 'Brahmaŋ vata bho yānan' ti kiñcâpi evaŋ vaṇṇaŋ bhaṇati na pan' etaŋ yānaŋ vaṇṇa-bhaṇana-matten' eva Brahma-yānaŋ nāma hoti. Lāmakaŋ hi etaŋ chavaŋ: param' aṭṭhena pana abhirūpo hoti mahaddhano vā.[6]

Imass' eva kho etaŋ, Ānanda, ariyassa aṭṭh' angikassa mag-

---

[1] B_1 mālāmūlāni.

[2] MA. māsakāni; C. m. rūpiyâdīni; *cf.* JA. v, 135.

[3] A. suka-pakkha; G. sukkha-pakkha.

[4] *I follow* C_1 *here*; A, G. vaṇṇa-bhaṇakānaŋ patvā; B_1 v-b. dhanaŋ datvā.

[5] B_1 dārikānaŋ; C_1 dāyakānaŋ.

[6] B_1, C_1 *omit last four words.*

gassa adhivacanaŋ Brahma-yānan ti, ayaŋ hi sabba-dosa-vigamena seṭṭho: iminā ca ariyā nibbānaŋ yantī ti, *Brahma-yānaŋ iti pi*; brahma-bhūtattā yānattā ca dhamma-yānaŋ iti pi; anuttarattā kilesa-sangāmassa ca vijitattā *anuttaro sangāma-vijayo iti pi* vattuŋ vaṭṭati. Idāni 'ssa niddosa-bhāvañ c' eva sangāma-vijaya-bhāvañ ca dassento *rāga-vinaya-pariyosānā* ti ādim āha. Tattha rāgaŋ vinayamānā pariyosāpeti, pariyosānaŋ gacchati nippajjatī ti rāga-vinaya-pariyosānā. Esa nayo sabbattha.

Yassa saddhā ca paññā cā ti, yassa ariya-magga-ñāṇassa[1] saddhânusāri-vasena saddhā, dhammânusāri-vasena paññā ti, ime dve dhammā *sadā*[2] *dhuraŋ yuttā*, tatra-majjhattatā yuge yuttā ti attho. *Hirī īsā* ti, attanā saddhiŋ ajjhattena[3] bahiddhā samuṭṭhānena ottappena saddhiŋ ajjhatta-samuṭṭhānā hirī, yassa magga-rathassa īsā. *Mano yottan* ti, vipassanā-cittañ ca magga-cittañ ca yottaŋ.[4] Yathā rathassa vākâdi-mayaŋ yottaŋ goṇe ekâbaddhe karoti eka-sangahite, evaŋ magga-rathassa lokiya-vipassanā-cittaŋ atireka-paṇṇāsa-lokuttara-vipassanā-cittaŋ atireka-saṭṭhi-kusala-dhamme ekâbaddhe eka-sangahe karoti. Tena vuttaŋ 'mano yottan' ti.

Sati ārakkha-sārathī ti, magga-sampayuttā sati ārakkha-sārathī. Yathā hi rathassa ārakkho sārathī nāma hoti, yo dhura-gāhe[5] yojeti, akkhaŋ abbhañjati, rathaŋ peseti, ratha-yuttake nibbisevane karoti, evaŋ magga-rathassa sati-ārakkha-paccuppaṭṭhānaŋ karonto sesa-kusalâkusalānaŋ dhammānaŋ gatiyo samannesatī ti.[6]

Ratho ti, ariya-aṭṭh' angika-magga-ratho. *Sīla-parikkhāro* ti, catu-pārisuddhi-sīlâlankāro. *Jhān' akkho* ti, vipassanā-sampayuttānaŋ pañcannaŋ jhānānaŋ[7] avasesa-jjhāna-maya-akkho. *Cakka-viriyo* ti, viriya-cakko: kāyika-cetasika-sankhā-

---

[1] C_1 -yānassa. [2] C_1 saddhā.

[3] A, G. *omit*; B_1 adhiviṭṭhena(?); C_1 anuyuttena.

[4] A, G. *only* v-cittassa yottaŋ.

[5] B_1 yoggiyo dhuraŋ vāheti yojeti.

[6] B_1, C_1 sati. Ayaŋ hi ārakkha-p-nañ c' eva kus . . . samannesatī ti vuttā.

[7] B_1 jhānangānaŋ; C_1 jhānangānaŋ vasena jhāna-maya.

tāni dve viriyāni assa cakkānī ti attho. *Upekkhā dhura-samādhī* ti, dhurassa samādhi; unnat' ākārassa[1] abhāvena dvinnam pi yuga-ppadesānaŋ samatā ti attho. Ayaŋ hi tatramajjhatt' upekkhā citt' uppādassa līn' uddhacca-bhāvaŋ haritvā payoga-majjhatte cittaŋ ṭhapeti, tasmā imassa maggarathassa dhura-samādhī ti vuttā. *Anicchā parivāraṇan* ti, bāhiraka-rathassa sīha-cammâdīni viya imassâpi ariya-magga-rathassa alobha-sankhātā anicchā parivāraṇaŋ nāma.

Abyāpādo ti, mettā ca mettā-pubba-bhāgo ca. *Avihiŋsā* ti, karuṇā ca karuṇā-pubba-bhāgo ca. *Viveko* ti, kāya-vivekâdi-viveko.[2] *Yassa āvudhan* ti, yassa ariya-maggarathe ṭhitassa kula-puttassa evaŋ pañca-vidhaŋ āvudhaŋ. Yathā hi rathe ṭhito pañcahi āvudhehi sapatte vijjhati, evaŋ yogâvacaro pi imasmiŋ lokiya-lokuttara-magga-rathe ṭhito mettāya dosaŋ vijjhati, karuṇāya vihiŋsaŋ, kāya-vivekena gaṇa-sangaṇikaŋ, citta-vivekena kilesa-sangaṇikaŋ, upadhivivekena sabbakusalaŋ vijjhati. Ten' ass' etaŋ pañcavidhaŋ āvudhan ti vuttaŋ.

Titikkhā ti, duruttānaŋ durāgatānaŋ vacana-pathānaŋ adhivāsana-kkhanti. *Camma-sannāho*[3] ti, sannaddha-cammo. Yathā hi rathe ṭhito rathiko paṭimukka-cammo āgatâgate sare khamati, na naŋ te vijjhanti, evaŋ adhivāsanakkhanti-samannāgato bhikkhu āgatâgate vacana-pathe khamati, na naŋ te vijjhanti. Tasmā titikkhā camma-sannāho ti vuttā. *Yoga-kkhemāya vattatī* ti, catūhi yogehi khemāya nibbānāya vattati, nibbānâbhimukho gacchati yeva, na tiṭṭhati na bhajatī ti attho.

Etad attaniyaŋ bhūtan ti, etaŋ magga-yānaŋ attano purisâkāraŋ nissāya laddhattā attani sambhūtaŋ nāma hoti. *Brahma-yānaŋ anuttaran* ti, asadisaŋ seṭṭha-yānaŋ. *Niyyanti dhīrā lokamhā* ti, yesaŋ etaŋ yānaŋ atthi te dhīrā paṇḍita-purisā lokamhā niyyanti, gacchanti. *Aññadatthū* ti, ekaŋsena. *Jayaŋ jayantī* ti, rāgâdayo sapatte jinantā jinanti.

---

[1] B_1 uppajjanatonatākārassa; C_1 unnatunnatâk.
[2] C_1 tividho.
[3] *Text* dhamma; A, C_1 vamma.

5, 6.

Pañcame: *ayam evā* ti, eva-saddo niyam' attho, tena aññaŋ maggaŋ paṭikkhipati. Imasmiŋ sutte vaṭṭa-dukkhañ c' eva missaka-maggo ca kathito. Chaṭṭhaŋ uttānam eva.

7.

Sattame: *nibbāna-dhātuyā kho etaŋ, bhikkhave, adhivacanan* ti, asankhatāya amatāya nibbāna-dhātuyā etaŋ adhivacanaŋ. *Āsavānaŋ khayo tena vuccatī* ti, api ca tena rāgâdi-vinayena āsavānaŋ khayo ti vuccati. Āsava-kkhayo nāma arahattaŋ. Arahattassâpi etaŋ rāga-vinayo ti ādi nāmam evā ti dīpeti. *Etad avocā* ti, Satthārā nibbāna-dhātu ti vadantena amataŋ nibbānaŋ kathitaŋ. Maggo pan' assa na kathito. Taŋ kathāpessāmī ti anusandhi-kusalatāya pucchanto etaŋ avoca.

8.

Aṭṭhame[1]: *katamā ca, bhikkhave, sammā-diṭṭhī* ti, etena pariyāyena aṭṭh' angika-maggaŋ vibhajitvā puna aparena pariyāyena vibhajitu-kāmo imaŋ desanaŋ ārabhi. Tattha:—*Dukkhe ñāṇan* ti, savaṇa-sammasana-paṭivedha-ppaccavekkhaṇā-vasena catūh' ākārehi uppannaŋ ñāṇaŋ. Samudaye pi es' eva nayo. Sesesu pana dvīsu sammasanassa abhāvā tividham eva vaṭṭati. Evam etaŋ dukkhe ñāṇan ti ādinā catusacca-kammaṭṭhānaŋ[2] dassitaŋ.

Tattha[3] purimāni dve saccāni vaṭṭaŋ,[4] pacchimāni vivaṭṭaŋ. Tesu bhikkhuno vaṭṭe kammaṭṭhānâbhiniveso hoti, vivaṭṭe n' atthi abhiniveso. Purimāni hi dve saccāni 'pañcakkhandhā dukkhaŋ taṇhā-samudayo' ti evaŋ sankhepen' eva ca 'Katame[5] pañca-kkhandhā?' ti, 'rūpa-kkhandho' ti ādīnā nayena vitthārena ca ācariya-santike uggaṇhitvā vācāya punappunaŋ parivattento yogâvacaro kammaŋ karoti.

Itaresu pana dvīsu saccesu 'nirodha-saccaŋ iṭṭhaŋ kantaŋ manāpan' ti, 'magga-saccaŋ iṭṭhaŋ kantaŋ manāpan' ti evaŋ savaṇen' eva kammaŋ karoti. So evaŋ karonto cattāri saccāni eka-paṭivedhena paṭivijjhati, ekâbhisamayena abhisa-

---

[1] *Cf.* Vibh. 104 ff.; VibhA. 114 ff. [2] A, G. vavatthānaŋ.
[3] VibhA. 116. [4] A, G. vaddhaŋ. [5] A, G. katā.

meti, dukkhaŋ pariññā-paṭivedhena paṭivijjhati. Samudayaŋ pahāna-paṭivedhena, nirodhaŋ sacca-kiriya-paṭivedhena, maggaŋ bhāvanā-paṭivedhena paṭivijjhati. Dukkhaŋ pariññâbhisamayena . . . *pe* . . . maggaŋ bhāvanâbhisamayena abhisameti. Evam assa pubba-bhāge dvīsu saccesu uggaha-paripucchā-savaṇa-dhāraṇa-sammasana-paṭivedho hoti. Dvīsu savaṇa-paṭivedho yeva.

Apara-bhāge tīsu kiccato paṭivedho hoti. Nirodho ārammaṇa-paṭivedho.

Tattha sabbam pi paṭivedha-ñāṇaŋ lokuttaraŋ. Savaṇa-dhāraṇa-sammasana-ñāṇaŋ lokiyaŋ kāmâvacaraŋ.[1] Paccavekkhaṇā anuppatta-paccayaŋ hoti.[2] Imassa bhikkhuno pubbe pariggahato 'dukkhaŋ parijānāmi, samudayaŋ pajahāmi, nirodhaŋ sacchikaromi, maggaŋ bhāvemī' ti abhogasamannāhāra-manasikāra-paccavekkhaṇā n' atthi. Pariggahato paṭṭhāya hoti. Aparabhāge[3] pana dukkhaŋ pariññātam eva hoti . . . *pe* . . . maggo bhāvito va hoti.

Tattha[4] dve saccāni duddasattā gambhīrāni, dve gambhīrattā duddasāni. Dukkha-saccaŋ hi uppattito pākaṭaŋ, khāṇu-kaṇṭaka-ppahārâdīsu 'aho dukkhan' ti vattabbatam pi āpajjati. Samudayam pi khāditu-kāmatā-bhuñjitu-kāmatâdi-vasena uppattito pākaṭaŋ. Lakkhaṇa-ppaṭivedhato pana ubhayam pi gambhīraŋ. Iti tāni duddasattā gambhīrāni. Itaresaŋ pana dvinnaŋ dassan' atthāya payogo bhav' aggagahaṇ' atthaŋ hattha-ppasāraṇaŋ viya, avīci-phusan' atthaŋ pāda-ppasāraṇaŋ viya, satadhā bhinnassa vāḷassa koṭiyā koṭiŋ paṭipātanaŋ[5] viya ca hoti. Iti tāni duddasattā gambhīrāni. Evaŋ duddasattā gambhīresu gambhīrattā ca duddasesu catusu saccesu uggahâdi-vasena (pubba-bhāga-ñāṇuppattiŋ sandhāya)[6] idaŋ *dukkhe ñāṇan* ti ādi vuttaŋ. Paṭivedha-kkhaṇe pana ekam eva ñāṇaŋ hoti.

Nekkhamma-sankappâdīsu kāma-paccanīk' aṭṭhena kāmato nissaṭa[7]-bhāvena vā kāmaŋ sammasantassa uppanno ti vā, kāma-pada-ghātaŋ[8] kāma-vūpasamaŋ karonto uppanno ti

---

[1] *So* VibhA. 116, *not in our Comy.* [2] C_1 *rewrites the passage.*
[3] *So* VibhA., C_1; A, G, B. abhāve. [4] VibhA. 117.
[5] A, G, B_1 VibhA. -pādanaŋ. [6] *So* VibhA.
[7] A, G. nirata-. [8] A, G. paṭighātaŋ; C_1 *omits phrase.*

vā, kāme cintente[1] uppanno ti vā, nekkhamma-sankappo. Sesa-dvaye pi es' eva nayo. Sabbe pi te nekkhamma-sankappâdayo kāma-byāpāda-vihiŋsa-viramaṇa-paññānaŋ[2] nānattā pubba-bhāge nānā. Magga-kkhaṇe pana imesu tīsu ṭhānesu uppannassa akusala-sankappassa pada-cchedato anuppatti-sādhana-vasena magg' angaŋ pūrayamāno eko va kusala-sankappo uppajjati. Ayaŋ sammā-sankappo nāma.

Musāvādā-veramaṇī-ādayo pi musā-vādâdīhi viramaṇa-paññānaŋ nānattā pubba-bhāge-nānā, magga-kkhaṇe pana imesu catusu ṭhānesu uppannāya akusala-dussīlya-cetanāya pada-cchedato anuppatti-sādhana-vasena magg' angaŋ purayamānā ekā va akusala-veramaṇī uppajjati. Ayaŋ sammā-vācā nāma.

Pāṇâtipātā-veramaṇī ādayo pi pāṇâtipātâdīhi viramaṇa-paññānaŋ nānattā pubba-bhāge nānā, magga-kkhaṇe pana imesu tīsu ṭhānesu uppannāya akusala-dussīlya-cetanāya akiriyato pada-cchedato anuppatti-sadhana-vasena magg' angaŋ purayamānā ekā va kusala-veramaṇī uppajjati. Ayaŋ sammā-kammanto nāma.

Micchā-ājīvan[3] ti, khādanīya-bhojanīyâdīnaŋ atthāya pavattitaŋ kāya-vacī-duccaritaŋ. *Pahāyā* ti, vajjetvā. *Sammā-ājīvenā* ti, Buddha-pasatthena ājīvena. *Jīvitaŋ kappetī* ti, jīvitaŋ pavatteti. Sammā-ājīvo pi kuhanâdīhi viramana-paññānaŋ nānattā pubba-bhāge nānā, magga-kkhaṇe pana imesu yeva sattasu ṭhānesu uppannāya micchâjīva-dussīlya-cetanāya pada-cchedato anuppatti-sādhana-vasena magg' angaŋ purayamānā ekā va kusala-veramaṇī uppajjati. Ayaŋ sammā-ājīvo nāma.

Anuppannānan ti, ekasmiŋ bhave tathārūpe vā ārammaṇe attano na uppannānaŋ. Parassa pana uppajjamāne disvā 'aho vata me evarūpa-pāpaka dhammā na uppajjeyyun' ti evaŋ *anuppannānaŋ pāpakānaŋ akusalānaŋ dhammānaŋ anuppādāya chandan* ti,[4] tesaŋ akusalānaŋ anuppādaka-paṭipatti-sādhanaŋ viriya-chandaŋ *janeti*. *Vāyamatī* ti, vāyāmaŋ karoti. *Viriyaŋ ārabhatī* ti, viriyaŋ pavatteti. *Cittaŋ paggaṇhātī* ti, viriyena citta-paggahitaŋ karoti. *Padahatī* ti kāmaŋ taco ca nahāru ca aṭṭhi ca avasissatū ti padhānaŋ

---

[1] B_1 kāma-vivittante; C_1 k. vitakke. [2] C_1 saññānaŋ.
[3] VibhA. 119. [4] *Cf.* VibhA. 289.

pavatteti. *Uppannānan* ti, samudācāra-vasena attano uppanna-pubbānaŋ: idāni tādise na uppādessāmi ti tesaŋ pahānāya chandaŋ janeti. *Anuppannānaŋ kusalānan* ti, appaṭiladdhānaŋ paṭhama-jjhānâdīnaŋ. *Uppannānan* ti, tesaŋ yeva paṭiladdhānaŋ. *Ṭhitiyā* ti, punappunaŋ sambandha-vasena[1] ṭhit' atthaŋ. *Asammosāyā* ti, avinās' atthaŋ. *Bhiyyobhāvāyā* ti, upari-bhāvāya. *Vepullāyā* ti, vipulabhāvāya. (*Bhāvanāyā* ti, vaḍḍhiyā.)[2] *Pāripūriyā* ti, bhāvanāya paripūraṇ' atthaŋ. Ayam pi sammā-vāyāmo. Anuppannānaŋ akusalānaŋ anuppādāya[3] citta-nānattā pubbabhāge nānā. Magga-kkhaṇe pana imesu yeva catusu ṭhānesu kicca-sādhana-vasena magg' angaŋ purayamānaŋ ekam eva kusala-viriyaŋ uppajjati. Ayaŋ sammā-vāyāmo nāma.

Sammā-sati pi kāyâdi-pariggāhaka-cittānaŋ nānattā pubbabhāge nānā. Magga-kkhaṇe pana catusu ṭhānesu kiccasādhana-vasena magg' angaŋ purayamānā ekā sati uppajjati. Ayaŋ sammā-sati nāma.

Jhānâdīsu pubba-bhāge pi magga-kkhaṇe pi nānā, pubbabhāge samāpatti-vasena nānā, magga-kkhaṇe nānā-maggavasena.[4] Ekassa hi paṭhama-maggo paṭhama-jjhāniko hoti. Dutiya-maggâdayo pi paṭhama-jjhānikā, dutiyâdīsu aññatara-jjhānikā vā. Ekassa paṭhama-maggo dutiyâdīnaŋ aññatara-jjhāniko hoti. Dutiyâdayo pi dutiyâdīnaŋ aññatarajjhānikā vā paṭhama-jjhānikā vā. Evaŋ cattāro pi maggā jhāna-vasena sadisā vā asadisā vā ekacca-sadisā vā honti. Ayaŋ pan' assa viseso pādaka-jjhāna-niyamena hoti. Pādaka-jjhāna-niyamena hi paṭhama-jjhāna-lābhino paṭhamajjhānā vuṭṭhāya vipassantassa uppanna-maggo paṭhamajjhāniko hoti. Magg' anga-bojjh' angāni pan' ettha paripuṇṇān' eva honti. Dutiya-jjhānato vuṭṭhāya vipassantassa uppanno dutiya-jjhāniko hoti. Magg' angāni pan' ettha satta honti. Tatiya-jjhānato vuṭṭhāya vipassantassa uppanno tatiya-jjhāniko hoti. Magg' angāni pan' ettha satta, bojjh' angāni cha honti.

Esa nayo catuttha-jjhānato paṭṭhāya[5] yāva n' eva-saññā-

---

[1] B_1, C_1 uppatti-pabhanda-. [2] *So* VibhA.; MSS. *omit.*
[3] A, G. anuppādanāya; B_1 anuppādanâdi; C_1 anuppannâdi.
[4] *Cf.* VibhA. 120. [5] A, G, C_1 vuṭṭhāya.

nâsaññâyatanā. Āruppe catukka-pañcaka-jjhānaŋ uppajjati. Tañ ca kho lokuttaraŋ, no lokiyan ti vuttaŋ. Ettha kathan ti? Etthâpi paṭhama-jjhānâdīsu yato vuṭṭhāya sotâpatti-maggaŋ paṭilabhitvā, arūpa-sampattiŋ bhāvetvā, so āruppe uppanno, taŋ-jhānikā v' assa tattha tayo maggā uppajjanti. Evaŋ pādaka-jjhānam eva niyameti.

Keci pana therā 'vipassanāya ārammaṇa-bhūtā khandhā niyamentī' ti (Asḷ. 230)[1] vadanti: keci 'puggal' ajjhāsayo niyametī' ti vadanti: keci 'vuṭṭhāna-gāminī vipassanā niyametī' ti vadanti. Tesaŋ vāda-vinicchayo *Visuddhi-Magge* (VM. ii, 666) vuṭṭhāna-gāmini-vipassanâdhikāre vutta-nayen' eva veditabbo.

Ayaŋ vuccati, bhikkhave, sammā-samādhī ti, ayaŋ pubba-bhāge lokiyo, aparabhāge lokuttaro sammā-samādhī ti vuccati.

9.

Navame: *micchā-paṇihitan* ti,[2] sūkaŋ nāma uddhaggaŋ katvā ṭhapitaŋ hatthaŋ vā pādaŋ vā chindati.[3] Tathā aṭṭhapitaŋ pana micchā paṇihitaŋ nāma. *Micchā paṇihitāya diṭṭhiyā* ti, micchā ṭhapitāya kammassaka[4]-paññāya. *Avijjaŋ chejjatī* ti,[5] catu-sacca-paṭicchādakaŋ avijjaŋ chindissati. *Vijjaŋ upādessatī* ti, arahatta-magga-vijjaŋ upādessati. *Micchā paṇihitattā, bhikkhave, diṭṭhiyā* ti, kammassaka-paññāya c' eva magga-bhāvanāya ca micchā ṭhapitattā appavattitattā ti attho. Imasmiŋ sutte kammassaka-ñāṇaŋ magga-nissitaŋ katvā missaka-maggo kathito.

10.

Dasame: *paribbājako* ti, channa-paribbājako. Sesam ettha uttānam evā ti.

---

[1] *Expos.* ii, 308.
[2] *Cf.* A. i, 8; AA. i, 55.
[3] *So* AA, A, G.; *but* B_1, C_1 bhindati, *with text*. *So below.*
[4] B_1, C_1 kammassakata.
[5] A, bhecchati; *text* bhindisati.

II. VIHĀRA-VAGGO.

1.

[*Text* v, 12.] Dutiya-vaggassa paṭhame: *icchāmâhaŋ, bhikkhave, aḍḍha-māsaŋ paṭisallīyitun* ti, ahaŋ, bhikkhave, ekaŋ aḍḍha-māsaŋ paṭisallīyituŋ ekako va hutvā viharituŋ icchamī ti attho. *Nâmhi kenaci upasankamitabbo aññatra ekena piṇḍapāta-nīhārakenā* ti, attano[1] payutta-vācaŋ akatvā mam' atthāya saddhesu kulesu paṭiyattaŋ piṇḍa-pātaŋ nīharitvā mayhaŋ upanāmeyya, taŋ piṇḍa-pāta-nīhārakaŋ ekaŋ bhikkhuŋ ṭhapetvā n' amhi aññena kenaci bhikkhunā vā gahaṭṭhena vā upasankamitabbo ti. Kasmā pana evam āhā ti? Tasmiŋ kira aḍḍha-māse vinetabbo satto nâhosī ti. Atha Satthā 'imaŋ aḍḍha-māsaŋ samāpatti-sukhena vītināmessāmi. Iti ayañ ca me sukha-vihāro bhavissati, anāgate ca pacchimā janatā, Satthâpi gaṇaŋ vihāya ekato vihāsi. Kimangaŋ pana mayan?' ti diṭṭhânugatiŋ āpajjissati. 'Tassa bhavissati dīgha-rattaŋ hitāya sukāyā' ti, iminā kāraṇena evam āha. Bhikkhu-sangho pi Satthu vacanaŋ sampaṭicchitvā ekaŋ bhikkhuŋ adāsi. So pāto va gandha-kuṭi-pariveṇa-sammajjana-mukhodaka-dantakaṭṭha-dānâdīni sabba-kiccāni tasmiŋ khaṇe katvā apagacchati.

Yena svāhan ti, yato ahaŋ. *Paṭhamâbhisambuddho* ti, abhisambuddho hutvā paṭhamaŋ yeva ekūna-paṇṇāsa-divas' abbhantare. *Viharāmī* ti, idaŋ atīt' aṭṭhe vattamāna-vacanaŋ. *Tassa padesena vihāsin* ti; tattha *padeso* nāma khandhappadeso āyatana-padeso dhātu-sacca-indriya-paccayâkāra-satipaṭṭhāna-jjhāna-nāma-dhamma-padeso[2] ti nānā-vidho. Taŋ sabbam pi sandhāya tassa padesena vihāsin ti āha. Bhagavā hi paṭhama-bodhiyaŋ ekūna-paṇṇāsa-divas' abbhantare, yathā nāma satta-ratano[3] rājā attano vibhāva-sāra-dassan' atthaŋ taŋ taŋ gabbhaŋ vivarāpetvā suvaṇṇa-rajata-muttā-maṇi-ādīni ratanāni paccavekkhanto vihareyya,[4] evam eva pañcakkhandhe nippadese katvā sammasanto paccavekkhanto

---

[1] B_1 yo attano: C_1 yo pi yuttaŋ. *Cf. infr. on text* 320.
[2] *So* Asḷ. 30; *but our Comy.* nāma-rūpa-.
[3] *So* A, G., *but* B_1, C_1 patta-rajjo. [4] A, G, B_1 vicareyya.

vihāsi. Imasmiŋ pana aḍḍha-māse tesaŋ khandhānaŋ padesaŋ vedanā-kkhandham eva paccavekkhanto vihāsi. me sattā evarūpaŋ nāma sukhaŋ paṭisaŋvedenti, evarūpaŋ dukkhan ti olokayato yāva bhav' aggā pavattā sukha-vedanā, yāva avīcito pavattā dukkha-vedanā sabbaŋ sabbâkārena upaṭṭhāsi. Atha naŋ *micchā-diṭṭhi-paccayâpi vedayitan* ti ādinā nayena parigganhanto vihāsi.

Tathā paṭhama-bodhiyaŋ dvādas' āyatanāni nippadesān' eva katvā vihāsi.[1] Imasmiŋ pana aḍḍha-māse tesaŋ āyatanānaŋ padesaŋ vedanā-vasena dhamm' āyatan' ekadesaŋ, dhātūnaŋ padesaŋ vedanā-vasena dhamma-dhātūnaŋ ekadesaŋ, saccānaŋ padesaŋ vedanā-kkhandha-vasen' eva dukkhasacc' ekadesaŋ, paccayānaŋ padesaŋ phassa-paccaya-vedanāvasena paccay' ekadesaŋ, jhānānaŋ padesaŋ vedanā-vasen' eva jhān' ang' ekadesaŋ, nāma-rūpa-ppadesaŋ vedanā-vasen' eva nām' ekadesaŋ[2] paccavekkhanto vihāsi. Paṭhama-bodhiyaŋ hi ekūna-paṇṇāsa-divas' abbhantare kusalâdi-dhamme nippadese katvā ananta-nayāni satta-ppakāraṇāni paccavekkhanto vihāsi. Imasmiŋ pana aḍḍha-māse sabba-dhammānaŋ padesaŋ vedanattikam eva paccavekkhanto vihāsi. Tasmiŋ tasmiŋ[3] ṭhāne sāḷsā ca vihāra-samāpatti vedanânubhāvena jātā. Idāni yenâkārena vihāsi taŋ dassento 'micchā-diṭṭhi-paccayâpī' ti ādim āha.

Tattha *micchā-diṭṭhi-paccayā* ti, diṭṭhi-sampayuttā vedanâpi vaṭṭati, diṭṭhiŋ upanissayaŋ katvā uppannā kusalâkusalavedanâpi vaṭṭati vipāka-vedanâpi. Tattha micchā-diṭṭhisampayuttā akusalā va hoti, diṭṭhiŋ pana upanissāya kusalâpi uppajjanti akusalâpi. Micchā-diṭṭhikā hi diṭṭhiŋ upanissāya pakkha-divasesu yāgu-bhattâdīni denti, addhagū[4]-ādīnaŋ vaṭṭaŋ paṭṭhāpenti, catu-mahāpathe sālaŋ karonti, pokkharaṇī khaṇāpenti, deva-kulâdīsu mālā-vacche[5] ropenti, nadī-viduggâdīsu setuŋ attharanti, visamaŋ samaŋ karonti. Iti tesaŋ kusalā vedanā uppajjati. Micchā-diṭṭhiŋ pana upanissāya sammā-diṭṭhike akkosanti, paribhāsanti, vadha-bandhanâdīni karonti, pāṇaŋ vadhitvā[6] devatānaŋ upahāraŋ upaha-

---

[1] *Cf.* Asl. 30.
[2] A, G, C_1 *omit.*
[3] C_1 tasmiŋ hi 'ssa ṭh.
[4] B_1 aḍḍhakuṭi (?).
[5] C_1 -gacchaŋ. *Cf.* SA. i, 348; VM. i, 172.
[6] C_1 māretvā.

ranti. Iti nesaŋ akusala-vedanā uppajjati, vipāka-vedanā pana bhav' antara-gatānaŋ yeva hoti.

Sammā-diṭṭhi-paccayā ti, etthâpi sammā-diṭṭhi-sampayuttā vedanâpi vaṭṭati. Sammā-diṭṭhiŋ upanissayaŋ katvā uppannā kusalâkusala-vedanâpi vipāka-vedanâpi. Tattha sammā-diṭṭhi-sampayuttā kusalā va hoti. Sammādiṭṭhiŋ pana upanissāya Buddha-pūjaŋ dīpa-mālaŋ[1] dhamma-savaṇaŋ appatiṭṭhite disa-bhāge cetiyaŋ patiṭṭhāpenti, evam ādīni puññāni karonti. Iti nesaŋ kusala-vedanā uppajjati. Sammādiṭṭhiŋ yeva upanissāya micchā-diṭṭhike akkosanti, paribhāsanti. Iti nesaŋ akusalā vedanā uppajjati. Vipāka-vedanā pana bhav' antara-gatānaŋ yeva hoti. *Micchā-sankappa-paccayā* ti ādīsu pi es' eva nayo.

Chanda-paccayā ti ādīsu pana chanda-paccayā aṭṭha lobha-sahagata-citta-sampayuttā vedanā veditabbā. Vitakka-paccayā paṭhama-jjhāna-vedanā[2] va saññā-paccayā ṭhapetvā paṭhama-jjhānaŋ sesā cha saññā samāpatti-vedanā.

Chando ca avūpasanto ti ādīsu, tiṇṇaŋ avūpasame aṭṭha lobha-sahagata-citta-sampayuttā vedanā hoti. Chanda-mattassa vūpasame paṭhama-jjhāna-vedanā va chanda-vitakkaŋ vūpasame dutiya-jjhānâdi-vedanā adhippetā. Tiṇṇam pi vūpasame n' eva-saññā-nâsaññâyatana-vedanā.

Appattassa pattiyā ti, arahatta-phalassa patt' atthāya. *Atthi vāyāman*[3] ti, atthi viriyaŋ. *Tasmim pi ṭhāne anuppatto* ti, tassa viriyârambhassa vasena, tassa arahatta-phalassa kāraṇe anuppatte. *Tappaccayā pi vedayitan* ti, arahattassa ṭhāna-ppaccayā vedayitaŋ. Etena catu-magga-sahajātā nibbattita-lokuttara-vedanā va gahitā.

2.

[*Text* v, **13.**] Dutiye: paṭisallāna-kāraṇaŋ vutta-nayena veditabbaŋ. *Micchā-diṭṭhi-vūpasama-paccayā* ti, micchā-diṭṭhi-vūpasamo nāma sammā-diṭṭhi, tasmā yaŋ sammā-diṭṭhi-paccayâpi vedayitaŋ vuttaŋ, tad eva micchā-diṭṭhi-vūpasama-

---

[1] A. dīpavāla. [2] C_1 -cetanā, *but see next* §.
[3] *Text*, B_1 āyāmaŋ.

paccayā veditabbaŋ. Imasmiŋ pana sutte vipāka-vedanaŋ atidūre maññamānā na gaṇhantī[1] ti vuttaŋ. Iminā nayena sabbattha attho veditabbo. Yassa yassa hi vūpasama-paccayā ti vuccati, tassa tassa paṭipakkha-dhamma-paccayā va tan ti[2] vedayitaŋ adhippetaŋ. *Chanda-vūpasama-paccayā* ti ādīsu pana chanda-vūpasama-paccayā tāva paṭhama-jjhāna-vedanā veditabbā. Vitakka-vūpasama-ppaccayā dutiya-jjhāna-vedanā. Saññā-vūpasama-ppaccayā n' eva-saññā-nâsaññâyatana-vedanā. *Chando ca vūpasanto* ti ādīsu vutt' atthān' eva.

3.

Tatiye: *sekkho* ti, sikkhana-sīlo. Kiŋ sikkhatī ti? Tisso sikkhā. *Sekhāyā* ti, tīhi phalehi catuhi maggehi saddhiŋ uppannāya. Sâpi hi aniṭṭhita-kiccattā attano kiccaŋ sikkhate[3] vā ti sekhā.

4–7.

Catuttha-pañcama-chaṭṭha-sattamāni uttān' atthān' eva.

8.

Aṭṭhame: *ummaggo*[4] ti, pañhā[5]-ummaggo pañhā-vīmaŋsanaŋ pañhā-gavesanan ti attho. *Evaŋ hi tvaŋ,*[6] *āvuso* ti, idaŋ tassa pucchā-patiṭṭhāpan' atthāy' āha.

9, 10.

Navama-dasamāni uttān' atthān' evā ti.

III. MICCHATTA-VAGGA.

[*Text* v, **17**.] Tatiya-vaggassa paṭhame: *micchattan* ti, micchā-sabhāvaŋ. *Sammattan* ti, sammā-sabhāvaŋ.

[**19**] *Micchā-paṭipattâdhikaraṇa-hetū* ti, micchā-paṭipatti-karaṇa-hetu. Yasmā micchā-pattiŋ karoti, tasmā ti attho.

---

[1] *So* C_1; *but* A, G. atidūre mānā na gaṇhātī hi; B_1 maññamānā na gaṇhātī ti.

[2] C_1 tantaŋ.

[3] A, G. sikkhake.

[4] B_1 ummango.

[5] A, G, B_1 paññā *evidently wrong*; *see J.R.A.S.* July, 1931, p. 576, *E. H. Johnston, and below on* v. 170.

[6] A, G. ehi tvaŋ.

Nârādhako ti, na sampādako. *Ñāyaŋ dhamman* ti, ariya-magga-dhammaŋ. [20] *Micchā-ñāṇī* ti, micchā-ñāṇe micchā-paccavekkhanto. *Micchā-vimuttī* ti, ayāthāva-vimutti, aniyyānika-vimutti. Tatiyâdīsu aniyyānika-vimutti vuttā. Imesu catusu suttesu pi vaṭṭa-vivaṭṭaŋ kathitaŋ: pacchimesu pana dvīsu puggalo pucchito, dhammo vibhatto. Evaŋ dhammena puggalo dassito ti.

Suppavattiyo ti, suppavattaniyo. Yathā icchit' icchitaŋ disaŋ pavattento dhāvati, evaŋ pavattetuŋ sakkā hoti ti attho.

Sa-upanisaŋ sa-parikkhāran ti, sappaccayaŋ sapparivāraŋ. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

IV. PAṬIPATTI-VAGGA.

4.

[22] Catutthe: *micchā-paṭipattī* ti, ayāthāva-paṭipatti.

Micchā-paṭipannan ti, ayāthāva-paṭipannaŋ. Iti ekaŋ suttaŋ dhamma-vasena kathitaŋ, ekaŋ puggala-vasenâpi.

Aparā-pāran ti,[1] vaṭṭato nibbānaŋ. *Pāragāmino* ti, ettha ye pi pāraŋ gatā, ye pi gacchanti, ye pi gamissanti, sabbe pāra-gāmino tveva veditabbā. *Tīram ev' ānudhāvatī* ti, vaṭṭam eva anudhāvati, vaṭṭe vicarati. *Kaṇhan* ti, akusala-dhammaŋ. *Sukkan* ti,[2] kusala-dhammaŋ. *Okā anokan* ti, vaṭṭato nibbānaŋ. *Āgammā* ti, ārabbha, sandhāya, paṭicca. *Pariyodapeyyā* ti, parisuddhaŋ kareyya. *Citta-klesehī* ti,[3] cittaŋ kilissāpentehi nīvaraṇehi. *Sambodhiyangesū* ti, sattasu bojjhangesu.

[25] *Sāmaññatthan* ti, nibbānaŋ. Taŋ hi sāmaññena upagantabbato sāmaññattho ti vuccati.

Brahmaññan ti, seṭṭha-bhāvaŋ.

Brahmaññatthan ti, nibbānaŋ, brahmaññena upagantabbato. Yattha yattha pana heṭṭhā ca imesu ca tīsu suttesu rāga-kkhayo ti āgataŋ, tattha tattha arahattam pi vaṭṭati yevā ti vadanti.

---

[1] *So reading with text,* 254; *Comy.* apārâpāraŋ.

[2] *Text should so read*; C_1 *omits phrase.*

[3] *Text* citta-klesehi; A. citte kl.; B_1 cittaŋ kl.; G, C_1 citta-kelesehi.

(PEYYĀLĀ I–IV.)

[28] Aññatitthiya-peyyāle: *addhāna-pariññatthan* ti, saŋsār' addhānaŋ. Nibbānaŋ patvā pariññātaŋ nāma hoti, tasmā nibbānaŋ addhāna-pariññan ti vuccati: tad-atthan ti attho. [29] *Anupādā-parinibbān' atthan* ti, appaccaya-nibbān' atthaŋ. Iti imasmiŋ peyyāle vijjā-vimutti-phalena arahattaŋ kathitaŋ, ñāṇadassanena paccavekkhaṇaŋ sesehi nibbānan ti.

Suriya-peyyāle: aruṇaggaŋ viya kalyāṇa-mittatāya ṭhatvā nibbattito sa-vipassano ariya-maggo suriya-pātubhāvo viyā ti. Evaŋ sabbattha attho veditabbo.

[30] *Sīla-sampadā* ti, catu-pārisuddhi-sīlaŋ. *Chanda-sampadā* ti, kusala-kattu-kamyatā kusala-chando. *Atta-sampadā* ti, sampanna-cittatā. *Diṭṭhi-sampadā* ti, ñāṇa-sampatti. *Appamāda-sampadā* ti, kārāpaka[1]-appamāda-sampatti. *Yoniso manasikāra-sampadā* ti, upāya-manasikāra-sampatti. Puna kalyāṇa-mittatā ti ādīni sammā-diṭṭhi-ādīnaŋ aññena pi ākārena bhāva-dassan' atthaŋ vuttāni. Sabbān' eva c' etāni pāṭekka[2]-puggal' ajjhāsaya-vasena vuttāni. [32] Ekadhamma-peyyālo pi Gangā-peyyālo pi pāṭekka-puggal' ajjhāsaya-vasen' eva tathā vutte bujjhanakānaŋ ajjhāsaya-vasena kathito.

V. APPAMĀDA-VAGGA.

[42] Appamāda-peyyāle: *evam eva kho* ti, ettha yathā sabba-sattānaŋ Sammāsambuddho aggo, evaŋ sabbesaŋ kusala-dhammānaŋ kārāpaka-appamādo aggo ti daṭṭhabbo. Nanu c' esa lokiyo va, kusala-dhammā pana lokuttarâpi ayañ ca kāmâvacaro va. Kusala-dhammā pana catu-bhūmakā. Katham esa tesaŋ aggo ti? Paṭilābhak' aṭṭhena. Appamādena paṭilabbhanti, tasmā so tesaŋ aggo. Ten' etaŋ vuttaŋ 'sabbe te appamāda-mūlakā' ti ādi.

Jangamānan[3] ti, paṭhavī-tala-cārīnaŋ.[4] *Pāṇānan* ti, sapā-

---

[1] A, G. kāraṇo.

[2] MSS. pāṭiyekka. *Cf.* S. i, 36; SA. i, 155; A. v, 21.

[3] *So text,* MA. ii, 218, S. i, 86, AA. *on* A. v, 21 *and* C_1; *but* A, G, B_1 *and* A. v, 21 jangalānaŋ. Jangamati *is omitted by P. Dict., but see Childers.*

[4] B_1 vāsīnaŋ; C_1 vicarantānaŋ.

daka-pāṇānaŋ. *Padajātānī* ti, padāni. *Samodhānaŋ gacchantī* ti, odhānaŋ[1] upakkhepaŋ[2] gacchanti. *Aggam akkhāyatī* ti, seṭṭhaŋ akkhāyati. *Yadidaŋ mahantattā* ti, mahanta-bhāvena aggam akkhāyati; na guṇa-vasenā ti attho.

[44] *Vassikan* ti, sumanā-pupphaŋ.

Imaŋ kira suttaŋ sutvā Bhātiya-mahārājā vīmaŋsitukāmatāya ekasmiŋ gabbhe catu-jāti-gandhehi paribhaṇḍaŋ kāretvā, sugandha-pupphāni āharāpetvā, ekassa samuggassa majjhe sumanā-puppha-muṭṭhiŋ ṭhapetvā, sesāni tassa samantato muṭṭhiŋ katvā ṭhapetvā, dvāraŋ pidhāya bahi nikkhanto[3]; ath' assa muhuttaŋ vītināmetvā, dvāraŋ vivaritvā pavisantassa sabba-paṭhamaŋ sumanā-puppha-gandho ghāṇaŋ pahari. So mahātalasmiŋ yeva mahācetiyâbhimukho nipajjitvā *vassikaŋ tesaŋ aggan* ti kathentena 'sukathitaŋ Sammāsambuddhenā' ti cetiyaŋ vandi.

Kuḍḍarājāno[4] ti, khuddaka-rājāno; khuddaka[5]-rājāno ti pi pāṭho. [45] *Tantâvutānan* ti, tante āvutānaŋ. Tantaŋ āropetvā vāyitānan ti attho. Idañ ca paccatte sāmi-vacanaŋ. Yānikānici tantâvutāni vatthānī ti ayaŋ h' ettha attho. Atha vā tantâvutānaŋ vatthānaŋ yānikānici vatthānī ti evaŋ sâvasesa-pāṭha-nayena p' ettha daṭṭhabbo. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

VI. BALAKARAṆĪYA-VAGGA.

[*Text* v, 45.] Balakaraṇīya-vagge: *balakaraṇīyā* ti,[6] ūru-bala-bāhu-balena kattabbā, bādhana[7]-langhāpana-vahanâdayo kammantā. *Sīle patiṭṭhāyā* ti, catu-pārisuddhi-sīle ṭhatvā. *Aṭṭhangikaŋ maggan* ti, saha-vipassanā ariya-maggaŋ.

Bīja-gāma-bhūta-gāmā ti,[8] ettha pañca-vidhaŋ bījaŋ bīja-gāmo nāma. Tadeva paṇṇa[9]-sampannaŋ nīla-bhāvato paṭṭhāya bhūta-gāmo ti veditabbaŋ.

---

[1] ? odahanaŋ. [2] AA, MA. pakkh-. [3] C. -e.

[4] *Text* kuṭṭa. [5] C_1 kūṭa.

[6] *Cf.* M. i, 230; MA. ii, 275.

[7] *All differ here.* A, G. bādhana-langhana-tāpana-vasana; B_1 b. l. hāsana-vasana (?). C_1 dhāvana-l. tāpana-vahana.

[8] *Cf.* M. i, 180; MA. ii, 208; DA. i, 77; SA. i, 250.

[9] A, G. pana; B_1 palāsa.

[47] *Balaŋ gāhentī* ti, balaŋ gaṇhanti, gahita-balā thira-sarīrā honti. *Kussubbhe*[1] *otarantī* ti ādīsu ayam anupubbī-kathā:—

Nāginiyo kira utu-samaye patiṭṭhita-gabbhā cintenti: Sace mayaŋ idha vijāyissāma evaŋ no dārakā ūmi-vegañ ca supaṇ-ṇa[2]-vegañ ca sahituŋ na sakkhissantī ti, tā mahāsamudde nimujjitvā, samudda[3]-mukha-dvāraŋ patvā, pañca mahā-nadiyo pavisitvā, Himavantaŋ gacchanti. Tattha supaṇṇehi apakkhandanīyāsu suvaṇṇa-rajata-maṇi-guhāsu pavisamānā vijāyitvā, nāga-potake gopphaka-ppamāṇesu udakesu otā-retvā, udaka-taraṇaŋ sikkhāpenti.

Atha yadā sadārakā anukkamena Gangâdīnaŋ orima-tīrato paratīraŋ, paratīrato orima-tīran ti taraṇa-ppaṭitaraṇaŋ kātuŋ sakkonti, tadā 'idāni no dārakā ūmi-vegañ ca garuḷa-vegañ ca sahituŋ sakkhissantī' ti ñatvā attano ānubhāvena mahāmeghaŋ samuṭṭhāpetvā, sakala-Himavantaŋ[4] ekodakaŋ viya kurumānā devaŋ vassāpetvā, suvaṇṇa-rajata-mayā nāvā māpetvā, upari suvaṇṇa-tāraka-vicittaŋ samosarita-gandha-puppha-dāmaŋ cela-vitānaŋ bandhitvā, suḷabhi-candana[5]-puppha-gandhâdīni ādāya, tāhi nāvāhi pañca mahānadiyo ogāhitvā, anukkamena mahāsamuddaŋ pāpuṇanti. Tattha dasa-byāma-satasahassa-byāma-ppamāṇataŋ āpajjantā ma-hantattaŋ vepullattaŋ āpajjanti nāma.

Evam eva kho ti, ettha Himavanta-pabbato viya catu-pārisuddhi-sīlaŋ daṭṭhabbaŋ: nāga-potakā viya yogâvacaro; kussubbhâdayo viya ariya-maggo; mahāsamuddo viya nib-bānaŋ. Yathā nāga-potakā Himavante patiṭṭhāya kussub-bhâdīhī mahāsamuddaŋ patvā kāya-mahantattaŋ āpajjanti, evaŋ yogino sīlaŋ nissāya, sīle patiṭṭhāya, ariya-maggena nibbānaŋ patvā, arahatta-maggen' eva āgatesu abhiññā-dhammesu guṇa-sarīra-mahantataŋ pāpuṇantī ti.

[48] *Kumbho* ti, udaka-ghaṭo. *No paccāvamatī* ti, na paṭi-āvamati. Na anto pavesetī ti attho.

Puratthimā ti, puratthima-disato āgata-vātā. Pacchima-disâdīsu es' eva nayo. *Cattāro pi satipaṭṭhānā* ti, yath' eva hi

---

[1] B_1 kusumbhe. [2] B_1 subaṇṇa.
[3] B_1, C_1 sambijja. [4] B_1 Himagabbhaŋ.
[5] C_1 surābhatta (?). *Cf.* JA. i, 316.

etesaŋ puratthimâdi-bhedānaŋ vātānaŋ sannipāto ākāse ijjhati, evaŋ idhâpi cattāro satipaṭṭhānā ti ādinā nayena vuttā bodhi[1]-pakkhiya-dhammā saha-vipassanassa ariya-maggassa bhāvanāya ijjhanti. Ten' etaŋ vuttaŋ.

Gimhānaŋ pacchime māse ti, Āsāḷhī-māse. *Ūhatan* ti,[2] dvipada-catuppadānaŋ pada-ppahārena paṭhavī-tale uṭṭhahitvā uddhaŋ gataŋ vaṭṭi-vaṭṭi hutvā ākāse pakkhannaŋ.[3] *Rajo-jallan* ti, paŋsu-raja-jallaŋ.

Sāmuddikāya nāvāyā ti ādi heṭṭhā aniccakopame[4] vitthāritam eva.

[51] *Āgantukâgāran* ti, puññatthikehi nagara-majjhe kataŋ āgantuka-gharaŋ, yaṭtha rājā-rājamahāmaccehi pi sakkā honti nivāsaŋ upagantuŋ. *Abhiññā-pariññeyyā* ti, yath' eva hi tesaŋ puratthima-disâdīhi āgatānaŋ khattiyâdīnaŋ vāso āgantukâgāre ijjhati, evaŋ imesaŋ abhiññā-pariññeyyâdīnaŋ dhammānaŋ abhiññā-parijānanâdīhi sahavipassanassa ariya-maggassa bhāvanāya ijjhanti; ten' etaŋ vuttaŋ.

Nadī-suttaŋ heṭṭhā vutta-nayam evā ti.

VII. ESANĀ-VAGGA.

[*Text* v, **54.**] Esanā-vagge: *kāmesanā* ti, kāmānaŋ esanā gavesanā[5] patthanā. *Bhavesanā* ti, bhavānaŋ esanā. *Brahmacariyesanā* ti, micchādiṭṭhi-sankhātassa brahmacariyassa esanā.

[56] *Vidhā* ti, māna-koṭṭhāsā māna-ṭṭhapanā vā. *Seyyo' ham asmī ti vidhā ti,* aham asmi seyyo ti evaŋ māna-koṭṭhāso māna-ṭṭhapanā vā.

[57] *Nighā* ti, dukkhā. Vacan' attho pan' ettha yassa uppajjanti, taŋ purisaŋ nihananti ti, nighā. Sesam ettha uttānam evā ti.

---

[1] A, G. bodha.

[2] *So* A, G, B_1; *text* uggataŋ; C_1 upahataŋ.

[3] B_1 pakkhandaŋ; *the rest* -antaŋ.

[4] S. ii, 155 = A. iv, 127; SA. ii, 330 (*here it should be termed* saŋyojanakopame). A, G. anicca; C_1, B_1 vāṇija.

[5] C_1 *inserts* magganā.

VIII. OGHA-VAGGA.

Ogha-vagge: *kāmogho* ti, pañcasu kāma-guṇesu chanda-rāgo. *Bhavogho* ti, rūpa-bhava-chanda-rāgo. *Diṭṭhogho* ti, dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo. *Avijj' ogho* ti, catusu saccesu aññāṇaŋ. Kāma-yogâdīsu pi es' eva nayo. *Kāmûpādānan* ti, kāma-gahaṇaŋ. Diṭṭhûpādānâdīsu pi es' eva nayo. *Ganthā* ti, ganthanā ghaṭanā. *Kāyagantho*, ti, nāma-kāyassa gantho, ganthana-ghaṭana-kileso. *Idaŋ saccâbhiniveso* ti, anta-ggāhika-diṭṭhi-vasena uppanno 'idam eva saccan' ti evam abhiniveso. [60] *Kāmarāgânusayo* ti, thāma-gat' aṭṭhena[1] kāma-rāgo va anusayo, kāma-rāgânusayo. Sesu pi es' eva nayo. *Orambhāgiyānī* ti, heṭṭhā koṭṭhāsiyāni. *Saŋyojanānī* ti, bandhanāni. Uddhaŋ-bhāgiyānī ti, upari koṭṭhāsiyāni. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

M a g g a - s a ŋ y u t t a ŋ n i ṭ ṭ h i t a ŋ.

---

[1] A, G. kāmanaṭṭhena.

II.

BOJJHANGA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PABBATA-VAGGA.

1.

[*Text* v, 63.] Bojjhanga-saŋyuttassa paṭhame: *nāgā* ti, ime pi mahāsamudda-piṭṭhe ūmi-antara-vāsino va, na vimāṇa-ṭṭhaka-nāgā. Tesaŋ Himavantaŋ nissāya kāya-vaḍḍhanâdi sabbaŋ heṭṭhā vutta-nayena veditabbaŋ.[1]

Bojjhangā ti,[2] ettha bodhiyā bodhissa vā angāni bojjhangā ti vuttaŋ hoti. Yā hi ayaŋ dhamma-sāmaggī, yāya lokiya-lokuttara-magga-kkhaṇe uppajjamānāya līnuddhacca-patiṭ-ṭhānâyūhana-kāma-sukhatta-kilamathânuyoga-uccheda-sas-satâbhinivesâdīnaŋ anekesaŋ upaddavānaŋ paṭipakkha-bhū-tāya sati-dhamma-vicaya-viriya-pīti-passaddhi-samādhi-upek-khā-sankhātāya dhamma-sāmaggiyā ariya-sāvako bujjhatī ti katvā *bodhī* ti vuccati. *Bujjhatī* ti, kilesa-santāna-niddāya uṭṭhahati, cattāri vā ariya-saccāni paṭivijjhati, nibbānam eva vā sacchikarotī ti vuttaŋ hoti. Yath' āha: 'Satta boj-jhange bhāvetvā anuttaraŋ sammā-sambodhiŋ abhisam-buddho' ti (D. ii, 83); tassa dhamma-sāmaggī-sankhātāya bodhiyā angānī ti pi bojjhangā, jhānanga-maggangâdayo viya. Yo p' esa yathā-vuttappakārāya etāya dhamma-sāmaggiyā bujjhatī ti katvā ariya-sāvako bodhī ti vuccati; tasmā bodhissa angāni bojjhangā, senanga-rathangâdayo viya. Ten' āhu Aṭṭhakathâcariyā[3]: 'Bujjhanakassa pugga-lassa angānī ti vā bojjhangā' ti. Api ca 'bojjhangā ti ken' aṭṭhena bojjhangā? Bodhāya saŋvattantī ti bojjhangā, buj-jhantī ti bojjhangā, anubujjhantī ti bojjhangā, paṭibujjhantī ti bojjhangā, sambujjhantī ti bojjhangā' (Pṭs. ii, 115), iccādinā *Paṭisambhidā*-nayenâpi bojjhang' attho veditabbo.

---

[1] *Cf. supr. on* p. 47. [2] = MA. i, 83. [3] MA. porāṇā.

Satisambojjhangan ti ādīsu pana pasattho sundaro ca bojjhango sambojjhango. Sati yeva sambojjhango ti sati-sambojjhango; taŋ sati-sambojjhangan ti. Evam sabbattha attho veditabbo. *Bhāvetī* ti, vaḍḍheti.[1] Attano citta-santāne punappunaŋ janeti abhinibbattetī ti attho. *Viveka-nissitan* ti ādīna *Kosala-Saŋyutte* 'sammā-diṭṭhiŋ bhāveti viveka-nissitan' ti (S. i, 88), ettha vutta-nayen' eva veditabbāni. Ayaŋ pana viseso;—Tattha tadanga-viveka-nissitaŋ samucchedaviveka-nissitaŋ nissaraṇa-viveka-nissitan ti viveka-ttayam eva vuttaŋ. Bojjhanga-bhāvanaŋ patvā pana pañca-vidhaviveka-nissitam pi eke vaṇṇayanti. Te hi na kevalaŋ balavavipassanā-magga-phala-kkhaṇesu eva bojjhange uddharanti: vipassanā-pādaka-kasiṇa-jjhāna-ānâpānâsubha - brahmavihāra-jjhānesu pi uddharanti. Na ca paṭisiddhā Aṭṭhakathâcariyehi. Tasmā tesaŋ matena[2] etesaŋ jhānānaŋ pavatti-kkhaṇe kiccato eva vikkhambhana-viveka-nissitaŋ, yathā ca vipassanā-kkhaṇe ajjhāsayato nissaraṇa-viveka-nissitan ti vuttaŋ, evaŋ paṭipassaddhi-viveka-nissitan ti pi bhāvetī ti vattuŋ vaṭṭati. Sesaŋ sabbattha heṭṭhā vutta-nayam eva.

2.

Dutiye: *āhāraṭṭhitiko* ti, paccaya-ṭṭhitiko. *Āhāraŋ paṭiccā* ti, paccayaŋ paṭicca. *Subhanimittan* ti, subham pi subhanimittaŋ subhassa ārammaṇam pi subha-nimittaŋ. *Ayoniso manasikāro* ti,[3] anupāya-manasikāro, uppatha-manasikāro. *Anicce niccan* ti, dukkhe sukhan ti, anattani attā ti, asubhe subhan ti vā manasikāro. Taŋ tasmiŋ subhârammaṇe bahulaŋ pavattayato kāma-cchando uppajjati. Tena vuttaŋ 'atthi, bhikkhave, subha-nimittan' ti ādi. Evaŋ sabbanīvaraṇesu yojanā veditabbā.

Paṭigha-nimittan ti ādīsu pana paṭigham pi paṭigha-nimittaŋ paṭighârammaṇam pi.

Aratī ti, ukkaṇṭhitatā.[4] Yaŋ sandhāya vuttaŋ 'Tattha katamā arati ? Panthesu[5] vā senâsanesu aññatar' aññataresu

---

[1] MA. i, 85. [2] A, G. matte (? mante). Tesaŋ matena = *horum opinione* (fr. maññati). [3] MA. i, 64.
[4] A, G, B_1 -ṇṭhitā; C_1 -ṇṭhikā; *I follow* VibhA. 272. *Cf.* SA. i, 35.
[5] C_1 Vibh. pant.

vā adhikusalesu dhammesu vâ arati aratikā anabhirati anabhiramanā ukkaṇṭhitatā paritassitā: ayan vuccati aratī' ti (Vibh. 352).

Tandī ti, ati-sītâdi-paccaya uppannaŋ āgantuka-kāyâlasiyaŋ, yasmiŋ[1] uppanne 'ati-sītaŋ ati-uṇhaŋ ati-cchāto 'smi ati-dhāto 'smi[2] ati-dūra-maggaŋ gato 'smī' ti vadati. Yaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ: 'Tattha katamā tandī? Yā tandī tandiyanā tandi-manatā[3] ālasyaŋ ālasyâyanā ālasyâyitattaŋ, ayaŋ vuccati tandī' ti (Vibh. 352).

Vijambhitā[4] ti, kāya-kilesa-vasena kāya-vināmanā. Yaŋ sandhāya vuttaŋ: 'Tattha katamā vijambhitā? Yā kāyassa jambhanā vijambhanā ānamanā vināmanā sannamanā paṇamanā vyādhiyakaŋ,[5] ayaŋ vuccati vijambhitā' ti (Vibh. 352).

Bhatta-sammado ti, bhatta-pariḷāho. Yaŋ sandhāya vuttaŋ: 'Tattha katamo bhutta-sammado? Yā bhuttāvissa bhutta-mucchā-bhutta-kilamatho bhutta-pariḷāho kāya-duṭṭhullaŋ, ayaŋ vuccati bhatta-sammado' ti (Vibh. 352).

Cetaso līnattan ti, cittassa līnâkāro. Yaŋ sandhāya vuttaŋ: 'Tattha katamaŋ cetaso līnattaŋ? Yā cittassa akalyatā akammaññatā olīyanā sallīyanā līnaŋ līyanā līyitattaŋ, thīnaŋ thīyanā thīyitattaŋ cittassa, idaŋ vuccati cetaso līnattan' ti (Vibh. 352).

Cetaso avūpasamo ti, yathā nāma vītacciko[6] pi angāro n' eva tāva sannisīdati, patāpaŋ[7] karoti yeva; yathā[8] ca patta-pacana-ṭṭhāne n' eva tāva sannisīdati, patāpaŋ karoti yeva, evaŋ cittassa avūpasantâkāro; atthato pan' etaŋ uddhacca-kukuccam eva hoti.

Vicikicchā-ṭhāniya-dhammā ti,[9] vicikicchāya ārammaṇa-dhammā. Ayoniso manasikāro sabbattha vutta-nayo va. Evam ettha kāma-cchando vicikicchā ti, ime dve dhammā

---

[1] A, G, B₁ *insert* samaye. [2] B₁ pāto.
[3] Vibh. -katā; *cf.* VibhA. 478.
[4] *So read at* SA. i, 35; Vibh. A, G, C₁ -kā.
[5] A, G. -nā; C₁ -taŋ. *Cf.* VibhA. 479.
[6] A, G. -accito; B₁ -acchito.
[7] B₁ pabhāvaŋ; A, G. tāpaŋ.
[8] A, G, B₁ *omit* patta; C₁ *omits the whole sentence.*
[9] *Cf.* VibhA. 274.

ārammaṇena kathitā. Byāpādo ārammaṇena ca upanissayena ca sesā saha-jātena ca upanissayena ca.

Sati-sambojjhanga-ṭṭhāniyā dhammā ti, satiyā ārammaṇa-dhammā satta-tiŋsa bodhi-pakkhiyā ca nava lokuttara-dhammā ca. *Tattha yoniso manasikāra-bahulīkāro* ti, tattha upāya-manasikārassa punappunaŋ karaṇaŋ.

[66] *Kusalâkusalā dhammā* ti ādīsu: *kusalā* ti, kosalla-sambhūtā: anavajja-sukha-vipākā. *Akusalā* ti, akosalla-sambhūtā savajja-dukkha-vipākā. *Savajjā* ti, akusalā. *Anavajjā* ti, kusalā. Hīna-paṇītā-kaṇha-sukkesu pi es' eva nayo. *Sappaṭibhāgā* ti, kaṇha-sukkā yeva. Kaṇhā hi kaṇha-vipāka-dānato sukkā ca sukka-vipāka-dānato sappaṭibhāgā nāma: sadisa-vipāka-koṭṭhāsā ti attho. Paṭipakkha-bhūtassa vā bhāgassa atthitāya sappaṭibhāgā: kaṇhānaŋ hi sukkā paṭibhāgā sukkānañ ca kaṇhā ti, evam pi sappaṭibhāgā: sappaṭibāhit' aṭṭhena vā sappaṭibhāgā: akusalaŋ hi kusalaŋ paṭibāhitvā attano vipākaŋ deti: kusalañ ca akusalaŋ paṭibāhitvā ti, evam pi kaṇha-sukkā sappaṭibhāgā.

Ārambha-dhātū ti,[1] paṭhama-viriyaŋ. *Nikkama-dhātū* ti, kosajjato nikkhantattā tato balavataraŋ. *Parakkama-dhātū* ti, paraŋ paraŋ ṭhānaŋ akkamanato[2] tato pi balavataraŋ. Tīhi pi padehi viriyam eva kathitaŋ.

Pīti-sambojjhanga-ṭṭhāniyā ti, pītiyā ārammaṇa-dhammā.

Kāya-ppassaddhī ti, tiṇṇaŋ khandhānaŋ daratha[3]-passaddhi. *Citta-ppassaddhī* ti, viññāṇa-kkhandhassa daratha-ppassaddhi. *Samatha-nimittan* ti, samatho pi samathârammaṇam pi. *Abyagga*[4]*-nimittan* ti, tass' eva vevacanaŋ.

Upekkhā-sambojjhanga-ṭṭhāniyā ti, upekkhāya ārammaṇa-dhammā. Atthato pana majjhattâkārā[5] upekkhā-ṭhāniyā dhammā ti veditabbā. Evam ettha sati-dhamma-vicaya-upekkhā-sambojjhangā ārammaṇena kathitā. Sesā ārammaṇena pi upanissayena pī ti.

3.

[*Text* v, 67.] Tatiye: *sīla-sampannā* ti, ettha khīṇâsavassa lokiya-lokuttara-sīlaŋ kathitaŋ. Tena samannāgatā[6] ti attho.

[1] A, G, B_1 ārabbha-. *Cf.* VM. i, 132. [2] B_1, C_1 -tāya.
[3] C_1 *omits.* [4] *Cf.* SA. i, 163 (= ekagga-citta).
[5] B_1 ajjhatt. [6] B_1, C_1 sampannā.

Samādhi-paññâdīsu pi es' eva nayo. Vimutti pana phala-vimutti yeva; vimutti-ñāṇa-dassanaŋ paccavekkhanā-ñāṇaŋ. Evam ettha sīlâdayo lokiya-lokuttarā, vimutti lokuttarā va, vimutti-ñāṇa-dassanaŋ lokiyam eva.

Dassanaŋ pâhan ti, dassanam pi ahaŋ. Taŋ pan' etaŋ cakkhu-dassanaŋ ñāṇa-dassanan ti duvidhaŋ. Tattha pasannehi cakkhūhi ariyānaŋ dassanaŋ olokanaŋ cakkhu-dassanaŋ nāma. Ariyehi pana diṭṭhassa lakkhaṇassa dassanaŋ paṭividdhassa ca paṭivijjhanaŋ jhānena vā vipassanāya vā magga-phalehi vā ñāṇa-dassanaŋ nāma. Imasmiŋ pan' ettha cakkhu-dassanaŋ adhippetaŋ. Ariyānaŋ hi pasannehi cakkhūhi olokanam pi bahu-kāram eva.

Savaṇan ti, 'asuko nāma khīṇâsavo asukasmiŋ nāma raṭṭhe vā janapade vā gāme vā nigame vā vihāre vā leṇe vā vasatī' ti kathentānaŋ sotena savaṇaŋ etaŋ bahukāram eva.

Upasankamanan ti, dānaŋ dassāmi pañhaŋ vā pucchissāmi dhammaŋ vā sossāmi sakkāraŋ vā karissāmī ti eva-rūpena cittena upasankamanaŋ. *Payirupāsanan* ti, pañha-payirupāsanaŋ. Ariyānaŋ guṇe sutvā, te upasankamitvā, nimantetvā, dānaŋ datvā, 'kiŋ, bhante, kusalan?' ti ādinā nayena pañha-pucchanan ti. *Anussatin*[1] ti, ratti-ṭṭhāna-divā-ṭhānesu nisinnassa 'idāni ariyā leṇa-gūha-maṇḍapâdīsu jhāna-vipassanā-magga-phala-sukhehi vītināmentī' ti anussaraṇaŋ. Yo vā nesaŋ santike ovādo laddho hoti, taŋ bujjhitvā[2] imasmiŋ ṭhāne sīlaŋ kathitaŋ, imasmiŋ samadhi, imasmiŋ vipassanā, imasmiŋ maggo, imasmiŋ phalan ti evaŋ anussaraṇaŋ. *Anupabbajjan*[3] ti, ariyesu cittaŋ pasādetvā, gharā nikkhamma, tesaŋ santike pabbajitvā, tesaŋ yeva ovādânusāsaniŋ paccāsiŋsamānassa carato pi pabbajjā anupabbajjā nāma. Aññesu pana pasādena, aññesaŋ yeva santike pabbajitvā, aññesaŋ yeva ovādânusāsaniŋ paccāsiŋsamānassa carato pabbajjā anupabbajjā nāma na[4] hoti. Evaŋ pabbajitesu pana Mahākassapa-ttherassa tāva anupabbajjaŋ pabbajitvā sata-sahassa-mattā ahesuŋ.

---

[1] A, G. anussaraṇaŋ. *Cf.* Itiv. p. 106 (*same list and context*).

[2] *So* A, G.; *but* B_1 āvajjetvā; C_1 vibhajitvā.

[3] *Seems to occur elsewhere only at* Itiv. 107.

[4] B_1 *omits*.

Tathā therass' eva saddhi-vihārikassa Chandagutta-ttherassa: tassâpi saddhi-vihārikassa Suriyagutta-ttherassa: tassâpi saddhi-vihārikassa Assagutta-ttherassa: tassâpi saddhi-vihārikassa Yonakadhamma-rakkhita-ttherassa: tassa pana saddhi-vihāriko Asoka-rañño kaniṭṭha-bhātā, Tissa-tthero nāma ahosi. Tassa anupabbajjaŋ pabbajitvā aḍḍha-teyya-koṭi-sankhā ahesuŋ. Mahinda-ttherassa anupabbajitānaŋ gaṇana[1]-paricchedo n' atthi. Yāv' ajja-divasā Lankādīpe Satthari pasādena pabbajantā Mahinda-ttherass' eva pabbajjaŋ anupabbajanti nāma.

Taŋ dhamman ti,[2] taŋ tesaŋ ovādânusāsani-dhammaŋ. *Anussaratī* ti, sarati. *Anuvitakketī* ti, vitakkâhataŋ karoti.

[68] *Āraddho hotī* ti, paripuṇṇo hoti. *Pavicinatī* ti ādi sabbaŋ tattha ñāṇâcāra-vasen' eva vuttaŋ. Atha vā *pavicinatī* ti, tesaŋ tesaŋ dhammānaŋ lakkhaṇaŋ vicinati. *Pavicaratī* ti, tattha ñāṇaŋ carāpeti. *Parivīmaŋsam āpajjatī* ti, vīmaŋsanaŋ olokanaŋ gavesanaŋ āpajjati.

[69] *Satta phalā sattânisaŋsā* ti, ubhayam etaŋ atthato ekaŋ. *Diṭṭh' eva dhamme paṭikacca*[3] *aññaŋ ārādhetī* ti, arahattaŋ ārādhento imasmiŋ yeva atta-bhāve ārādheti. Tañ ca kho paṭikacca asampatte yeva maraṇa-kāle ti attho. *Atha maraṇa-kāle* ti, atha maraṇassa āsanna-kāle. *Antarā-parinibbāyī* ti,[4] yo āyu-vemajjhaŋ anatikkamitvā parinibbāyati, so tividho hoti: kappa-sahassâyukesu tāva Avihesu nibbattitvā eko nibbatta-divase yeva arahattaŋ pāpuṇāti: no ce nibbatta-divase pāpuṇāti paṭhamassa pana kappa-satassa matthake pāpuṇāti: ayam eko antarā-parinibbāyī. Aparo evaŋ asakkonto dvinnaŋ kappa-satānaŋ matthake pāpuṇāti; ayaŋ dutiyo. Aparo evam pi asakkonto catunnaŋ kappa-satānaŋ matthake pāpuṇāti: ayaŋ tatiyo antarā-parinibbāyī. Pañcamaŋ pana kappa-sataŋ atikkamitvā arahattaŋ patto *upahacca-parinibbāyī* nāma hoti. Atappâdīsu pi es' eva nayo.[5]

Yattha katthaci uppanno pana sasankhārena sappayogena

---

1 B_1 pamāṇa. 2 *Cf.* VibhA. 312.

3 *Text* paṭihacca; A, G, C_1 -gacca; B_1 -kacca.

4 *As at* AA. ii, 350; *cf.* VM. ii, 710.

5 *Cf.* Asl. 156; *Expos.* i, 207; PuggA. 199 *ff. and infr. on text* 204.

arahattaŋ patto *sasankhāra-parinibbāyī* nāma: asankhārena appayogena patto *asankhāra-parinibbāyī* nāma. Avihâdīsu pi nibbatto tattha tattha yāvatâyukaŋ ṭhatvā upar' upari nibbattitvā Akaniṭṭhaŋ patto *uddhaŋsoto Akaniṭṭha-gāmī* nama. Imasmiŋ pana ṭhāne aṭṭha-cattāḷīsa anāgāmino kathetabbā.

Avihâdīsu tayo antarā-parinibbāyino, eko upahacca-parinibbāyī, eko uddhaŋ-soto, Akaniṭṭha-gāmī ti pañca honti. Te asankhāra-parinibbāyino pañca, sasankhāra-parinibbāyino pañcā ti dasa honti. Tathā Atappâdīsu: Akaniṭṭhesu pana uddhaŋ-soto n' atthi. Tasmā tattha cattāro sasankhāra-parinibbāyino, cattāro asankhāra-parinibbāyino ti aṭṭhā ti. Evaŋ aṭṭha-cattāḷīsa honti. Tesaŋ uddhaŋ-soto Akaniṭṭha-gāmī sabba-jeṭṭho c' eva hoti sabba-kaniṭṭho ca. Kathaŋ? So hi soḷasa-kappa-sahassâyukattā āyunā sabbesaŋ jeṭṭho. Sabba-pacchā arahattaŋ pāpuṇātī ti sabbesaŋ kaniṭṭho.

Imasmiŋ sutte apubbaŋ acarimaŋ eka-citta-kkhaṇikā nānā-lakkhaṇā arahatta-maggassa pubba-bhāga-vipassanā bojjhangā kathitā.

4.

Catutthe: *satisambojjhango iti ce me hotī* ti, satisambojjhango ti evaŋ ce mayhaŋ hoti. *Appamāṇo ti me hotī* ti, appamāṇo ti evaŋ me hoti. *Susamāraddho* ti, suparipuṇṇo. *Tiṭṭhatī* ti, ettha aṭṭhahâkārehi sati-sambojjhango tiṭṭhati. Uppādaŋ anāvajjitattā anuppādaŋ āvajjitattā sati-sambojjhango tiṭṭhati. Pavattaŋ appavattaŋ nimittaŋ animittaŋ sankhāre anāvajjitattâpi asankhāre āvajjitattâpi sati-sambojjhango tiṭṭhatī ti imehi aṭṭhahâkārehi tiṭṭhatī ti thero jānāti. Vutt' ākāra-viparīteh' eva aṭṭhahâkārehi cavantaŋ *cavatī*[1] ti pajānāti. Sesa-bojjhangesu pi es' eva nayo.

Iti imasmiŋ sutte therassa phala-bojjhangā kathitā. Yadā hi thero sati-sambojjhangaŋ sīsaŋ katvā phala-samāpattiŋ samāpajjati, tadā itare cha tad-anvayā hontī ti. Yadā dhamma-vicayâdīsu aññataraŋ, tadā pi sesā tad-anvayā hontī ti. Evaŋ phala-samāpattiyaŋ attano ciṇṇa-vasitaŋ dassento thero imaŋ suttaŋ kathesī ti.

---

[1] C_1 carantaŋ carati.

5.

[72] Pañcame: *bodhāya saŋvattantī* ti, bujjhan' atthāya saŋvattanti. Kiŋ bujjhan' atthāya? Maggena asankhataŋ nibbānaŋ. Paccavekkhanāya kata-kiccataŋ maggena vā kilesa-niddānato[1] ca bujjhan' atthāya phalena sambujjhana-bhāv' atthāyā[2] ti pi vuttaŋ hoti. Ten' ev' ettha nibbāna-sacchikiriyā kilesa-ppahāna-paccavekkhanā ti sabbaŋ dassitaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *ārāma-nisādī*[3] ti, ārāmaŋ nissāya vasana-bhāvena ārāma-nisādī. *Parisâvacaro* ti, parisāya āvacaro. Parisā nāma bālâpi paṇḍitâpi osaranti.[4] Yo pana para-ppavādaŋ madditvā attano vādaŋ dīpetuŋ sakkoti, ayaŋ parisâvacaro nāma. *Ārāmena āraman* ti, ārāmen' eva ārāmaŋ anucankamāmi na bahirenā ti attho. *Uyyānena* pi es' eva nayo. Aññena vā ārāmena pavisitvā aññaŋ ārāmaŋ aññen' uyyānena aññaŋ uyyānan ti ayam ettha attho. *Iti-vāda-ppamokkh' ānisaŋsan* ti,[5] evaŋ pucchā hoti, evaŋ vissajjanaŋ, evaŋ gahaṇaŋ, evaŋ nibbeṭhanan ti iminā nayena *iti-vādo* hoti. *Iti-vāda-ppamokkho* ti etaŋ ānisaŋsaŋ. *Upārambhânisaŋsan* ti, ayaŋ pucchāya doso, ayaŋ vissajjane ti evaŋ vāda-dosânisaŋsaŋ.

[74] *Kathaŋ bhāvito ca Kuṇḍaliya indriya-saŋvaro* ti, Satthā ettakaŋ ṭhānaŋ paribbājakena pucchitaŋ idāni pucchituŋ na sakkotī ti ñatvā na tāva ayaŋ desanā yathânusandhiŋ gatā, idāni naŋ yathânusandhiŋ pāpessāmī ti sayam eva pucchanto imaŋ desanaŋ ārabhi. Tattha *manāpaŋ nâbhijjhātī ti*,[6] iṭṭh' ārammaṇaŋ na abhijjhāyati. *Nâbhihaŋsatī* ti,[7] na sâmisāya tuṭṭhiyā abhihaŋsati. *Tassa ṭhito ca kāyo hoti ṭhitaŋ cittaŋ ajjhattan* ti, tassa nāma-kāyo ca cittañ ca gocar' ajjhatte ṭhitaŋ hoti. *Susaṇṭhitan* ti, kammaṭṭhāna-vasena suṭṭhu saṇṭhitaŋ. *Suvimuttan* ti, kammaṭṭhāna-vimuttiyā suvimuttaŋ. *Amanāpan* ti, aniṭṭhârammaṇaŋ. *Na manku hotī* ti, tasmiŋ na manku hoti. *Appatiṭṭhita*[8]*-citto* ti, kilesa-

---

[1] A, G, B_1 niddato; C_1 chedanato. *Cf.* SnA. 148.
[2] C_1 Buddha-bhāv.
[3] B_1 nissayī. [4] B_1 otaranti. [5] *Cf.* MA. ii, 107.
[6] *Text*, A, G, B_1 abhijjhati; C_1 -jjhāyati.
[7] A, G. -hasati; C_1 -hiŋsati. [8] C_1 -tthīna-.

vasena aṭṭhita-citto. *Ādīnamānaso* ti, domanassa-vasena ādīna-citto. *Abyāpanna-cetaso* ti, dosa-vasena apūti-citto.[1]

Evaŋ bhante kho Kuṇḍaliya indriya-saŋvaro evaŋ bahulīkato tīṇi sucaritāni paripūretī ti, ettha evaŋ sucarita-pūraṇaŋ veditabbaŋ. Imesu tāva chasu dvāresu aṭṭhārasa duccaritāni honti. Kathaŋ ? Cakkhu-dvāre tāva iṭṭhârammaṇe āpātha-gate kāy' anga-vāc' angāni acāletvā,[2] tasmiŋ ārammaṇe lobhaŋ uppādentassa mano-duccaritaŋ hoti. Lobha-sahagatena cittena 'aho vat' idaŋ iṭṭhaŋ kantaŋ manāpan' ti vadantassa[3] vacī-duccaritaŋ, tad eva hatthena parāmasantassa kāya-duccaritaŋ. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo. Ayaŋ pana viseso:—Sota-dvārasmiŋ hi saddârammaṇassa vatthu-bhūtaŋ sankha-paṇavâdi-turiya-bhaṇḍâdīnaŋ anāmasanaŋ āmasantassa,[4] ghāna-dvāre gandhârammaṇassa vatthu-bhūtaŋ gandha-mālâdiŋ, jivhā-dvāre rasârammaṇassa vatthu-bhūtaŋ maccha-maŋsâdiŋ, kāya-dvāre phoṭṭhabbârammaṇassa vatthu-bhūtaŋ vattha-tūlikā[5]-pāvārâdiŋ, mano-dvāre paññatti[6]-vasena dhammârammaṇa-bhūtaŋ sappi-tela-madhu-phāṇitâdiŋ āmasantassa kāya-duccaritaŋ veditabbaŋ.

Sankhepato pan' ettha chasu dvāresu kāya-vītikkamo kāya-duccaritaŋ, vacī-vītikkamo vacī-duccaritaŋ, mano-vītikkamo mano-duccaritan ti tīṇ' eva duccaritāni honti. Ayaŋ pana bhikkhu attano bhāvanā-paṭisankhāne ṭhito imāni duccaritāni succaritaŋ pariṇāmeti.[7] Kathaŋ ? Cakkhu-dvāre tāva iṭṭhârammaṇe āpātha-gate kāy' anga-vāc' angāni acāletvā, rūpârammaṇaŋ vipassanaŋ ṭhapayato[8] mano-succaritaŋ hoti. Vipassanā-sahagatena cittena khaya-vaya-dhammaŋ yeva 'khaya-dhamman' ti bhaṇantassa vacī-succaritaŋ: 'anāmasana-bhaṇḍam etan' ti anāmasantassa kāya-succaritaŋ. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo.

Evaŋ imāni vitthārato aṭṭhārasa succaritāni honti. San-

---

[1] A, G. appaṭigha; C_1 appaduṭṭha; *but cf.* MA. ii, 332 (*def. as* pūti-citto).

[2] B_1, C_1 acopetvā, *but right below.* [3] B_1, C_1 bhaṇantassa.

[4] B_1, C_1 bhaṇḍam anāmāsaŋ.

[5] A. turikâdi; G. tulakâdi; B_1 tulaka-pav. C_1; cīvarâdiŋ *only.*

[6] G. pavatti. [7] C_1 s. katvā carati.

[8] B_1 paṭṭhāpayato; C_1 paṭṭhap.

khepato pan' etthâpi chasu dvāresu kāya-saŋvaro kāya-succaritaŋ, vacī-saŋvaro vacī-succaritaŋ, mano-saŋvaro mano-succaritan ti tīṇ' eva succaritāni honti. Evaŋ *indriya-saŋvaro tīṇi succaritāni pureti* ti veditabbo. Ettāvatā sīla-rakkhaka-indriya-saŋvara-sīlaŋ kathitaŋ.

Kāya-duccaritaŋ pahāyā ti ādīsu tividhaŋ kāya-duccaritaŋ, catubbidhaŋ vacī-duccaritaŋ, tividhaŋ mano-duccaritaŋ. Tassa paṭipakkha-vasena kāya-succaritâdīni veditabbāni. Ettāvatā kāya-vacī-saŋvarehi pātimokkha-sīlaŋ. Mano-saŋvarena tīṇi sīlānī ti catu-pārisuddhi-sīlaŋ kathitaŋ hoti. Sakale pana imasmiŋ sutte succarita-mūlaka saṭipaṭṭhānā lokuttara-missakā: sattannaŋ bojjhangānaŋ mūla-bhūtā sati-paṭṭhānā pubba-bhāgā. Te pi saṭipaṭṭhāna-mūlakā bojjhangā pubba-bhāgā ca vijjā-vimutti-mūlakā pana lokuttarā va kathitā ti veditabbā.

7.

Sattamaŋ uttānam eva.[1]

8.

Aṭṭhame: *paccattan* ti, attanā va. *Yoniso manasikārā* ti, yoniso manasikārena. *Ārambhamāno vā* ti, kurumāno yeva. *Suvimuttan* ti, kammaṭṭhāna-vimuttiyā suṭṭhu vimuttaŋ. *Aṭṭhikatvā* ti, atthaŋ karitvā: atthiko hutvā ti vuttaŋ hoti.

9.

Navame: *nâññatra Tathāgatassa pātubhāvā* ti, Tathāgatassa pātubhāvaŋ vinā na aññasmiŋ kāle uppajjantī ti attho.

10.

Dasame: *nâññatra Sugata-vinayā* ti, Sugat' ovādaŋ vinā na uppajjantī ti.

II. GILĀNA-VAGGA.

1.

[*Text* v, 78.] Dutiya-vaggassa paṭhame: *cattāro iriyāpathe kappentī* ti, yesaŋ cattāro iriyāpathā atthi tesaŋ yeva

[1] *Cf. on* S. ii, 263.

vasen' etaŋ vuttaŋ. *Sīlaŋ nissāyā* ti, catu-pārisuddhī-sīlaŋ nissayaŋ katvā. *Satta bojjhange* ti, saha-vipassanaka[1]-magga-bojjhange.

2, 3.

Dutiya-tatiyāni uttān' atthān' eva.

4.

Catutthe: *tathā pahīno c' āyasmato Mahākassapassa so ābādho ahosī* ti, therassa kira imaŋ bojjhanga-bhāvanaŋ sādhukaŋ suṇantassa[2] pabbajita-divato sattame divase saccāni paṭivijjhantassa ime bojjhangā pātubhūtā. Ath' assa 'niyyānikaŋ vata Satthu sāsanan' ti cintayato lohitaŋ pasīdi, upādā rūpaŋ visuddhaŋ ahosi, pokkhara-patte pakkhitta[3]-udaka-bindu viya sarīrato rogo vinivattitvā gato. Tena vuttaŋ 'tathā . . . *pe* . . . ahosī' ti.

5, 6.

Pañcama-chaṭṭhesu pi es' eva nayo. Imesaŋ pana tiṇṇam pi janānaŋ pabbata-pāde visa[4]-rukkha-vāta-samphassena uppanno manda[5]-sīta-jaro ābādho ti veditabbo. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

III. UDĀYI-VAGGA.

1.

[*Text* v, 83.] Tatiya-vaggassa paṭhame: *kittāvatā nu kho, bhante, bojjhangā ti vuccantī* ti, 'bhante, kittakena nu kho bujjhanakā angā nāma vuccantī?' ti pucchati. *Bodhāya saŋvattantī* ti, bujjhan' atthāya saŋvattanti. Imasmiŋ sutte missaka-bojjhangā kathitā.

2.

Dutiye dhamma-paricchedo kathito.

---

[1] A, G. apāvisake (?); B_1 vipassake.
[2] B_1, C_1 *insert* etad ahosi; mayhaŋ *and add* ti *after* pātubhūtā.
[3] C_1 patita.
[4] B_1, C_1 *prefix* pupphita.
[5] A, G. mudu-: C_1 madda.

3.

Tatiye: *kāmarāga-ṭṭhāniyānan* ti, kāma-rāgassa kāraṇa-bhūtānaŋ ārammaṇa-dhammānaŋ. Byāpāda-ṭṭhāniyâdīsu pi es' eva nayo. Sakalaŋ hi idaŋ suttaŋ ārammaṇen' eva kathitaŋ. Paṭhama-vaggassa dutiya-sutte vutta-paricchedo p' ettha labbhate va.

4.

Catutthe missaka-bojjhangā kathitā.

5.

Pañcame: *aparihāniye dhamme* ti, aparihānakare[1] dhamme.

6.

Chaṭṭhe: *etad avocā* ti, 'imissaŋ parisati[2] nisinno Udāyitthero nāma anusandhi-kusalo bhikkhu atthi. So maŋ pucchissatī' ti Bhagavatā osāpita-desanaŋ ñatvā[3] 'desanânusandhiŋ ghaṭṭessāmī' ti pucchanto etaŋ avoca. *Vipulan* ti[4] ādi sabbaŋ subhāvitattaŋ sandhāya vuttaŋ. Subhāvito hi sati-sambojjhango vipulo ca mahaggato ca appamāṇo ca abyāpajjho ca nāma hoti. So hi mahantattā[5] *vipulo*, mahanta-bhāvaŋ gatattā *mahaggato*, vaḍḍhiyamānattā[6] *appamāṇo*, nīvaraṇa-dūrī-bhāvena byāpāda-rahitattā *abyāpajjho* nāma hoti.

Taṇhāya pahānā kammaŋ pahīyatī ti, yaŋ taṇhā-mūlakaŋ kammaŋ uppajjeyya taŋ taṇhā-pahānena pahīyati. *Kammassa pahānā dukkhan* ti, yam pi kamma-mūlakaŋ vaṭṭa-dukkhaŋ uppajjeyya taŋ kamma-pahānena pahīyati. Taṇhākkhayâdayo taṇhâdīnaŋ yeva khayā. Atthato pan' etehi nibbānaŋ[7] kathitan ti veditabbaŋ.

7.

Sattamaŋ uttān' attham eva.

---

[1] A, G. -kate; B_1 -hānika-desika-dh; C_1 -hānikare. *Cf.* VibhA. 507.
[2] A, G, B_1 imāsaŋ parisatiŋ (p. *is loc. case*).
[3] A, G. aññe d. kathessāmi.
[4] A, G. vepullaŋ.
[5] A, G. mahaṭṭhatta; B_1 patthatattā.
[6] B_1 vaḍḍhi-ppamānattā; C_1 vaḍḍhita-pp.
[7] A, G. attano p. e. niṭṭhānaŋ.

8.

Aṭṭhame: *nibbedha-bhāgiyan* ti, nibbijjhana-koṭṭhāsikaŋ. *Sati-sambojjhanga-bhāvitenā* ti, sati-sambojjhange bhāvitena. Sati-sambojjhangaŋ vā bhāvetvā ṭhitena. Evam ettha bojjhangā missakā. Tehi bhāvitatte bhāvetvā ṭhitaŋ cittaŋ nibbattitaŋ lokuttaram eva. Tam pi pana magga-nissitaŋ katvā missakam eva kathetuŋ vaṭṭati.

9.

Navame: *saŋyojana-vinibandhā*[1] ti, saŋyojana-sankhātā vinibandhā.[1] *Ajjhosānā* ti, pariniṭṭhapetvā gahaṇā.

10.

Dasame: *abahukato* ti, akata-bahu-māno. *Ukkujjâvakujjan* ti, ettha ukkujjaŋ vuccati udayo: avakujjaŋ vayo ti. Udayabbaya-vasena parivattento sammasanto ti dīpeti.

[90] *Dhammo ca me abhisameto*[2] ti, vipassanā-dhammo abhisamâgato. *Maggo* ti, vipassanā-maggo va. Sace hi thero tasmiŋ samaye sotâpanno upari tiṇṇaŋ maggānaŋ atthāya; sace anāgāmi arahatta-maggassa atthāya ayaŋ vipassanā veditabbā.

Tathā tathā viharantan ti, tena ten' ākārena viharantaŋ. *Tathattāyā* ti, tathā-bhāvāya. *Khīṇā jāti* ti ādīhi tathattāyā[3] ti adhippetaŋ. Tathā-bhāvaŋ dasseti. Paccavekkhan' atthāya *upanīyatī*[4] ti ettha adhippāyo. Taŋ dassento evam āha. Sesaŋ[5] sabbattha uttānam evā ti.

IV. NĪVARAṆA-VAGGA.

3.

[*Text* v, 92.] Catuttha-vaggassa tatiye: *na ca pabhassaran* ti, na ca pabhāvantaŋ. *Pabhangu cā* ti, pabhijjana-sabhāvaŋ. *Ayo* ti, kāḷa-lohaŋ ṭhapetvā idha vuttāni cattāri avasesalohaŋ. *Sajjhun* ti, rajataŋ.

Cittassā ti, catu-bhūmika-kusala-cittassa tāva upakkileso

---

[1] C_1 -baddhā.
[2] G. -sammato; A, B_1 -samito.
[3] A, G. tassayā.
[4] *So text*, A, G, C_1, *but* B_1 upanissati.
[5] *Cf.* MA. i, 127, *et* .

hotu,[1] lokuttarassa kathaŋ hotī ti? Uppajjituŋ appadānena. Yad-aggena hi uppajjituŋ na denti, tad-aggen' eva te lokiyassâpi lokuttarassâpi upakkilesā nāma honti. *Pabhangu cā* ti[2] ārammaṇe cuṇṇa-vicuṇṇa-bhāv' upagamena bhijjanasabhāvaŋ.

Anāvaraṇā anīvaraṇā ti, kusala-dhammena āvarantī ti, anāvaraṇā: na nīvaranti na paṭicchādentī ti, anīvaraṇā. *Cetaso anupakkilesā* ti, catu-bhūmika-cittassa anupakkilesā.

8.

Aṭṭhame[3]: *paññāya dubbalīkaraṇā* ti, paññāya manda-bhāva-karā. Nīvaraṇānaŋ hi abhiṇh' uppāde sati antarantarā uppajjamānā paññā dubbalā hoti, mandā, avisadā.

[**95**] *Pañca nīvaraṇā tasmiŋ samaye na honti, satta bojjhangā tasmiŋ samaye bhāvanā pāripūriŋ gacchantī* ti, ariyasāvakassa hi sappāya-dhamma-savaṇaŋ suṇantassa pañca nīvaraṇā dūre honti. So sace tasmiŋ yeva ṭhāne visesaŋ nibbattetuŋ sakkoti, evam assa satta bojjhangā bhāvanā pāripūriŋ gacchanti: no ce sakkoti tato paṭṭhāya[4] ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhāna-gato tam eva pītiŋ avijahanto pañca nīvaraṇe vikkhambhetvā visesaŋ nibbattessati. Tattha asakkonto pi yāva satta-divas' abbhantarā tam eva pītiŋ avijahanto nīvaraṇe vikkhambhetvā visesaŋ nibbattessatī ti, idaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Dhamma-ssavaṇa-vasena sakiŋ pīti-pāmojja-pakkhiyā paṭiladdha-bojjhangā hi kammârāmatâdīhi āgamma nassanti. Tathā-rūpaŋ pana utu-sappāyâdi labhitvā puna uppajjantâpi *tasmiŋ samaye bhāvanā pāripūriŋ gacchanti* icceva vuccati.

9.

Navame: *ajjhârūhā* ti, abhirūhakā. *Kacchako* ti, aṭṭhikacchako. *Kapitthano*[5] ti, makkaṭa-thana-sadisa-phala-vijāta-pilakkhu.[6]

---

[1] A, G. *as here but with* hoti; B_1 lokiyassa tāva up. hotu; C_1 tebhūmikassa tāva up. [2] *Cf.* SA. i, 191.

[3] *Part of last sutta acc. to* A, G.; B_1, C_1 sattame. *Cf.* MA. ii, 217.

[4] B_1 vuṭṭhāya. [5] *Text* -ko.

[6] A, G. makkaṭattana-sadisa-lotipi-vij. philakkhaŋ; B_1 makkaṭathana-sadisa-pphalo-vijāta milakkhu; C_1 m. th. s. phalo ti ñātapilakkho. *Cf.* JA. ii, 446.

10.

Dasame: *andha-karaṇā* ti, andha-bhūta-karaṇā. *Acakkhu-karaṇā* ti, paññā-cakkhussa akaraṇā. *Paññā-nirodhikā* ti, paññāya nirodhanā. *Vighāta-pakkhiyā* ti, dukkha-pakkhikā. *Anibbāna-saŋvattanikā* ti, nibbān' atthāya asaŋvattikā. Sesaŋ sabbattha uttānam eva. Sakale pi imasmiŋ sutte missaka-bojjhangā va kathitā.

V. CAKKAVATTI-VAGGA.

1.

Pañcama-vaggassa paṭhame: *tisso vidhā* ti, tayo māna-koṭṭhāsā; māno yeva vā. Tathā tathā vidahanato hi māno va vidhā ti vuccati.[1]

2.

Dutiye: *rañño, bhikkhave, cakkavattissā* ti, ettha attano siri-sampattiyā rañjati, catūhi vā sangaha-vatthūhi lokaŋ rañjetī ti, rājā.[2] Tassa rañño. Pavattatu bhavaŋ cakka-ratanan ti puññânubhāvena abbhuggatāya vācāya codento cakkaŋ vattetī ti, cakka-vatti. Tassa cakka-vattissa. *Pātubhāvā* ti, pātubhāvena. *Sattannan* ti, gaṇana-paricchedo. *Ratanānan* ti, paricchinna-attha-dassanaŋ. Vacan' attho pan' ettha rati-janan' aṭṭhena ratanaŋ. Api ca

Cittīkataŋ mahagghañ ca atulaŋ dullabha-dassanaŋ
Anoma-satta-paribhogaŋ ratanaŋ tena vuccatī ti.[3]

Cakka-ratanassa ca nibbatta-kālato paṭṭhāya aññaŋ deva-ṭṭhānaŋ nāma na hoti. Sabbe gandha-pupphâdīhi tass' eva pūjañ ca abhivādanâdīni ca karontī ti, cittīkat' aṭṭhena ratanaŋ. Cakka-ratanassa ca ettakaŋ nāma dhanaŋ agghatī, ti, aggho n' atthi. Iti mahaggh' aṭṭhenâpi ratanaŋ. Cakka-ratanañ ca aññehi loke vijjamāna-ratanehi asadisan ti, atul' aṭṭhenâpi ratanaŋ. Yasmā pana yasmiŋ kappe Buddhā

---

[1] *Cf.* VibhA. 496. [2] *Cf.* AA. ii, 178.
[3] *Cf.* KhpA. 170 (*ratana-sutta*); SA. i, 92; DA. i, 250 (*which refers to our Comy. for a full account, which, however, is derived from* DA. ii, 443, *to which our own Comy. in turn refers below.* (*There is much inter-borrowing*). UdA. 304.

uppajjanti,[1] tasmiŋ yeva cakka-vattino Pacceka-Buddhā ca Buddhā ca kadāci karahaci uppajjanti, tasmā dullabha-dassan' aṭṭhenâpi ratanaŋ. Tad etaŋ jāti-rūpa-kula-issariyâdīhi anomassa uḷāra-sattass' eva uppajjati, na aññassā ti, anoma-satta-paribhog' aṭṭhenâpi ratanaŋ.[2] Yathā ca cakka-ratanaŋ evaŋ sesāni pī ti. Tena vuttaŋ

Cittīkataŋ mahagghañ ca atulaŋ dullabha-dassanaŋ
Anoma-satta-paribhogaŋ ratanaŋ tena vuccatī ti.

Pātubhāvo hotī ti, nibbatti hoti. Tatrâyaŋ yojanā:—Cakkavattissa pātubhāvā sattannaŋ ratanānaŋ pātubhāvo ti ayuttaŋ. Uppannaŋ hi cakkaŋ vattetvā so cakka-vatti nāma hotī ti yuttaŋ.[3] Kasmā? Cakka-vattana-niyamâpekkhatāya. Yo hi niyamena cakkaŋ vattessati, so paṭisandhito pabhuti cakkavattī pātubhūto ti vattabbataŋ āpajjati. Laddha-nāmassa pan' etassa[4] mūl' uppatti-vacanato pi yuttam ev' etaŋ. 'Yo hi esa cakka-vattī' ti laddha-nāmo satta-viseso, tassa paṭisandhi-sankhāto pātubhāvo ti ayam ettha attho. Tassa hi pātubhāvā satta ratanānī ti pātubhavanti. Pātubhūtehi pana tehi saddhiŋ paripakke puñña-sambhāre so saŋyujjati. Tadā lokassa tesu pātubhāva-cittaŋ uppajjati bahula-vacanato[5] câpi vuttam ev' etaŋ. Yadā hi lokassa tesu pātubhāva-saññā uppajjati, tadā ekam eva paṭhamaŋ, pacchā itarāni cha pātubhavantī ti bahula-vacanato câpi etaŋ vuttaŋ. Pātubhāvassa ca attha-bhedato pi yuttam ev' etaŋ. Na kevalaŋ hi pātubhūtam eva, pātubhāvo. Pātubhāvayatī ti, pātubhāvo. Ayaŋ pātubhāvassa attha-bhedo.

Yasmā yo so puñña-sambhāro rājānaŋ cakka-vatti-paṭisandhi-vasena pātubhāvayati, tasmā rañño cakka-vattissa pātubhāvā na kevalaŋ hi cakka-vattī yeva, imāni pana satta ratanāni pi pātubhavantī ti, ayam ettha attho. Yath' eva so puñña-sambhāro rañño janaka[6]-hetu, evaŋ ratanānam pi pariyāyena upanissaya-hetū ti yuttam ev' etaŋ 'rañño, bhikkhave, cakka-vattissa pātubhāvā sattannaŋ ratanānaŋ pātubhāvo hotī' ti.

---

[1] C₁ *prefixes* na.
[2] *Cf.* KhpA. 174-5; MA. iii, *on* M. ii, 134.
[3] B₁ nâyuttaŋ.
[4] B₁, C₁ purisassa.
[5] A, G. bahuŋ vata loko.
[6] A, G. eka.

Idāni[1] tesaŋ ratanānaŋ sarūpa-vasena dassan' atthaŋ *katamesaŋ sattannaŋ? Cakkaratanassā* ti ādim āha. Tattha *cakkaratanassā* ti ādīsu ayaŋ sankhepâdhippāyo:—Dvīsahassa-dīpa-parivārānaŋ catunnaŋ mahādīpānaŋ sirī-vibhavaŋ gahetvā dātuŋ samatthassa *cakka-ratanassa pātubhāvo* hoti. Tathā purebhattam eva sāgara-pariyantaŋ paṭhaviŋ anuyāyana-samatthassa vehāsangamassa *hatthi-ratanassa*; tādisass' eva *assa-ratanassa*; caturanga-samannāgate pi andha-kāraŋ vidhamitvā āloka-dassana-samatthassa *maṇi-ratanassa*; chabbidhaŋ dosaŋ vivajjetvā[2] manāpa-cārino *itthi-ratanassa*; yojana-ppamāṇe padese anto-paṭhavī-gatānaŋ nidhīnaŋ dassana-samatthassa *gahapati-ratanassa*; agga-mahesiyā kucchimhi nibbattitvā sakala-rajjânusāsana-samatthassa jeṭṭhaputta-sankhātassa *pariṇāyaka-ratanassa pātubhāvo hotī* ti.

Ayam ettha sankhepo, vitthārato pana tesaŋ cakka-ratanâdīnaŋ pātubhāva-vidhānaŋ *Mahāsudassanâ*dīsu suttesu āgatam eva (D. ii, 170). Attho pi 'ssa tesaŋ vaṇṇanāya saŋvaṇṇito yeva.[3]

Satisambojjhanga-ratanassā ti ādīsu sarikkhakatâpi[4] evaŋ veditabbā. Yath' eva hi cakka-vattino cakka-ratanaŋ sabbaratanānaŋ purecaraŋ, evaŋ sati-sambojjhanga-ratanaŋ sabbesaŋ catubhūmaka-dhammānaŋ purecaran ti purecaraṇ' aṭṭhena cakkavatti-rañño cakka-ratana-sadisaŋ hoti. Cakkavattino ca ratanesu mahākāy' upapannaŋ accuggataŋ vipulaŋ mahantaŋ hatthi-ratanaŋ. Idam pi dhamma-vicaya-sambojjhanga-ratanaŋ mahādhamma[5]-kāy' upapannaŋ accuggataŋ vipulaŋ mahantan ti hatthi-ratana-sadisaŋ hoti. Cakka-vattino assa-ratanaŋ sīghaŋ lahu-javaŋ. Idam pi viriya-sambojjhanga-ratanaŋ sīghaŋ lahu-javan ti imāya sīgha-lahu-javatāya assa-ratana-sadisaŋ hoti. Cakka-vattino maṇiratanaŋ andha-kāraŋ vidhamati, ālokaŋ dasseti; idam pi pītisambojjhanga-ratanaŋ ekanta-kusalattā kiles' andha-kāraŋ vidhamati, saha-jāta-paccayâdi-vasena ñāṇâlokaŋ dassetī ti iminā andha-kāra-vidhamana-āloka-dassana-bhāvena maṇiratana-sadisaŋ hoti. Cakka-vattino itthi-ratanaŋ kāya-cit-

---

[1] = DA. ii, 444.
[2] C_1 vijjetvā.
[3] *See note above.*
[4] A, G. pariggaho.
[5] C_1 mahantaŋ.

ta-darathaŋ paṭippassambheti, pariḷāhaŋ vūpasameti; idam pi passaddhi-sambojjhanga-ratanaŋ kāya-citta-darathaŋ paṭippassambheti ti, pariḷāhaŋ vūpasametī ti, itthi-ratana-sadisaŋ hoti. Cakka-vattino gahapati-ratanaŋ icchit' icchita-kkhaṇe dhana-dānena vikkhepaŋ pacchinditvā cittaŋ ekaggaŋ karoti; idam pi samādhi-sambojjhanga-ratanaŋ yath' icchitâdi-vasena appaṇaŋ sampādeti, vikkhepaŋ pacchinditvā cittaŋ ekaggan karotī ti, gahapati-ratana-sadisaŋ hoti. Cakka-vattino ca pariṇāyaka-ratanaŋ sabbattha kicca-sampādanena appossukkataŋ karoti; idam pi upekkhā-sambojjhanga-ratanaŋ citt' uppādaŋ līn' uddhaccato mocetvā payoga-majjhatte ṭhapayamānaŋ[1] appossukkataŋ karotī ti, pariṇāyaka-ratana-sadisaŋ hoti.

Imasmiŋ sutte catu-bhūmako sabba-sangāhika-dhamma-paricchedo kathito ti veditabbo.

4.

Catutthe: *eḷamūgo* ti, mukhena vācaŋ nicchāretuŋ sakkonto pi dosehi mūgo, asampanna-vacano. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

VI. BOJJHANGA-SĀKACCA-VAGGA.

1.

[*Text* v, **104.**] Chaṭṭha-vaggassa paṭhame: *ayam āhāro anuppannassa vā satisambojjhangassa uppādāyā* ti ādīsu, ayaŋ purima-nayato viseso. Na kevalaŋ hi satisambojjhangâdīnaŋ ete vutta-ppakārā vā upādāya uppannānaŋ vā bhāvanāya pāripūriyā paccayā honti. Aññe pi pana evaŋ veditabbā. Apare pi hi cattāro dhammā[2] satisambojjhangassa uppādāya saŋvattanti: sati-sampajaññaŋ, muṭṭha-ssati-puggala-parivajjanatā, upaṭṭhita-ssati-puggala-sevanatā, tad-adhimuttatā ti. Abhikkantâdīsu hi sattasu ṭhānesu sati-sampajaññena bhatta-nikkhitta-kāka-sadise muṭṭha-ssati-puggale parivajjanena, Tissadatta-tthera-Abhaya-tthera-sadise upaṭṭhita-ssati-puggale sevanena, ṭhāna-nisajjâdīsu sati-samuṭṭhāpan' atthaŋ

---

[1] B_1 paṭṭhayamānaŋ.

[2] *Cf.* VibhA. 275.

ninna-poṇa-pabbhāra-cittatāya ca sati-sambojjhaṅgo uppajjati. Evaŋ catūhi kāraṇehi uppannassa pan' assa arahattamaggena bhāvanā pāripūrī hoti.

Satta dhammā[1] dhamma-vicaya-sambojjhaṅgassa uppādāya saŋvattanti: paripucchakatā, vatthu-visada-kiriyā, indriya-samatta-paṭipādanā, duppañña-puggala-parivajjanatā, paññavanta-puggala-sevanā, gambhīra-ñāṇa-cariya-paccavekkhanā, tad-adhimuttatā ti.

Tattha paripucchakatā ti khandha-dhātu-āyatana-indriyabala[2]-bojjhaṅga-maggaṅga-jjhāna-samatha-vipassanānaŋ attha-sannissita-paripucchā-bahulatā.

Vatthu-visada-kiriyā ti ajjhattika-bāhirānaŋ vatthūnaŋ visada-bhāva-karaṇaŋ. Yadā hi 'ssa kesa-nakha-lomāni dīghāni honti, sarīraŋ vā ussanna-dosañ c' eva seda-malamakkhitañ ca, tadā ajjhattika-vatthu avisadaŋ hoti, aparisuddhaŋ. Yadā pana cīvaraŋ jiṇṇaŋ kiliṭṭhaŋ duggandhaŋ hoti, senâsanaŋ vā uklāpaŋ, tadā bāhira-vatthu avisadaŋ hoti, aparisuddhaŋ: tasmā kesâdi-chedanena uddhaŋ-virecana-adho-virecanâdīhi sarīraŋ sallahuka-bhāva-karaṇena ucchādana-nahāpanena ca ajjhattika-vatthu visadaŋ kātabbaŋ. Sūci-kamma-dhovana-rajana-paribhaṇḍa-karaṇâdīhi bāhiravatthu visadaŋ kātabbaŋ. Etasmiŋ hi ajjhattika-bāhira-vatthumhi avisade uppanesu citta-cetasikesu ñāṇam pi avisadaŋ hoti, aparisuddhaŋ: aparisuddhāni dīpa-kapallaka-vaṭṭi-telāni nissāya uppanna-dīpa-sikhāya obhāso viya. Visade pana ajjhattika-bāhira-vattumhi uppannesu citta-cetasikesu ñāṇam pi visadaŋ hoti, parisuddhaŋ: parisuddhāni dīpa-kapallikavaṭṭi-telāni nissāya uppanna-dīpa-sikhāya obhāso viya. Tena vuttaŋ 'vatthu-visada-kiriyā dhamma-vicaya-sambojjhaṅgassa uppādāya saŋvattatī' ti.

Indriya-samatta-paṭipādanā nāma saddhâdīnaŋ indriyānaŋ samabhāva-karaṇaŋ. Sace hi 'ssa saddh' indriyaŋ balavataraŋ[3] hoti, itarāni mandāni, tato viriy' indriyaŋ paggahakiccaŋ, sat' indriyaŋ upaṭṭhāna-kiccaŋ, samādh' indriyaŋ avikkhepa-kiccaŋ, paññ' indriyaŋ dassana-kiccaŋ kātuŋ na

---

[1] *Cf.* VM. i, 128; DA. iii, 786. [2] A, G, B_1 *omit.*
[3] *So* A, G. (*which agrees with* hāpetabbaŋ *below*); *the rest* balavaŋ.

sakkoti; tasmā taŋ dhamma-sabhāva-paccavekkhanena vā, yathā vā[1] manasikaroto balavaŋ jātaŋ, tathā amanasikārena hāpetabbaŋ. *Vakkali-tthera-vatthu*[2] c' ettha nidassanaŋ.

Sace pana viriy' indriyaŋ balavataraŋ hoti, atha n' eva saddh' indriyaŋ adhimokkha-kiccaŋ kātuŋ sakkoti, na itarāni itara-kicca-bhedaŋ; tasmā taŋ passaddhâdi-bhāvanāya hāpetabbaŋ. Tatrâpi *Soṇatthera-vatthu*[3] dassetabbaŋ. Evaŋ sesesu pi, ekassa balava-bhāve sati, itaresaŋ attano kiccesu asamatthatā veditabbā.

Visesato pan' ettha saddhā-paññānaŋ samādhi-viriyānañ ca samataŋ pasaŋsati. Balava-saddho hi manda-pañño mudḍha-ppasanno hoti, avatthusmiŋ pasīdati. Balava-pañño manda-saddho kerāṭika-pakkhaŋ[4] bhajati, bhesajja-samuṭṭhito viya rogo atekiccho hoti; citt' uppāda-matten' eva kusalaŋ hotī ti atidhāvitvā dānâdīni akaronto niraye uppajjati: ubhinnaŋ samatāya vatthusmiŋ yeva pasīdati. Balava-samādhiŋ pana manda-viriyaŋ samādhissa kosajja-pakkhattā uddhaccaŋ abhibhavati. Samādhi pana viriyena saŋyojito kosajje patituŋ na labhati. Viriyaŋ samādhinā saŋyojitaŋ uddhacce patituŋ na labhati. Tasmā tad-ubhayam pi samaŋ kātabbaŋ; ubhaya-samatāya hi appaṇā hoti. Api ca samādhikammikassa balavatī pi saddhā vaṭṭati; evaŋ saddahanto okappento appaṇaŋ pāpuṇissati. Samādhi-paññāsu pana samādi-kammikassa ekaggatā balavatī vaṭṭati; evaŋ hi so appaṇaŋ pāpuṇāti. Vipassanā-kammikassa paññā balavatī vaṭṭati; evaŋ hi so lakkhaṇa-paṭivedhaŋ pāpuṇāti. Ubhinnaŋ pana samatāya appaṇā hoti yeva. Sati pana sabbattha balavatī vaṭṭati. Sati hi cittaŋ uddhacca-pakkhikānaŋ saddhā-viriya-paññānaŋ vasena uddhacca-pātato, kosajja-pakkhikena ca samādhinā kosajja-pātato rakkhati. Tasmā sā loṇa-dhūpanaŋ viya sabba-byañjanesu sabba-kammika-amacco viya ca sabba-rāja-kiccesu sabbattha icchitabbā. Ten' āha: 'sati ca paṇa sabbatthikā vuttā Bhagavatā. Kiŋkāraṇā? Cittaŋ hi sati-paṭisaraṇaŋ, ārakkha-paccupaṭṭhānā ca sati, na vinā satiyā cittassa paggaha-niggaho hotī' ti.[5]

---

[1] A, G, B_1 ca; C_1 taŋ.
[2] S. iii, 119; DhpA. iv, 118.
[3] A. iii, 374; Vin. i, 182.
[4] *See throughout* Path of Purity, ii, 151.
[5] *Cf.* S. v, 115; VM. i, 130 n. *ref. to* Mahā-aṭṭhakathā.

Duppañña-puggala-parivajjanaŋ[1] nāma khandhâdibhede anogāḷha-paññānaŋ dummedha-puggalānaŋ ārakā parivajjanaŋ.

Paññavanta-puggala-sevanā nāma sapañña-salakkhaṇa[2]-pariggāhikāya udayabbaya-paññāya samannāgata-puggala-sevanā.

Gambhīra-ñāṇa-cariya-paccavekkhanā nāma gambhīresu khandhâdīsu pavattāya gambhīra-paññāya pabheda-paccavekkhanā.

Tad-adhimuttatā nāma ṭhāna-nisajjâdīsu dhamma-vicaya-sambojjhanga-samuṭṭhāpan' atthaŋ ninna-poṇa-pabbhāra-cittatā. Evaŋ uppannassa pan' assa arahatta-maggena bhāvanā pāripūrī hoti.

Ekādasa dhammā[3] viriya-sambojjhangassa uppādāya saŋvattanti:—Apāya - bhaya - paccavekkhanatā, ānisaŋsa-dassāvitā, gamana-vidhi[4]-paccavekkhanatā, piṇḍa-pātâpacāyanatā, dāyajja-mahatta-paccavekkhanatā, Satthu-mahatta-paccavekkhanatā, jāti-mahatta-paccavekkhanatā, sabrahmacārī-mahatta-paccavekkhanatā, kusīta-puggala-parivajjanatā, āraddha-viriya-puggala-sevanatā, tad-adhimuttatā ti.

Tattha nirayesu pañca-vidha-bandhana-kamma-kāraṇato[5] paṭṭhāya mahādukkhaŋ anubhavana-kāle pi, tiracchāna-yoniyaŋ jāla-kkhipa-kuminâdīhi gahita-kāle pi, pājana-kaṇṭakâdi-ppahāra-tuṇṇassa sakaṭa-vahanâdi-kāle pi, petti-visaye anekāni pi vassa-sahassāni ekaŋ Buddh' antaram pi khuppipāsāhi āturī-bhūta-kāle pi, Kāḷakañjika-asuresu saṭṭhi-hattha-asīti-hattha-ppamāṇena aṭṭhi-camma-matten' eva atta-bhāvena vātâtapâdi[6] dukkhânubhavana-kāle pi na sakkā viriya-sambojjhangaŋ uppādetuŋ. 'Ayam eva te, bhikkhu, kālo (viriya-karaṇāyā)' ti,[7] evaŋ apāya-bhayaŋ paccavekkhantassa pi viriya-sambojjhango uppajjati.

Na sakkā kusītena nava lokuttara-dhammā laddhuŋ,

---

[1] *Comy.* ā.

[2] VibhA. 278; B_1 samapaññāsa-l.; A, G. sampaññā-sal.; C_1 paññāsal.

[3] *Cf.* VM. i, 132; VibhA. 278 (*the items are diff. named in these two passages. Our Comy. agrees with* VibhA).

[4] *So* VibhA; *Comy. and* DA. iii, 789 vīthi-.

[5] *Comy.* karaṇato.

[6] A, G. papāta-patana.

[7] *Comy. omits* v. k.

āraddha-viriyen' eva sakkā: ayaŋ ānisaŋso viriyassā ti evaŋ ānisaŋsa-dassāvino pi uppajjati.

Sabba[1]-Buddha-Paccekabuddha-mahāsāvakeh' eva te gatamaggo gantabbo. So ca pana na sakkā kusītena gantun ti evaŋ gamana-vidhiŋ[2] paccavekkhantassâpi uppajjati. Ye taŋ piṇḍapātâdīhi upaṭṭhahanti, ime te manussā n' eva ñātakā, na dāsa-kamma-karā, nâpi taŋ nissāya jīvissāmā ti te paṇītāni piṇḍa-pātâdīni denti, atha kho attano kārānaŋ[3] mahapphalataŋ paccāsiŋsamānā denti. Satthârâpi ayaŋ ime paccaye paribhuñjitvā kāya-daḷhī-bahulo viharissatī ti na evaŋ sampassatā tuyhaŋ paccayā anuññātā, atha kho ayaŋ ime paribhuñjamāno samaṇa-dhammaŋ katvā vaṭṭa-dukkhato mucissatī ti te paccayā anuññātā. So dani tvaŋ kusīto viharanto na taŋ piṇḍaŋ apacāyissati.[4] Āraddha-viriyass' eva hi piṇḍapātâpacāyanaŋ paccavekkhantassâpi uppajjati: Ayyamitta-ttherassa[5] viya.

Thero kira Kassaka-leṇe nāma paṭivasati. Tass' eva gocaragāme ekā mahā-upāsikā theraŋ puttaŋ katvā paṭijaggati. Sā ekadivasaŋ araññaŋ gacchantī dhītaraŋ āha: 'Amma, asukasmiŋ ṭhāne purāṇa-taṇḍulā, asukasmiŋ sappi, asukasmiŋ khīraŋ, asukasmiŋ phāṇitaŋ. Tava bhātikassa Ayyamittassa āgata-kāle bhattaŋ pacitvā khīra-sappi-phāṇitehi saddhiŋ dehi, tvañ ca bhuñjeyyāsī,' ti. 'Tvaŋ pana kiŋ bhuñjissasi, ammā?' ti. 'Ahaŋ pana hiyyo pakkaŋ parivāsika[6]-bhattaŋ kañjiyena[7] bhutt' amhī' ti.[8] 'Divā kiŋ bhuñjissasi, ammā?' ti. 'Sāka-paṇṇaŋ pakkhipitvā kaṇa-taṇḍulehi ambila-yāguŋ pacitvā ṭhapehi, ammā' ti.

Thero cīvaraŋ pārupitvā pattaŋ nīharanto va taŋ saddaŋ sutvā attānaŋ ovadi: Mahā-upāsikā kira kañjiyena parivāsika-bhattaŋ bhuñjitvā divâpi kaṇa-paṇṇ' ambila-yāguŋ bhuñjissati. Tuyhaŋ atthāya pana purāṇa-taṇḍulâdīni ācikkhati. Taŋ nissāya kho pan' esā n' eva khettaŋ, na vatthuŋ,[9] na bhattaŋ, na vatthaŋ paccāsiŋsati. Tisso pana sampattiyo patthayamānā deti. Tvaŋ etissā tā sampattiyo dātuŋ sak-

---

[1] B₁ sabbaññu. [2] *Comy.* vīthiŋ.
[3] A, G. kāraṇaŋ. [4] MSS. -si.
[5] *Cf.* VM. i, 38; MSS. mahā-. [6] *All* pāri-; *cf.* SA. i, 345.
[7] B₁ kiñci yena. [8] DA. bhuñjāmi. [9] VibhA. 280, vatthaŋ.

khissasi, na sakkhissasī ti? Ayaŋ kho pana piṇḍa-pāto tayā sarāgena sadosena samohena na sakkā gaṇhitun ti, pattaŋ thavikāya pakkhipitvā, gaṇṭhikaŋ muñcitvā, nivattitvā, Kassaka-leṇam eva gantvā, pattaŋ heṭṭhā mañce cīvaraŋ cīvara-vaŋse ṭhapetvā, 'arahattaŋ apāpuṇitvā na nikkhamissāmī' ti viriyaŋ adhiṭṭhahitvā nisīdi.

Dīgha-rattaŋ appamatto hutvā, nivuttha-bhikkhu vipassanaŋ vaḍḍhetvā, pure-bhattam eva arahattaŋ patvā, vikasamānam[1] iva padumaŋ mahā-khīṇâsavo sitaŋ karonto va nisīdi.[2] Leṇa-dvāre rukkhamhi adhivatthā devatā

'Namo te purisâjañña,[3] namo te puris' uttama,
Yassa te āsavā khīṇā, dakkhiṇeyyo 'si, mārisā' ti[4]

udānaŋ udānetvā, 'bhante, piṇḍāya paviṭṭhānaŋ tumhâdisānaŋ arahantānaŋ bhikkhaŋ datvā mahallak' itthiyo dukkhā muccissantī' ti āha.

Thero uṭṭhahitvā, dvāraŋ vivaritvā, kālaŋ olokento pāto yevā ti ñatvā, patta-cīvaram ādaya gāmaŋ pavisi. Dārikâpi bhattaŋ sampādetvā 'idāni me bhātā āgamissati, idāni āgamissatī' ti dvāraŋ vivaritvā olokayamānā nisīdi. Sā there ghara-dvāraŋ sampatte pattaŋ gahetvā, sappi-phāṇita-yojitassa khīra-piṇḍa-pātassa pūretvā hatthe ṭhapesi. Thero 'sukhaŋ hotū' ti anumodanaŋ katvā pakkami. Sâpi taŋ olokayamānā va aṭṭhāsi. Therassa hi tadā ativiya parisuddho chavi-vaṇṇo ahosi, vippasannāni indriyāni, mukhaŋ bandhanā mutta-tāla-pakkaŋ viya ativiya virocittha.[5]

Mahā-upāsikā araññā āgantvā 'kiŋ, amma, bhātiko te āgato?' ti pucchi. Sā sabbaŋ taŋ pavattiŋ ārocesi. Upāsikā 'ajja me puttassa pabbajita-kiccaŋ matthakaŋ pattan' ti ñatvā, 'abhiramati te, amma, bhātā Buddha-sāsane, na ukkaṇṭhatī' ti āha.

Mahantaŋ kho pan' etaŋ Satthu dāyajjaŋ yad' idaŋ satta ariya-dhanāni nāma. Taŋ na sakkā kusītena gahetuŋ. Yathā hi vippaṭipannaŋ puttaŋ mātāpitaro 'ayaŋ amhākaŋ aputto' ti paribāhiraŋ karonti, so tesaŋ accayena dāyajjaŋ na labhati, evaŋ kusīto pi idaŋ ariya-dhana-dāyajjaŋ na

---

[1] B_1 vikasitam. [2] *Comy.* nikkhami, *but see below.*
[3] MSS. purisajañña. [4] Sn. 544; A. v. 325. *Cf.* D. iii, 198; S. iii, 91.
[5] A, G. virocitaŋ.

labhati, āraddha-viriyo va labhatī ti dāyajja-mahattaŋ paccavekkhato pi uppajjati.

Mahā kho pana te Satthā. Satthuno hi te mātu-kucchismiŋ paṭisandhi-gahaṇa-kāle pi abhinikkhamane pi, abhisambodhiyam pi, dhamma-cakka-ppavattana-yamaka-pāṭihāriya-dev' orohana-āyu-sankhāra-vossajjanesu pi, parinibbāna-kāle pi dasa-sahassī-lokadhātu akampittha. Yuttaŋ nu te evarūpassa Satthuno sāsane pabbajitvā kusītena bhavitun ti? evaŋ Satthu-mahattaŋ paccavekkhato pi uppajjati. Jātiyâpi tvaŋ idāni na lāmaka-jātiko, asambhinnāya Mahā-Sammata-paveṇiyā āgate Okkāka-rāja-vaŋse[1] jāto 'si, Suddhodana-mahārājassa ca Mahāmāyā-deviyā ca nattā, Rāhulabhaddassa kaniṭṭho. Tayā nāma evarūpena Jina-puttena hutvā na yuttaŋ kusītena viharitun ti evaŋ jāti-mahattaŋ paccavekkhato pi uppajjati.

Sāriputta-Moggallānā c' eva asīti mahāsāvakā ca viriyen' eva lokuttara-dhammaŋ paṭivijjhiŋsu. Tvaŋ pana etesaŋ sabrahmacārīnaŋ maggaŋ paṭipajjasi, na paṭipajjasī ti? evaŋ sabrahmacārī-mahattaŋ paccavekkhato pi uppajjati.

Kucchiŋ pūretvā ṭhita-ajagara-sadise vissaṭṭha-kāyika-cetasika-viriye kusīta-puggale parivajjentassâpi āraddha-viriye pahitatte puggale sevantassâpi ṭhāna-nisajjâdīsu viriy' uppādan' atthaŋ ninna-poṇa-pabbhāra-cittassa pi uppajjati. Evaŋ uppannassa pan' assa arahatta-maggena bhāvanā-pāripūrī hoti.

Ekādasa dhammā[2] pīti-sambojjhangassa uppādāya saŋvattanti:—Buddhânussati, Dhamma-sangha-sīla-cāga-devatânussati, upasamânussati, lūkha-puggala-parivajjanatā, siniddha-puggala-sevanatā, *Pasādanīya-suttanta*[3]-paccavekkhanatā, tad-adhimuttatā ti.

Buddha-guṇe anussarantassâpi hi yāva upacārā sakala-sarīraŋ pharamāno pīti-sambojjhango uppajjati. Dhamma-sangha-guṇe anussarantassâpi; dīgha-rattaŋ akhaṇḍaŋ katvā rakkhitaŋ catu-pārisuddhi-sīlaŋ paccavekkhantassâpi; gihino

---

[1] *Cf.* SÀ. i, 241; JA. ii, 438; v, 300.
[2] VibhA. 282; *cf.* VM. i, 132, 197 *ff*.
[3] D. iii, 99; DA. iii, 793.

dasa-sīlaŋ pañca-sīlaŋ paccavekkhantassâpi; dubbhikkha-bhayâdīsu paṇītaŋ bhojanaŋ sabrahmacārīnaŋ datvā; evaŋ nāma adamhā ti cāgaŋ paccavekkhantassâpi; gihino pi evarūpe kāle sīlavantānaŋ dinnaŋ dānaŋ paccavekkhantassâpi; yehi guṇehi samannāgatā (devatā)[1] devattaŋ pattā, tathārūpānaŋ attani atthitaŋ paccavekkhantassâpi; samāpattiyā vikkhambhite kilese[2] saṭṭhi pi sattati pi vassāni na samudācarantī ti paccavekkhantassâpi; cetiya-dassana-bodhi-dassana-tthera-dassanesu asakkacca-kiriyāya saŋsūcita-lūkha-bhāvena Buddhâdīsu pasāda-sinehâbhāvena gadrabha-piṭṭhe raja-sadise lūkha-puggale parivajjentassâpi; Buddhâdīsu pasāda-bahule mudu-citte siniddha-puggale sevantassâpi; ratana-ttaya-guṇa-paridīpake *Pasādanīya-Suttante* paccavekkhantassâpi; ṭhāna-nisajjâdīsu pīti-uppādan' atthaŋ ninna-poṇa-pabbhāra-cittassâpi uppajjati. Evaŋ uppannassa pan' assa arahatta-maggena bhāvanā-pāripūrī hoti.

Satta dhammā[3] passaddhi-sambojjhangassa uppādāya saŋvattanti:—Paṇīta-bhojana-sevanatā, utu-sukha-sevanatā, iriyāpatha-sukha-sevanatā, majjhatta-payogatā, sâraddha-kāya-puggala-parivajjanatā, passaddha-kāya-puggala-sevanatā, tad-adhimuttatā ti.

Paṇītaŋ hi siniddhaŋ sappāya-bhojanaŋ bhuñjantassâpi sīt' uṇhesu ca utūsu ṭhānâdīsu ca iriyāpathesu sappāyaŋ utuñ ca iriyāpathañ ca sevantassâpi passadhi uppajjati. Yo pana mahāpurisa-jātiko sabba-utu-iriyāpatha-kkhamo va hoti, na taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Yassa sabhāga-visabhāgatā atthi, tass' eva visabhāge utu-iriyāpathe vajjetvā sabhāge sevantassâpi uppajjati. Majjhatta-payogo vuccati attano ca parassa ca kammassakataŋ[4] paccavekkhanā. Iminā majjhatta-payogena uppajjati. Yo leḍḍu-daṇḍâdīhi paraŋ viheṭhayamāno va vicarati, evarūpaŋ sâraddha-kāyaŋ puggalaŋ parivajjentassâpi, saŋyata[5]-pāda-pāṇiŋ passaddha-kāyaŋ puggalaŋ sevantassâpi, ṭhāna-nisajjâdīsu passaddhi-uppādan' atthāya ninna-poṇa-pabbhāra-cittassâpi uppajjati. Evaŋ uppannassa pan' assa arahatta-maggena bhāvanā-pāripūrī hoti.

---

[1] VibhA. *adds.* [2] DA. -ā, -ā.
[3] VibhA. 283; VM. i, 134.
[4] *Cf.* Asḷ. 406. DA. *Comy.* -ā. [5] B_1 payata-pāṇi.

Ekādasa dhammā[1] samādhi-sambojjhangassa uppādāya saŋvattanti:—Vatthu-visada-kiriyatā, indriya-samatta-paṭipādanatā, nimitta-kusalatā, samaye cittassa paggahaṇatā,[2] samaye cittassa niggahaṇatā,[3] samaye sampahaŋsanatā,[4] samaye ajjhupekkhanatā,[5] asamāhita-puggala-parivajjanatā, samāhita-puggala-sevanatā, jhāna-vimokkha-paccavekkhanatā, tad-adhimuttatā ti.

Tattha vatthu-visada-kiriyatā ca indriya-samatta-paṭipādanatā ca vutta-nayen' eva veditabbā.[6]

Nimitta-kusalatā nāma kasiṇa-nimittassa uggahaṇa-kusalatā.

Samaye cittassa paggahaṇatā ti, yasmiŋ samaye[7] atisithila-viriyatâdīhi līnaŋ cittaŋ hoti, tasmiŋ samaye dhammavicaya-viriya-pīti-sambojjhanga-samuṭṭhāpanena tassa pagganhanaŋ.

Samaye cittassa niggahaṇatā ti, yasmiŋ samaye accāraddha-viriyatâdīhi uddhataŋ cittaŋ hoti, tasmiŋ samaye passaddhi-samādhi-upekkhā-sambojjhanga-samuṭṭhāpanena tassa nigganhanaŋ.

Samaye sampahaŋsanatā ti, yasmiŋ samaye cittaŋ paññāpayoga-mandatāya vā upasama-sukhânadhigamena[8] vā nirassādaŋ hoti, tasmiŋ samaye aṭṭha saŋvega-vatthu-paccavekkhaṇena saŋvejeti. Aṭṭha saŋvega-vatthūhi nāma jāti-jarā-byādhi-maraṇāni cattāri, apāya-dukkhaŋ pañcamaŋ, atīte vaṭṭa-mūlakaŋ dukkhaŋ, anāgate vaṭṭa-mūlakaŋ dukkhaŋ, paccuppanne āhāra-pariyeṭṭhi-mūlakaŋ dukkhan ti. Ratanattaya-guṇânussaraṇena ca pasādaŋ janeti. Ayaŋ vuccati samaye sampahaŋsanatā.

Samaye ajjhupekkhanatā nāma, yasmiŋ samaye sammāpaṭipattiŋ āgamma alīnaŋ anuddhataŋ anirassādaŋ ārammaṇe samappavattaŋ samatha-vīthi-paṭipannaŋ cittaŋ hoti, tadā 'ssa paggaha-niggaha-sampahaŋsanesu na byāpādaŋ[9] āpajjati,

[1] DA. iii, 794. [2] *So* VibhA., VM., *but* A, G, B_1, C_1 pagganhanatā.
[3] MSS. nigganh.
[4] VM. *has* nirassādassa cittassa saddhā-saŋvega-vasena samp.
[5] VM. sammāpavattassa ajjh. [6] *See above.*
[7] A, G. *insert* aṭṭha saŋvega-v. *of next* §.
[8] B_1, C_1 sukhānaŋ vigamena. [9] MSS. byāpāraŋ.

sārathī viya samappavattesu assesu. Ayaŋ vuccati samaye ajjhupekkhanatā ti.

Asamāhita-puggala-parivajjanatā nāma upacāraŋ vā appaṇaŋ vā appattānaŋ vikkhitta-cittānaŋ puggalānaŋ ārakā parivajjanaŋ.[1]

Samāhita-puggala-sevanatā nama upacārena vā appaṇāya vā samāhita-cittānaŋ sevanā, bhajanā, payirupāsanā.[1]

Tad-adhimuttatā nāma ṭhāna-nisajjâdīsu samādhi-uppādan' atthaŋ yeva ninna-poṇa-pabbhāra-cittatā. Evaŋ hi paṭipajjato esa uppajjati. Evaŋ uppannassa pan' assa arahatta-maggena bhāvanā-pāripūrī hoti.

Pañca dhammā upekkhā-sambojjhangassa[2] uppādāya saŋvattanti:—Satta-majjhattatā, sankhāra-majjhattatā, satta-sankhāra-keḷāyana[3]-puggala-parivajjanatā, satta-sankhāra-majjhatta-puggala-sevaṇatā, tad-adhimuttatā ti.

Tattha dvīh' ākārehi satta-majjhattataŋ samuṭṭhāpeti; Tvaŋ attano va kammena āgantvā attano va kammena gamissasi, eso pi attano kammena āgantvā attano va kammena gamissati, tvaŋ kaŋ keḷāyasī ti? evaŋ kammassakataŋ paccavekkhaṇena; paramatthato satto yeva n' atthi, so tvaŋ kaŋ keḷāyasī ti? evaŋ nissatta-paccavekkhaṇena cā ti.

Dvīh' ev' ākārehi sankhāra-majjhattataŋ samuṭṭhāpeti: Idaŋ cīvaraŋ anupubbena vaṇṇa-vikārataň c' eva jiṇṇabhāvaň ca upagantvā pāda-puñchana-coḷakaŋ hutvā yaṭṭhikoṭiyā chaḍḍanīyaŋ bhavissati, sace pan' assa sāmiko bhaveyya, nâssa evaŋ vinassituŋ dadeyyā ti, evaŋ assāmikabhāva-paccavekkhaṇena ca; anaddhaniyaŋ idaŋ tāva-kālikan ti, evaŋ tāva-kālika-bhāva-paccavekkhaṇena ca. Yathā cīvare evaŋ pattâdīsu pi yojanā kātabbā.

Satta-sankhāra-keḷāyana-puggala-parivajjanatā ti, ettha yo puggalo gihī vā attano va putta-dhītâdike, pabbajito vā attano va antevāsika-samān' upajjhāyakâdike mamāyati, sahatthen' eva nesaŋ kesa-cchedana-sūci-kamma-cīvara-dhovana-rajana-patta-pacanâdīni karoti, muhuttam pi apassanto: Asuko sāmaṇero kuhiŋ? Asuko daharo kuhin ti? bhanta-migo viya

---

[1] *The two §§ differ at* VM. i, 135.

[2] DA. iii, 795; VibhA. 285.

[3] VM. i, 134, 137.

ito c' ito ca oloketi,[1] aññena kesa-cchedanâdīnaŋ atthāya muhuttaŋ tāva: Asukaŋ pesethā ti yāciyamāno pi: 'Amhe pi taŋ attano kammaŋ na kārema? Tumhe naŋ gahetvā kilamissathā' ti na deti. Ayaŋ satta-keḷāyano nāma. Yo pana cīvara-patta-thālaka-kattara-yaṭṭhi-ādīni mamāyati, aññassa hatthena parāmasitum pi na deti, tāva-kālikaŋ yācito pi 'mayam pi imaŋ mamāyantā na paribhuñjāma, tumhākaŋ kiŋ dassāmā?' ti vadati. Ayaŋ sankhāra-keḷāyano nāma. Yo pana tesu dvīsu pi vatthūsu majjhatto udāsīno, ayaŋ satta-sankhāra-majjhatto nāma.

Iti ayaŋ upekkhā-sambojjhango evarūpaŋ satta-sankhāra-keḷāyana-puggalaŋ ārakā parivajjentassâpi satta-sankhāra-majjhatta-puggale sevantassâpi, ṭhāna-nisajjâdīsu tad-uppādan' atthaŋ ninna-poṇa-pabbhāra-cittassâpi uppajjati. Evaŋ uppannassa pan' assa arahatta-maggena bhāvanā-pāripūrī hoti.

[*Text* v, **105.**] *Asubha-nimittan* ti,[2] uddhumātakâdi-bhedā dasa asubhârammaṇā dhammā. *Yoniso manasikāra-bahulīkāro* ti, ettha pana yoniso manasikāro nāma upāya-manasikāro patha-manasikāro uppāda-manasikāro. Api ca cha dhammā kāma-cchandassa pahānāya saŋvattanti:—Asubha-nimittassa uggaho, asubha-bhāvanânuyogo, indriyesu gutta-dvāratā, bhojane mattaññutā, kalyāṇa-mittatā, sappāya-kathā ti. Dasa-vidhaŋ hi asubha-nimittaŋ uggaṇhantassâpi kāma-cchando pahīyati, bhāventassâpi, indriyesu pīhita-dvārassâpi, catunnaŋ pañcannaŋ ālopānaŋ okase sati udakaŋ pivitvā yāpana-sīlatāya bhojane mattaññuno pi. Tena vuttaŋ:

Cattāro pañca ālope abhutvā udakaŋ pive;
Alaŋ phāsu-vihārāya pahitattassa bhikkhuno ti
(Thag. v, 983).[3]

Asubha-kammika-Tissatthera-sadise[4] asubha-bhāvanā-rate kalyāṇa-mitte sevantassâpi kāma-cchando pahīyati: ṭhāna-nisajjâdīsu dasa-asubha-nissita-sappāya-kathāyâpi pahīyati. Tena vuttaŋ 'cha dhammā kāma-cchandassa pahānāya saŋ-

---

[1] MSS. āloketi.
[2] DA. iii, 778; VibhA. 270; VM. i, 178.
[3] VM. i, 33; Asl. 405. [4] *Cf.* VM. i, 20.

vattantī' ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa kāmacchandassa arahatta-maggena āyatiŋ anuppādo hoti.

Mettā-cetovimuttī ti, ettha *mettā* ti vutte appaṇâpi upacāro pi vaṭṭati. *Ceto-vimuttī* ti appaṇā va. Yoniso manasikāro vutta-lakkhaṇo va. Api ca cha dhammā[1] byāpādassa pahānāya saŋvattanti:—Mettā-nimittassa uggaho, mettā-bhāvanânuyogo, kammassakatā-paccavekkhanā, paṭisankhāna-bahulatā, kalyāṇa-mittatā, sappāya-kathā ti. Odissakânodissaka-disā-pharaṇānaŋ hi aññatara-vasena mettaŋ uggaṇhantassâpi byāpādo pahīyati, odhiso anodhiso[2] disā-pharaṇa-vasena mettaŋ bhāventassâpi. 'Tvaŋ etassa kuddho kiŋ karissasi? Kim assa sīlâdīni vināsetuŋ sakkhissasi? Nanu tvaŋ attano kammena āgantvā attano kammen' eva gamissasi? Parassa kujjhanaŋ nāma vītaccik' angāra-tatta-aya-salāka-gūthâdīni gahetvā parassa paharitu-kāmatā-sadisaŋ hoti.[3] Eso pi tava kuddho kin karissati? Kin te sīlâdīni vināsetuŋ sakkhissati? Esa attano kammen' āgantvā attano kammen' eva gamissati. Appaṭicchita[4]-paheṇakaŋ[5] viya, paṭivāta-khitta-rajomuṭṭhi viya ca etass' ev' esa kodho matthake patissatī' ti evaŋ attano ca parassa ca kammassakataŋ paccavekkhato pi, ubhaya-kammassakataŋ paccavekkhitvā paṭisankhāne ṭhitassâpi, Assagutta-tthera-sadise mettā-bhāvanā-rate kalyāṇa-mitte sevantassâpi byāpādo pahīyati: ṭhāna-nisajjâdīsu mettā-nissita-sappāya-kathāyâpi pahīyati. Tena vuttaŋ 'cha dhammā byāpādassa pahānāya saŋvattantī' ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa byāpādassa anāgāmi-maggena āyatiŋ anuppādo hoti.

Atthi, bhikkhave, aratī ti ādi vutt' attham evā ti.

Api ca[6] cha dhammā thīna-middhassa pahānāya saŋvattanti:—Atibhojane nimitta-ggāho, iriyāpatha-samparivattanatā, āloka-saññā-manasikāro, abbhokāsa-vāso, kalyāṇa-mittatā, sappāya-kathā ti.

Āhāra-hatthaka- bhutta-vamitaka-tatravattaka-alaŋsāṭaka-kākâmasaka[7]-bhojanaŋ bhuñjitvā ratti-ṭṭhāna-divāṭhāne ni-

---

[1] VibhA. 271; DA. iii, 779. [2] B, G. od-.
[3] A, B₁, G. *insert from below* paṭivāta-khitta-rajo viya.
[4] B₁, -cchada-p. [5] DA. pahonakaŋ.
[6] *Cf.* Asl. 404 *for defs. of terms.* [7] *All but* VibhA. kākamās-.

sinnassa hi samaṇa-dhammaŋ karonto thīna-middhaŋ mahāhatthi viya ottharantaŋ āgacchati. Catu-pañca-ālopa-okāsaŋ pana ṭhapetvā, pānīyaŋ pivitvā, yāpana-sīlassa bhikkhuno taŋ na hotī ti atibhojane nimittaŋ gaṇhantassâpi thīna-middhaŋ pahīyati. Yasmiŋ iriyāpathe thīna-middhaŋ okkamati, tato aññaŋ parivattentassâpi, rattiŋ candâloka-dīpâloka-ukkâloke, divā suriyâlokaŋ manasikarontassâpi, abbhokāse vasantassâpi, Mahākassapa-tthera-sadise pahīna-thīna-middhe kalyāṇa-mitte sevantassâpi thīna-middhaŋ pahīyati. Ṭhāna-nisajjâdīsu dhutanga-nissita-sappāya-kathāya pi pahīyati. Tena vuttaŋ 'cha dhammā thīna-middhassa pahānāya saŋvattantī' ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa thīna-middhassa arahatta-maggena āyatiŋ anuppādo hoti.

[*Text* v, **106.**] *Atthi, bhikkhave, cetaso vūpasamo* ti ādīni vutt' atthāni eva.

Api ca[1] cha dhammā uddhacca-kukuccassa pahānāya saŋvattanti:—Bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, vuḍḍha[2]-sevitatā, kalyāṇa-mittatā, sappāya-kathā ti.

Bahu-saccena pi hi ekaŋ vā dve vā cattāro vā pañca vā Nikāye pāli-vasena ca attha-vasena ca uggaṇhantassâpi uddhacca-kukuccaŋ pahīyati. Kappiyâkappiya-paripucchā-bahulassâpi, Vinaya-paññattiyaŋ ciṇṇa-vasī-bhāvatāya pakataññuno pi, vuḍḍhe mahallaka-tthere upasankamantassâpi, Upāli-tthera-sadise Vinaya-dhare kalyāṇa-mitte sevantassâpi uddhacca-kukuccaŋ pahīyati. Ṭhāna-nisajjâdīsu kappiyâkappiya-nissita-sappāya-kathāyâpi pahīyati. Tena vuttaŋ 'cha dhammā uddhacca-kukuccassa pahānāya saŋvattantī' ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīne uddhacca-kukucce uddhaccassa arahatta-maggena, kukuccassa anāgāmi-maggena āyatiŋ anuppādo hoti.

Kusalâkusalā dhammā ti ādīni pi vutt' atthān' eva.

Api ca cha dhammā[3] vicikicchāya pahānāya saŋvattanti:—Bahussutatā, paripucchakatā, Vinaye pakataññutā, adhimokkha-bahulatā, kalyāṇa-mittatā, sappāya-kathā ti.

Bāhusaccena pi hi ekan vā . . . *pe* . . . uggaṇhantassâpi vicikicchā pahīyati; tīṇi ratanāni ārabbha paripucchā-bahu-

---

[1] VibhA. 273. [2] B_1 Buddha-; A, G., VibhA. vuddha.
[3] VibhA. 274.

lassâpi; Vinaye ciṇṇa-vasī-bhāvassâpi; tīsu ratanesu okappaniya-saddhā-sankhāta-adhimokkha[1]-bahulassâpi; saddhâdhimutte Vakkali-tthera-sadise kalyāṇa-mitte sevantassâpi vicikicchā pahīyati; ṭhāna-nisajjâdīsu tiṇṇaŋ ratanānaŋ guṇanissita-sappāya-kathāyâpi pahīyati. Tena vuttaŋ 'cha dhammā vicikicchāya pahānāya saŋvattantī' ti. Ime hi pana chahi dhammehi pahīnāya vicikicchāya sotâpattimaggena āyatiŋ anuppādo hoti.

Iti Bhagavā imasmiŋ sutte desanaŋ tīhi bhavehi[2] vinivaṭṭetvā arahattena kūṭaŋ gaṇhi. Desanā-pariyosāne pañcasatā bhikkhū arahattaŋ pāpuṇiŋsu.

2.

[*Text* v, **108.**] Dutiye: *sambahulā* ti, Vinaya-pariyāyena[3] tayo janā sambahulā ti vuccanti; tato paraŋ sangho. Suttanta-pariyāyena tayo tayo eva: tato uddhaŋ bahulā. Idha Suttanta-pariyāyena sambahulā ti veditabbā.

Piṇḍāya pavisiŋsū ti, piṇḍāya paviṭṭhā; te pana na tāva paviṭṭhā; pavisissāmā ti, nikkhantā[4] pana pavisiŋsū ti vuttā. Yathā kiŋ? Yathā[5] 'gāmaŋ gamissāmī' ti nikkhanta-puriso taŋ gāmaŋ appatto pi, 'kahaŋ itthannāmo?' ti vutte, 'gāmaŋ gato' ti vuccati, evaŋ.

Paribbājakānaŋ ārāmo ti, Jetavanato avidūre añña-titthiyānaŋ paribbājakānaŋ ārāmo atthi. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Samaṇo, āvuso* ti, āvuso, tumhākaŋ Satthā samaṇo Gotamo. *Mayam pi kho āvuso sāvakānaŋ evaŋ dhammaŋ desemā* ti, titthiyānaŋ samaye pañca nīvaraṇā pahātabbā, satta bojjhangā bhāvetabbā ti etaŋ n' atthi. Te pana ārāmaŋ gantvā, parisā-pariyante ṭhatvā, aññaŋ olokento viya, añña-vihitakā viya hutvā, Bhagavato dhamma-desanaŋ suṇanti. Tato 'samaṇo Gotamo "idaŋ pajahatha, idaŋ bhāvethā" ti vadatī' ti sallakhetvā attano ārāmaŋ gantvā, ārāmamajjhe āsanaŋ paññāpetvā, upaṭṭhāka-upaṭṭhāyikāhi pari-

---

[1] *Cf.* VM. 466, 636 (*for* adhimokkha).
[2] C_1 ṭhānehi.
[3] VinA. ii, 1. *For the introd. to this sutta cf.* M. i, 83; MA. ii, 54.
[4] B_1, C_1 nikkhantattā.
[5] A, G. yathā yathā; B_1 yathā kiŋ gāmaŋ.

vutā, sīsaŋ ukkhipitvā, kāyaŋ paṇāmetvā, attano sayambhū-ñāṇena paṭividdh' ākāraŋ dassentā 'pañca nīvaraṇā pahātabbā, satta bojjhangā nāma bhāvetabbā' ti kathenti.

Idha no, avuso, ko viseso ti, ettha *idhā* ti imasmiŋ paññāpane; *ko viseso* ti, kiŋ adhikaŋ; *ko adhippāyoso* ti, ko adhika-payogo; *kiŋ nānā-kāraṇan* ti, kiŋ nānattaŋ. *Dhammadesanāya vā dhamma-desanan* ti, 'yadidaŋ samaṇassa vā Gotamassa dhamma-desanāya saddhiŋ amhākaŋ dhamma-desanaŋ, amhākaŋ vā dhamma-desanāya saddhiŋ samanassa Gotamassa dhamma-desanaŋ ārabbha nānā-karaṇaŋ puccheyya, taŋ kinnāmā ?' ti vadanti. Dutiya-pade pi es' eva nayo. *N' eva abhinandiŋsū* ti, 'evam evan' ti na sampaṭicchiŋsu. *Na paṭikkosiŋsū* ti, 'na-y-idaŋ evan' ti na-ppaṭisedhesuŋ. Kiŋ pana te pahontā evaŋ akaŋsu, .udāhu appahontā ti ? Na hi te ettakaŋ[1] kathetuŋ na sakkonti 'āvuso, tumhākaŋ samaye pañca nīvaraṇā pahātabbā nāma n' atthi; satta bojjhangā bhāvetabbā n' atthī' ti. Evaŋ pana tesaŋ ahosi: Atthi no etaŋ kathā-pābhataŋ.[2] Mayaŋ etaŋ Satthu ārocessāma. Atha no Satthā madhura-dhammadesanaŋ[3] desissatī ti.

[109] *Pariyāyo* ti, kāraṇaŋ. *Na c' eva sampāyissantī* ti, sampādetvā kathetuŋ na sakkhissanti. *Uttariñ ca vighātan* ti, asampāyanato uttarim pi dukkhaŋ āpajjissanti. Sampādetvā kathetuŋ asakkontānaŋ hi dukkhaŋ uppajjati. *Yathā taŋ, bhikkhave, avisayasmin* ti, ettha *tan* ti nipāta-mattaŋ; *yathā* ti kāraṇa-vacanaŋ. Yasmā avisaye pañho pucchito hotī ti attho. *Sadevake* ti, saha devehi sadevake. Samārakâdīsu pi es' eva nayo. Evaŋ tīṇi ṭhānāni loke pakkhipitvā, dve pajāyā ti pañcahi satta-lokam eva pariyādiyitvā, etasmiŋ sadevakâdi-bhede loke taŋ devaŋ vā manussaŋ vā na passāmī ti dīpeti. *Ito vā pana sutvā* ti, ito vā pana mama sāsanato sutvā. Ito sutvā hi atathāgato[4] pi atathāgata-sāvako pi ārādheyya, paritoseyya. Aññathā ārādhanā nāma n' atthī ti dasseti.

Idāni attano tesaŋ pañhānaŋ veyyākaraṇena cittârādhanaŋ

---

[1] B₁ ettha kaŋ kathaŋ.

[2] *Cf.* DA. iii, 908; S. v, 162; AA. *on* A. iv, 439 (=kathā-mūlaŋ).

[3] A, G. attano; S. ca guṇa-dh-d.

[4] *So* MA., C_1, *but* A, G, B. tath. . . . tath. . . . .

dassento 'katamo ca, bhikkhave, pariyāyo' ti ādim āha. Tattha *ajjhattaŋ kāmacchando* ti, attano pañca-kkhandhe ārabbha uppanna-cchanda-rāgo. *Bahiddhā kāmacchando* ti, paresaŋ pañca-kkhandhe ārabbha uppanna-cchanda-rāgo. *Uddesaŋ gacchatī* ti,[1] gaṇanaŋ gacchati. *Ajjhattaŋ byāpādo* ti, attano hattha-pādâdīsu uppanna-paṭigho. *Bahiddhā byāpādo* ti, paresaŋ tesaŋ uppanna-paṭigho.

Ajjhattaŋ dhammesu vicikicchā ti, attano khandhesu vimati. *Bahiddhā dhammesu vicikicchā* ti, bahiddhā aṭṭhasu ṭhānesu mahā-vicikicchā.

Ajjhattaŋ dhammesu satī ti,[2] ajjhattika-sankhāre paṭiggaṇhantassa uppannā sati. *Bahiddhā dhammesu satī* ti, bahiddhā sankhāre pariggaṇhantassa uppannā sati. Dhammavicaya-sambojjhange pi es' eva nayo.

Kāyikan ti, cankamaŋ adhiṭṭhahantassa uppanna-viriyaŋ. *Cetasikan* ti, na tāv' āhaŋ imaŋ pallankaŋ bhindissāmi yāva me na anupādāya āsavehi cittaŋ vimuccissatī ti evaŋ kāyappayogaŋ vinā uppannaŋ viriyaŋ.

Kāyappassaddhī ti, tiṇṇaŋ khandhānaŋ daratha-passaddhi. *Citta-ppassaddhī* ti, viññāṇa-kkhandhassa daratha-passaddhi. Upekkhā-sambojjhange sati-sambojjhanga-sadiso va vinicchayo.

Imasmiŋ sutte missaka-sambojjhangā kathitā. Etesu hi ajjhatta-dhammesu sati-pavicayo[3]-upekkhā ti ime attano khandhârammaṇattā lokiyā va honti; tathā maggaŋ-appattakāyikaŋ viriyaŋ.[4] Avitakka-avicārā pana pīti-samādhi kiñcâpi rūpâvacarā honti, rūpâvacare[5] pana bojjhangā na labbhantī ti lokuttarā va honti. Ye ca therā brahma-vihāravipassanā pādaka-jjhānâdīsu bojjhange uddharanti, tesaŋ matena rūpâvacaresu pīti yeva ekantena na labbhati. Sesā attha[6]-missakā va hontī ti.

Desanā-pariyosāne keci bhikkhū sotâpannā jātā, keci sakadāgāmī, keci anāgāmī, keci arahanto ti.

[1] *Text* āgacch. [2] VibhA. 314.
[3] A, G. -dhamme sati-pavicayo; B_1 -mesu pīti-pavicayo.
[4] A, G. tathā magga-appatta-k; B_1 t. maggaŋ appattaŋ k.; C_1 yathāmaggaŋ pavattaŋ. [5] C_1 arūpâvacare p.
[6] A, G. aṭṭha; B_1 *omits*; C_1 cha.

3.

[*Text* v, **115.**] Tatiye: *satiñ ca kvāhaŋ, bhikkhave, sabb' atthikaŋ* vadāmī[1] ti, loṇa-dhūpanaŋ viya sabbattha icchitabbaŋ vadāmī ti attho. Yathā hi loṇa-dhūpanaŋ sabba-byañjanesu pavisati,[2] yathā ca sabba-kammiko amacco yodha-kammam pi karoti, manta-kammaŋ paṭihāra-kammam pī ti sabba-kiccāni sādheti, evaŋ uddhatassa cittassa niggahanaŋ, līnassa paggahanan ti sabbam etaŋ satiyā ijjhati, na sakkā vinā satiyā etaŋ sampādetuŋ, tasmā evam āha. Imasmiŋ sutte pubba-bhāga-vipassanā bojjhangā kathitā.

4.

Catutthe: *mettā-sahagatena cetasā* ti ādi sabbaŋ sabbâkārena *Visuddhi-Magge*[3] vitthāritam eva.

Mayam pi kho, āvuso, sāvakānaŋ evaŋ dhammaŋ desemā ti, idam pi te purima-nayen' eva Satthu dhamma-desanaŋ sutvā vadanti. Titthiyānaŋ hi samaye pañca nīvaraṇa-ppahānaŋ vā mettâdi-brahma-vihāra-bhāvanā vā n' atthi.

[**118**] *Kiŋ gatikā hotī* ti, kiŋ nibbatti.[4] *Kim paramā* ti, kim uttamā. *Kim phalā* ti, kiŋ ānisaŋsā. *Kim pariyosānā* ti, kiŋ niṭṭhā.

Mettā-sahagatan ti, mettāya sahagataŋ saŋsaṭṭhaŋ sampayuttaŋ. Es' eva nayo sabbattha. *Viveka-nissitan* ti ādīni vutt' atthān' eva. *Appaṭikkūlan* ti, duvidhaŋ appaṭikkūlaŋ: satta-appaṭikkūlañ ca sankhāra-appaṭikkūlañ ca. Tasmiŋ appaṭikkūle iṭṭhe vatthusmin ti attho. *Paṭikkūla-saññī* ti, aniṭṭha-saññī. Kathaŋ pan' esa evaŋ viharati? Asubha-pharaṇaŋ[5] vā aniccan ti manasikāraŋ vā karonto. Vuttaŋ h' etaŋ *Paṭisambhidāyaŋ* (Pṭs. ii, 212) 'kathaŋ appaṭikkūle paṭikkūla-saññī viharati? Iṭṭhasmiŋ vatthusmiŋ asubhāya vā pharati, aniccato vā upasaŋharatī' ti. Paṭikkūle pana aniṭṭhe vatthusmiŋ mettā-pharaṇaŋ vā dhātu-manasikāraŋ vā karonto appaṭikkūla-saññī viharati nāma. Yathâha: 'kathaŋ paṭikkūle appaṭikkūla-saññī viharati?

---

[1] *Cf.* VibhA. 311: DA. iii, 758.
[2] B_1, C_1 pi nivisati.
[3] VM. i, 295, 308; *cf.* VibhA. 397.
[4] C_1 nipphatti.
[5] A, G. yadā maraṇaŋ (?).

Aniṭṭhasmiŋ vatthusmiŋ mettāya vā pharati, dhātuto vā upasaŋharatī' ti (Pṭs. ii, 212). Ubhaya-missaka-padesu pi es' eva nayo. Appaṭikkūla-paṭikkūlesu hi tad eva asubha-pharaṇaŋ vā aniccan ti manasikāraŋ vā karonto paṭikkūla-saññī viharati. Paṭikkūlâpaṭikkūlesu ca tad eva mettā-pharaṇaŋ vā dhātu-manasikāraŋ vā karonto apaṭikkūla-saññī viharati nāma. 'Cakkhunā rūpaŋ disvā n' eva sumano hotī' ti ādinā nayena vuttaŋ pana chaḷang' upekkhaŋ pavattamāno 'appaṭikkūle ca paṭikkūle ca tadubhayaŋ abhinivajjetvā upekkhako tattha viharati sato sampajāno' ti veditabbo.

Ettāvatā ca imassa bhikkhuno mettāya tika-catukka-jjhānaŋ nibbattetvā tad eva pādakaŋ katvā, vipassanaŋ vaḍḍhetvā, arahattaŋ pattassa saha-vipassanāya magga-sambojjhangānaŋ arīy'iddhiyā va dassitattā desanā vinivaṭṭetabbā siyā. Idaŋ pana mettā-jjhānaŋ pādakaŋ katvā, sankhāre sammasanto pi yo arahattaŋ pāpuṇituŋ na sakkoti, yasmā tassa paramā mettā na hoti. Yaŋ paramā pana hoti taŋ dassetabbaŋ. Tasmā tassa dassan' atthaŋ ayaŋ desanā āraddhā.

Parato *sabbaso vā pana rūpa-saññānaŋ samatikkammā* ti ādīsu pi iminā nayena puna desanârabbha-payojanaŋ[1] veditabbaŋ.

Subhaparaman ti,[2] subha-niṭṭhaŋ, subha-koṭikaŋ,[3] subha-nibbattiŋ.[4] *Idha paññâssā* ti, idha paññā assa. Na-y-imaŋ lokaŋ atikkamati; idha paññā tassa; lokiya-paññassā ti attho. *Uttariŋ vimuttiŋ appaṭivijjhato* ti,[5] lokuttara-dhammaŋ appaṭivijjhantassa. Yāva na paṭivijjhituŋ sakkoti, tassa arahattaŋ pamāda-mattaŋ hotī ti attho.[6] Karuṇâdīsu pi es' eva nayo.

Kasmā pan' etāsaŋ mettâdīnaŋ subha-paramâditā vuttā Bhagavatā ti? Sabhāga-vasena tassa tassa upanissayatā.[7]

---

1 A, G. sambhava-yojanā. 2 *Cf.* VM. i, 324.
3 B_1 kaṭṭhikaŋ. 4 C_1 nipphattiŋ.
5 *Cf.* VM. i, 314 (mettā-samāpattito uttariŋ arahattaŋ adhigantuŋ asakkonto, ito caritvā sutta-ppabuddho viya brahma-lokaŋ upapajjatī ti).
6 B_1, C_1 yo pana p. sakkoti tassa arahatta-paramā va mettā hoti.
7 VM. i, 324.

Mettā-vihārissa hi sattā[1] appaṭikkūlā honti. Ath' assa appaṭikkūla-paricayā appaṭikkūlesu parisuddha-vaṇṇesu nīlâdīsu cittañ upasaŋharato appakasiren' eva tattha cittaŋ pakkhandati. Iti mettā subha-vimokkhassa[2] upanissayo hoti, na tato paraŋ. Tasmā *subha-paramā* ti vuttā.

Karuṇā-vihārissa daṇḍâbhighātâdi[3]-rūpa-nimittaŋ satta-dukkhaŋ samanupassantassa karuṇāya pavatti-sambhavato rūpe ādīnavo suparividito[4] hoti. Ath' assa suparividita[5]-rūpâdīnavattā[5] paṭhavī-kasiṇâdīsu aññataraŋ ugghāṭetvā rūpa-nissaraṇe ākāse cittaŋ upasaŋharato appakasiren' eva tattha cittaŋ pakkhandati. Iti karuṇā ākāsânañcâyatanassa upanissayo hoti, na tato paraŋ. Tasmā 'ākāsânañcâyatana-paramā' ti vuttā.

Muditā-vihārissa pana tena tena pāmojja-kāraṇena uppanna-pāmojja-sattānaŋ viññāṇaŋ samanupassantassa muditāya pavatti-sambhavato viññāṇa-ggahana-paricitaŋ cittaŋ[6] hoti. Ath' assa anukkamâdhigataŋ ākāsânañcâyatanaŋ atikkamma ākāsa-nimitta-gocare viññāṇe cittaŋ upasaŋharato appakasiren' eva tattha cittaŋ pakkhandati. Iti muditā viññāṇânañcâyatanassa upanissayo hoti, na tato paraŋ. Tasmā 'viññāṇânañcâyatana-paramā' ti vuttā.

Upekkhā-vihārissa pana 'sattā sukhitā vā hontu, dukkhato vā vimuccantu, sampatta[7]-sukhato vā mā vigacchantū' ti[8] abhogâbhāvato sukha-dukkhâdīhi paramattha-ggāha-vimukha-sambhavato avijjamāna-ggahaṇa-dukkhaŋ[9] cittaŋ hoti. Ath' assa paramattha-ggāhato vimukha-bhāva-paricita-cittassa paramatthato avijjamāna-ggahaṇa-dukkha-cittassa ca anukkamâdhigataŋ viññāṇ' ānañcâyatanaŋ[10] samatikkama-sabhāvato avijjamāne paramattha-bhūtassa viñ-

---

[1] B_1 vihārassa hi Satthā.

[2] B_1 mettāsu adhimokkh.

[3] *So* VM., *but* A, G. uṇha-sītâdi . . . patta-d.; B_1, C_1 uṇhâbhigh. satta-d.

[4] A. paricarito; G. cariyato; B_1 paricito; C_1 parividito.

[5] C_1 ādīnavassa catusu p.; B_1 rūpâdīnaŋ vutta-p.

[6] A, G, B_1 *omit*.

[7] A, G. sabbattha.

[8] A, G. vigacchiŋsu; B_1 vigacchantu; C_1 viyujjiŋsu; VM. vimuccantu.

[9] C_1 muttaŋ (?). *See* VM. *trans.* i, 375.

[10] *All* viññāṇañc.

ñāṇassa abhāve cittaŋ upasaŋharato appakasiren' eva tattha cittaŋ pakkhandati. Iti upekkhā ākiñcaññâyatanassa upanissayo hoti, na tato paraŋ. Tasmā 'ākiñcaññâyatana-paramā' ti vuttā ti.

Desana-pariyosāne pañca-satā bhikkhū arahattaŋ pattā.

5.

[*Text* v, **121.**] Pañcame: *pag' evā* ti, paṭhamaŋ yeva.[1] *Kāma-rāga-pariyuṭṭhitenā* ti, kāma-rāga-gahitena. *Kāma-rāga-paretenā* ti, kāma-rāgânugatena. *Nissaraṇan* ti, tividhaŋ kāma-rāgassa nissaraṇaŋ; vikkhambhana-nissaraṇaŋ, tad-anga-nissaraṇaŋ, samuccheda-nissaraṇan ti. Tattha asubhe paṭhama-jjhānaŋ vikkhambhana-nissaraṇaŋ nāma; vipassanā tad-anga-nissaraṇaŋ nāma; arahatta-maggo samuccheda-nissaraṇaŋ nāma. Taŋ tividham pi na ppajānātī ti attho. *Attattham* pī ti ādīsu, arahatta-sankhāto attano attho att' attho nāma. Paccaya-dāyakānaŋ attho par' attho nāma. Sveva duvidho ubhay' attho nāma. Iminā nayena sabba-vāresu attho veditabbo. Ayaŋ pana viseso: *byāpādassa nissaraṇan* ti ādīsu hi dve va nissaraṇāni, vikkhambhana-nissaraṇañ ca samuccheda-nissaraṇañ ca. Tattha byāpādassa tāva mettāya paṭhama-jjhānaŋ vikkhambhana-nissaraṇaŋ; anāgāmi-maggo samuccheda-nissaraṇaŋ; thīna-middhassa āloka-saññā vikkhambhana-nissaraṇaŋ; arahatta-maggo samuccheda-nissaraṇaŋ; uddhacca-kukkuccassa yo koci samatho vikkhambhana-nissaraṇaŋ. Uddhaccassa pan' ettha arahatta-maggo, kukkuccassa anāgāmi-maggo samuccheda-nissaraṇaŋ: vicikicchāya dhamma-vavatthānaŋ vikkhambhana-nissaraṇaŋ, paṭhama-maggo samuccheda-nissaraṇaŋ.

Yā pan' ettha *seyyathâpi, brāhmaṇa, udapatto saŋsaṭṭho lākhāya vā* ti ādikā upamā vuttā, tāsu *udapatto* ti, udaka-bharitā pāti; *saŋsaṭṭho* ti, vaṇṇa-bheda-karaṇa-vasena saŋsaṭṭho.

[*Text* v, **122.**] *Ukkaṭṭhito* ti,[2] kuthito,[3] *Ussadakajāto* ti,[4] usuma-jāto. *Sevāla-paṇaka-pariyonaddho* ti, tila-bījakâ-

[1] *Cf.* AA. *on* A. iii, 230.
[2] B₁ pakkuthito.
[3] AA. kathito, *v.l.* kaṭṭhito.
[4] *Text* usmudaka; *but* AA, A, *and* MSS. *as here.*

dibhedena sevālena vā nīla-vaṇṇa-pīta-vaṇṇena[1] vā udaka-piṭṭhiŋ chādetvā nibbatta-paṇakena pariyonaddho.

[123] *Vāterito* ti, vātena erito, kampito.

Āvilo ti, appasanno. *Lulito* ti, asannisinno. *Kalalībhūto* ti, kaddama-bhūto. *Andhakāre nikkhitto* ti, koṭṭh' antarâdibhede anāloka-ṭṭhāne ṭhapito. Imasmiŋ sutte Bhagavā tīhi saccehi desanaŋ nibbattetvā arahatta-nikūṭena desanaŋ niṭṭhāpesi. Brāhmaṇo pana saraṇa-matte patiṭṭhito.

6.

[126] Chaṭṭhe: *aññāṇāya adassanāyā* ti, aññāṇ' atthāya adassan' atthāya.

[127] *Taggha Bhagavā nīvaraṇā* ti, ekaŋsena, Bhagavā, nīvaraṇā ti.

[128] *Kāyakilamatho* ti, kāya-daratho. *Cittakilamatho* ti, citta-daratho. *So pi me paṭipassaddho* ti, tassa kira Satthu santike sītalaŋ utu-sappāya-ṭṭhānaŋ pavisitvā nisinnassa kāya-daratho paṭipassambhi. Tasmiŋ paṭipassaddhe tad-anvayena citta-daratho pī ti. Api ca maggen' ev' assa etaŋ ubhayam pi passaddhī ti veditabbā.

7.

[129] Sattamâdīsu: *aṭṭhika-saññā* ti,[2] aṭṭhikaŋ aṭṭhikan ti bhāventassa uppanna-saññā. Taŋ pan' etaŋ bhāvayato yāva nimittaŋ na uppajjati, tāva chavi pi cammam pi upaṭṭhāti. Nimitte uppanne chavi-cammā[3] n' eva upaṭṭhahanti; sankha-vaṇṇo suddha-aṭṭhika-sanghāṭo va upaṭṭhāti, hatthi-kkhandha-gataŋ Dhammika-Tissa-rājānaŋ olokentassa sāmaṇerassa viya, paṭimagge hasamānaŋ itthiŋ olokentassa Cetiya-pabbata-vāsino Tissattherassa viya cā ti. Vatthūni *Visuddhi-Magge* vitthāritāni.

Sati vā upādisese ti, gahaṇa-sese vijjamānamhi.

[131] *Puḷavaka-saññā* ti, puḷavaŋ puḷavan ti bhāventassa uppanna-saññā. *Vinīlaka*-saññâdīsu pi es' eva nayo. Vi-

---

[1] AA, B. nīla-maṇḍuka-piṭṭhi-v.

[2] *Cf.* VM. i, 112, 179, 194; Asḷ. 199.

[3] A, G. cha dhammā (?).

nicchaya-kathā pan' ettha bhāvanā-nayena *Visuddhi-Magge* vuttā. Mettâdayo tika-catukka-jjhāna-vasena veditabbā. Upekkhā catuttha-jjhāna-vasen' eva.

[132] *Asubha-saññā* ti, asubhe paṭhama-jjhāna-saññā. *Maraṇa-saññā* ti, avassaŋ maritabbaŋ, maraṇa-paṭibaddhaŋ me jīvitan ti abhiṇhaŋ paccavekkhantassa uppanna-saññā. *Āhāre paṭikkūla-saññā* ti, odana-kummāsâdiŋ ajjhoharantass' eva paṭikkūla-saññā. *Sabbaloke anabhirata-saññā* ti, sakala-lokasmiŋ anabhiratiŋ uppādentassa uppanna-saññā. *Pahāna-saññā* ti, dve pubba-bhāgā. *Nirodha-saññā* missakā.[1] Evam etāni aṭṭhika-saññâdīni vīsati kamma-ṭṭhānāni niddiṭṭhāni. Tesaŋ navasu appaṇā honti, ekādasa upacāra-jjhānikā ti. Sesā pan' ettha vinicchaya-kathā *Visuddhi-Magge* āgatā va.

Gangā-Peyyālâdayo *Magga-Saŋyutte* vutta-nayen' eva veditabbā.

Bojjhanga-Saŋyutta-Vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] A, G. nirodha-upanimittakā.

III.

SATIPAṬṬHĀNA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. AMBAPĀLI-VAGGA

1.

[141] Satipaṭṭhāna-saṇyuttassa paṭhame: *Ambapāli-vane* ti,[1] Ambapāliyā nāma rūpûpajīviniyā ropite amba-vane. Taŋ kira tassa uyyānaŋ ahosi. Sā Satthu dhamma-desanaŋ sutvā, pasanna-cittā vihāraŋ kāretvā, Tathāgatassa niyyādesi. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Ekâyanâyan ti,[2] ekâyano ayaŋ. Tattha *ekâyano* ti eka-maggo. Maggassa hi

Maggo pantho patho pajjo añjasaŋ vaṭumâyanaŋ
Nava uttara-setū ca kullo ca bhisi sankamo ti

bahūni nāmāni. Svāyaŋ idha ayana-nāmena vutto. Tasmā *ekâyano ayaŋ, bhikkhave, maggo* ti ettha eka-maggo ayaŋ, bhikkhave, maggo, na dvedhā pathabhūto ti, evam ettha daṭṭhabbo. *Maggo*[3] ti, ken' aṭṭhena maggo? Nibbāna-maggen' aṭṭhena nibbān' atthikehi magganīy' aṭṭhena ca. *Sattānaŋ visuddhiyā* ti, rāgâdīhi malehi abhijjhā-visama-lobhâdīhi ca upakkilesehi sankiliṭṭha-cittānaŋ sattānaŋ visuddh' atthāya. *Soka-pariddavānaŋ*[4] *samatikkamāyā* ti, sokassa ca paridevassa ca samatikkamāya, pahānāyā ti attho.

Dukkha-domanassānaŋ atthangamāyā ti, kāyika-dukkhassa ca cetasika-dukkhassa-domanassa cā ti, imesaŋ dvinnaŋ atthangamāya, nirodhāyā ti attho. *Ñāyassa adhigamāyā* ti,[5] ñāyo vuccati ariyo aṭṭhangiko maggo; tassa adhigamāya, pattiyā ti vuttaŋ hoti. Ayaŋ hi pubba-bhāge lokiyo satipaṭṭhāna-maggo bhāvito lokuttara-maggassa adhigamāya saŋ-

---

[1] *Cf.* DA. ii, 545. [2] DA. iii, 743; MA. i, 229.
[3] MA. i, 231; DA. iii, 745.
[4] *So* MA, C., *but text*, A, G, B_1, DA. -devānaŋ.
[5] MA. i, 233; DA. iii, 751.

vattati. Ten' āha 'ñāyassa adhigamāyā' ti. *Nibbānassa sacchikiriyāyā* ti, taṇhā-vāna-virahitattā nibbānan ti laddha-nāmassa amatassa sacchikiriyāya atta-paccakkhāyā[1] ti vuttaŋ hoti. Ayaŋ hi maggo bhāvito anupubbena nibbāna-sacchikiriyaŋ sādheti. Ten' āha: 'nibbānassa sacchikiriyāyā' ti. Evaŋ Bhagavatā sattahi padehi ekâyana-maggassa vaṇṇo bhāsito. So kasmā iti ?. ce; bhikkhūnaŋ ussāha-janan' atthaŋ.[2] Vaṇṇa-bhāsanaŋ hi sutvā te bhikkhū 'ayaŋ kira maggo hadaya-santa-pabhūtaŋ sokaŋ, vācā-vippalā-pabhūtaŋ paridevaŋ, kāyika-asāta-bhūtaŋ dukkhaŋ, cetasika-asāta-bhūtaŋ domanassan ti cattāro upaddave harati: visuddhiŋ, ñāyaŋ, nibbānan ti tayo visese āvahatī ti ussāha-jātā imaŋ dhamma-desanaŋ uggahetabbaŋ, pariyāpuṇitabbaŋ, dhāretabbaŋ, vācetabbaŋ, imañ ca maggaŋ bhāvetabban' ti maññissantī ti. Iti tesaŋ bhikkhūnaŋ ussāha-janan' atthaŋ vaṇṇaŋ abhāsi, kambala-vāṇijâdayo kambalâdīnaŋ vaṇṇaŋ viya.

Yadidan ti, nipāto. Ye ime ti ayam assa attho. *Cattāro* ti,[3] gaṇana-paricchedo. Tena na tato heṭṭhā na uddhan ti satipaṭṭhāna- magga-paricchedaŋ dīpeti. *Satipaṭṭhānā* ti, tayo sati-paṭṭhānā; sati-gocaro pi tidhā paṭipannesu sāvakesu Satthuno paṭighânunaya-vītivattatâpi, sati pi. 'Catunnaŋ, bhikkhave, sati-paṭṭhānānaŋ samudayañ ca atthangamañ ca desissāmi . . . *pe* . . . Ko ca, bhikkhave, kāyassa samudayo ? Āhara-samudayā kāya-samudayo' ti (S. v, 184) ādīsu hi sati-gocaro sati-paṭṭhānan ti vuccatī. Tathā 'kāyo upaṭṭhānaŋ no sati: sati-uppaṭṭhānañ c' eva sati cā' ti (Pṭs. 183,' ii,'232) ādīsu. Tass' attho: Patiṭṭhāti asmin ti, paṭṭhānaŋ. Kā patiṭṭhāti ? Sati. Satiyā paṭṭhānaŋ sati-paṭṭhānaŋ. Padhāna-ṭṭhānan[4] ti vā paṭṭhānaŋ. Satiyā paṭṭhānaŋ sati-paṭṭhānaŋ, hatthi-ṭṭhāna-assa-ṭṭhānâdīni viya. 'Tayo satipaṭṭhānā, yad ariyo sevati, yad ariyo sevamāno Satthā gaṇaŋ anusāsitum arahatī' ti (M. iii, 216), ettha tidhā paṭipannesu sāvakesu Satthuno paṭighânunaya-vītivattatā satipaṭṭhānan ti vuttaŋ. Tass' attho: paṭṭhapetab-

---

[1] MSS. paccakkhatāya; DA. paccakkhakāya.
[2] MA. i, 237.
[3] DA. iii, 752; VibhA. 214.
[4] DA. paṭhānaŋ.

bato paṭṭhānaŋ; pavattayitabbato ti attho. Kena paṭṭhapetabbato ti? Satiyā. Satiyā paṭṭhānaŋ sati-paṭṭhānan ti. 'Cattāro sati-paṭṭhānā bhāvitā bahulīkatā satta bojjhange pāripūrentī' ti (S. v, 73, 329) ādīsu pana sati yeva sati-paṭṭhānaŋ vuccati. Tass' attho: patiṭṭhātī ti paṭṭhānaŋ, upaṭṭhāti, okkhanditvā,[1] pakkhanditvā pavattatī ti attho. Sati yeva paṭṭhān' aṭṭhena[2] sati-paṭṭhānaŋ. Atha vā saraṇ' aṭṭhena sati, upaṭṭhān' aṭṭhena paṭṭhānaŋ. Iti sati ca sā paṭṭhānañ cā ti pi sati-paṭṭhānaŋ. Idam idh' adhippetaŋ. Yadi evaŋ, kasmā satī-paṭṭhānā ti bahu-vacanaŋ? Sati-bahuttā.[3] Ārammaṇa-bhedena hi bahukā etā satiyo.[4]

Atha *maggo* ti kasmā eka-vacanaŋ? Magg' aṭṭhena ekattā. Catasso pi hi etā satiyo magg' aṭṭhena ekattaŋ gacchanti. Vuttaŋ h' etaŋ: 'Maggo ti ken' aṭṭhena maggo? Nibbānagaman' aṭṭhena nibbān' atthikehi magganīy' aṭṭhena cā' ti.[5] Catasso pi c' etā aparabhāge kāyâdīsu ārammaṇesu kiccaŋ sādhayamānā nibbānaŋ gacchanti, ādito paṭṭhāya ca nibbān' atthikehi maggīyantī ti, tasmā catasso pi eko maggo ti vuttā. Evañ ca sati vacanânusandhinā sânusandhikā va desanā hoti.

[141] *Katame cattāro* ti,[6] kathetu-kamyatā pucchā. *Kāye* ti, rūpa-kāye. *Kāyânupassī* ti, kāye[7] anupassana-sīlo; kāyaŋ va anupassamāno. Ayaŋ hi bhikkhu imaŋ kāyaŋ aniccânupassanâdīnaŋ[8] sattannaŋ anupassanānaŋ vasena 'aniccato anupassati, no niccato; dukkhato anupassati, no sukhato; anattato anupassati, no attato; nibbindati no nandati, virajjati no rajjati, nirodheti no samudeti, paṭinissajjati no ādiyati. So taŋ aniccato anupassanto nicca-saññaŋ pajahati; dukkhato anupassanto sukha-saññaŋ pajahati, anattato anupassanto atta-saññaŋ pajahati. Nibbindanto nandiŋ pajahati, virajjanto rāgaŋ pajahati, nirodhento samudayaŋ paja-

---

[1] *So* MA., *but* A, G, C_1, DA. okkand; VibhA. okkant. (*cf.* UdA. 304 *which adds* upaṭṭhān' aṭṭhena *of next sent.*); DA *adds paṭṭharitvā.*

[2] *So* VibhA.; B_1 paṭṭhānaŋ: *the rest omit.*

[3] A, G, B_1, C_1 satīnaŋ; VibhA. satiyā.

[4] B_1, C_1 *omit tā*; VibhA. bahudhā katā s.

[5] *See above.* [6] DA. iii, 755-6; MA. i, 241; *cf.* VibhA. 215, 217

[7] MSS. kāyaŋ. [8] MA. 243.

hati, paṭinissajjento ādānaŋ pajahatī' ti (Pṭs. ii, 232) veditabbo.

Viharatī ti, iriyati. *Ātāpī* ti, tīsu bhavesu kilese ātapatī ti ātāpo. Viriyass' etaŋ nāmaŋ. Ātāpo assa atthī ti, ātāpī. *Sampajāno* ti, sampajañña-sankhātena ñāṇena samannāgato. *Satimā* ti, kāya-pariggāhikāya satiyā samannāgato. Ayaŋ pana yasmā satiyā ārammaṇaŋ pariggahetvā paññāya anupassati, na hi sati-virahitassa anupassanā nāma atthi. Ten' ev' āha, 'satiñ ca khvâhaŋ, bhikkhave, sabbatthikaŋ vadāmī' ti (S. v, 115). Tasmā ettha *kāye kāyânupassī viharatī* ti; ettāvatā kāyânupassanā-satipaṭṭhāna-kammaṭṭhānaŋ vuttaŋ hoti. Atha yasmā anātāpino anto-sankhepo antarāya-karo hoti, asampajāno upāya-pariggahe anupāya-parivajjane ca muyhati[1]; muṭṭha-sati anupāya-pariccāge anupāyâpariggahe[2] ca asamattho va hoti; ten' assa taŋ kammaṭṭhānaŋ na sampajjati; tasmā yesaŋ dhammānaŋ ānubhāvena taŋ sampajjati, tesaŋ dassan' atthaŋ 'ātāpī sampajāno satimā' ti idaŋ vuttaŋ ti veditabbaŋ.

Iti kāyânupassanā-satipaṭṭhānaŋ sampayogañ ca dassetvā idāni pahān' angaŋ dassetuŋ *vineyya loke abhijjhā-domanassan* ti vuttaŋ.[3] Tattha *vineyyā* ti, tadanga-vinayena vā vikkhambhana-vinayena vā vinayitvā. *Loke* ti, tasmiŋ yeva kāye. Kāyo hi idha lujjana-palujjan' aṭṭhena loko ti adhippeto. Yasmā pan' assa na kāya-matte yeva abhijjhā-domanassaŋ pahīyati, vedanâdīsu pi pahīyati yeva, tasmā; 'pañca pi upādāna-kkhandhā loko' ti (Vibh. 195) *Vibhange* vuttaŋ. Loka-sankhātattā vā tesaŋ dhammānaŋ atth' uddhāranayen' etaŋ vuttaŋ. Yam pan' āha 'tattha katamo loko? Sveva kāyo loko' ti, ayam ev' ettha attho. Tasmiŋ 'loke abhijjhā-domanassaŋ vineyyā' ti evaŋ sambandho daṭṭhabbo.

Vedanâdīsū ti,[4] ettha tisso vedanā. Tā ca[5] lokiyā eva. Cittam pi lokiyaŋ. Tathā dhammā. Tesaŋ vibhāgo niddesa-vāre pākaṭo bhavissati. Kevalaŋ pan' idha[6] yathā

---

[1] *So* MA, B_1; *but* DA, C_1 sammuyhati; A, G. *omit.*
[2] B_1, C_1 upāya-par.
[3] *Cf.* DA. iii, 758; VibhA. 220.
[4] MA. i, 245; DA. iii, 760.
[5] A, G, B_1, C_1 tāva.
[6] B_1, C_1 *omit* tesaŋ *to* pan' idha.

vedanā anupassitabbā, tathā tā anupassanto vedanāsu vedanânupassī ti veditabbo. Esa nayo citta-dhammesu pi.

Kathañ ca vedanā anupassitabbā ti? Sukhā tāva vedanā dukkhato, dukkhā sallato, adukkham-asukhā aniccato. Yath' āha

> Yo sukhaŋ dukkhato adda, dukkham adakkhi sallato,
> Adukkhamasukhaŋ santaŋ, adakkhi naŋ aniccato
> Sa ve sammaddaso bhikkhu upasanto carissatī[1] ti
> (S. iv, 207)

sabbā eva c' etā dukkhā ti pi anupassitabbā. Vuttaŋ h' etaŋ; 'Yaŋ kiñci vedayitaŋ, sabbaŋ taŋ dukkhasmin ti vadāmī' ti (S. ii, 53). Sukhā dukkhato pi ca anupassitabbā. Yath' āha; 'sukhā kho, āvuso Visākha, vedanā ṭhiti-sukhā vipariṇāma-dukkhā' ti (M. i, 303) sabbaŋ vitthāretabbaŋ. Api ca aniccâdi-sattânupassana-vasenâpi anupassitabbā.

Citta-dhammesu pi cittaŋ tāva ārammaṇâdhipati-sahajāta-bhūmi-kamma-vipāka-kiriyâdi-nānatta-bhedānaŋ aniccâdīnaŋ anupassanānaŋ (niddesa-vāre āgata-[2]) sarāgâdi-bhedānañ ca vasena anupassitabbaŋ. Dhammā salakkhaṇa-sāmañña-lakkhaṇānaŋ suññata-dhammassa aniccâdi-sattânupassanānaŋ, santaŋ vā ajjhattaŋ kāma-cchandan ti-ādīnañ ca[3] pabhedānaŋ vasena anupassitabbā. Sesaŋ vutta-nayam eva. Ayam ettha sankhepo, vitthāro pana *Dīgha-Majjhim' aṭṭhakathāsu Satipaṭṭhāna-vaṇṇanāyaŋ*[4] vutta-nayen' eva veditabbo.

2.

[*Text* v, **142.**] Dutiye: *sato* ti, kāyâdi-anupassanā satiyā samannāgato. *Sampajāno* ti, catu-sampajañña-paññāya samannāgato.

Abhikkante ti[5] ettha abhikkantaŋ vuccati gamanaŋ; *paṭikkantaŋ* nivattanaŋ. Tadubhayam pi catusu iriyāpathesu labbhati. Gamane tāva purato kāyaŋ abhiharanto abhikka-

---

[1] *For* up. car., *text of* S. iv, A, G, B_1 *read* parijānāti vedanā.
[2] *Words bracketed are in* MA, VibhA, DA.
[3] DA. niddesavāre āgata-santâdibhedānañ ca v.; A, G. -chanda-nissaraṇan ti ādi pabh.
[4] MA, DA. *loc. cit.*
[5] DA. i, 183; MA. i, 253; VibhA. 347.

mati nāma, paṭivattanto paṭikkamati nāma. Ṭhāne pi ṭhitako va kāyaŋ purato oṇāmento[1] abhikkamati nāma, pacchato apanāmento paṭikkamati nāma. Nisajjāya pi nisinnako va āsanassa purima-angâbhimukho saŋsaranto abhikkamati nāma, pacchimaŋ anga-ppadesaŋ paccāsaŋsaranto paṭikkamati nāma.[2] Nipajjāya[3] pi es' eva nayo.

Sampajānakārī hotī ti, sampajaññena sabba-kicca-kārī, sampajjaññass' eva vā kārī hoti. So hi abhikkamâdīsu sampajaññaŋ karot' eva, na katthaci sampajañña-virahito hoti. Tattha sâtthaka-sampajaññaŋ, sappāya-sampajaññaŋ, gocara-sampajaññaŋ, asammoha-sampajaññan ti catubidhaŋ sampajaññaŋ.

Tattha abhikkamana-citte uppanne citta-vasen' eva agantvā, 'kinnu me ettha gatena attho atthi n' atthī?' ti atthânatthaŋ pariganhitvā attha-pariggaṇhanaŋ sâtthaka-sampajaññaŋ. Tattha ca attho ti, cetiya-dassana-bodhi-dassana-sangha-dassana-thera-dassana-asubha-dassanâdi-vasena dhammato vaḍḍhi. Cetiyaŋ (vā bodhiŋ vā)[4] disvâpi hi Buddhârammaṇaŋ, sangha-dassanena sanghârammaṇaŋ pītiŋ uppādetvā, tad eva khayato sammasanto arahattaŋ pāpuṇāti. There disvā, tesaŋ ovāde patiṭṭhāya, asubhaŋ disvā, tattha paṭhama-jjhānaŋ uppādetvā, tad eva khayato sammasanto arahattaŋ pāpuṇāti. Tasmā etesaŋ dassanaŋ sâtthaŋ. (Mahāvihārasmiŋ hi dakkhiṇa-dvāre ṭhatvā Mahācetiyaŋ olokento tiŋsa-sahassa-bhikkhū arahattaŋ pāpuṇiŋsu. Tattha pacchima-dvāre uttara-dvāre ca pācīna-dvāre ca; tathā pañcamaṇḍapa-ṭṭhāne Abhaya-vāpi-pāliyaŋ[5]; Thūpârāma-dvāre nagarassa dakkhiṇa-dvāre Anurādha-vāpi[6]-pāliyaŋ. Mahā-ariyavaŋsa-bhāṇaka-tthero pan' āha; 'kiŋ tumhe vadatha? Mahācetiyassa samantā kucchi-vedikāya heṭṭhima-bhāgato paṭṭhāya paññāyana-ṭṭhāne yattha yattha dve pādā sakkā honti samaŋ patiṭṭhāpetuŋ, tattha tattha eka-pada-vāre[7] tiŋsa-bhikkhu-sahassāni arahattaŋ pāpuniŋsū ti sakkā vat-

---

[1] DA. onamento; A, G, B_1 onamanto.
[2] C_1 *omits sentence.*
[3] *All but* DA. *and* VibhA. nisajj.
[4] *So* VibhA.
[5] *Cf.* Mahāvaŋsa, *trans. Geiger,* 74 (*called* Jayavāpi).
[6] A, G. Anurādhapurāsī-p.
[7] C_1 uddhāre.

tun ?' ti. Aparo pana mahāthero āha; 'Mahācetiya-tale ākiṇṇa-vālikāya bahutarā bhikkhū arahattaŋ pattā' ti. Thero disvā, tesaŋ ovāde patiṭṭhāya, asubhaŋ disvā, paṭhamaŋ jhānaŋ uppādetvā, tadeva khayato sammasanto arahattaŋ pāpuṇāti. Tasmā etesaŋ dassanaŋ sâtthaŋ)[1] keci pana, āmisato pi vaḍḍhi attho yeva, tan nissāya brahmacariyânuggahāya paṭipannattā ti vadanti.

Tasmiŋ pana gamane sappāyâsappāyaŋ pariggahetvā sappāya-pariggaṇhanaŋ sappāya-sampajaññaŋ. Seyyathîdaŋ: cetiya-dassanaŋ tāva sâtthaŋ. Sace pana cetiyassa mahāpūjāyaŋ dasa-dvādasa-yojan' antare parisā sannipatati, attano vibhavânurūpaŋ itthiyo pi purisâpi alankata-paṭiyattā citta-kamma-rūpāni viya sañcaranti, tatra c' assa iṭṭhe ārammaṇe lobho, aniṭṭhe paṭigho, asampekkhanena moho uppajjati, kāya-saŋsaggâpattiŋ āpajjati, jīvita-brahmacariyānaŋ va antarāyo hoti, evaŋ taŋ ṭhānaŋ asappāyaŋ hoti. Vutta-ppakāra-antarāyâbhāve sappāyaŋ.

Sangha-dassanam pi sâtthaŋ. Sace pana anto-gāme māhamaṇḍapaŋ kāretvā sabba-rattiŋ dhamma-savaṇaŋ kārentesu manussesu vutta-ppakāren' eva jana-sannipāto c' eva antarāyo ca hoti, evaŋ taŋ ṭhānaŋ asappāyaŋ. Mahā-parisāparivārānaŋ therānaŋ dassane pi es' eva nayo.

Asubha-dassanam pi sâtthaŋ. Tad-attha-dīpan' atthañ ca idaŋ vatthu: Eko kira dahara-bhikkhu sāmaṇeraŋ gahetvā danta-kaṭṭh' atthāya gato. Sāmaṇero maggā okkamitvā, purato gacchanto asubhaŋ disvā, paṭhama-jjhānaŋ nibbattetvā, tad eva pādakaŋ katvā, sankhāre sammasanto tīṇi phalāni sacchikatvā, upari-magg' atthāya kamma-ṭṭhānaŋ pariggahetvā aṭṭhasi. Daharo taŋ apassanto 'sāmaṇerā' ti pakkosi. So, mayā pabbajita-divasato paṭṭhāya bhikkhunā saddhiŋ dve kathā nāma na kathita-pubbā, aññasmiŋ hi divase upari-visesaŋ nibbattessāmī ti cintetvā, 'kiŋ, bhante ?' ti paṭivacanaŋ adāsi. 'Ehī' ti sa vutto eka-vacanen' eva āgantvā 'bhante, iminā tāva maggena gantvā mayā ṭhitiokāse muhuttaŋ puratthâbhimukhaŋ ṭhatvā olokethā' ti āha. So tathā katvā tena patta-visesam eva pāpuṇi. Evaŋ ekaŋ

---

[1] *Bracketed part not in* MA, DA, VibhA.

asubhaŋ dvinnaŋ janānaŋ atthāya jātaŋ. Evaŋ sâttham pi pan' etaŋ purisassa mātu-gāmâsubhaŋ asappāyaŋ, mātu-gāmassa ca purisâsubhaŋ. Sabhāgam eva sappāyan ti evaŋ sappāya-pariggaṇhanaŋ sappāya-sampajaññaŋ nāma.

Evaŋ pariggahita-sâttha-sappāyassa pana aṭṭha-tiŋsāya kammaṭṭhānesu attano citta-rucikaŋ kammaṭṭhāna-sankhāta-gocaraŋ uggahetvā bhikkhā-cāra-gocare taŋ gahetvā va gamanaŋ gocara-sampajaññaŋ nāma. Tass' āvibhāv' atthaŋ idaŋ catukkaŋ veditabbaŋ: Idh' ekacco bhikkhu harati na paccāharatī ti.[1] Ekacco na harati, paccāharati.[2] Ekacco pana n' eva harati, na paccāharati. Ekacco harati ca paccāharati ca.

Tattha yo bhikkhu divasaŋ cankamena nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaŋ parisodhetvā, tatha rattiyā paṭhamaŋ yāmaŋ, majjhime yāme seyyaŋ kappetvā, pacchima-yāme pi nisajja-cankamehi vītināmetvā pag' eva cetiy' angana-bodhiyangana-vattaŋ katvā bodhi-rukkhe udakaŋ āsiñcitvā, pānīyaŋ paribhojanīyaŋ paccupaṭṭhāpetvā, ācariy' upajjhāya-vattâdīni sabbāni[3] Khandhaka-vattāni[4] samādāya vattati. So sarīra-parikammaŋ katvā, senâsanaŋ pavisitvā, dve tayo pallanke usumaŋ gāhāpento[5] kammaṭṭhānaŋ anuyuñjitvā, bhikkhā-cāra-velāya uṭṭhahitvā, kammaṭṭhāna-sīsen' eva patta-cīvaram ādāya, senâsanato nikkhamitvā, kammaṭṭhānaŋ manasikaronto cetiy' anganaŋ gantvā, sace Buddhânussati-kammaṭṭhānaŋ hoti, taŋ avissajjetvā va cetiy' anganaŋ pavisati. Aññaŋ ce kammaṭṭhānaŋ hoti, sopāna-mūle ṭhatvā, hatthena gahita-bhaṇḍaŋ viya taŋ ṭhapetvā, Buddhârammaṇaŋ pītiŋ gahetvā, cetiy' anganaŋ āruyha mahantañ ca[6] cetiyaŋ tikkhattuŋ padakkhiṇaŋ katvā catusu ṭhānesu vanditabbaŋ. Khuddakañ ce tath' eva padakkhiṇaŋ katvā aṭṭhasu ṭhānesu vanditabbaŋ. Cetiyaŋ vanditvā bodhiyanganaŋ pattenâpi Buddhassa Bhagavato sammukhā viya nipaccâkāraŋ

[1] *Cf.* SnA. 52.
[2] A, G, C_1, DA. ekacco āharati, na harati; B_1 ekacco pacc. na h.
[3] SnA. dve-asīti.
[4] B_1, C_1 *omit both.*
[5] MA *quotes Ṭīkā*: dve tayo pallanke ti, dve tayo nisajja-vāre, dve tīṇi uṇhâsanāni.
[6] A, G, B_1 *omit.*

dassetvā bodhi vanditabbo. So evaŋ cetiyañ ca bodhiñ ca vanditvā paṭisāmita-ṭṭhānaŋ gantvā, paṭisāmita-bhaṇḍakaŋ hatthena gaṇhanto viya nikkhitta-kammaṭṭhānaŋ gahetvā, gāma-samīpe kammaṭṭhāna-sīsen' eva cīvaraŋ pārupitvā, gāmaŋ piṇḍāya pavisati.

Atha naŋ manussā disvā, 'ayyo no āgato' ti paccuggantvā, pattaŋ gahetvā, āsana-sālāya vā gehe vā nisīdāpetvā, yāguŋ datvā, yāva bhattaŋ niṭṭhāti, tāva pāde dhovitvā, makkhetvā, purato nisīditvā, pañhaŋ vā pucchanti, dhammaŋ vā sotukāmā honti. Sace pi na kathāpenti, 'jana-sangah' atthaŋ dhamma-kathā nāma kātabbā yevā' ti Aṭṭhakathâcariyā vadanti. Dhamma-kathā hi kammaṭṭhāna-vinimmuttā nāma n' atthi. Tasmā kammaṭṭhāna-sīsen' eva dhammaŋ kathetvā kammaṭṭhāna-sīsen' eva āhāraŋ paribhuñjitvā, anumodanaŋ vatvā, nivattiyamānehi pi manussehi anugato va gāmato nikkhamitvā, tattha te nivattetvā maggaŋ paṭipajjati.

Atha naŋ puretaraŋ nikkhamitvā, bahi-gāme kata-bhattakiccā sāmaṇera-dahara-bhikkhū disvā, paccuggantvā pattacīvaram assa gaṇhanti. Porāṇaka-bhikkhū[1] kira na 'amhākaŋ upajjhāyo ācariyo' ti mukhaŋ oloketvā vattaŋ karonti; sampatta-paricchedena c' eva karonti. Te taŋ pucchanti 'Bhante, ete manussā tumhākaŋ kiŋ honti, māti-pakkhato sambandhā pīti-pakkhato?' ti. 'Kiŋ disvā pucchathā?' ti. 'Tumhesu etesaŋ pemaŋ bahumānan' ti.[2] 'Āvuso, yaŋ mātā-pitūhi pi dukkaraŋ taŋ ete amhākaŋ karonti. Pattacīvaram pi no etesaŋ santakam eva. Etesaŋ ānubhāvena n' eva bhaye bhayan, na chātake chātakaŋ jānāma. Īdisā nāma amhākaŋ upakārino n' atthī' ti tesaŋ guṇe kathento gacchati. Ayaŋ vuccati 'harati no paccāharatī' ti.

Yassa pana pageva vutta-ppakāraŋ vatta-paṭivattaŋ karontassa kammaja-tejo pajjalati, anupādiṇṇakaŋ muñcitvā upādiṇṇakaŋ gaṇhāti[3]; sarīrato sedā muñcanti, kammaṭṭhānaŋ vīthiŋ n' ārohati; so pageva patta-cīvaram ādāya vegasā va cetiyaŋ vanditvā, gorūpānaŋ nikkhamana-velāyam eva gāmaŋ yāgu-bhikkhāya pavisitvā, yāguŋ labhitvā, āsana-sālaŋ gantvā pivati. Ath' assa dva-tikkhattuŋ ajjhoharaṇa-mat-

---

[1] *So* A, G, B_1, C_1.
[2] C_1 ete sappemā bahumānenti (?).
[3] *Cf.* VM. ii, 398.

ten' eva kammaja-tejo upādiṇṇakaŋ muñcitvā anupādiṇṇakaŋ gaṇhāti. Ghaṭa-satena nahāto viya tejo-dhātu-pariḷāha-nibbānaŋ patvā, kammaṭṭhāna-sīsena yāguŋ paribhuñjitvā, pattañ ca mukhañ ca dhovitvā antara-bhatte kammaṭṭhānaŋ manasikatvā, avasesa-ṭṭhāne piṇḍāya caritvā, kammaṭṭhāna-sīsena āhāraŋ paribhuñjitvā, tato paṭṭhāya ponkhânuponkhaŋ upaṭṭhahamānaŋ kammaṭṭhānaŋ gahetvā va āgacchati. Ayaŋ vuccati 'paccāharati, na haratī' ti.[1] Edisā ca bhikkhū yāguŋ pivitvā, vipassanaŋ ārabhitvā, Buddha-sāsane-arahattaŋ pattā nāma gaṇana-pathaŋ vītivattā. Sīhala-dīpe yeva tesu tesu gāmesu āsana-sālāya na taŋ āsanaŋ atthi, yattha yāgun pivitvā arahattaŋ patta-bhikkhu n' atthī ti.[2]

Yo pana pamāda-vihārī hoti nikkhitta-dhuro, sabbavattāni bhinditvā pañca-vidha-ceto-vinibandha-baddha-citto viharanto, kammaṭṭhānaŋ nāma atthī ti pi saññaŋ akatvā, gāmaŋ piṇḍāya pavisitvā, ananulomikena gihi-saŋsaggena saŋsaṭṭho caritvā ca bhuñjitvā ca tuccho nikkhamati, ayaŋ vuccati 'n' eva harati na paccāharatī' ti.

'Yo pâyaŋ harati ca paccāharati cā' ti vutto, so gata-paccāgatika-vatta-vasen' eva veditabbo. Atta-kāmā hi kula-puttā sāsane pabbajitvā dasa pi vīsatim pi tiŋsam pi paṇṇāsam pi satam pi ekato vasantā katikā-vattaŋ katvā viharanti: 'Āvuso, tumhe na iṇa-ṭṭhā, na bhaya-ṭṭhā, na ājīvikâpakatā[3] pabbajitā. Dukkhā muñcitu-kāmā pan' attha pabbajitā. Tasmā gamane uppanna-kilesaŋ gamane yeva niggaṇhatha. Ṭhāne . . . nisajjāya . . . sayane uppanna-kilesaŋ sayane yeva niggaṇhathā' ti. Te evaŋ katikā-vattaŋ katvā bhikkhā-cāraŋ gacchantā aḍḍha-usabha-usabha-gāvut' antaresu pāsāṇā honti, tāya saññāya kammaṭṭhānaŋ manasikarontā va gacchanti. Sace kassaci gamane kileso uppajjati, tath' eva naŋ niggaṇhāti. Tathā asakkonto tiṭṭhati. Ath' assa pacchato āgacchanto pi tiṭṭhati. So, ayaŋ bhikkhu tuyhaŋ uppanna-vitakkaŋ jānāti, ananucchavikaŋ te etan ti attānaŋ paṭicodetvā vipassanaŋ vaḍḍhetvā tatth' eva ariya-

---

[1] C_1 āharati na harati.

[2] *So* DA, MA; *the rest* pattā bhikkhū; A, G. pattānaŋ bh. n' atthi.

[3] *Cf.* M. i, 463; MSS. jīvitâp: MA. jīvikâp.

bhūmiŋ okkamati. Tathā asakkonto nisīdati. Ath' assa pacchato āgacchanto pi nisīdatī ti. So yeva nayo. Ariyabhūmiŋ okkamituŋ asakkonto pi taŋ kilesaŋ vikkhambhetvā kammaṭṭhānaŋ manasikaronto va gacchati. Na kammaṭṭhāna-vippayuttena cittena padaŋ uddharati. Uddharati ce, paṭinivattitvā purima-padesaŋ yeva eti, Ālindakavāsi-Mahāphussa-tthero viya.[1]

So kira ekūna-vīsati-vassāni gata-paccāgatika-vattaŋ pūrento eva vihāsi. Manussâpi sudaŋ antara-magge vapantā ca maddantā ca kammāni ca karontā theraŋ tathā gacchantaŋ disvā, 'ayaŋ thero punappunaŋ nivattitvā gacchati. Kin nu kho magga-mūḷho udāhu kiñci pamuṭṭho?' ti samullapanti. So taŋ anādiyitvā kammaṭṭhāna-yutta-citten' eva samaṇadhammaŋ karonto vīsati-vass' abbhantare arahattaŋ pāpuṇi. Arahattaŋ patta-divase yev' assa cankamana-koṭiyaŋ adhivatthā devatā angulīhi dīpaŋ ujjāletvā[2] aṭṭhāsi. Cattāro pi Mahārājāno Sakko ca devānam indo Brahmā ca Sahampati upaṭṭhānaŋ agamiŋsu. Tañ ca obhāsaŋ disvā Vanavāsī-Mahātissa-tthero dutiya-divase pucchi: 'Ratti-bhāge āyasmato santike obhāso ahosi. Kiŋ so obhāso?' ti. Thero vikkhepaŋ karonto 'obhāso nāma dīp' obhāso pi hoti, maṇi-obhāso pī' ti evam ādim āha. Tato[3] 'paṭicchādetha tumhe' ti nibaddho, 'āmā' ti paṭijānitvā ārocesi. Kāḷavalli-maṇḍapa-vāsī-Mahānāga-tthero viya ca.

So pi kira gata-paccāgatika-vattaŋ pūrento 'paṭhamaŋ tāva Bhagavato mahāpadhānaŋ pūjessāmī' ti satta vassāni ṭhāna-cankamam eva adhiṭṭhāsi. Puna soḷasa vassāni gata-paccāgatika-vattaŋ pūretvā arahattaŋ pāpuṇi. So kamma-ṭṭhāna-yutten' eva cittena pādaŋ uddharanto viyuttena[4] uddhaṭe paṭinivattento[5] gāma-samīpaŋ gantvā, 'gāvī nu kho, pabbajito nu kho?' ti āsankanīya-padese ṭhatvā, (sanghāṭiŋ)[6] pārupitvā, kacchaka-dahato[7] udakena pattaŋ

---

[1] C_1 VibhA, DA. -devatthero.

[2] DA. pajjalitvā.

[3] SnA. 56.

[4] B_1, C_1 vippayuttena.

[5] MA, VibhA. -vattanto.

[6] *So* SnA; *but* A, G, B_1, C_1, VibhA. cīvaraŋ. DA, MA. *omit both.*

[7] *I follow the emendation of* VibhA. 352 *of* kaccha-karakato *of* DA, A, G, MA, C_1 *and* k-kantarato *of* B_1 *and* k-karakā *of* SnA.

dhoviṭvā, udaka-gaṇḍūsaŋ karoti. Kiŋ kāraṇā? 'Mā me bhikkhaŋ dātuŋ vandituŋ vā āgate manusse "dīghâyuka hothā" ti vacana-mattenâpi kammaṭṭhāna-vikkhepo ahosī' ti; 'ajja pana, bhante, katamī?' ti divasaŋ vā bhikkhu-gaṇanaŋ vā pañhaŋ vā pucchito pana udakaŋ gilitvā āroceti. Sace divasâdi-pucchakā na honti, nikkhamana-velāyaŋ gāmā-dvāre nuṭṭhubhitvā[1] yāti. Galamba[2]-tittha-vihāre vassû-pagatā paṇṇāsa bhikkhū viya ca.

Te kira Āsāḷhi-puṇṇamāyaŋ katika-vattaŋ akaŋsu: Arahattaŋ appatvā aññamaññaŋ na ālapissāmā ti. Gāmañ ca piṇḍāya pavisantā udaka-gaṇḍūsaŋ katvā pavisiŋsu. Divasâdīsu pucchitesu vutta-nayen' eva paṭipajjiŋsu. Tattha manussā nuṭṭhubhanaŋ[3] disvā jāniŋsu 'ajj' eko āgato, ajja dve' ti, evaŋ ca cintesuŋ: Kin nu kho ete amheh' eva saddhiŋ na sallapanti udāhu aññamaññam pi? Yada aññamaññaŋ na sallapanti, addhā vivāda-jātā bhavissanti. Etha, ne aññamaññaŋ khamāpessāmā ti, sabbe vihāraŋ gantvā paṇ-ṇāsāya bhikkhūsu dve pi bhikkhū ekokāse nâddasaŋsu. Tato yo tesu cakkhumā puriso, so aha: 'Na bho kalaha-kārakānaŋ okāso[4] īdiso hoti. Susammaṭṭhaŋ cetiy' angaṇaŋ bodhiyangaṇaŋ, sunikkhittā sammajjaniyo, supaṭṭhitaŋ pāni-yaŋ paribhojanīyan' ti. Te tato va nivattā. Te pi bhik-khū anto-temāse yeva arahattaŋ patvā mahāpavāraṇāya visuddhi-pavāraṇaŋ pavāresuŋ.

Evaŋ Kāḷavalli-maṇḍapa-vāsī Mahānāga-tthero viya, Ga-lamba-tittha-vihāre vassûpagata-bhikkhū viya ca kamaṭ-ṭhāna-yutten' eva cittena pādaŋ uddharanto gāma-samīpaŋ patvā, udaka-gaṇḍūsaŋ katvā, vīthiyo sallakkhetvā yattha surā-soṇḍa-dhuttâdayo kalaha-kārakā caṇḍa-hatthi-ādayo vā n' atthi, taŋ vīthiŋ paṭipajjati. Tattha ca piṇḍāya cara-māno na turita-turito viya javena gacchati. Na hi javana-piṇḍapātiya-dhutangaŋ nāma kiñci atthi. Visama-bhūmi-bhāga-ppattaŋ pana udaka-sakaṭaŋ viya niccalo hutvā gac-chati. Anugharaŋ paviṭṭho ca dātu-kāmaŋ vā adātu-kāmaŋ[5] vā sallakkhetuŋ tad-anurūpaŋ kālaŋ āgamento bhikkhaŋ

---

[1] *So* A, G, C_1 *for* niṭṭh. *of the rest.*
[2] C_1 Kalamba-.
[3] MA. niṭṭhuhana-ṭṭhānaŋ.
[4] VibhA., SnA. vasanokāso.
[5] MA. -kāmataŋ.

gahetvā, anto-gāme vā bahi-gāme vā vihāram eva vā āgantvā, yathā-phāsuke paṭirūpe okāse nisīditvā, kammaṭṭhānaŋ manasikaronto āhāre paṭikkūla-saññaŋ upaṭṭhāpetvā, akkha-bbhañjana-vaṇâlepana-putta-maŋsûpama-vasena paccavekkhanto aṭṭhanga-samannāgataŋ āhāraŋ āhāreti, n' eva davāya, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya. Bhuttāvī ca udaka-kiccaŋ katvā, muhuttaŋ bhatta-kilamathaŋ paṭipassambhetvā, yathā purebhattaŋ evaŋ pacchābhattaŋ, purima-yāmaŋ pacchima-yāmaŋ ca kammaṭṭhānam eva manasikaroti. Ayaŋ vuccati 'harati ca paccāharati cā' ti.

Idaŋ pana haraṇa-paccāharaṇa-sankhātaŋ gata-paccāgatika-vattaŋ pūrento yadi upanissaya-sampanno hoti, paṭhama-vaye eva arahattaŋ pāpuṇāti. No ce paṭhama-vaye pāpuṇāti, atha majjhima-vaye. No ce majjhima-vaye pāpuṇāti, atha maraṇa-samaye. No ce maraṇa-samaye pāpuṇāti, atha deva-putto hutvā. No ce deva-putto hutvā pāpuṇāti, anuppanne Buddhe nibbatto pacceka-bodhiŋ sacchikaroti. No ce pacceka-bodhiŋ sacchikaroti, atha Buddhānaŋ sammukhī-bhāve khipp' abhiñño vā hoti, seyyathâpi thero Bāhiyo Dārucīriyo[1]; mahāpañño vā hoti, seyyathâpi thero Sāriputto; mahiddhiko vā, seyyathâpi thero Mahāmoggallāno; dhuta-vādo[2] vā, seyyathâpi thero Mahākassapo; dibba-cakkhuko vā seyyathâpi thero Anuruddho; Vinayadharo vā, seyyathâpi thero Upāli; dhamma-kathiko vā, seyyathâpi thero Puṇṇo Mantāṇi-putto; āraññako vā, seyyathâpi thero Revato; bahussuto vā, seyyathâpi thero Ānando; sikkhā-kāmo vā, seyyathâpi thero Rāhulo Buddha-putto ti. Iti imasmiŋ catukke yvāyaŋ harati ca paccāharati ca, tassa gocara-sampajaññaŋ sikhā-pattaŋ hoti.

Abhikkamâdīsu pana asammuyhanaŋ asammoha-sampajaññaŋ. Taŋ evaŋ veditabbaŋ: Idha bhikkhu abhikkamanto vā paṭikkamanto vā, yathā andha-puthujjano, abhikkamâdīsu attā abhikkamati, attanā abhikkamo ti nibbattito ti vā, ahaŋ abhikkamāmi va, mayā abhikkamo nibbattito ti vā sammuyhati; tathā asammuyhanto, abhikkamāmī ti citte uppajjamāne ten' eva cittena saddhiŋ citta-samuṭṭhānā

---

[1] Ud. i, 10. [2] VibhA. dhutangadharo.

vāyo-dhātu-viññattiŋ janayamānā uppajjati. Iti citta-kiriya-vāyo-dhātu-vipphārā-vasena ayaŋ kāya-sammato aṭṭhisanghāto abhikkamati. Tass' eva abhikkamato ekeka-pād-uddharaṇe 'paṭhavī-dhātu āpo-dhātū' ti dve dhātuyo omattā honti, mandā: itarā dve adhimattā honti, balavatiyo. Tathā atiharaṇa-vītiharaṇesu. Vossajjane tejodhātu vāyo dhātū ti dve dhātuyo omattā honti, mandā. Itarā dve adhimattā honti, balavatiyo. Tathā saṇnikkhepana-sannirumbhanesu.[1] Tattha uddharaṇe pavattā rūpârūpa-dhammā atiharaṇaŋ na pāpuṇanti. Tathā atiharaṇe pavattā vītiharaṇaŋ, vītiharaṇe pavattā vossajjanaŋ, vossajjane pavattā sannikkhepanaŋ, sannikkhepane pavattā sannirumbhanaŋ na pāpuṇanti. Tattha tatth' eva pabbapabbaŋ, sandhi-sandhiŋ, odhi-odhiŋ hutvā, tatta-kapāle pakkhitta-tilā viya taṭataṭāyantā bhijjanti.

Tattha ko eko abhikkamati? Kassa vā ekassa abhikkamanaŋ? Param' atthato hi dhātūnaŋ yeva gamanaŋ, dhātūnaŋ ṭhānaŋ, dhārūnaŋ nisajjā, dhātūnaŋ sayanaŋ. Tasmiŋ tasmiŋ hi koṭṭhāse saddhiŋ rūpena,[2]

Aññaŋ uppajjati[3] cittaŋ, aññaŋ cittaŋ nirujjhati.
Avīcim anusambhando, nadī-soto 'va vattatī ti.

Evaŋ abhikkamâdīsu asammuyhanaŋ asammoha-sampajaññaŋ nāmā ti.

Niṭṭhito *abhikkante paṭikkante sampajāna-kārī hotī* ti padassa attho.

[142 *cont.*] *Ālokite vilokite* ti,[4] ettha pana ālokitaŋ nāma purato pekkhaṇaŋ. Vilokitaŋ nāma anudisā-pekkhaṇaŋ. Aññāni pi heṭṭhā, upari, pacchato pekkhaṇa-vasena olokita-ullokitâpalokitāni nāma honti. Tāni idha na gahitāni. Sāruppa-vasena pana imān' eva dve gahitāni. Iminā vā mukhena sabbāni pi tāni gahitān' evā ti. Ettha ālokessāmī ti citte uppanne citta-vasen' eva anoloketvā attha-pariganhanaŋ sâtthaka-sampajaññaŋ. Taŋ āyasmantaŋ Nandaŋ kāyasakkhiŋ katvā veditabbaŋ. Vuttaŋ h' etaŋ: 'Sace, bhikkhave, Nandassa puratthimā disā āloketabbā hoti, sabbacetaso samannāharitvā Nando puratthimaŋ disaŋ āloketi:

---

[1] DA. sannirumh. [2] VibhA. 355, rūpehi. [3] A, G. -te.
[4] *Cont.* DA. i, 193; MA, i, 261; VibhA. 355.

"evaŋ me puratthimaŋ disaŋ ālokayato na abhijjhā-domanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyun" ti iti ha tattha[1] sampajāno hoti. Sace, bhikkhave, Nandassa pacchimā disā . . . *pe* . . . uttarā disā . . . dakkhiṇā disā . . . uddhaŋ . . . adho . . . anudisā āloketabbā[2] hotī, sabba-cetaso samannāharitvā Nando anudisaŋ āloketi[3]; "evaŋ me anudisaŋ ālokayato" . . . *pe* . . . sampajāno hotī' ti (A. iv, 167). Api ca idhâpi pubbe vutta-cetiya-dassanâdi-vasen' eva sâtthakatā ca sappāyatā ca veditabbā.

Kammaṭṭhānassa pana avijahanam eva gocara-sampajaññaŋ. Tasmā khandha-dhātu-āyatana-kammaṭṭhānikehi attano kamaṭṭhāna-vasen' eva, kasiṇâdi-kammaṭṭhānikehi vā pana kammaṭṭhāna-sīsen' eva ālokana-vilokanaŋ kātabbaŋ. Abbhantare attā nāma āloketā vā viloketā vā n' atthi. Ālokessāmī ti pana citte uppajjamāne ten' eva cittena saddhīŋ citta-samuṭṭhānā vāyo-dhātu viññattiŋ janayamānā uppajjati. Iti citta-kiriya-vāyo-dhātu-vipphāra-vasena heṭṭhimaŋ akkhi-dalaŋ adho sīdati, uparimaŋ uddhaŋ langheti. Koci yantakena vivaranto[4] nāma n' atthi. Tato cakkhuviññāṇaŋ dassana-kiccaŋ sādhentaŋ uppajjatī ti evaŋ sampajānanaŋ pan' ettha asammoha-sampajaññaŋ nāma. Api ca mūla-pariññā-āgantuka-tāvakālika-bhāva-vasena p' ettha asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ. Mūla-pariññā-vasena tāva

Bhav' angâvajjanañ c' eva dassanaŋ sampaṭicchanaŋ
Santīraṇaŋ votthapanaŋ javanaŋ bhavati sattamaŋ.

Tattha bhav' angaŋ upapatti-bhavassa anga-kiccaŋ sādhāyamānaŋ pavattati. Taŋ āvattetvā kiriya-mano-dhātu āvajjana-kiccaŋ sādhāyamānā; taŋ-nirodhā cakkhu-viññāṇaŋ dassana-kiccaŋ sādhāyamānaŋ; taŋ-nirodhā vipāka-mano-dhātu sampaṭicchana-kiccaŋ sādhāyamānā; taŋ-nirodhā vipākamano-viññāṇa-dhātu santīrana-kiccaŋ sādhāyamānā; taŋnirodhā kiriya-mano-viññāṇa-dhātu votthapana-kiccaŋ sādhāyamānā; taŋ-nirodhā sattakkhattuŋ javanaŋ javati. Tattha paṭhama-javane pi, 'ayaŋ itthī, ayaŋ puriso' ti

---

[1] B_1 DA, VibhA. sâtthaka-.
[2] A. *text*, anuvilok.
[3] A, G. olok.
[4] A, G, DA. vic.

rajjana-dussana-muyhana-vasena ālokita-vilokitaŋ na hoti. Dutiya-javane pi . . . *pe* . . . sattama-javane pi. Etesu pana, yuddha-maṇḍale yodhesu viya, heṭṭh' upariya-vasena bhijjitvā patitesu, 'ayaŋ itthī, ayaŋ puriso' ti rajjanâdi-vasena ālokita-vilokitaŋ hoti. Evaŋ tav' ettha mūla-pariññā-vasena asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Cakkhu-dvāre pana rūpe āpātha-gate bhav' anga-calanato uddhaŋ sakicca-nipphādana-vasena āvajjanâdīsu uppajjitvā niruddhesu avasāne javanaŋ uppajjati. Taŋ pubbe uppannānaŋ āvajjanâdīnaŋ geha-bhūte cakkhu-dvāre āgantuka-puriso viya hoti. Tassa yathā para-gehe-kiñci yācituŋ paviṭṭhassa āgantuka-purisassa geha-sāmikesu pi tuṇhī-m-āsīnesu āṇā-karaṇaŋ na yuttaŋ, evaŋ āvajjanâdīnaŋ geha-bhūte cakkhu-dvāre āvajjanâdīsu pi arajjantesu, adussantesu, amuyhantesu ca rajjana-dussana-muyhanaŋ ayuttan ti, evaŋ āgantuka-bhāva-vasena asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Yāni pan' etāni cakkhu-dvāre votthapana-pariyosānāni cittāni uppajjanti, tāni saddhiŋ sampayutta-dhammehi tattha tatth' eva bhijjanti, aññamaññaŋ na passantī ti itarāni tāva-kālikāni honti. Tattha yathā ekasmiŋ ghare sabbesu mānusakesu matesu avasesassa ekassa taŋ khaṇaŋ yeva maraṇa-dhammassa na yuttā nacca-gītâdīsu abhirati nāma; evam eva eka-dvāre sampayuttesu āvajjanâdīsu tattha tatth' eva matesu avasesassa taŋ khaṇaŋ yeva maraṇa-dhammassa javanassâpi rajjana-dussana-muyhana-vasena abhirati nāma na yuttā ti, evaŋ tāva-kālika-bhāva-vasena asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Api ca khandhâyatana-dhātu-paccaya-paccavekkhanā-vasena p' etaŋ veditabbaŋ. Ettha[1] hi cakkhu c' eva rūpañ ca rūpa-kkhandho, dassanaŋ viññāṇa-kkhandho, taŋ-sampayuttā vedanā vedanā-kkhandho, saññā sañña-kkhandho, phassâdikā sankhāra-kkhandho. Evam etesaŋ pañcannaŋ khandhānaŋ samavāye ālokana-vilokanaŋ paññāyati. Tattha ko eko āloketi ko viloketi? Tathā cakkhuŋ cakkhâyatanaŋ, rūpaŋ rūpâyatanaŋ, dassanaŋ manâyatanaŋ, vedanâdayo sampayutta-dhammā dhammâyatanaŋ. Evam etesaŋ catunnaŋ āyata-

---

[1] A, G, B_1 tattha; MA. ettha ca.

nānaŋ samavāye ālokana-vilokanaŋ paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketi? Tathā cakkhuŋ cakkhu-dhātu, rūpaŋ rūpa-dhātu, dassanaŋ cakkhu-viññāṇa-dhātu, taŋ-sampayuttā vedanâdayo dhammā dhammā-dhātu. Evam etesaŋ catunnaŋ dhātūnaŋ samavāye ālokana-vilokanaŋ paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketi? Tathā cakkhuŋ nissaya-paccayo, rūpaŋ ārammaṇa-paccayo, āvajjanaŋ anantara-samananta-rūpa-nissaya-n' atthi-vigata-paccayo, āloko upanissaya-paccayo, vedanâdayo saha-jāta-paccayā. Evam etesaŋ paccāyānaŋ samavāye ālokana-vilokanaŋ paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketī ti? Evam ettha khandhâyatana-dhātu-paccaya-paccavekkhanā-vasena pi asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

[142 *cont.*] *Sammiñjite pasārite* ti,[1] pabbānaŋ sammiñjana-pasāraṇe. Tattha citta-vasen' eva sammiñjana-pasāraṇaŋ akatvā, hattha-pādānaŋ sammiñjana-pasāraṇa-paccayā atthânatthaŋ pariggahetvā,[2] attha-pariggaṇhanaŋ sâtthaka-sampajaññāŋ. Tattha hattha-pāde aticiraŋ sammiñjitvā pasāretvā eva vā ṭhitassa khaṇe khaṇe vedanā uppajjanti, cittaŋ ekaggataŋ[3] na labhati, kammaṭṭhānaŋ paripatati, visesaŋ nâdhigacchati. Kāle sammiñjantassa, kāle pasārentassa pana te vedanā n' uppajjanti, cittaŋ ekaggaŋ hoti, kammaṭṭhānaŋ phātiŋ[4] gacchati, visesaŋ adhigacchatī ti, evaŋ atthânattha-pariggaṇhanaŋ veditabbaŋ.

Atthe pana sati pi sappāyâsappāyaŋ pariggaṇhitvā sappāya-parigaṇhanaŋ sappāya-sampajaññaŋ. Tatrâyaŋ nayo: Mahācetiyangane kira dahara-bhikkhū sajjhāyaŋ gaṇhanti. Tesaŋ piṭṭhi-passe dahara-bhikkhūniyo dhammaŋ suṇanti. Tatr' eko daharo hatthaŋ pasārento kāya-saŋsaggaŋ patvā ten' eva kāraṇena gihī jāto. Aparo bhikkhu pādaŋ pasārento aggimhi pasāresi; aṭṭhiŋ āhacca pādo jhāyi. Aparo vammike pasāresi; so āsīvisena ḍaṭṭho. Aparo cīvara-kuṭī-daṇḍake pasāresi; taŋ maṇi-sappo ḍasi. Tasmā evarūpe asappāye apasāretvā sappāye pasāretabbaŋ. Idam ettha sappāya-sampajaññaŋ.

---

[1] *Cont. at* DA. i, 196; MA. i, 264; VibhA. 358.

[2] A. ganitvā; MSS. gaṇhitvā.

[3] A, G, B_1 aggaŋ.

[4] A, G. pāti-.

Gocara-sampajaññaŋ pana mahāthera-vatthunā dipetabbaŋ. Mahāthero kira divā-ṭhāne nisinno antevāsikehi saddhiŋ kathayamāno[1] sahasā hatthaŋ sammiñjitvā, puna yathā-ṭhāne ṭhapetvā, saṇikaŋ sammiñjesi. Naŋ antevāsikā pucchiŋsu: 'Kasmā, bhante, sahasā hatthaŋ sammiñjitvā puna yathā-ṭhāne ṭhapetvā saṇikaŋ sammiñjitthā?' ti. 'Yato paṭṭhāyâhaŋ, āvuso, kammaṭṭhānaŋ manasikātuŋ āraddho, na me kammaṭṭhānaŋ muñcitvā hattho sammiñjita-pubbo. Idāni pana tumhehi saddhiŋ kathayamānena[2] kammaṭṭhānaŋ muñcitvā sammiñjito. Tasmā puna yathā-ṭhāne ṭhapetvā sammiñjesin' ti. 'Sādhu, sādhu, bhante; bhikkhunā evarūpena bhāvitabban' ti. Evam etthâpi kammaṭṭhān' âvijahanam eva gocara-sampajaññan ti veditabbaŋ.

Abbhantare attā nāma koci sammiñjento vā pasārento vā n' atthi. Vutta-ppakāra-citta-kiriya-vāyo-dhātu-vipphārena pana suttâkaḍḍhana-vasena dāru-yantassa[3] hattha-pāda-lālaṇaŋ[4] viya sammiñjana-pasāraṇaŋ hotī ti pajānanaŋ[5] pan' ettha asammoha-sampajaññan ti veditabbaŋ.

Sanghāṭi-pattacīvara-dhāraṇe[6] ti, ettha sanghāṭi-cīvarānaŋ nivāsana-pārupana-vasena, pattassa bhikkhā-paṭiggahaṇâdi-vasena paribhogo dhāraṇaŋ nāma. Tattha sanghāṭi-cīvara-dhāraṇe tāva, nivāsetvā pārupitvā ca piṇḍāya carato āmisa-lābho, 'sītassa paṭighātāyā' ti (M. i, 10) ādinā nayena Bhagavatā vutta-ppakāro yeva ca attho attho nāma. Tassa vasena sâtthaka-sampajaññaŋ veditabbaŋ. Uṇha-pakatikassa pana dubbalassa ca cīvaraŋ sukhumaŋ sappāyaŋ, sītâlukassa ghanaŋ duppaṭṭaŋ; viparītaŋ[7] asappāyaŋ: yassa kassaci jiṇṇaŋ asappāyam eva. Aggaḷâdi-dānena[8] hi 'ssa taŋ palibodha-karaŋ hoti. Tathā pattunna[9]-dukūlâdi-bhedaŋ corānaŋ lobhanīya-cīvaraŋ. Tādisaŋ hi araññe ekakassa nivās' anta-

---

[1] DA. *prefixes* dhammaŋ. [2] DA. -māne na.

[3] *Cf.* VM. ii, 594.

[4] VibhA. calanaŋ (MA. *quotes* Ṭīkā: *lālaṇan* ti kampanan ti vadanti); B_1 loḷanaŋ; C_1 ākaḍḍhanaŋ.

[5] VibhA, B_1 parijānanaŋ; A, G. parijānaŋ.

[6] = DA. i, 359; MA. i, 265: VibhA. 359.

[7] MA. tabbiparītaŋ. [8] *Cf.* SA. ii, 170.

[9] *Cf.* SA. i, 64; A, G, DA, MA. patta-.

rāya-karaŋ, jīvit' antarāya-karañ câpi hoti. Nippariyāyena pana yaŋ nimitta-kammâdi-micchâjīva-vasena uppannaŋ, yañ c' assa sevamānassa akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, taŋ asappāyaŋ: vipparītaŋ sappāyaŋ. Tassa vasen' ettha sappāya-sampajaññaŋ, kamma-ṭṭhānâvi, jahana-vasena ca gocara-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Abbhantare attā nāma koci cīvaraŋ pārupanto nāma n' atthi. Vutta-ppakāra-cittakiriya-vāyo-dhātu-vipphāren' eva pana cīvara-pārupanaŋ hoti. Tattha cīvaram pi acetanaŋ, kāyo pi acetano. Cīvaraŋ na jānāti: Mayā kāyo pāruto ti. Kāyo pi na jānāti: Ahaŋ cīvarena pāruto ti. Dhātuyo va dhātu-samūhaŋ paṭicchādenti, paṭa-pilotikāya potthaka-rūpa-paṭicchādane viya. Tasmā n' eva sundaraŋ cīvaraŋ labhitvā somanassaŋ kātabbaŋ, na asundaraŋ labhitvā domanassaŋ. Nāga-vammika-cetiya-rukkhâdīsu hi keci gūtha-mutta-kaddama-daṇḍa-sattha-ppahārâdīhi asakkāraŋ. Na tena vammika-rukkhâdayo somanassaŋ vā domanassaŋ vā karonti. Evam eva n' eva sundaraŋ cīvaraŋ labhitvā somanassaŋ kātabbaŋ, na asundaraŋ labhitvā domanassan ti. Evaŋ pavatta-paṭisankhāna-vasen' ettha asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Patta-dhāraṇe pi, pattaŋ sahasā va agahetvā, imaŋ gahetvā piṇḍāya caramāno bhikkhaŋ labhissāmī ti evaŋ patta-gahaṇa-paccayā paṭilabbhitabba-attha-vasena sâtthaka-sampajaññaŋ veditabbaŋ. Kisa-dubbala-sarīrassa pana garu-patto asappāyo. Yassa kassaci catu-pañca-gaṇṭhikâhato[1] dub-bisodhanīyo asappāyo. Duddhota-patto hi na vaṭṭati. Taŋ dhoventass' eva c' assa palibodho hoti. Maṇi-vaṇṇa-patto pana lobhanīyo, cīvare vutta-nayen' eva asappāyo. Nimitta-kammâdi-vasena laddho pana, yañ c' assa sevamā-nassa akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, ayaŋ ekanta-asappāyo va. Viparīto sappāyo. Tassa vasen' ettha sappāya-sampajaññaŋ, kammaṭṭhānâvi-jahana-vasen' eva ca gocara-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Abbhantare attā nāma koci pattaŋ gaṇhanto n' atthi. Vut-ta-ppakāra-citta-kiriya-vāyodhātu-vipphāren' eva pana patta-

---

[1] MA. gaṇḍika.

ggahaṇaŋ nāma hoti. Tattha patto pi acetano, hatthâpi acetanā. Patto na jānāti: Ahaŋ hatthehi gahito ti. Hatthâpi na jānanti: Patto amhehi gahito ti. Dhātuyo va dhātu-samūhaŋ gaṇhanti, saṇḍāsena aggi-vaṇṇa-patta-ggahaṇe viyā ti. Evaŋ pavatta-paṭisankhāna-vasen' ettha asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Api ca yathā chinna-hattha-pāde vaṇa-mukhehi paggharita-pubba-lohita-kimi-kule nīla-makkhika-samparikiṇṇe anātha-sālāyaŋ anātha-manusse disvā dāyâlukā purisā tesaŋ vaṇa-paṭicchādanaka[1]-colakāni c' eva kapālâdīhi ca bhesajjāni upanāmenti; tattha colakāni pi kesañci saṇhāni, kesañci thūlāni pāpuṇanti, bhesajja-kapālakāni pi kesañci susaṇṭhānāni, kesañci dussaṇṭhānāni pāpuṇanti; na te tattha sumanā vā dummanā vā honti; vaṇa-paṭicchādana-matten' eva hi colena, bhesajja-paṭiggahaṇa-matten' eva ca kapālakena tesaŋ attho; evam eva yo bhikkhu vaṇa-colakaŋ viya cīvaraŋ, bhesajja-kapālaŋ viya pattaŋ, kapāle bhesajjaŋ viya ca patte laddhaŋ bhikkhaŋ sallakkheti, ayaŋ *sanghāṭi-patta-cīvara-dhāraṇe* asammoha-sampajaññena uttama-*sampajāna-kārī* ti veditabbo.

Asitâdīsu[2] *asite* ti, piṇḍa-pātâdi-bhojane. *Pīte* ti, yāgu-âdi-pāne.[3] *Khāyite* ti, piṭṭha-khajjakâdi-khādane. *Sāyite* ti, madhu-phāṇitâdi-sāyane. Tattha 'n' eva davāyā' ti (M. i, 10) ādinā nayena vutto aṭṭha-vidho pi attho attho nāma. Tassa vasena sâtthaka-sampajaññaŋ veditabbaŋ. . . . Lūkha-paṇīta-titta-madhurâdīsu yena bhojanena yassa aphāsu hoti, taŋ tassa asappāyaŋ. Yaŋ pana nimitta-kammâdi-vasena paṭiladdhaŋ, yañ c' assa bhuñjato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, taŋ ekanta-asappāyam eva; viparītaŋ appāyaŋ. Tassa vasen' ettha sappāya-sampajaññaŋ kammaṭṭhānâvijahana-vasen' eva ca gocara-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Abbhantare attā nāma koci bhuñjako n' atthi; vutta-ppakāra-citta-kiriya-vāyodhātu-vipphāren' eva pana patta-paṭiggahaṇaŋ nāma hoti. Citta-kiriya-vāyodhātu-vipphāren'

---

[1] DA, VibhA. vaṇa-paṭṭa.

[2] *Cont. at* DA. i, 200; MA. i, 267; VibhA. 361. [3] DA. pāte.

eva hatthassa patte otaraṇaŋ[1] nāma hoti. Citta-kiriya-vāyodhātu-vipphāren' eva ālopa-karaṇaŋ ālopa-uddharaṇaŋ mukha-vivaraṇañ ca hoti. Na koci kuñcikāya, na yantakena hanuk' aṭṭhiŋ vivarati. Citta-kiriya-vāyodhātu-vipphāren' eva ālopassa mukhe ṭhapanaŋ, upari-dantānaŋ musala-kicca-sādhanaŋ, heṭṭhā-dantānaŋ udukkhala-kicca-sādhanaŋ, jivhāya hattha-kicca-sādhanañ ca hoti.[2] Iti naŋ tattha agga-jivhāya tanu-kheḷo, mūla-jivhāya bahala-kheḷo makkheti. Taŋ heṭṭhā-danta-udukkhale jivhā hattha-parivattitaŋ, kheḷa-udaka-temitaŋ, upari-danta-musale-sañcuṇṇitaŋ koci kaṭacchunā vā dabbiyā vā anto pavesento nāma n' atthi. Vāyo-dhātuyā va pavisati. Paviṭṭhaŋ paviṭṭhaŋ koci palāla-santharaŋ[3] katvā dhārento nāma n' atthi. Vāyodhātu-vasen' eva tiṭṭhati. Ṭhitaŋ ṭhitaŋ koci uddhanaŋ katvā, aggiŋ jāletvā pacanto nāma n' atthi. Tejo-dhātuyā va paccati. Pakkaŋ pakkaŋ koci daṇḍakena vā yaṭṭhiyā vā bahi nīhārako nāma n' atthi; vāyo-dhātu yeva nīharati. Iti vāyo-dhātu atiharati ca vītiharati ca dhāreti ca parivatteti ca visoseti ca nīharati ca. Paṭhavī-dhātu dhāreti ca parivatteti ca sañcuṇṇeti ca visoseti ca. Āpo-dhātu sineheti ca allattañ ca anupāleti. Tejo-dhātu anto paviṭṭhaŋ paripāceti. Ākāsa-dhātu añjaso hoti. Viññāṇa-dhātu tattha tattha sammā-payogaŋ anvāya ābhujati.[4] Evaŋ pavatta-paṭisankhāna-vasena asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ. Api ca gamanato, pariyesanato, paribhogato, āsayato, nidhānato, aparipakkato, paripakkato, phalato, nissandanato, sammakkhanato ti, evaŋ dasa-vidha-paṭikkūla-bhāva-paccavekkhaṇato p' ettha asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ. Vitthāra-kathā pan' ettha *Visuddhi-Magge Āhāra-paṭikkūla-saññā*-niddesato gahetabbā.[5]

[142 *cont.*] *Uccāra-passāva-kamme* ti, uccārassa ca passāvassa ca karaṇe. Tattha pakka[6]-kāle uccāra-passāvaŋ akarontassa sakala-sarīrato sedā muccanti, akkhīni bhamanti, cittaŋ na ekaggaŋ hoti, aññe ca rogā uppajjanti. Karontassa pana sabbaŋ taŋ na hotī ti ayam ettha attho. Tass' eva

---

[1] C_1 otāraṇaŋ.
[2] *Cf.* VM. i, 344.
[3] MA. -akaŋ.
[4] DA, MA. ābhuñj.
[5] *Cf.* VM. i, 342.
[6] VibhA. pakka; MSS. patta-.

vasena sâtthaka-sampajaññaŋ veditabbaŋ. Aṭṭhāne uccāra-passāvaŋ karontassa pana āpatti hoti, ayaso vaḍḍhati, jīvit' antarāyo hoti; paṭirūpe ṭhāne karontassa sabbaŋ taŋ na hotī ti idam ettha sappāyaŋ. Tassa vasena sappāya-sampajaññaŋ, kamma-ṭṭhānâvijahana-vasen' eva gocara-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Abbhantare attā nāma koci uccāra-passāva-kammaŋ karonto n' atthi. Citta-kiriya-vāyodhātu-vipphāren' eva pana uccāra-passāva-kammaŋ hoti. Yathā pana pakke gaṇḍe gaṇḍa-bhedena pubba-lohitaŋ akāmatāya nikkhamati, yathā ca atibharitā udaka-bhājanā udakaŋ akāmatāya nikkhamati,[1] evaŋ pakkâsaya-mutta-vatthīsu sannicitā uccāra-passāvā vāyu-vega-samuppīḷitā akāmatāya pi nikkhamanti. So pan' ayaŋ evaŋ nikkhamanto uccāra-passāvo n' eva tassa bhikkhuno attano hoti, na parassa, kevalaŋ sarīra-nissando va hoti. Yathā kiŋ? Yathā udaka-kumbhato purāṇa-udakaŋ chaḍḍentassa n' eva taŋ attano hoti, na paresaŋ, kevalaŋ paṭijaggana-mattam eva hoti. Evaŋ pavatta-paṭisankhāna-vasen' ettha asammoha-sampajaññaŋ veditabbaŋ.

Gatâdīsu *gate* ti, gamane. *Ṭhite* ti, ṭhāne. *Nisinne* ti, nisajjāya. *Sutte* ti, sayane. *Jāgarite* ti, jāgarane. *Bhāsite* ti, kathane. *Tuṇhī-bhāve* ti, akathane.

Ettha ca gacchanto vā gacchāmī ti pajānāti; ṭhito vā ṭhito 'mhī ti pajānāti; nisinno vā nisinno 'mhī ti pajānāti; sayāno vā sayāno 'mhī ti pajānāti. Imasmiŋ ṭhāne addhāna-iriyâpathā kathitā. *Abhikkante paṭikkante ālokite vilokite sammiñjite pasārite* ti imasmiŋ majjhimā. *Gate ṭhite nisinne sutte* ti, idha pana khuddakā cuṇṇiyā[2] iriyâpathā kathitā. Tasmā ca etesu pi vutta-nayen' eva sampajāna-kāritā veditabbā.[3]

Tipiṭaka-mahāsīva-tthero pan' āha: 'Yo ciraŋ gantvā vā cankamitvā vā aparabhāge ṭhito iti paṭisañcikkhati:

---

[1] *Cf.* VM. i, 345.

[2] *Not in Dicts., but cf.* VM. i, 365, *where the elements are regarded* as cuṇṇa: '*moved by the air-element*' (kāyo) samabbhāhato gamana-ṭṭhāna-nisajja-sayana-iriyâpathesu viññattiŋ dasseti, *etc.*

[3] B_1, C_1 *omit whole para.* (*but it is in my MSS. and* MA. i, DA. i. 202), *and cont. at* yo ciraŋ gantvā.

Cankamana-kāle pavattā rūpârūpa-dhammā etth' eva niruddhā ti, — ayaŋ gate sampajāna-kārī nāma. Yo sajjhāyaŋ vā karonto kammaṭṭhānaŋ vā manasikaronto ciraŋ ṭhatvā aparabhāge nisinno iti paṭisañcikkhati: Ṭhita-kāle pavattā rūpârūpa-dhammā etth' eva niruddhā ti,—ayaŋ ṭhite sampajāna-kārī nāma. Yo sajjhāyâdi-karaṇa[1]-vasen' eva ciraŋ nisīditvā aparabhāge nipanno[2] iti paṭisañcikkhati: Nisinnakāle pavattā rūpârūpa-dhammā etth' eva niruddhā ti;—ayaŋ nisinne sampajāna-kārī nāma. Yo pana nipannako sajjhāyaŋ vā karonto kammaṭṭhānaŋ manasikaronto niddaŋ okkamitvā aparabhāge uṭṭhāya iti paṭisañcikkhati: Sayanakāle pavattā rūpârūpa-dhammā etth' eva niruddhā ti,—ayaŋ *sutte* ca *jāgarite* ca sampajañña-kārī nāma. Kiriya-maya-cittānaŋ hi appavattaŋ suttaŋ[3] nāma, pavattaŋ jāgaritaŋ nāmā ti. Yo pana bhāsamāno 'ayaŋ saddo nāma oṭṭhe ca paṭicca dante ca jivhañ ca tāluñ ca paṭicca, cittassa tadanurūpaŋ payogaŋ paṭicca jāyatī' ti, sato sampajāno bhāsati: ciraŋ vā pana kālaŋ sajjhāyaŋ vā katvā, dhammaŋ vā kathetvā, kammaṭṭhānaŋ vā parivattetvā, pañhaŋ vā vissajjetvā, aparabhāge tuṇhī-bhūto iti paṭisañcikkhati: Bhāsita-kāle uppannā rūpârūpa-dhammā etth' eva niruddhā ti,—ayaŋ bhāsite sampajāna-kārī nāma. Yo tuṇhī-bhūto ciraŋ dhammaŋ vā kammaṭṭhānaŋ vā manasikatvā aparabhāge iti paṭisañcikkhati: Tuṇhī-bhūta-kāle pavattā rūpârūpa-dhammā etth' eva niruddhā, upādā-rūpa-ppavattiyā sati bhāsati nāma, asati tuṇhī-bhavati nāmā ti,—ayaŋ tuṇhī-bhāve sampajāna-kārī nāmā' ti. Evam ettha asammoha-sampajaññassa vasena sampajāna-kāritā veditabbā.

Imasmiŋ sutte sati-paṭṭhāna-missaka-sampajaññaŋ pubbabhāgaŋ kathitaŋ.

3.

[*Text* v, **143.**] Tatiye: *evam eva pan' idh' ekacce* ti, so kira bhikkhu kammaṭṭhānaŋ kathāpetvā ito c' ito ca āhiṇḍati, kāya-vivekaŋ nânuyuñjati. Ten' eva naŋ Bhagavā niggaṇhanto evam āha. *Tasmā* ti, yasmā sankhittena desanaŋ yācasi, tasmā. *Diṭṭhī* ti, kamma-ssaka[4]-diṭṭhi.

---

[1] DA. gahaṇe. [2] A, G. nisinno. [3] DA. sotaŋ.
[4] B_1, C_1 kammassa-kata (?): *cf.* *Asl.* 406, *and supr.* p. 127.

4.

Catutthe: *dhamma-vinayo* ti, dhammo ti vā vinayo ti vā ubhayam[1] etaŋ Satthu-sāsanass' eva nāmaŋ. *Samādapetabbā* ti, gaṇhāpetabbā. *Ekodibhūtā* ti, khaṇika-samādhinā ekagga-bhūtā, samāhitā. *Ekagga-cittā* ti, upacār' appaṇā-vasena sammā ṭhapita-cittā ca ekagga-cittā ca. Imasmiŋ sutte navaka-bhikkhūhi c' eva khīṇâsavehi ca bhāvita-satipaṭṭhānā pubba-bhāgā, sattahi sekhehi bhāvitā missakā.

6.[2]

[146.] Chaṭṭhe: *sakuṇagghī* ti, sakuṇe[3] hantī ti sakuṇagghi. Senass' etaŋ adhivacanaŋ. *Sahasā ajjhappattā* ti, lāpaŋ[4] sahasena pattā. *Alakkhikā* ti, nissirīkā. *Appapuññā* ti, paritta-puññā. *Sacajja*[5] *mayan* ti, sace ajja mayaŋ.

Nangala-kaṭṭha-karaṇan ti, nangalena kasi-karaṇaŋ; adhunā kaṭṭhaŋ[6] khetta-ṭṭhānan ti attho. *Leḍḍu-ṭṭhānan* ti, leḍḍūnaŋ[7] ṭhānaŋ. *Saŋvadamānā*[8] ti, sammā vadamānā; attano balassa suṭṭhu vaṇṇaŋ vadamānā ti attho.

Mahantaŋ leḍḍuŋ abhirūhitvā ti, uddhana-sukkh' ante[9] ṭhitesu tīsu leḍḍūsu 'ito sene āgacchante ito nikkhamissāmi; ito āgacchante ito' ti sallakkhetvā, tesu ekaŋ leḍḍuŋ abhirūhitvā aṭṭhāsi vadamāno.[10] *Sannayhā* ti,[11] khurappaŋ sandahamāno viya sannayhitvā,[12] suṭṭhu ṭhapetvā. *Bahuāgato kho myāyan* ti, mayhaŋ atthāya ayaŋ bahūtaŋ ṭhānaŋ[13] āgato: appaŋ avasiṭṭhaŋ. Idāni maŋ gaṇhissatī ti ñatvā dāru-cūḷāya[14] nivattitvā, *tass' eva leḍḍussa antaraŋ paccupādi*, paṭipanno paviṭṭho ti attho. *Uraŋ paccatāḷesī* ti, ekap-

[1] A, G. ñāṇaŋ. [2] *Cf.* JA. ii, 59.
[3] B_1, C_1 -aŋ. [4] C_1 lobha-.
[5] *Text* sacejja-. [6] B_1 kataŋ. [7] C_1 bhejja-.
[8] *Both text and Comy. evidently wrong. Text* asaŋvadamānā; B_1 saŋvadamānā = sammā-vadamānā (?); A, G, C_1 avacamānā. *At* K.S. v, 125 *I suggest* avaḍḍhamānā.
[9] B_1, C_1 saṇṭhānena.
[10] A, G, B_1 avadamāno; *text* vadamāno; C_1 *omits*; JA. avhāyanto.
[11] JA, A, G, C_1 sandhāya; *text*, B_1 sannāyha.
[12] C. sandayhitvā; *cf.* JA. ii, 88, l. 26 *for the phrase.*
[13] A, G. bahutaŋ bhavanaŋ; B_1 bahutaŋ ṭhānaŋ; C_1 dūratara-ṭhānaŋ.
[14] C_1 dāru-gūḷo viya (?); B_1, C_1 vinivatt.

pahāren' eva lāpassa sīsaŋ chinditvā gahessāmī ti pakkhandattā vegaŋ sandhāretuŋ asakkonto, tasmiŋ leḍḍusmiŋ uraŋ deti.[1] Tāva-d-eva 'ssa hadaya-maŋsaŋ pati.[2] Atha lāpo 'diṭṭhā vata no sattuno piṭṭhī' ti[3] tuṭṭha-haṭṭho tassa hadaye (ṭhatvā)[4] aparâparaŋ cankami.

7.

Sattame: *duggā* ti, duggamā. *Cārī* ti, sañcāro. *Lepaŋ oḍḍentī* ti, vaṭa-rukkha-khīrâdīhi yojetvā lepaŋ karonti. Taŋ makkaṭānaŋ dhuva-gamanan[5] ti sallakkhetvā rukkha-sākhâdīsu ṭhapenti. *Pañcoḍḍito* ti, pañcasu ṭhānesu kājadaṇḍakaŋ pavesetvā gahetabbo kāja-sikkā viya uḍḍito. *Thunaŋ setī* ti, thunanto sayati.

8.

Aṭṭhame: *sūdo* ti, bhatta-kārako. *Nānaccayehī* ti, nānācayehi nānā-vidhehī ti attho. Ayam eva vā pāṭho. *Ambilaggehī* ti, ambila-koṭṭhāsehi. Es' eva nayo sabbattha. *Abhiharatī* ti,[6] gahan' atthāya hatthaŋ pasāreti. *Bahuŋ gaṇhātī* ti, eka-gahanena bahuŋ gaṇhanto punappunaŋ gaṇhanto pi bahuŋ gaṇhāt' eva.

Abhihārānan ti, sataŋ vā sahassaŋ vā ukkhipitvā abhihaṭānaŋ dāyānaŋ. *Upakkilesā* ti, pañca nīvaraṇā. *Nimittaŋ na uggaṇhātī* ti, imaŋ me kammaṭṭhānaŋ anulomaŋ vā gotrabhuŋ vā āhacca ṭhitan ti na jānāti: attano cittassa nimittaŋ gaṇhituŋ na sakkoti. Imasmiŋ sutte pubba-bhāga-vipassanā sati-paṭṭhānā va kathitā.

9.

[*Text* v, **152.**] Navame: *Beḷuvagāmake*[7] ti, Vesāliyā samīpe evaŋ nāmako pāda-gāmo[8] atthi; tasmiŋ. *Yathā mittan* ti ādīsu; *mittā* ti mittā va. *Sandiṭṭhā* ti, tattha tattha sangamma diṭṭha-mattā, nâtidaḷha-mittā. *Sambhattā* ti, suṭṭhu bhattā sinehavanto daḷha-mittā. Yesaŋ yesaŋ yattha yattha evarūpā bhikkhū atthi, te te tattha tattha vassaŋ upethā ti attho. Kasmā evam āha? Tesaŋ phāsu-vihār' atthāya.

---

[1] B_1 patāleti; C_1 paṭālesi.
[2] B_1, C_1 phāliyittha.
[3] JA. d. v. me paccāmittassa p.
[4] *So.* JA.
[5] B_1, C_1 g-ṭṭhānaŋ.
[6] B_1 atihar.
[7] *Cf.* DA. ii, 546; UdA. 322.
[8] C_1 dvāra-g.

Tesaŋ hi Beḷuva-gāmake senâsanaŋ na ppahoti, bhikkhâpi mandā: Vesāliyā pana bahūni senâsanāni, bhikkhâpi sulabhā. Tasmā evam āha. Atha kasmā 'yathā sukhaŋ gacchathā' ti na vissajjesi? Tesaŋ anukampāya. Evaŋ kir' assa ahosi: Ahaŋ dasa-māsa-mattaŋ ṭhatvā parinibbāyissāmi; sace ime dūraŋ gacchissanti, maŋ parinibbāna-kāle daṭṭhuŋ na sakkhissanti. Atha nesaŋ: Satthā parinibbāyanto amhākaŋ paṭipattim[1] pi na adāsi. Sace jāneyyāma na evaŋ dūre vaseyyāmā ti, vippaṭisāro bhaveyya. Vesāli-samantā pana vasantā māsassa aṭṭha-vāre āgantvā dhammaŋ suṇissanti, Sugat' ovādaŋ labhissantī ti, na vissajjesi.

Kharo ti, pharuso. *Ābādho* ti, visabhāga-rogo. *Bāḷhā* ti, balavatiyo. *Māraṇ' antikā* ti, maraṇa-santikaŋ pāpana-samatthā. *Sato sampajāno adhivāsesī*[2] ti, satiŋ samuṭṭhitaŋ[3] katvā ñāṇena paricchinditvā adhivāsesi. *Avihaññamāno* ti, vedanânuvattana-vasena aparâparaŋ parivattanaŋ akaronto apīḷiyamāno adukkhiyamāno[4] va adhivāsesi.

Anāmantetvā ti, ajānāpetvā.[5] *Anapaloketvā* ti, anāṇāpetvā[6]; ovādânusāsaniŋ adatvā ti vuttaŋ hoti. *Viriyenā* ti, pubba-bhāga-viriyena c' eva phala-samāpatti-viriyena ca. *Paṭipaṇāmetvā* ti, vikkhambhetvā. *Jīvita-sankhāran* ti, ettha jīvitam pi jīvita-sankhāro; yena jīvitaŋ sankharīyati, chijjamānaŋ[7] ghaṭetvā ṭhapīyati; yo[8] phala-samāpatti-dhammo pi jīvita-sankhāro, so idha adhippeto. *Adhiṭṭhāyā* ti, adhiṭṭhahitvā[9] pavattetvā jīvita-ṭhapana-samatthaŋ phala-samāpattiŋ samāpajjeyyan ti, ayam ettha sankhep' attho. Kim pana Bhagavā ito pubbe phala-samāpattiŋ na samāpajjatī ti? Samāpajjati. Sā pana khaṇika-samāpatti; khaṇika-samāpatti ca anto[10] samāpattiyaŋ yeva vedanaŋ vikkhambheti; samāpattito vuṭṭhita-mattassa kaṭṭha-pātena vā kaṭhala-pātena vā chinna-sevālo viya udakaŋ puna sarīraŋ vedanā ajjhottharati. Yā pana rūpa-sattakañ ca arūpa-sattakañ ca niggumbaŋ nijjaṭaŋ katvā mahāvipassanā-vasena samāpannā

---

[1] DA. B1, C1 satimattam.
[2] A, B1 -seti.
[3] DA. C1 supaṭṭhitaŋ.
[4] A, G, B1 surakkhiyamāno.
[5] DA. anavhetvā.
[6] DA, B1 ajānāpetvā va.
[7] A, G. bhijja.
[8] So *all but* DA. (yo).
[9] DA. adhitiṭṭhitvā.
[10] A, G, B1 antara-.

samāpatti, sā suṭṭhu vikkhambheti. Yathā nāma purisena pokkharaṇiŋ ogāhetvā hatthehi ca pādehi ca suṭṭhu apabbūḷho sevālo cirena udakaŋ ottharati, evam eva tato vuṭṭhitassa cirena vedanā uppajjati. Iti Bhagavā taŋ divasaŋ Mahā-bodhi-pallanke abhinavaŋ vipassanaŋ paṭṭhapento viya rūpa-sattakaŋ arūpa-sattakaŋ niggumbaŋ nijjaṭaŋ katvā, cuddasah' ākārehi sannetvā[1] mahāvipassanāya vedanaŋ vikkhambhetvā, dasa-māse mā uppajjitthā ti, samāpattiŋ samāpajji. Samāpatti-vikkhambhitā vedanā dasa-māse na uppajji yeva.[2]

Gilānā vuṭṭhito ti, gilāno hutvā puna vuṭṭhito. *Madhuraka-jāto viyā* ti, sañjāta-garubhāvo sañjāta-thaddha-bhāvo, sūle uttāsita-sadiso[3] viya. *Na pakkhāyantī* ti, na pakāsanti,[4] na nānā-kāraṇato upaṭṭhahanti. *Dhammâpi maŋ na ppaṭibhantī* ti, sati-paṭṭhāna-dhammā[5] mayhaŋ pākaṭā na hontī ti dīpeti. Tanti-dhammā pana therassa suppaguṇā. *Udāharatī* ti, pacchimaŋ ovādaŋ na detī ti sandhāya vadati.

Anantaraŋ abāhiran[6] ti, dhamma-vasena vā puggala-vasena vā ubhayam akatvā: Ettakaŋ dhammaŋ parassa na desissāmī ti cintento dhammaŋ antaraŋ abbhantaraŋ karoti nāma. Ettakaŋ parassa desissāmī ti cintento dhammaŋ bāhiraŋ karoti nāma. Imassa puggalassa desissāmī ti cintento pana puggalaŋ abbhantaraŋ karoti nāma. Imassa na desissāmī ti cintento puggalaŋ bāhiraŋ karoti nāma. Evaŋ akatvā desito ti attho.

Ācariya-muṭṭhī ti, yathā bāhirakānaŋ ācariya-muṭṭhi nāma hoti dahara-kāle kassaci akathetvā pacchima-kāle maraṇa-mañce nipannā[7] piya-manāpassa antevāsikassa kathenti, evaŋ Tathāgatassa: Idaŋ mahallaka-kāle pacchima-vāre[8] kathessāmī ti muṭṭhiŋ katvā, pariharitvā,[9] ṭhapitaŋ kiñci n'

---

[1] *So* DA., *but* A, G, C_1 santetvā; B_1 sannayhitvā.

[2] A, G. *omit sentence.*

[3] *Cf.* AA. *on* A. iii, 69; SA. ii, 309; JA. ii, 499; *infr. on t.* 162; MA. ii, 418 (= ālasiyajāta).

[4] DA. pakāsenti; C_1 pakāsayanti.

[5] *At* SA. ii, = pariyatti-dhammī.

[6] A, G. sabāhiraŋ . . . katvā.

[7] A, G, B_1 -assa.

[8] DA, C_1 ṭhāne; B_1 dhāne; A. dvāre.

[9] A, G. -samitvā.

atthī ti dasseti. *Ahaŋ bhikkhu-sanghan* ti, aham eva bhikkhu-sanghaŋ *pariharissāmī ti vā*. *Mam uddesiko* ti, ahaŋ uddisitabb' aṭṭhena uddeso[1] assā ti, mam uddesiko: maŋ yeva uddissa,[2] maŋ paccāsiŋsamāno[3] bhikkhu-sangho hotu: mam' accayena mā vā ahosi[4]: Yaŋ vā taŋ vā hotū ti; iti vā pana yassa assā ti attho.

Na evaŋ hotī ti, bodhi-pallanke yeva issā-maccheranaŋ vītivattattā[5] evaŋ na hoti. *Sakin* ti,[6] so kiŋ (?).

Āsītiko ti, asīti-saŋvacchariko[7]: idaŋ pacchima-vayaŋ anuppatta-bhāva-dīpan' atthaŋ. *Vekha*[8]*-missakenā* ti, bāha-bandhana-cakka-bandhanâdinā-paṭisankharaṇena vekha-missakena. *Maññe* ti, jara-sakaṭaŋ viya vekha-missakena maññe yāpeti. Arahatta-phala-veṭhanena[9] . catu-iriyāpatha-kappanaŋ[10] Tathāgatassa hotī ti dasseti. Idāni tam atthaŋ pakāsento *yasmiŋ Ānanda samaye* ti ādim āha.

[**154**] Tattha *sabba-nimittānan* ti, rūpa-nimittâdīnaŋ. *Ekaccānaŋ vedanānan* ti, lokiyānaŋ vedanānaŋ. *Tasmā-t-ih' Ānandā*[11] ti, yasmā iminā phala-samāpatti-vihārena phāsu hoti, tasmā tumhe pi tad-atthāya evaŋ viharathā ti dasseti. *Atta-dīpā* ti, mahāsamudda-gataŋ dīpaŋ viya attānaŋ dīpaŋ patiṭṭhaŋ katvā viharatha. *Atta-saraṇā* ti, atta-gatikā va hotha, mā añña-gatikā. *Dhamma-dīpa-dhamma-saraṇa* padesu pi es' eva nayo. Ettha ca dhammo ti nava-vidho lokuttara-dhammo veditabbo.[12]

Tamatagge 'me te ti,[13] tama-agge: majjhe *ta*-kāro pada-sandhi-vasena vutto. Idaŋ vuttaŋ hoti: Ime agga-tamā ti

---

[1] A, G. *add* yo.

[2] A, G, C_1 uddisitvā; B_1 mayh' eva uddesitvā.

[3] A, G. pucchamāno. [4] DA. ahesuŋ.

[5] DA, B_1, C_1 vigatattā. [6] D (*text*) kiŋ *only*; A, G. *omit*.

[7] A, G. sambandha-carito.

[8] *For the reading* vekha *see my note at* UdA. 330, 370 (vekha-bandhanāni). *Here* (*and in next line*) A, G. vega; B_1 vedha; C_1 veḷu; DA. vegha.

[9] A, G. vaḍḍhanena; B_1 vedhanena; C_1 veṭhanena; DA. veghanena.

[10] *Cf.* SA. i, 15.

[11] DA. tasmā ih' Ā., *but* D. (*text*) tasmāt iha; *cf.* UdA. 90 (*tihā* ti, nipāta-mattaŋ).

[12] DA. *omits sentence, which is possibly a later insertion.*

[13] A, G. aggam etc.

tama-t-aggā ti.[1] Evaŋ sabbaŋ tama-sotaŋ[2] chinditvā (tamānaŋ B_1) ativiya agge uttama-bhāve[3] te, Ānanda, mama bhikkhū bhavissanti. Kesaŋ ati-agge bhavissanti ?[4] *Ye keci sikkhā-kāmā,* sabbe[5] te catu-sati-paṭṭhāna-gocarā ca bhikkhū agge bhavissantī ti, arahatta-nikūṭena desanaŋ sanganhāti.[6]

10.

[**154**] Dasame: *Ten' upasankamī* ti, tasmiŋ upassaye kammaṭṭhāna-kammikā bhikkhuniyo atthi. Tāsaŋ ussukkāpetvā kammaṭṭhānaŋ kathissāmī ti upasankamī. *Uḷāraŋ pubbenâparaŋ visesan*[7] ti, pubba-visesato aparaŋ uḷāraŋ visesaŋ. Tattha mahābhūta-pariggaho pubba-viseso, upādā-rūpa-pariggaho apara-viseso nāma. Tathā sakala-ruppa[8]-pariggaho pubba-viseso, aruppa-pariggaho apara-viseso nāma: rūpârūpa-pariggaho pubba-viseso, paccaya-pariggaho apara-viseso: sappaccaya-nāma-rūpa-dassanaŋ pubba-viseso,[9] tilakkhaṇâropanaŋ apara-viseso nāma. Evaŋ pubbenâparaŋ uḷāraŋ visesaŋ sampajānātī ti attho.

[**156**] *Kāyârammaṇo* ti, yaŋ kāyaŋ anupassati, tam eva ārammaṇaŋ katvā uppajjati kilesa-pariḷāho. *Bahiddhā vā cittaŋ vikkhipatī,*[10] ti, bahiddhā vā puthuttârammaṇe citt' uppādo pakkhipati.[11] *Kismiñci-d-eva pasādanīye nimitte cittaŋ paṇidahitabban* ti, evaŋ kilesa-pariḷāhe ca līnatte ca bahiddhā vikkhepe ca uppanne kilesânurañjitena na vattitabbaŋ.[12] Kismiñci-d-eva pasādanīye pasādâvahe Buddhâdīsu aññatarasmiŋ ṭhāne kammaṭṭhāna-cittaŋ ṭhapetabbaŋ. *Cittaŋ samādhiyatī* ti, ārammaṇe cittaŋ sammā ādhiyati,[13] suṭhapitaŋ ṭhapīyati. *Paṭisaŋharāmī* ti, pasādanīya-ṭṭhānato paṭisaŋharāmi. Mūla-kammaṭṭhānâbhimukhaŋ yeva karomī ti attho. *So paṭisaŋharati c' eva* ti, mūla-kammaṭṭhā-

---

[1] DA. aggatamā aggatamā ti (?): A, G. *repeat first phrase.* C_1 ime aggatamā *only*; DA. (Adyar MS.), aggamā (? -maggā).

[2] DA. yogaŋ.

[3] C_1 bhāge.

[4] C_1 *omits sentence*; B_1 tesaŋ agge bh.; A, G. kesaŋ magge.

[5] DA. sabbesam pi te.

[6] *So* DA. *for* gaṇhī ti *of our* MSS.

[7] *Cf.* M. iii, 79.

[8] B_1 rūpa.

[9] A, G, C_1 *omit.*

[10] A, G. vikkhambhati.

[11] *Cf.* VM. i, 244.

[12] A, G. veditabbaŋ; C_1 caritabbaŋ.

[13] *Cf.* MA. i, 174.

nâbhimukhañ ca peseti. *Na ca vitakketi na ca vicāretī* ti, kilesa-vitakkaŋ na vitakketi, kilesa-vicāraŋ na vicāreti. *Avitakko 'mhi avicāro* ti, kilesa-vitakka-vicārehi avitakkâvicāro. *Ajjhattaŋ satimā sukham asmī* ti, gocar' ajjhatte pavattāya satiyā satimā asmi sukhito cā ti pajānāti.

Evaŋ kho Ānanda paṇidhāya bhāvanā hotī ti, evaŋ, Ānanda, ṭhapetvā bhāvanā hoti. Imassa hi bhikkhuno, yathā nāma purisassa mahantaŋ ucchu-bhāraŋ ukkhipitvā, yanta-sālaŋ nentassa kilanta-kāle[1] bhūmiyaŋ ṭhapetvā, ucchu-khaṇḍaŋ khāditvā, puna ukkhipitvā[2] gamanaŋ hoti, evam evam arahattaŋ pāpuṇituŋ uggahita-kammaṭṭhānassa kāya-pariḷāhâdīsu uppannesu taŋ kammaṭṭhānaŋ ṭhapetvā, Buddha-guṇâdīsu anussaranena cittaŋ pasādetvā, kammanīyaŋ katvā, bhāvanā pavattā,[3] tasmā 'paṇidhāya bhāvanā hotī' ti vuttaŋ. Tassa pana purisassa ucchu-bhāraŋ yanta-sālaŋ netvā piñsetvā[4] rasa-pānaŋ viya imassa bhikkhuno kammaṭṭhānaŋ matthakaŋ pāpetvā, arahattaŋ pattassa phala-samāpatti-sukh' ānubhavanaŋ veditabbaŋ.

Bahiddhā ti, mūla-kammaṭṭhānaŋ pahāya bahi aññasmiŋ ārammaṇe. *Apaṇidhāyā* ti, aṭṭhapetvā. *Pacchāpure asankhittaŋ vimuttaŋ apaṇihitan ti pajānātī* ti, ettha kammaṭṭhāna-vasena vā sarīra-vasena vā desanā-vasena vā attho veditabbo. Tattha kammaṭṭhāne tāva kammaṭṭhānassa abhiniveso pure nāma: arahattaŋ pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu mūla-kammaṭṭhānaŋ gahetvā kilesa-pariḷāhassa vā līnattassa vā bahiddhā vikkhepassa vā uppajjituŋ okāsaŋ adento, sudanta-goṇe yojetvā sārento viya, caturassa-cchiddesu tacchitaŋ caturassa-ghaṭikaŋ pakkhipento viya, vipassanaŋ paṭṭhapetvā atiṭṭhanto alagganto arahattaŋ pāpuṇāti. So pure-sankhātassa kammaṭṭhānâbhinivesassa pacchā-sankhātassa arahattassa ca vasena pacchā-pure asankhittaŋ vimuttaŋ apaṇihitan ti pajānāti nāma.

Sarīre pana pād' angulīnaŋ agga-pabbāni pure nāma: sīsa-kaṭāhaŋ pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu pād' angulīnaŋ

---

[1] B_1 yanta-kāle; C_1 kilanta-kilanta-kāle.
[2] A, G. nikkhip. caranaŋ; C_1 nikkhamitvā g.
[3] A, G. bhāvanaŋ nāma pattā.
[4] B_1, C_1 piḷetvā.

agga-pabba-aṭṭhikesu abhinivisitvā vebhangiyā[1] yava-kalāpaŋ mocento viya, vaṇṇa-saṇṭhāna-dis' okāsa-paricchheda-vasena[2] aṭṭhīni pariggaṇhanto antarā kilesa-pariḷāhâdīnaŋ uppatiŋ vāretvā, yāva sīsa-kaṭāhā bhāvanaŋ pāpeti, so pure sankhātānaŋ agga-pād' anguli-pabbānaŋ pacchā-sankhātassa sīsakaṭāhassa ca vasena pacchā-pure asankhittaŋ vimuttaŋ appaṇihitan ti pajānāti nāma.

Desanāya pi dvattiŋsâkāra-desanāya kesā pure nāma: matthalungaŋ[3] pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu kesesu abhinivisitvā vaṇṇa-saṇṭhāna-dis' okāsa-vasena kesâdayo pariggaṇhanto antarā kilesa-pariḷāhâdīnaŋ uppattiŋ vāretvā yāva matthalungā bhāvanaŋ pāpeti, so pure-sankhātānaŋ kesānaŋ pacchā-sankhātassa matthalungassa ca vasena pacchā-pure asankhittaŋ vimuttaŋ appaṇihitan ti pajānāti nāma.

[157] *Evaŋ kho Ānanda apaṇidhāya bhāvanā hotī* ti, evaŋ aṭhapetvā bhāvanā hoti. Imassa hi bhikkhuno yathā nāma guḷa-bhāraŋ labhitvā attano gāmaŋ atiharantassa antarā aṭhapetvā va ucchange pakkhittāni guḷa-kkhaṇḍâdīni khādanīyāni khādantassa attano gāme yeva otaraṇaŋ hoti, evam eva arahattaŋ pāpuṇituŋ āraddha-bhāvanassa kāya-pariḷāhâdīnaŋ uppattiŋ vāretvā kammaṭṭhāna-bhāvanā pavattā. Tasmā apaṇidhāyā bhāvanā vuttā. Tassa pana purisassa taŋ guḷa-bhāraŋ attano gāmaŋ netvā ñātīhi saddhiŋ paribhogo viya imassa bhikkhuno kammaṭṭhānaŋ matthakaŋ pāpetvā arahatta-pattassa phala-samāpatti-sukhânubhavanaŋ veditabbaŋ.

Imasmiŋ sutte pubba-bhāga-vipassanā kathitā. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

II. NĀLANDĀ-VAGGA.

2.

[*Text* v, **159**.] Dutiya-vaggassa dutiye: *Nālandāyan*[4] ti, evaŋ-nāmake nagare. Taŋ nagaraŋ gocara-gāmaŋ katvā. *Pāvārik' ambavane* ti,[5] Dussa-Pāvārika-seṭṭhino amba-vane.

---

[1] B₁ byābhangiyā. [2] *Cf.* VM. i, 183; VibhA. 238.
[3] B₁ -lingaŋ.
[4] D. ii, 81 = D. iii, 99; *cf.* DA. iii, 873. [5] DA. ii, 388.

Taŋ kira tassa uyyānaŋ ahosi. So Bhagavato dhamma-desanaŋ sutvā atippasanno tasmiŋ uyyāne kuṭi-leṇa-maṇḍa-pâdi-paṭimanditaŋ Bhagavato vihāraŋ katvā nīyādesi. So vihāro Jīvak' ambavanaŋ viya Pāvārik' ambavane tveva sankhaŋ gato. Tasmiŋ Pāvārik' ambavane viharatī ti attho.

Evaŋ pasanno ti, evaŋ uppanna-saddho, evaŋ saddahāmī ti attho. *Bhiyyo 'bhiññataro* ti, bhiyyo abhiññāto; bhiyyo ti atīva. Bhiyyataro 'bhiñño va uttara-ñāṇo[1] ti attho. *Sambodhiyan* ti, sabbaññuta-ñāṇena arahatta-magga-ñāṇena vā arahatta-maggen' eva hi Buddha-guṇā nippadesā gahitā honti. Dve hi agga-sāvakā arahatta-maggen' eva sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ paṭilabhanti; pacceka-Buddhā pacceka-bodhi-ñāṇaŋ; Buddhā sabbaññuta-ñāṇañ c' eva sakale ca Buddha-guṇe. Sabbam hi tesaŋ arahatta-maggen' eva ijjhati. Tasmā arahatta-magga-ñāṇaŋ sambodhi nāma hoti. Tena uttaritaro va n' atthi. Ten' āha Bhagavā 'bhiyyo 'bhiññataro yad idaŋ sambodhiyan' ti.

Uḷārā ti,[2] seṭṭhā. Ayaŋ hi uḷāra-saddo: 'Uḷārāni khādanī-yāni khādantī' ti [*] ādīsu madhure āgacchati. 'Uḷārāya khalu bhavaŋ Kaccāyano[3] samaṇaŋ Gotamaŋ pasaŋsāya pasaŋsatī' ti [†] ādīsu seṭṭhe. 'Appamāṇo uḷāro obhāso' ti (M. iii, 123; S. v, 424) ādīsu vipule. Svāyam idha seṭṭhe āgato. Tena vuttaŋ 'uḷārā' ti seṭṭhā ti.

Āsabhī ti, usabha-vācā-sadisā[4] acalā asampavedhī. *Ekaŋso gahito* ti, anussavena vā ācariya-paramparāya vā; iti-kirāya vā piṭaka-sampādanena vā ākāra-parivitakkena vā diṭṭhi-nijjhāna-kkhantiyā vā takka-hetu vā akathetvā paccakkhato ñāṇena paṭivijjhitvā viya ekaŋso gahito; sanniṭṭhāna-kathā vā kathitā ti attho.

Sīha-nādo ti, seṭṭha-nādo. N' eva dandhāyantena na gag-garāyantena[5] sīhena viya uttama-nādo nadito ti attho.

---

[1] A, G. Bhagavatā uttaritara-ñāṇo; B_1 bhīyatarā paññā, bhiyyo abhiññātā va; C_1 bhīyatarâbhiññā vā.

[2] *Cf.* VvA. 10. [3] DA. Vacch-. [4] DA, B_1, C_1 sadisī.

[5] *I follow* DA. A, G. seṭṭha-nāden' ev' atthāya ten' eva gaggarā-yakena viya (?); B_1 s-nādo vane unnādayantena sīhena viya; C_1 s-nādo; n' eva davāyantena na tatrâyantena sīhena viya. *For further defs. cf.* MA. ii, 7, 27 = AA. *on* A. ii, 9 = VibhA. 398.

*M. i, 238. †M. i, 175.

Kinnu te Sāriputtā ti, imaŋ desanaŋ kasmā ārabhi? Anuyoga-dāpan' atthaŋ. Ekacco hi sīha-nādaŋ naditvā attano sīha-nāde anuyogaŋ dātuŋ na sakkoti, nighaŋsanaŋ na khamati, silese[1] patita-makkaṭo[2] viya hoti. Yathā dhamamānaŋ aparisuddhaŋ lohaŋ jhāyitvā angāro hoti, evaŋ jhām' angāro viya hoti. Eko sīha-nādo anuyogaŋ dāpiyamāno dātuŋ sakkoti, nighaŋsanaŋ khamati, dhamamānaŋ niddosa-jāta-rūpaŋ viya adhikataraŋ sobhati. Tādiso thero. Tena naŋ Bhagavā: Anuyoga-kkhamo 'yan ti ñatvā sīha-nāde anuyoga-dāpan' atthaŋ imaŋ desanaŋ ārabhi.

Tattha *sabbe te* ti, sabbe te tayā. *Evaŋ-sīlā* ti magga-sīlena phala-sīlena lokiya-lokutttara-sīlena evaŋ-sīlā. *Evaŋ-dhammā* ti, ettha samādhi-pakkhika-dhammā adhippetā. Magga-samādhinā phala-samādhinā lokiya-lokuttarena samādhinā evaŋ-samādhino ti attho. *Evaŋ-paññā* ti, magga-paññâdi-vasen' eva evaŋ-paññā. *Evaŋ-vihārino* ti, ettha pana heṭṭhā jhāna[3]-dhammānaŋ gahitattā vihāro gahito pi. 'Kasmā gahitam eva gaṇhātī?' ti ce, therena idaŋ gahitam eva. Idaŋ hi nirodha-samāpatti-dāpan' atthaŋ vuttaŋ. Tasmā evaŋ-nirodha-samāpatti-vihārino te Bhagavanto ahesun ti. Evam ettha attho daṭṭhabbo. *Evaŋ-vimuttā* ti, ettha vikkhambhana-vimutti tad-anga-vimutti samuccheda-vimutti paṭipassaddhi-vimutti nissaraṇa-vimuttī ti pañca-vidhā vimutti.[4] Tattha aṭṭha samāpattiyo sayaŋ vikkhambhitehi nīvaraṇâdīhi vimuttattā vikkhambhana-vimuttī ti sankhaŋ gacchati. Aniccânupassanâdikā satta anupassanā[5] sayaŋ tassa tassa paccanīka-vasena pariccattāhi nicca-saññâdīhi[6] vimuttattā tadanga-vimuttī ti sankhaŋ gacchati. Cattāro ariya-maggā sayaŋ paccanīka[7]-kilesehi vimuttattā samuccheda-vimuttī ti sankhaŋ gacchati. Cattāri sāmañña-phalāni maggânubhāvena kilesānaŋ paṭipassaddhatte uppannattā paṭipassaddhi-vimuttī ti sankhaŋ gacchati. Nibbānaŋ kilesehi nissaṭattā apagatattā dūre-ṭhitattā nissaraṇa-vimuttī ti sankhaŋ gataŋ. Iti imāsaŋ pañcannaŋ vimuttīnaŋ vasena evaŋ vimuttā ti ettha attho daṭṭhabbo.

---

[1] DA. lepe. [2] A, G. maggo (?). [3] B_1, C_1 samādhi-pakkhānaŋ.
[4] *Cf.* UdA. 32; VM. ii, 410. [5] *Cf.* Pṭs. i, 10.
[6] C_1 *omits* p. n-s. [7] B_1 samucchinnehi.

Kim pana te, Sāriputta, ye te bhavissantī ti, 'atīte niruddhā apaññattika-bhāvaŋ gatā, dīpa-sikhā viya nibbutā. Evaŋ niruddhe apaññattika-bhāvaŋ gate tvaŋ kathaŋ jānissasi ?[1] Anāgata-Buddhānaŋ pana guṇā kiŋ tayā attano cittena paricchinditvā viditā ?' ti pucchanto evam āha. *Kim pana tyāhaŋ, Sāriputta, etarahī* ti, 'anāgatâpi Buddhā ajātā anibbattā anuppannā. Te kathaŋ jānissasi ? Tesaŋ hi jānanaŋ apade ākāse pada-dassanaŋ viya hoti. Idāni mayā saddhiŋ eka-vihāre vasasi, ekato[2] bhikkhāya carasi, dhamma-desanakāle dakkhiṇā-passe nisīdasi. Kim pana mayhaŋ guṇā attano cetasā paricchinditvā viditā tayā ?' ti anuyuñjanto evam āha.

Thero pana pucchita-pucchite *no h' etaŋ, bhante* ti paṭikkhipati. Therassa ca viditam pi atthi aviditam pi. Kiŋ so attano vidita-ṭṭhāne paṭikkhepaŋ karoti avidita-ṭṭhāne ti ? Vidita-ṭṭhāne na karoti, avidita-ṭṭhāne yeva karoti. Thero kira anuyoge āraddhe evaŋ aññāsi: Nâyaŋ[3] anuyogo sāvaka-pāramī-ñāṇe, sabbaññuta-ñāṇe pana ayam anuyogo ti attano sāvaka-pāramī-ñāṇe paṭikkhepaŋ akatvā va avidita-ṭṭhāne sabbaññuta-ñāṇe paṭikkhepaŋ karoti. Tena idam pi dīpeti: Bhagavā, mayhaŋ atītânāgata-paccuppannānaŋ Buddhānaŋ sīla-samādhi-paññā-vimutti-kāraṇa-jānana-samatthaŋ sabbaññuta-ñāṇaŋ n' atthī ti.

Etthā ti, etesu atītâdi-bhedesu Buddhesu. *Atha kiñcarahī* ti, 'atha kasmā evaŋ ñāṇe asati tayā evaŋ kathitan ?' ti vadati. *Dhammanvayo* ti,[4] dhammassa paccakkhato ñāṇassa[5] anuyogaŋ anugantvā[6] uppannaŋ anumāna-ñāṇaŋ nayaggāho vidito 'sāvaka-ñāṇe ṭhatvā iminā ākārena jānāmi Bhagavā' ti vadati. Therassa hi nayaggāho appamāṇo apariyanto, yathā ca sabbaññuta-ñāṇassa pamāṇaŋ[7] vā pariyanto vā n' atthi evaŋ Dhammasenāpatino naya-ggāhassa. Tena so: Iminā evaŋ-vidho anuttaro Satthā[8] ti jānāti. Therassa hi nayaggāho sabbaññuta-ñāṇa-gatiko eva.

---

[1] C_1 *omits sentence down to* anāgatâpi.
[2] A, G, C_1 ekattha; B_1 ekako.
[3] DA. iii, 879 ayaŋ.
[4] *Cf.* MA. ii, 25; SA. ii, 67.
[5] C_1 ñāṭassa.
[6] B_1 agantvā.
[7] A, G, C_1 ṭhānaŋ.
[8] DA. sati (?).

Idāni taŋ naya-ggāhaŋ pākaṭaŋ kātuŋ upamaŋ dassento *seyyathâpi, bhante* ti ādīni āha.[1] Tattha yasmā Majjhimadese nagarassa uddāpa-pākārāni thirāni vā hontu dubbalāni vā sabbaso vā pana[2] mā hontu corâsankā na hoti,[3] tasmā taŋ agahetvā *paccantimaŋ nagaran* ti āha.

Daḷhuddāpaŋ daḷha-pākāra-toraṇan ti, thira-pākārañ c' eva thira-piṭṭha[4]-sanghāṭañ ca. *Eka-dvāran* ti, kasmā āha? Bahu-dvāre hi nagare bahūhi paṇḍita-dovārikehi bhavitabbaŋ. Eka-dvāre eko va vaṭṭati. Therassa ca paññāya sadiso añño n' atthi. Tasmā attano paṇḍita-bhāvassa opamm' atthaŋ ekaŋ yeva dovārikaŋ dassetuŋ 'ekadvāran' ti āha.

Paṇḍito ti, paṇḍiccena samannāgato. *Vyatto* ti, veyyattiyena samannāgato visada-ñāṇo. *Medhāvī* ti, ṭhān' uppattika-paññā-sankhātāya medhāya samannāgato. *Anupariyāya-pathan* ti, anupariyāya-nāmakaŋ pākāra-maggaŋ.[5] *Pākāra-sandhin* ti, dvinnaŋ iṭṭhakānaŋ apagata-ṭṭhānaŋ. *Pākāra-vivaran* ti, pākārassa ca chinna-ṭṭhānaŋ.

Cetaso upakkilese ti, pañca nīvaraṇā cittaŋ upakkilissanti,[6] kiliṭṭhaŋ karonti, upatāpenti, viheṭhenti. Tasmā cetaso upakkilesā ti vuccanti. *Paññāya dubbalīkaraṇe* ti, nīvaraṇā uppajjamānā anuppannāya paññāya uppajjituŋ[7] na denti, tasmā paññāya dubbalīkaraṇā ti vuccanti. *Supatiṭṭhita-cittā* ti, catusu satipaṭṭhānesu suṭṭhu-ṭhapita-cittā hutvā. *Satta bojjhange yathā-bhūtan* ti, yathā sabhāvena bhāvetvā. *Anuttaraŋ sammāsambodhin* ti, arahattaŋ sabbaññuta-ñāṇaŋ paṭivijjhiŋsū ti dasseti.

Api c' ettha satipaṭṭhānā ti vipassanā, bojjhangā maggo, anuttarā sammāsambodhi arahattaŋ. Satipaṭṭhānā ti vā maggo ti vā bojjhanga-missakā; sammāsambodhi arahattam eva. Dīgha-bhāṇaka-Mahāsiva-tthero pan' āha: 'Satipaṭṭhāne vipassanaŋ gahetvā, bojjhange maggo ca sabbaññuta-

---

[1] *Cf.* AA. *on* A. v, 194; DA. iii, 880.

[2] AA. sabbaso vā pana tesaŋ pākāraŋ hoti.

[3] A, G, C_1 s. p. samāni vā raṇasankā na h.; B_1 s. vā pana mā hontu, corānaŋ āsankā na hoti; DA. corā sankā na hoti.

[4] DA. piṭṭhi (?). [5] B_1 kāya-maggaŋ; AA. maggaŋ *only*.

[6] DA. nīvaraṇa-cittaŋ upakkilesan ti. [7] DA. vaḍḍhituŋ.

ñāṇañ cā ti gahite sundaro pañho bhaveyya.[1] Na pan' evaŋ[2] gahitan' ti. Iti thero sabba-Buddhānaŋ nīvaraṇā-ppahāne satipaṭṭhāna-bhāvanāya sambodhiyañ ca majjhe-bhinna-suvaṇṇa-rajatānaŋ viya nānatta-bhāvaŋ dasseti.

Idha ṭhatvā upamā saŋsandetabbā:—Āyasmā hi Sāriputto paccanta-nagaraŋ dassesi, pākāraŋ dassesi, pariyāya-pathaŋ dassesi, dvāraŋ dassesi, paṇḍita-dovārikaŋ dassesi, nagaraŋ pavisanake nikkhamanake oḷārike pāṇe dassesi, paṇḍita-dovārikassa tesaŋ pāṇānaŋ pākaṭa-bhāvaŋ dassesi. Tattha 'kiŋ kena sādisan?' ti ce, nagaraŋ viya hi nibbānaŋ; pākāro viya sīlaŋ; pariyāya-patho viya samatho[3]; dvāraŋ viya ariya-maggo; paṇḍita-dovāriko viya Dhammasenāpati; nagaraŋ pavisanaka-nikkhamanaka-oḷārikā pāṇā viya atītânāgata-paccuppannā Buddhā. Dovārikassa tesaŋ pāṇānaŋ pākata-bhāvo āyasmato Sāriputtassa atītânāgata-paccuppannânaŋ Buddhānaŋ sīla-samathâdīhi pākaṭa-bhāvo. Ettāvatā therena 'Bhagavā, evam ahaŋ[4] sāvaka-pāramī-ñāṇe ṭhatvā dhamm' anvayena naya-ggāhena jānāmā' ti attano sīha-nādassa anuyogo dinno hoti.

[161] *Tasmā* ti, yasmā 'na kho me, bhante, atītânāgata-paccuppannesu arahantesu Sammāsambuddhesu ceto-pariya-ñāṇaŋ atthi, api ca dhamm' anvayo vidito' ti vadati, tasmā. *Abhikkhaṇaŋ bhāseyyāsī*[5] ti, punappunaŋ bhāseyyāsi.[5] 'Pubbaṇhe me kathitan' ti mā majjhantikâdīsu na kathayittha. 'Ajja vā me kathitan' ti mā aparajju-divasâdīsu na kathayitthā ti attho. *Sā pahīyissatī*[6] ti, Sāriputta-sadiso pi nāma ñāṇa-java-sampanno sāvako Buddhānaŋ cittâcāraŋ jānituŋ na sakkoti, evaŋ appameyyā Tathāgatā ti cintentānam pi yā Tathāgate kankhā vā vimati vā, sā pahīyissatī[6] ti.

3.

[**161** *cont.*] Tatiye: *Magadhesū* ti, evaŋ-nāmake janapade. *Nāḷakagāmake* ti, Rājagahassa avidūre attano kula-santake evaŋ-nāmake gāme. *Cundo samaṇ' uddeso* ti,[7] ayaŋ thero

---

[1] *Texts and* MSS. *confuse the whole para.*

[2] A, G. na pare ca.

[3] MSS. hirī.

[4] A, G, B. evam āha.

[5] A. bhāv.; G. bhav.

[6] A, G, B_1 pahīyati.

[7] *Cf.* DA. iii, 907.

Dhammasenāpatissa kaniṭṭha-bhātiko. Taŋ bhikkhū anupasampanna-kāle 'Cundo samaṇ' uddeso' ti samudācaritvā thera-kāle pi tath' eva samudācariŋsu. Tena vuttaŋ Cundo samaṇ' uddeso ti. *Upaṭṭhāko hoti* ti, mukhodaka-danta-kaṭṭha-dānena c' eva pariveṇa-sammajjana-piṭṭhi-parikamma-karaṇa-patta-cīvara-gahanena ca upaṭṭhāna-karo hoti. *Parinibbāyī* ti, anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbuto. Katarasmiŋ kāle ti? Bhagavato parinibbāna-saŋvacchare.

Tatrâyaŋ anupubbī-kathā[1]:—Bhagavā kira vuṭṭha-vasso Beḷugāmato nikkhamitvā Sāvatthiŋ gamissāmī ti āgata-maggen' eva paṭinivattanto[2] anupubbena Sāvatthiŋ patvā Jetavanaŋ pāvisi. Dhammasenāpati Bhagavato vattaŋ dassetvā divā-ṭhānaŋ gato. So tattha, attano antevāsikesu vattaŋ dassetvā, paṭikkantesu, divā-ṭhānaŋ sammajjitvā, camma-khaṇḍaŋ paññāpetvā, pāde pakkhāletvā, pallankaŋ ābhūjitvā phala-samāpattiyā nisīdi. Ath' assa yathā[3]-paricchedena tato vuṭṭhitassa ayaŋ parivitakko udapādi: Buddhā nu kho paṭhamaŋ parinibbāyanti udāhu agga-sāvakā nu kho ti? Tato agga-sāvakā paṭhaman ti ñatvā attano āyu-sankhāraŋ olokesi. So sattâham eva me āyu-sankhārā pavattissantī ti ñatvā, kattha parinibbāyissāmī? ti cintesi.

Tato: Rāhulo Tāvatiŋsesu parinibbuto, Aññākondañña-tthero Chaddantadahe, ahaŋ kattha parinibbāyissāmī? ti punappunaŋ cintento mātaraŋ ārabbha satiŋ uppādesi: Mayhaŋ mātā sattannaŋ arahantānaŋ mātā hutvâpi Buddha-dhamma-sanghesu appasannā. Atthi nu kho tassā upanissayo, n' atthi nu kho? ti āvajjetvā sotâpatti-maggassa upanissayaŋ disvā: Kassa desanāya abhisamayo bhavissatī? ti olokento: Mam' eva dhamma-desanāya bhavissati, na aññassa. Sace kho pan' āhaŋ app' ossukko bhaveyyaŋ bhavissanti me vattāro:—*Sāriputta-suttanta*[4]-desanā-divase koṭi-sata-sahassa-devatā arahattaŋ pattā; tayo magge paṭividdha-devatānaŋ gaṇanā n' atthi; aññesu ca ṭhānesu aneke abhisamayā dissanti; there ca cittaŋ pasādetvā sagge nibbattān' eva asīti-kula-sahassāni. So dāni mātu micchā-dassana-mattam pi[5]

---

[1] *Cf.* DA. ii, 549; *in brief at* PvA. 158, *and without the miracles.*
[2] MSS. -tento.
[3] B_1 addhā.
[4] A. i, 63.
[5] DA. *omits* mattam.

harituŋ nâsakkhī ti. Tasmā mātaraŋ micchā-dassanā[1] mocetvā jāt' ovarake yeva parinibbāyissāmī ti sanniṭṭhānaŋ katvā: Ajj' eva Bhagavantaŋ anujānāpetvā nikkhamissāmī ti Cunda-ttheraŋ āmantesi: 'Āvuso Cunda, amhākaŋ pañca-satāya bhikkhu-parisāya saññaŋ dehi "gaṇhath' āvuso patta-cīvarāni. Dhammasenāpati Nāḷaka-gāmaŋ gantu-kamo"' ti. Thero tathā akāsi. Te bhikkhū senâsanaŋ saŋsāmetvā, patta-cīvaram ādāya, therassa santikaŋ agamaŋsu.

Thero senâsanaŋ saŋsāmetvā, divā-ṭhānaŋ sammajjitvā, divā-ṭhāna-dvāre ṭhatvā, divā-ṭhānaŋ oloketvā: Idaŋ dāni pacchima-dassanaŋ; puna-āgamanaŋ n' atthī ti pañca-sata-bhikkhu-parivuto Bhagavantaŋ upasankamitvā, vanditvā, Bhagavantaŋ etad avoca[2]:

('Chinno dāni bhavissāmi, Loka-nātha, Mahāmuni;
Gaman' āgamanaŋ n' atthi; pacchimā vandanā ayaŋ.

Jīvitaŋ appakaŋ mayhaŋ, ito sattâhaŋ accaye
Nikkhipeyyām' ahaŋ dehaŋ bhāra-voropanaŋ yathā.)

Anujānātu me bhante Bhagavā, anujānātu Sugato,
Parinibbāna-kālo me, ossaṭṭho āyu-sankhāro' ti.

Buddhā pana, yasmā 'parinibbāhī' ti vutte maraṇa-vaṇṇaŋ saŋvaṇṇenti nāma; 'mā parinibbāhī' ti vutte vaṭṭassa guṇaŋ kathenti nāma; micchā-diṭṭhikā dosaŋ āropenti, tasmā tad-ubhayam pi na vadanti. Tena naŋ Bhagavā 'kattha parinibbāyissasi, Sāriputtā?' ti vatvā, 'atthi, bhante, Magadhesu Nāḷakagāme jāt' ovarako. Tatthâhaŋ parinibbāyissāmī' ti vutte, 'yassa dāni tvaŋ, Sāriputta, kālaŋ maññasi. Idāni pana, te jeṭṭha[3]-kaṇiṭṭha-bhātikānaŋ tādisassa bhikkhuno dassanaŋ dullabhaŋ bhavissati, desehi nesaŋ dhamman' ti āha.

Thero: Satthā mayhaŋ iddhi-vikubbana-pubbangamaŋ dhamma-desanaŋ paccāsiŋsatī ti ñatvā, Bhagavantaŋ vanditvā, tāla-ppamāṇaŋ ākāsaŋ abbhugantvā, oruyha Dasabalassa pāde vandi. Puna dvi-tāla-ppamāṇaŋ abbhugantvā, oruyha Dasabalassa pāde vandi. Eten' upāyena satta-tāla-ppamāṇaŋ abbhugantvā anekāni pāṭihāriya-satāni dassento dhamma-

---

[1] DA. -aŋ. [2] DA *has also lines bracketed.*
[3] A, C_1 *omit;* B_1 heṭṭha.

kathaŋ ārabhi.[1] Dissamānena kāyena katheti, adissamānena pi. Uparimena vā heṭṭhimena vā upaḍḍha-kāyena katheti. Adissamānena pi dissamānena pi kāyena kālena canda-vaṇṇaŋ dasseti, kālena suriya-vaṇṇaŋ, kālena pabbata-vaṇṇaŋ, kālena samudda-vaṇṇaŋ. Kālena cakka-vatti-rājā hoti, kālena Vessavana-mahārājā, kālena Sakko deva-rājā, kālena Mahābrahmā ti. Evaŋ anekāni pāṭihāriya-satāni dassento dhamma-kathaŋ kathesi. Sakala-nagaraŋ sannipati. Thero oruyha Dasabalassa pāde vanditvā aṭṭhāsi. Atha naŋ Satthā āha, 'Ko nāmo ayaŋ, Sāriputta, dhamma-pariyāyo?' ti. 'Sīha-nikīḷito[2] nāma, bhante' ti. 'Taggha, Sāriputta, sīha-nikīḷito. Taggha, Sāriputta, sīha-nikīḷito' ti.

Thero alattaka-vaṇṇe hatthe pasāretvā Satthu suvaṇṇa-kacchapa-sadise pāde gopphakesu gahetvā, 'bhante, imesaŋ pādānaŋ vandan' atthāya kappa-sata-sahassâdhikaŋ asankheyyaŋ pāramiyo puritā. Mam' eso[3] mano-ratho matthakaŋ patto. Ito dāni paṭṭhāya paṭisandhi-vasena na puna eka-ṭṭhāne sannipāto samāgamo atthi. Chinno esa vissāso. Anekehi Buddha-sata-sahassehi paviṭṭhaŋ ajaraŋ amataŋ khemaŋ sītalaŋ abhayaŋ nibbāna-puraŋ pavisissāmi. Sace me kiñci kāyikaŋ vā vācasikaŋ vā na rocetha,[4] kamatha taŋ, Bhagavā. Gamana-kālo mayhan' ti. 'Khamāmi te, Sāriputta. Na kho pana vo kiñci kāyikaŋ vā vācasikaŋ vā mayhaŋ aruccanakaŋ atthi. Yassa dāni tvaŋ, Sāriputta, kālaŋ maññasī' ti.

Iti Bhagavatā anuññatā-samanantaraŋ Satthu pāde vanditvā, uṭṭhita-matte āyasmante Sariputte, Sineru-cakkavāla-Himavanta-paribhaṇḍa-pabbate dhārayamānâpi 'ajja imaŋ guṇa-rāsiŋ dhāretuŋ na sakkomī' ti vadantī viya eka-ppahāren' eva viravamānā mahāpaṭhavī yāva udaka-pariyantā akampi. Ākāse deva-dundubhiyo[5] phaliŋsu. Mahāmegho uṭṭhahitvā pokkhara-vassaŋ vassi.

Satthā[6] 'Dhammasenāpatiŋ paṭipādessāmī' ti dhammâ-

---

[1] *This part of our Comy. onwards is an elaboration of DA. Cf. the feats of Dabba at* UdA. 432.

[2] G. nīk-; B_1 vik-.

[3] B_1, C_1 so me.

[4] A, G. vā āroo.

[5] B_1 dudrubhiyo.

[6] *Cf.* DA. ii, 551.

sanā uṭṭhāya, gandha-kuṭi-abhimukho gantvā maṇi-phalake[1] aṭṭhāsi. Thero tikkhattuŋ padakkhiṇaŋ katvā, catusu ṭhānesu vanditvā, 'Bhagavā, ito kappa-sata-sahassâdhikassa asankheyyassa upari Anomadassī-Sammāsambuddhassa pādamūle nipatitvā[2] tumhākaŋ dassanaŋ patthesiŋ. Sā me patthanā samiddhā diṭṭhā. Tumhe taŋ paṭhamaŋ dassanaŋ; idaŋ pacchimaŋ dassanaŋ; puna tumhākaŋ dassanaŋ n' atthī' ti vatvā, dasa-nakha-samodhāna-samujjalaŋ añjaliŋ paggayha, yāva dassana-visayo tāva abhimukho va paṭikkamitvā (ito paṭṭhāya cuti-paṭisandhi-vasena kismici ṭhāne gamanâgamanaŋ n' atthī ti)[3] vanditvā pakkāmi. Puna mahāpaṭhavī dhāretuŋ asakkontī udaka-pariyantaŋ katvā akampi.

Bhagavā parivāretvā ṭhite bhikkhū āha: 'Anugacchatha, bhikkhave, tumhākaŋ jeṭṭha-bhātikan' ti. (Tasmiŋ khaṇe catasso pi parisā Sammāsambuddhaŋ ekakaŋ yeva Jetavane ohāya niravasesā nikkhamiŋsu. Sāvatthi-nagara-vāsino pi 'Sāriputta-tthero kira Sammāsambuddhaŋ āpucchitvā parinibbātu-kāmo nikkhanto. Passissāma nan' ti nagaradvārāni nirokāsāni karontā nikkhamitvā gandha-mālâdihatthā kese parikiritvā,[4] 'idāni mayaŋ "Kahaŋ mahāpañño nisinno? Kahaŋ Dhammasenāpati nisinno?" ti pucchantā kassa santikaŋ gamissāma? Kassa hatthe Satthāraŋ ṭhapetvā thero pakkanto?' ti ādinā nayena paridevantā rodantā theraŋ anubandhiŋsu.)[5] Thero mahāpaññāya ṭhitattā 'sabbesaŋ anatikkamanīyo esa maggo' ti mahājanaŋ ovaditvā, 'Tumhe pi, āvuso, tiṭṭhatha. Mā Dasabale[6] pamādaŋ apajjitthā' ti bhikkhu-sangham pi nivattetvā attano parisāy' eva saddhiŋ pakkāmi. Ye pi manussā: pubbe ayyo paccāgamana-cārikaŋ carati, idaŋ dāni gamanaŋ na puna paccāgamanāyā ti paridevantā anubandhiŋsu, te pi 'appamattā, āvuso, hotha. Evaŋ-bhāvino nāma sankhārā' ti nivattesi.

Atha kho āyasmā Sāriputto[7] antara-magge sattâhaŋ manus-

---

1 DA. pallanke (?). 2 B_1, C_1 nipajj.
3 *So* DA, *but not in our Comy.*
4 B_1 vikir.; C_1 pakir. 5 *Not in* DA.
6 A, G. mādise phale; DA. appamattā hotha *only*.
7 *So* A, G, DA.; *but* B_1, C_1 *insert* sabbattha ekaratti-vasena.

sānaŋ sangahaŋ[1] karonto sāyaŋ Nāḷaka-gāmaŋ patvā gāma-dvāre nigrodha-rukkha-mūle aṭṭhāsi. Atha Uparevato nāma therassa bhāgineyyo bahi-gāmaŋ gacchanto theraŋ disvā, upasankamitvā, vanditvā, aṭṭhāsi. Thero taŋ āha, 'atthi gehe te ayyakā ?' ti. 'Āma, bhante' ti. 'Gaccha, amhākaŋ idh' āgata-bhāvaŋ ārocehi; kasmā āgato ?' ti ca vutte, 'ajja kira eka-divasaŋ anto-gāme bhavissati.[2] Jāt' ovarakaŋ paṭijaggatha, pañcannañ ca kira bhikkhu-satānaŋ vasana-ṭṭhānaŋ jānāthā' ti.

So gantvā 'ayyake, mayhaŋ mātulo āgato' ti āha. 'Idāni kuhin ?' ti. 'Gāma-dvāre' ti. 'Ekako vā añño pi koci atthī ?' ti. 'Atthi pañca-sata bhikkhū' ti. 'Kiŋkāraṇā āgato ?' ti. So taŋ pavattiŋ ārocesi. Brāhmaṇī: Kin nu kho ettakānaŋ vasana-ṭṭhānaŋ paṭijaggāpeti ? Dahara-kāle pabbajitvā mahallaka-kāle gihī hotu-kāmo ? ti cintentī jāt' ovarakaŋ paṭijaggāpetvā, pañca-satānaŋ bhikkhūnaŋ vasana-ṭṭhānaŋ kāretvā, daṇḍa-dīpikāyo jāletvā, therassa pāhesi.

Thero bhikkhūhi saddhiŋ pāsādaŋ āruyha jāt' ovarakaŋ pavisitvā nisīdi. Nisajj' eva: 'Tumhākaŋ vasana-ṭṭhānaŋ gacchathā' ti bhikkhū uyyojesi. Tesu gata-mattesu yeva therassa kharo ābādho uppajjati. Lohita-pakkhandikā maraṇ' antikā vedanā vattanti. Ekaŋ bhājanaŋ pavisati, ekaŋ nikkhamati. Brāhmaṇī: Mama puttassa pavatti mayhaŋ na ruccatī ti attano vasana-gabbha-dvāraŋ nissāya aṭṭhāsi. Cattāro Mahārājāno: Dhammasenāpati kuhiŋ viharatī ? ti olokentā: Nāḷaka-gāme jāt' ovarake parinibbāna-mañce nipanno[3]; pacchima-dassanaŋ gamissāmā ti āgamma, vanditvā, aṭṭhaŋsu. Thero 'Ke tumhe ?' ti. 'Mahārājāno, bhante' ti. 'Kasmā āgat' atthā ?' ti. 'Gilān' upaṭṭhākā bhavissāmā' ti. 'Hotu. Atthi gilān' upaṭṭhāko. Gacchatha tumhe' ti uyyojesi. Tesaŋ gatâvasāne ten' eva nayena Sakko devānam indo; tasmiŋ gate Suyāmâdayo[4] Mahābrahmā ca āgamiŋsu. Te pi tath' eva thero uyyojesi.

Brāhmaṇī devatānaŋ āgamanañ ca gamanañ ca disvā: Ke nu kho ete mama puttaŋ vanditvā vanditvā gacchantī ? ti

---

[1] DA. anuggahaŋ.. [2] A, G. vasissati.

[3] B_1 nisinno.

[4] *So* A, G, DA.; B_1, C_1 *omit*. *Cf.* JA, N. 48; iv, 266.

therassa gabbha-dvāraŋ gantvā: 'Tāta Cunda, kā pavattī?' ti pucchi. So taŋ pavattiŋ ācikkhitvā: 'Mahā-upāsikā, bhante, āgatā' ti āha. Thero 'Kasmā avelāya āgat' atthā?' ti pucchi. Sā, 'tuyhaŋ, tāta, dassan' atthāyā' ti vatvā, 'tāta, paṭhamaŋ ke āgatā?' ti. 'Cattāro Mahārājāno, upāsikā' ti. 'Tāta, tvaŋ catuhi mahārājehi mahantataro?' ti. 'Ārāmikasadisā ete, upāsike; amhākaŋ Satthu-paṭisandhi-ggahaṇato[1] paṭṭhāya khagga-hatthā hutvā ārakkhaŋ akaŋsū' ti. 'Tesaŋ, tāta, gatâvasāne ko āgato?' ti.

'Sakko devānam indo' ti. 'Deva-rājato pi tvaŋ, tāta, mahantataro?' ti. 'Bhaṇḍa-gāhaka-sāmaṇera-sadiso esa, upāsike; amhākaŋ Satthuno Tāvatiŋsato otaraṇa-kāle patta-cīvaraŋ gahetvā otiṇṇo' ti. 'Tassa, tāta, gatâvasāne jotamāno viya ko āgato?' ti. 'Upāsike, tuyhaŋ Bhagavā ca Satthā ca Mahābrahmā nāma eso' ti. 'Mayhaŋ Bhagavato Mahābrahmato pi tvaŋ, tāta, mahantataro?' ti. 'Āma, upāsike; ete nāma kira[2] amhākaŋ Satthu jāta-divase cattāro Mahābrahmāno Mahāpurisaŋ suvaṇṇa-jālena paṭigaṇhiŋsū' ti.

Atha brāhmaṇiyā: Puttassa tāva me ayaŋ ānubhāvo. Kīdiso vata mayhaŋ puttassa Bhagavato Satthu ānubhāvo bhavissatī? ti cintayantiyā sahasā pañca-vaṇṇā pīti uppajjitvā sakala-sarīraŋ phari. Thero: Uppannaŋ me mātu pītisomanassaŋ; ayaŋ dāni kālo dhamma-desanāyā ti cintetvā, 'Kiŋ cintesi, mahā-upāsike?' ti āha.

Sā: 'puttassa me tāva ayaŋ guṇo; Satthu pan' assa kīdiso guṇo bhavissatī ti idaŋ, tāta, cintemī' ti āha. 'Mahāupāsike, mayhaŋ Satthu jāta-kkhaṇe, mahâbhinikkhamane, sambodhiyaŋ, dhamma-cakka-ppavattane ca dasa-sahassī loka-dhātu kampittha; sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimutti-ñāṇa-dassanena samo nāma n' atthī' ti. Iti pi so Bhagavā ti vitthāretvā Buddha-guṇa-paṭisaŋyuttaŋ dhamma-desanaŋ kathesi. Brāhmaṇī piya-puttassa dhamma-desanāya pariyosāne sotâpatti-phale patiṭṭhāya puttaŋ āha: 'tāta Upatissa,[3] kasmā evam akāsi? Evarūpaŋ nāma amataŋ mayhaŋ ettakaŋ kālaŋ na adāsī?' ti. Thero: Dinnaŋ dāni me mātu

---

[1] A, G. satthuno p. saṇdhino p. [2] A, G. eso nāma kiŋ.
[3] *Cf.* AA. i, 156; SnA. 326.

Rūpasāriyā brāhmaṇiyā posāvanika-mūlaŋ. Ettakena vaṭṭissatī ti cintetvā, 'gaccha, mahāupasike' ti brāhmaṇiŋ uyyojetvā, 'Cunda, kā velā?' ti āha. 'Balava-paccūsa-kālo, bhante' ti. 'Tena hi bhikkhu-sanghaŋ sannipātehī' ti. 'Sannipatito, bhante, bhikkhu-sangho' ti. 'Maŋ ukkhipitvā nisīdāpehi, Cundā' ti. Ukkhipitvā nisīdāpesi. Thero bhikkhū āmantesi: 'Āvuso, catu-cattāḷīsaŋ vo vassāni mayā saddhiŋ vicarantānaŋ yaŋ me kāyikaŋ vā vācasikaŋ vā na rocetha, khamatha taŋ, āvuso' ti. 'Ettakaŋ, bhante, kālaŋ amhākaŋ chāyā viya tumhe amuñcitvā vicarantānaŋ aruccanakaŋ nāma no n' atthi. Tumhe pana amhākaŋ khamathā' ti.

Atha[1] kho mahā-cīvaraŋ sankaḍḍhitvā, mukhaŋ pidhāya, dakkhiṇena passena nippanno Satthā viya nava-anupubba-vihāra-samāpattiyo anuloma-paṭilomato samāpajjitvā, puna paṭhama-jjhānaŋ ādiŋ katvā yāva catuttha-jjhānaŋ samāpajji. Tato vuṭṭhāya anantaraŋ yeva mahā-paṭhaviŋ unnādento anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbāyi.

Upāsikā 'kin nu kho me putto na kiñci kathetī?' ti uṭṭhāya piṭṭhi-pāde parimajjantī parinibbuta-bhāvaŋ ñatvā mahāsaddaŋ kurumānā padesu nipatitvā, 'Tāta, mayaŋ ito pubbe tava guṇaŋ na jānimha. Idāni pana tvaŋ ādiŋ katvā aneka-sahassa aneka-sata-sahassa bhikkhu-bhikkhuniyo imasmiŋ nivesane nisīdāpetvā bhojetuŋ nâlabhimha, cīvarehi acchādetuŋ nâlabhimha, vihāra-sata vihāra-sahassaŋ kāretuŋ nâlabhimhā' ti yāva aruṇ' uggamanā paridevi.

Aruṇe uggata-matte yeva suvaṇṇa-kāre pakkosāpetvā, suvaṇṇa-gabbhaŋ vivarāpetvā, suvaṇṇa-ghaṭiyo[2] mahātulāya tulāpetvā, 'pañca-kūṭâgāra-satāni pañc' agghika-satāni karothā' ti dāpesi.[3] Sakko pi deva-rājā Vissakammaŋ deva-puttaŋ āmantetvā, 'Tāta, Dhammasenāpati parinibbuto. Pañca-kūṭâgāra-satāni pañc' agghika-satāni ca māpehī' ti āha. Iti upāsikāya kāritāni ca Vissakammena nimmitāni ca sabbāni pi dve sahassāni ahesuŋ. Tato nagara-majjhe mahāmaṇḍapaŋ kāretvā, maṇḍapa-majjhe mahākūṭâgāraŋ ṭha-

[1] *The rest is not in* DA. [2] A, G. kuṭiyo; B₁ kaṭṭiyo.
[3] A, G. āṇāpesi; B₁ dāpeti; C₁ pesesi.

petvā sesāni parivāra-sankhepena[1] ṭhapetvā, sādhu-kīḷikaŋ ārabhiŋsu. Devānaŋ antare manussā, manussānaŋ antare devā ahesuŋ.

Revatī[2] nāma ekā therassa upaṭṭhāyikā 'ahaŋ therassa pūjaŋ karissāmī' ti suvaṇṇa-pupphānaŋ tayo kumbhe kāresi. 'Therassa pūjaŋ karissāmī' ti Sakko deva-rājā aḍḍha-teyya-koṭi-ñātikāhi parivārito otari. Sakko otarī ti mahājano pacchā-mukho paṭikkami. Tattha sâpi upāsikā paṭikkama-mānā garu-bhārattā ekamantaŋ apasakkituŋ asakkontī manussānaŋ antare pati. Manussā apassantā taŋ madditvā va agamaŋsu. Sā tatth' eva kālaŋ katvā Tāvatiŋsa-bhavane kanaka-vimāne nibbatti. Nibbatta-ṭṭhāne yev' assa ratana-kkhandho viya ti-gāvuta-ppamāṇo atta-bhāvo ahosi. Saṭṭhi sakaṭa-pūra-ppamāṇā alankāra-paṭimaṇḍitā accharā-sahassa-parivāritā. Ath' assā dibbaŋ sabba-kāyikâdāsaŋ purato ṭhapayiŋsu.

Sā attano siri-sampattiŋ disvā 'uḷārā ayaŋ sampatti. Kin nu kho me kammaŋ katan?' ti cintayamānā addasa 'mayā Sāriputta-ttherassa parinibbuta-ṭṭhāne tīhi suvaṇṇa-puppha-kumbhehi pūjā katā. Mahājano maŋ madditvā gato. Sâhaŋ tattha kālaŋ katvā idh' upapannā. Theraŋ nissāya laddhaŋ idāni puñña-vipākaŋ manussānaŋ kathessāmī' ti saha vimānen' eva otari. Mahājano dūrato va disvā 'kin, nu kho dve suriyā uṭṭhitā?' ti olokento vimāne āgacchante, 'kūṭâgāra-saṇṭhānaŋ[3] paññāyati. Nâyaŋ suriyo, vimānam etan' ti āha. Tam pi vimānaŋ tāva-d-eva āgantvā therassa dāru-citaka-matthake aṭṭhāsi. Deva-dhītā vimānaŋ ākāse yeva ṭhapetvā paṭhaviŋ otari. Mahājano 'kā tvaŋ ayyā?' ti pucchi. 'Na maŋ tumhe jānātha? Revatī nām' āhaŋ. Tīhi suvaṇṇa-puppha-kumbhehi therassa pūjaŋ katvā manussehi madditā kālaŋ katvā Tāvatiŋsa-bhavane nibbattā. Passatha me siri-sampattiŋ. Tumhe pi dānāni detha, puññāni karothā' ti kusala-kiriyāya vaṇṇaŋ kathetvā therassa citakaŋ padakkhiṇaŋ katvā, vanditvā, attano deva-ṭṭhānaŋ yeva gatā.

---

[1] A, G. sankhārena.

[2] *At* VvA. 158 *the name is* Pesavatī, *who is trampled to death by an elephant in must.*

[3] A, G. sikhā.

Mahājano pi sattâhaŋ sādhu-kīḷikaŋ kīḷitvā sabba-gandhehi citakaŋ akāsi. Citakā ekūna-ratana-satikā ahosi. Therassa sarīraŋ citakaŋ āropetvā dussa-telehi[1] ālimpesuŋ. Ḍayhamāne[2] sabba-rattikaŋ dhamma-savaṇaŋ pavatti. Anuruddha-tthero sabba-gandhodakena therassa citakaŋ nibbāpesi. Cunda-tthero dhātuyo parissāvaṇe pakkhipitvā 'na dāni mayā idh' eva sakkā vasituŋ.[3] Mayhaŋ jeṭṭha-bhātikassa Dhammasenāpati-Sāriputta-ttherassa parinibbuta-bhāvaŋ Sammāsambuddhassa ārocemī' ti dhātu-parissāvaṇañ ca therassa ca patta-cīvaraŋ gahetvā Sāvatthiŋ agamāsi. Ekaṭṭhāne pi dve rattiyo avasitvā sabbattha eka-ratti-vasen' eva Sāvatthiŋ pāpuṇi. Etam atthaŋ dassetuŋ *atha kho Cundo samaṇ' uddeso* ti ādi vuttaŋ.

[**161** *cont.*] Tattha *yen' āyasmā Ānando* ti, yena attano upajjhāyo Dhammabhaṇḍâgāriko āyasmā Ānando, ten' upasankami. Kasmā pan' esa ujukaŋ Satthu santikaŋ agantvā therassa santikaŋ agamāsī ti? Satthari ca there ca gāravena. Jetavana-mahāvihāre pokkharaṇiyaŋ kira 'ssa nahātvā paccuttaritvā sunivattha-supārutassa etad ahosi: 'Buddhā nāma mahā-pāsāna-chattaŋ viya garuno,[4] pāvaka-pabbata[5]-sīha-byaggha-matta-vāraṇâdayo[6] viya ca durāsadā. Na sakkā mayā ujukam eva Satthu santikaŋ gantvā kathetuŋ. Kassa nu kho santikaŋ gantabbaŋ?' ti. Tato cintesi: Upajjhāyo me Dhammabhaṇḍâgāriko jeṭṭha-bhātikassa uttara-sahāyo. Tassa santikaŋ gantvā, tam ādāya Satthu santikaŋ upasankamissāmī ti Satthari c' eva there ca gāravena upasankami.

Idam assa patta-cīvaran ti, ayam assa hi paribhoga-patto. *Idaŋ dhātu-parissāvaṇan* ti,[7] evam ekekaŋ ācikkhi. Pāḷiyaŋ pana 'idam assa patta-cīvaran' ti ettakam eva vuttaŋ. *Kathā-pābhatan*[8] ti, kathā-mūlaŋ. Mūlaŋ hi pābhatan ti vuccati. Yath' āha:

---

[1] B_1, C_1 usīrakalāpakehi.
[2] B_1, C_1 āḷāhane.
[3] A, G. vāsetuŋ; B_1 sandhāretuŋ; C_1 ṭhātuŋ.
[4] *Cf.* UdA. 79, 369; SA. i, 313.
[5] B_1 phaṇakata.
[6] A, G. garuḷâdayo.
[7] *Not in text.*
[8] *Cf.* DA. iii, 908.

Appakena pi medhāvī pābhatena vicakkhaṇo
Samuṭṭhāpeti attānaŋ, aṇum aggī 'va sandhaman ti.[1]
(JA. i, 122.)

Bhagavantaŋ dassanāyā ti, Bhagavantaŋ dassan' atthāya. Kim pan' iminā Bhagavā na diṭṭha-pubbo ti no na diṭṭha-pubbo? Ayaŋ hi āyasmā divā nava-vāre rattiŋ nava-vāre ti ekâhaŋ aṭṭhārasa-vāre upaṭṭhānaŋ gacchati. Divasassa pana sata-vāraŋ vā sahassa-vāraŋ vā gantu-kāmo samāno pi na akāraṇā gacchati. Ekaŋ pañh' uddhāraŋ[2] gahetvā va gacchati. So taŋ divasaŋ tena kathā-pābhatena gantu-kāmo evam āha.

Idam assa patta-cīvaran ti, thero pi idaŋ tassa patta-cīvaraŋ idañ ca dhātu-parissāvaṇan ti pāṭiyekkaŋ yeva dassetvā ācikkhi. Satthā hatthaŋ pasāretvā dhātu-parissāvaṇaŋ gahetvā, hattha-tale ṭhapetvā, bhikkhū āmantesi[3]:—

Yo so, bhikkhave, bhikkhu purima-divase anekāni pāṭihāriya-satāni katvā parinibbānaŋ anujānāpesi, tassa idāni imā sankha-vaṇṇa-sannibhā[4] dhātuyo paññāyanti. Kappa-sahassâdhikaŋ asankheyyaŋ pūrita-pāramī esa, bhikkhave, bhikkhu. Mayā pavattita-dhamma-cakkaŋ anupavattiko esa bhikkhu. Paṭiladdha-dutiyaka-sāsano[5] esa bhikkhu. Pūrita-sāvaka-sannipāto esa bhikkhu. Ṭhapetvā maŋ dasasu cakka-vāḷa-sahassesu paññāya asadiso esa bhikkhu. Mahāpañño esa bhikkhu, puthu-pañño, hāsa-pañño, javana-pañño, tikkha-pañño, nibbedhika-pañño esa bhikkhu. Appiccho esa bhikkhu, santuṭṭho, pavivitto, asaŋsaṭṭho, āraddha-viriyo, codako, pāpa-garahī esa bhikkhu. Pañca-jāti-satāni paṭiladdha-mahā-sampattiyo pahāya pabbajito esa bhikkhu. Mama sāsane paṭhavī-samakhantiko esa bhikkhu. Chinna-visāṇa-usabha-sadiso esa bhikkhu. Caṇḍāla-putta-sadisa-nīca-citto esa bhikkhu. Passatha, bhikkhave, mahāpaññassa dhātuyo. Passatha, bhikkhave, puthu-paññassa, hāsa-paññassa, javana-paññassa, tikkha-paññassa, nibbedhika-paññassa, appicchassa, santuṭṭhassa, pavivittassa, asaŋsaṭṭhassa, āraddha-

---

[1] JA. santh.
[2] B_1, C_1 vāraŋ.
[3] *Cf.* MA. iii, 25; SA. i, 118; Pṭs. ii, 190.
[4] C_1 paṭibhāga.
[5] B_1 āsano.

viriyassa, codakassa. Passatha, bhikkhave, pāpa-garahissa dhātuyo ti.

Yo pabbaji jāti-satāni pañca
Pahāya kāmāni manoramāni,
Taŋ vīta-rāgaŋ susamāhit' indriyaŋ
Parinibbutaŋ vandatha Sāriputtaŋ.[1]

Khantī-balo paṭhavī-samo na[2] kuppati,
Na câpi cittassa vasena vattati;
Anukampako kāruṇiko ca nibbuto.
Parinibbutaŋ vandatha Sāriputtaŋ.

Caṇḍāla-putto yathā nagaraŋ paviṭṭho
Nīca-mano carati khaḷopi-hattho,[3]
Tathā ayaŋ vicarati Sāriputto.
Parinibbutaŋ vandatha Sāriputtaŋ.

Usabho yathā chinna-visāṇako[4]
Aheṭhayanto carati pur' antare,[5]
Tathā ayaŋ vicarati Sāriputto.
Parinibbutaŋ vandatha Sāriputtaŋ.

Iti Bhagavā pañcahi gāthā-satehi therassa vaṇṇaŋ kathesi. Yathā yathā Bhagavā therassa vaṇṇaŋ katheti, tathā tathā Ānanda-tthero saṇṭhātuŋ na sakkoti. Biḷāra-mukhe pakkhanna-kukkuṭo viya pavedhati. Ten' āha *api ca madhuraka-jāto viya kāyo* ti, sabbaŋ vitthāretabbaŋ. Tattha *madhuraka-jâto* ti ādīnaŋ attho vutto yeva.[6] Idha pana *dhammā* ti uddesa-paripucchā dhammā adhippetā. Tassa hi uddesa-paripucchā-dhamme gahite[7] sajjhāyaŋ kātuŋ cittaŋ na ppavattati. Atha Satthā, pañca-pasāda-vicitrāni akkhīni ummilitvā, theraŋ olokento 'assāsessāmi nan' ti assāsento *kin nu kho, Ānanda, Sāriputto* ti ādim āha.

Tattha *sīlakkhandhan* ti, lokiya-lokuttara-sīlaŋ. *Samādhi-paññāsu* pi es' eva nayo. Vimutti pana lokuttarā va. Vi-

---

1 AA. i, 128-30.
2 A, G. samāno na.
3 C_1 kapāla-h. *but cf.* A. iv, 376 (*Sīhanāda-vagga*).
4 B_1 visāṇasoneko(?); Siam. seto.
5 B_1 *adds* vane.
6 *Supr. on* T. 153.
7 B_1, C_1 aggahite vā gahetuŋ gahite vā.

mutti-ñāṇa-dassanaŋ paccavekkhana-ñāṇaŋ taŋ lokiyam eva. *Ovādako* ti,[1] ovāda-dāyako. *Otiṇṇo* ti, tiṇṇesu vatthūsu nāna-ppakārena otaraṇa-sīlo. *Viññāpako* ti, dhamma-kathā-kāle atthañ ca kāraṇañ ca viññāpetā. *Sandassako* ti, khandha-dhātu-āyatana-vasena tesaŋ tesaŋ dhammānaŋ dassetā. *Samādapako* ti, idañ c' idañ ca gaṇhathā ti, evaŋ gaṇhāpako. *Samuttejako* ti, sa-ussāhako. *Sampahaŋsako* ti, paṭiladdha-guṇehi modāpako[2] jotāpako. *Akilāsu-dhamma-desanāyā* ti, dhamma-desanaŋ ārabhitvā 'sīsaŋ vā me rujati, hadayaŋ vā kucchi vā piṭṭhi vā' ti[3] evaŋ osakkanâkāra-virahito, nikkilāsu visārado[4] ekassa pi dvinnam pi sīha-vegen' eva pakkhandati. *Anuggāhako sabrahmacārīnan* ti, padassa attho *Khandha-Vagge* (SA. ii, 256) vitthārito va. *Dhammojaŋ dhammabhogan* ti, ubhayena pi dhamma-paribhogo kathito. *Dhammânuggahan* ti, dhammena anuggahaṇaŋ.

Satthā 'ativiya ayaŋ bhikkhu kilamatī' ti puna taŋ assāsento *na nu taŋ, Ānanda, mayā* ti ādim āha. Tattha *piyehi manāpehī* ti, mātā-bhātā-bhāginī ti ādikehi; jātiyā, *nānā-bhāvo*; maraṇena, *vinā-bhāvo*; bhāvena *aññathā-bhāvo*. *Taŋ kut' ettha labbhā* ti, kasmā? Yasmā sabbehi piyehi manāpehi nānā-bhāvo vinā-bhāvo, tasmā. Dasa-pāramiyo pūretvā, bodhiŋ patvā, dhamma-cakkaŋ pavattetvā, yamaka-pāṭihāriyaŋ dassetvâpi, dev' orohanaŋ katvâpi, yaŋ taŋ jātaŋ bhūtaŋ sankhataŋ paloka-dhammaŋ, taŋ Tathāgatassâpi sarīraŋ *mā palujjī* ti n' etaŋ ṭhānaŋ vijjati, rodantena pi kandantena pi na sakkā taŋ kāraṇaŋ laddhun ti.

So palujjeyyā ti, so bhijjeyya. *Evam eva kho* ti, ettha yojana-sat' ubbedho mahājambu-rukkho viya bhikkhu-sangho; tassa dakkhiṇā-disaŋ gato paṇṇāsa-yojaniko mahākhandho viya Dhammasenāpati. Tasmiŋ mahākhandhe bhinne tato paṭṭhāya anupubbena vaḍḍhitvā puppha-phalâdīhi taŋ ṭhānaŋ pūretuŋ samatthassa aññassa khandhassa abhāvo viya there parinibbute soḷasannaŋ paññānaŋ matthakaŋ pattassa aññassa dakkhiṇâsane nisīdana-samatthena Sāriputta-sadisassa bhikkhuno abhāvo. Tāya pana disāya, so rukkho

---

[1] *For these terms cf.* MA. ii, 147.

[2] A, G. vod.; B_1 cod.

[3] A, G. parivattanī.

[4] A, G. *omit* n. v.

viya, bhikkhu-sangho naṭṭho yeva[1] jāto ti veditabbo. *Tasmā* ti, yasmā sabbaŋ sankhataŋ paloka-dhammaŋ, taŋ mā palujjī ti na sakkā laddhuŋ, tasmā.

4.

[**163**] Catutthe: *acira-parinibbutesu Sāriputta-Moggallānesū* ti, na cira parinibbutesu dvīsu agga-sāvakesu. Tesaŋ hi Dhammasenāpati-Sāriputta-tthero Kattika-māsa-puṇṇamāyaŋ parinibbuto, Mahāmoggallāno tato aḍḍha-māse atikkante[2] kāḷa-pakkh' uposathe. Satthā dvīsu agga-sāvakesu parinibbutesu mahābhikkhu-sangha-parivāro mahāmaṇḍale cārikaŋ caramāno anupubbena Ukkavela[3]-nagaraŋ patvā, tattha piṇḍāya caritvā, Gangā-piṭṭhe[4] rajata-patta-vaṇṇa-vālikā-puline vihāsi. Tena vuttaŋ 'acira-parinibbutesu Sāriputta-Moggallānesū' ti.

Ye mahantatarā khandhā te palujjeyyun ti, idhâpi yojana-sat' ubbedho mahājambu-rukkho viya bhikkhu-sangho. Tassa dakkhiṇato ca uttarato ca gatā paṇṇāsa-yojanikā dve mahākhandhā viya dve agga-sāvakā ti. Sesaŋ purimanayen' eva yojetabbaŋ.

5.

[*Text* v, **165**.] Pañcame: *diṭṭhī ti*, kamma-ssaka[5]-diṭṭhi.

6.

Chaṭṭhe: *Maccudheyyassa pāran* ti, tebhūmaka-vaṭṭassa pāraŋ, nibbānaŋ.

8.

Aṭṭhame: *kāye vā bhikkhū* ti, tasmiŋ kāle bhikkhu yeva n' atthi; evaŋ sante yo sati-paṭṭhāne bhāveti, so kilesabhindanena bhikkhu yevā ti dassento evam āha.

---

[1] A, G. tāya parisāya; . . . daṇḍo n' eva jāto; B_1 tāya paribhinnāya . . . khaṇḍo tveva; C_1 t. pana disāya . . . naṭṭho yeva. *Of these the last seems preferable.*

[2] B_1 a-māsaŋ atikkamma; C_1 a-māsâtikkamena.

[3] A, G. Ukkacela; B_1 Uttācela; *cf.* S. iv, 261.

[4] A, G. tīre. *Cf.* SA. i, 346.

[5] *As above on* T. 143; B_1, C_1 *read* kammassakatā.

[168] *Ekâyanan* ti, eka-maggaŋ. *Jāti-khayanta-dassī* ti, jātiyā khayo ti ca anto ti ca nibbānaŋ. Taŋ passatī ti attho. *Maggaŋ pajānātī* ti, ekâyana-sankhātaŋ eka-magga-bhūtaŋ maggaŋ pajānāti. Ekâyana-maggo vuccati pubba-bhāga-satipaṭṭhāna-maggo[1]; taŋ pajānātī ti attho.

9.

Navame: *Sumbhesū* ti, evaŋ-nāmake janapade. *Medaka-thālikā* ti, evaŋ itthi-linga-vasena laddha-nāmaŋ. *Mamaŋ rakkha, ahaŋ taŋ rakkhissāmī* ti, ettha ayaŋ assa saddhiŋ[2]-ācariyo uggata[3]-vaŋsaŋ suggahitaŋ agaṇhanto antevāsikena pakkhanna-pakkhanna[4]-disaŋ agacchanto sabba-kālañ ca vaŋs' aggaŋ anullokento[5] antevāsikaŋ na rakkhati nāma. Evaŋ arakkhito antevāsiko patitvā cuṇṇa-vicuṇṇaŋ hoti. Vaŋsaŋ pana suggahitaŋ gaṇhanto tena pakkhanna-pakkhanna-disaŋ gacchanto sabba-kālañ ca vaŋs' aggaŋ ullokento taŋ rakkhati nāma. Antevāsiko pi ito c' ito ca pakkhanditvā migo[6] viya kīḷanto ācariyaŋ na rakkhati nāma. Evaŋ hi sati tikhiṇa[7]-vaŋsa-koṭi ācariyassa gala-vāṭake vā nalāṭe vā ṭhapita-ṭṭhānaŋ bhinditvā gaccheyya. Tāya pana yato vaŋso namati tato anāmento taŋ ākaḍḍhanto viya ekato-bhāgiyaŋ katvā, vāt' upatthambhaŋ[8] gāhāpetvā, satiŋ supatiṭṭhitaŋ katvā, suniccal' eva nisīdanto ācariyaŋ rakkhati nāmā ti.

Tvaŋ, ācariya, attānaŋ rakkha. Aham attānaŋ rakkhissāmī ti, ettha ayam adhippāyo:—Ācariyo vaŋsaŋ suggahitaŋ gaṇhanto, antevāsikena pakkhanna-pakkhanna-disaŋ gacchanto, sabba-kālañ ca vaŋs' aggaŋ ullokento, attānam eva rakkhati, na antevāsikaŋ. Antevāsiko pi kāyam ekato-bhāgiyaŋ katvā, vāt' upatthambhaŋ gāhāpetvā, satiŋ supatiṭṭhitaŋ katvā, niccalo nisīdamāno attānaŋ yeva rakkhati nāma, na ācariyaŋ. *So tattha ñāyo* ti, yaŋ Medakathālikā āha, so tattha ñāyo; so upāyo, taŋ kāraṇan ti attho.

---

1 *Supr. on.* T. 186.
2 B₁, C₁ tassa laddhi(?).
3 B₁, C₁ ukkhitta.
4 *All* pakkhanta.
5 A, anulonto; G. anulokento; C₁ anavalok.
6 A, G. ṭhito.
7 A. khīṇâsava hoti(?); G. khīṇa-v.
8 C₁ dhātu-patthambhaŋ.

Satipaṭṭhānaŋ sevitabban ti, catubbidhaŋ sati-paṭṭhānaŋ sevitabbaŋ. *Asevanāyā* ti, kamma-ṭṭhānâsevanāya. *Evaŋ kho, bhikkhave, attānaŋ rakkhanto paraŋ rakkhatī* ti, yo bhikkhu kammârāmâdīni pahāya ratti-ṭṭhāna-divā-ṭhānesu mūlakamma-ṭṭhānaŋ asevanto bhāvento arahattaŋ pāpuṇāti, atha naŋ paro disvā 'bhaddako vat' āyaŋ bhikkhu sammāpaṭipanno' ti, tasmiŋ cittaŋ pasādetvā sagga-parāyano hoti, ayaŋ attānaŋ rakkhanto paraŋ rakkhati nāma. *Khantiyā* ti, adhivāsana-khantiyā. *Avihiŋsāyā* ti, sa-pubbabhāgāya karuṇāya. *Mettattāyā* ti, sa-pubba-bhāgāya mettāya. *Anuddayatāyā* ti,[1] anuddayāya sa-pubba-bhāgāya muditāyā ti attho. *Paraŋ rakkhanto attānaŋ rakkhatī* ti, ettha yo bhikkhu ratti-ṭṭhāna-divā-ṭhānaŋ gato imesu brahma-vihāresu tika-catukka-jhānāni nibbattetvā, jhānaŋ pādakaŋ katvā, sankhāre sammasanto vipassanaŋ vaḍḍhetvā, arahattaŋ pāpuṇāti. Ayaŋ paraŋ rakkhanto attānaŋ rakkhati nāmā ti veditabbaŋ.

10.

[170] Dasame: *janapada-kalyāṇī* ti,[2] janapadamhi kalyāṇī uttamā, cha-sarīra-dosa-rahitā, pañca-kalyāṇa-samannāgatā. Sā hi yasmā nâtidīghā nâtirassā nâtikisā nâtithūlā nâtikāḷī naccodātā, atikkanta-mānusaka-vaṇṇā appattadibba-vaṇṇā, tasmā cha-sarīra-dosa-rahitā. Chavi-kalyāṇaŋ maŋsa-kalyāṇaŋ nahāru[3]-kalyāṇaŋ aṭṭhi-kalyāṇaŋ vayakalyāṇan ti imehi pañcahi kalyāṇehi samannāgatattā pañcakalyāṇa-samannāgatā nāma. Tassā hi āgantuka-obhāsakiccaŋ n' atthi. Attano sarīr' obhāsen' eva dvādasa-hatthaṭṭhāne ālokaŋ karoti. Piyangu-sāmā vā hoti suvaṇṇa-sāmā vā; ayam assā chavi-kalyāṇatā. Cattāro pan' assā hatthapāda-mukha-pariyosānañ ca lākhā-rasa-parikamma-kataŋ viya ratta-pavāḷa-ratta-kambala-sadisā honti. Ayam assā maŋsa-kalyāṇatā. Vīsati nakha-pattāni[4] maŋsato amuttaṭṭhāne lākhā-rasa-pūritāni viya, mutta-ṭṭhāne khīra-dhārasadisāni. Ayam assā nahāru-kalyāṇatā. Dvattiŋsa dantā

---

[1] *Text*, B_1 anud-.
[2] =UdA. 170; JA. i, 394. *Cf.* MA. *on* M. ii, 40.
[3] UdA. nakha.
[4] B- mattāni.

suphassitā,[1] sudhota-vajira-pantī viya khāyanti. Ayam assā aṭṭhi-kalyāṇatā. Vīsati vassa-satikâpi samānā soḷasa-vass' uddesikā viya hoti, nipphalitā[2]-valitā. Ayam assā vaya-kalyāṇatā.

Parama-pāsāvinī ti, ettha pana pasavanaŋ pasavo, pavattī ti attho. Pasāvo yeva pāsāvo, paramo pāsāvo parama-pāsāvo. So assā atthī ti, parama-pāsāvinī. Nacce ca gīte ca uttama-ppavatti, seṭṭha-kiriyā. Uttamam eva naccaŋ naccati, gitañ ca gāyatī ti vuttaŋ hoti.

Sesaŋ[3] sabbattha uttānam eva. Imesu pana dvīsu suttesu pubba-bhāga-vipassanā va kathitā ti.

III. SĪLAṬṬHITI-VAGGA.

1.

[*Text* v, 171.] Tatiya-vaggassa paṭhame: *sīlānī* ti, catuppārisuddha-sīlaŋ. *Ummaggo* ti, pañhā-maggo, pañhā-gavesanaŋ.[4]

3.

Tatiye: *parihānaŋ hotī* ti, puggala-vasena parihānaŋ hoti. Yo hi Buddhesu dharantesu cattāro satipaṭṭhāne na bhāveti, tassa saddhammo antarahito nāma hoti, Devadattâdīnaŋ viya. Iti imasmiŋ sutte tassa puggalass' eva dhamm' antaradhānaŋ kathitaŋ.

4, 5.

Catuttha-pañcamesu uttān' attho.

6.

[175] Chaṭṭhe: *padesaŋ bhāvitattā* ti, padesaŋ bhāvitā: cattāro hi maggā tīṇi ca phalāni nibbattentena satipaṭṭhānā padesaŋ bhāvitā nāma honti.

---

[1] UdA. *inserts* parisuddha-pavāḷa p.

[2] A, G. nip. valitā; C_1 nippalitā; JA. nibbalipalitā.

[3] JA. *comments further.*

[4] *So* B_1; *but* A, G, C_1 paññā-. *See above on* S. v, 16.

7.

Sattame: *samattaŋ bhāvitattā* ti, samattaŋ bhāvitā. Arahatta-phalaŋ uppādentena hi satipaṭṭhānā samattaŋ bhāvitā nāma honti.

8.

Aṭṭhame: *mahābhiññātan* ti, channaŋ abhiññānaŋ vasena vuttaŋ. *Sahassaŋ lokaŋ abhijānāmī* ti, satta-vihāra-vasen' eva vuttaŋ. Thero kira pāto va uṭṭhāya, mukhaŋ dhovitvā, senâsane nisinno atīte kappa-sahassaŋ anāgate kappa-sahassaŋ anussarati. Paccuppanne pi ca sahassaŋ cakkavāḷānaŋ tassâvajjanassa gati anubandhati. Iti so dibbena cakkhunā sahassa-lokaŋ abhijānāti. Ayam assa satta-vihāro. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

IV. ANUSSUTA-VAGGA.

5.

[180] Catuttha-vaggassa pañcame: *viditā vedanā* ti, ya vedanā sammasitvā arahattaŋ patvā,[1] tā v' assa[2] viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaŋ gacchanti nāma. Yā ca pana sunnigahītesu vatthârammaṇesu pavattā vedanā, tâpi viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaŋ gacchanti nāma. Vitakkâdīsu pi es' eva nayo. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

V. AMATA-VAGGA.

2.

[184] Pañcama-vaggassa dutiye: *āhāra-samudayā kāya-samudayā* ti, āhāra-samudayena kāya-samudayo. Es' eva nayo sesesu. *Manasikāra-samudayā* ti, ettha pana yoniso manasikāra-samudayā bojjhanga-dhammānaŋ samudayo, ayoniso-manasikāra-samudayā nīvaraṇa-dhammānaŋ. Iti imasmiŋ sutte sârammaṇa-satipaṭṭhānā kathitā.

---

[1] A, G, B_1 pattā; C_1 patto.
[2] A, G. kā v'; B_1 tāva; C_1 tā ca.

4.

Catutthaŋ suddhikaŋ katvā bujjhanakānaŋ ajjhāsayena kathitaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *pātimokkha-saŋvara-saŋvuto* ti,[1] catunnaŋ sīlānaŋ jeṭṭhaka-sīlaŋ dassento evam āha. Tipiṭaka-Cūḷabhaya-tthero[2] pan' āha, 'Pāṭimokkha-saŋvaro va sīlaŋ. Itarāni tīṇi sīlan ti vutta-ṭṭhānaŋ nāma n' atthī' ti vatvā ananujānanto āha, 'Indriya-saŋvaro nāma cha-dvāra-rakkhaṇa-mattam eva. Ājīva-pārisuddhi-dhammen' eva samena paccay' uppatti-mattakaŋ. Paccaya-nissitaŋ paṭiladdha-paccaye idam atthan ti paccavekkhitvā paribhuñjana-mattakaŋ. Nippariyāyena pāṭimokkha-saŋvaro 'va sīlaŋ. Yassa so bhinno, ayaŋ, chinna-sīso viya puriso hattha-pāde, sesāni rakkhissatī ti na vattabbo. Yassa pana so arogo, ayaŋ, acchinna-sīso viya puriso jīvitaŋ, sesāni pana pākatikāni katvā rakkhituŋ sakkotī' ti. Tasmā pāṭimokkha-saŋvaro va sīlaŋ. Tena pāṭimokkhasaŋvarena saŋvuto ti pāṭimokkha-saŋvaraŋ saŋvuto, upagato, samannāgato ti attho.

Ācāra-gocara-sampanno ti, ācārena ca gocarena ca sampanno. *Aṇumattesū* ti, appamattakesu. *Vajjesū* ti, akusala-dhammesu. *Bhayadassāvī* ti, bhaya-dassī. *Samādāyā* ti, sammā ādiyitvā. *Sikkhassu*[3] *sikkhāpadesū* ti, sikkhāpadesu taŋ taŋ sikkhāpadaŋ samādayitvā sikkha; yaŋ kiñci vā sikkhāpadesu sikkhā-koṭṭhāsesu sikkhitabbaŋ, kāyikaŋ vā cetasikaŋ vā, taŋ sabbaŋ sammā ādāya sikkhassū ti. Ayam ettha sankhepo; vitthāro pana *Visuddhi-Magge*[4] vutto. Iti imasmiŋ sutte pāṭimokkha-saŋvaram eva vuttaŋ.

7.

Sattame kāya-sucarita-vacī-sucaritāni pāṭimokkha-saŋvara-sīlaŋ, mano-sucaritaŋ itarāni tīṇi sīlānī ti catu-pārisuddha-sīlaŋ kathitaŋ hoti. Iminā nayena pañca-satta-nava[5]-dasa-

---

[1] MA. i, 155; *cf.* VibhA. 323; VM. i, 16.

[2] *With* MA. *I read* bhaya *for* nāga *of* MSS. *and eds.*

[3] *Text* sikkhasu: A, G. sikkhati.

[4] VM. i, 16.

[5] C_1 papañca-sutte nacasu (? navasu) k. (?).

kusala-kamma-pathesu pacchimâpi tayo sīlato veditabbā. Sesaŋ uttānam evā ti.

Chaṭṭha[1]-sattamesu (vaggesu) heṭṭhā vutta-nayen' eva attho veditabbo.

S a t i p a ṭ ṭ h ā n a - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā s a m a t t ā.

---

[1] A, G. aṭṭha (*ref. evidently to* suttas); C_1 chaḷa-vaggesu.

IV.

INDRIYA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. SUDDHIKA-VAGGA.

1.

[*Text* v, **194.**] Indriya-saŋyuttassa paṭhame: *saddh' indriyaŋ paññ' indriyaŋ sat' indriyan* ti, imāni tīṇi catu-bhūmaka-sabba-sangāhika[1]-kusala-vipākesu c' eva kiriyāsu ca labbhanti. Viriy' indriya-samādh' indriyāni catu-bhūmaka-kusalesu akusala-vipāke kiriyāyā ti sabbattha labbhanti. Iti idaŋ[2] suttaŋ catu-bhūmaka-sabba-sangāhika-dhamma-pariccheda-vasena vuttan ti veditabbaŋ.

Sattame: *saddhindriyaŋ nappajānantī* ti, dukkha-sacca-vasena na ppajānanti.[3] *Saddhindriya-samudayaŋ nappajānantī* ti, samudaya-sacca-vasena na ppajānanti. Evaŋ nirodhaŋ nirodha-sacca-vasena, paṭipadaŋ magga-sacca-vasenā ti. Sesesu pi es' eva nayo. Sukka-pakkhe pana adhimokkha-vasena āvajjana-samudayā saddh' indriya-samudayo hoti. Paggaha[4]-vasena āvajjana-samudayā viriy' indriya-samudayo,[5] upaṭṭhāna-vasena āvajjana-samudayā sat' indriya-samudayo, avikkhepa-vasena āvajjana-samudayā samādh' indriya-samudayo, dassana-vasena āvajjana-samudayā paññ' indriya-samudayo hoti.

Tathā chanda-vasena āvajjana-samudayā saddh' indriya-samudayo hoti. Chanda-vasena āvajjana-samudayā viriya-sati-samādhi-paññ' indriya-samudayo hoti. Manasikāra-vasena āvajjana-samudayā saddh' indriya-samudayo hoti. Manasikāra-vasena āvajjana-samudayā viriya-sati-samādhi-paññ' indriya-samudayo hotī ti evam pi attho veditabbo.

Imesu[6] paṭipātiyā chasu suttesu catu-saccam eva kathitaŋ.

---

[1] B_1, C_1 *omit* s. s.
[2] A, G. pada.
[3] C_1 *omits sentence*.
[4] A, G. magga.
[5] *Cf.* DA. i, 63.
[6] A, G, B_1 imesaŋ.

8.

Aṭṭhame: *kattha ca, bhikkhave, saddhindriyaŋ daṭṭhabbaŋ? Catusu sotâpatti-angesū* ti ādi,[1] imesaŋ indriyānaŋ savisaye jeṭṭhaka-bhāva-dassan' atthaŋ vuttaŋ. Yathā hi cattāro seṭṭhi-puttā, rājā ti rāja-pañcamesu sahāyesu nekkhattaŋ kīḷissāmā ti vīthiŋ otiṇṇesu ekassa seṭṭhi-puttassa gehaŋ gata-kāle itare cattāro tuṇhī nisīdanti; geha-sāmiko va 'imesaŋ khādanīyaŋ bhojanīyaŋ detha, gandha-mālâlankārâdīni dethā' ti gehe vicāreti. Dutiyassa, tatiyassa, catutthassa gehaŋ gata-kāle itare cattāro tuṇhī nisīdanti; geha-sāmiko va 'imesaŋ khādanīyaŋ bhojanīyaŋ detha, gandha-mālâlankārâdīni dethā' ti gehe vicāreti. Atha sabba-pacchā rañño gehaŋ gata-kāle, kiñcâpi rājā sabbattha issaro va, imasmiŋ pana kāle attano gehe yeva 'imesaŋ khādanīyaŋ bhojanīyaŋ detha, gandha-mālâlankārâdīni dethā' ti vicāreti. Evam eva saddhā-pañcamakesu indriyesu tesu sahāyesu ekato vīthiŋ otarantesu viya, ekârammaṇe uppajjamānesu pi yathā paṭhamassa gehe itare cattāro tuṇhī nisīdanti, geha-sāmiko vicāreti, evaŋ sotâpattiyangāni patvā adhimokkha-lakkhaṇaŋ saddh' indriyam eva jeṭṭhakaŋ hoti pubbangamaŋ. Sesāni tad-anvayāni honti.

Yathā dutiyassa gehe itare cattāro tuṇhī nisīdanti, evaŋ sammappadhānāni patvā paggaha-lakkhaṇaŋ viriy' indriyam eva jeṭṭhakaŋ hoti pubbangamaŋ. Sesāni tad-anvayāni honti. Yathā tatiyassa gehe itare cattāro tuṇhī nisīdanti, geha-sāmiko va vicāreti, evaŋ satipaṭṭhānāni patvā upaṭṭhāna-lakkhaṇaŋ sat' indriyānam eva jeṭṭhakaŋ hoti pubbangamaŋ. Sesāni tad-anvayāni honti. Yathā catutthassa gehe itare cattāro tuṇhī nisīdanti, geha-sāmiko va vicāreti, evaŋ jhāna-vimokkhe patvā avikkhepa-lakkhaṇaŋ samādh' indriyam eva jeṭṭhakaŋ hoti pubbangamaŋ. Sesāni tad-anvayāni honti.

Sabba-pacchā rañño gehaŋ gata-kāle pana yathā itare cattāro tuṇhī nisīdanti, rājā va gehe vicāreti, evam eva ariyasaccāni patvā pajānana-lakkhaṇaŋ paññ' indriyam eva jeṭṭhakaŋ hoti pubbangamaŋ. Sesāni tad-anvayāni hontī ti.

[1] *Cf.* MA. ii, 340; Asl. 119.

9.

Navame: *sati-nepakkenā* ti,[1] ettha nipaka-bhāvo nepakkan ti. Paññāy' etaŋ nāmaŋ. Kasmā pana sati-bhājane paññā vuttā ti? Satiyā balava-bhāva-dassan' atthaŋ. Balavasati hi idha adhippetā. Sā ca paññāya sampayuttā balavatī hoti, na vippayuttā ti. Paññā-sampayutta-satiŋ dassento evam āha. *Cira-katan* ti, cira-kālaŋ kataŋ dānaŋ vā sīlaŋ vā uposatha-kammaŋ vā. *Cira-bhāsitan* ti, asukasmiŋ ṭhāne asukaŋ nāma me bhāsitan ti, evaŋ cira-kāle bhāsitaŋ. *Vossaggârammaṇaŋ karitvā* ti, nibbānârammaṇaŋ katvā. Udayattha-gāminiyā ti, udayañ ca atthañ ca gacchantiyā. Udayabbaya-pariggāhikāyā ti attho. Imasmiŋ sutte saddhā-sati-paññ' indriyāni pubba-bhāgāni, viriy' indriya-missakaŋ, samādh' indriyaŋ nibbattitaŋ[2] lokuttaram eva kathitaŋ.

10.

Dasame pi ayam eva dhamma-paricchedo ti.

II. MUDUTARA-VAGGA.

1.

[199] Dutiya-vaggassa paṭhame: *sammappadhāne ārabbhā* ti, sammappadhāne paṭicca, sammappadhāne bhāvento ti attho. Saddh' indriye pi es' eva nayo.

2.

Dutiye: *tato* ti, vipassanā-magga-phala-vasena nissakkaŋ[3] veditabbaŋ. *Samattā* ti, paripuṇṇāni pañc' indriyāni, arahatta-maggassa vipassan' indriyāni nāma honti. *Tato mudutarehī* ti, tehi arahatta-maggassa vipassan' indriyehi mudutarāni anāgāmi-maggassa vipassan' indriyāni nāma honti. Tato mudutarāni sakadāgāmi-maggassa, tato mudutarāni sotâpatti-maggassa vipassan' indriyāni nāma honti, tato mudutarāni dhammânusāri[4]-maggassa, tato mudutarāni saddhânusāri-maggassa vipassan' indriyāni nāma honti.

---

[1] *Cf.* VibhA. 311. [2] A, G. nibbaddhita; B_1 nibbattī ti.
[3] A, G. nepakkaŋ; C_1 missakaŋ (*till end of Sutta*).
[4] *Cf.* VM. ii, 659.

Tathā samattāni paripuṇṇāni pañc' indriyāni arahatta-magga-phal' indriyāni nāma honti; tato mudutarāni anāgāmi-sakadāgāmi-sotâpatti-magg' indriyāni nāma honti; tato mudutarāni dhammânusāri-magg' indriyāni; tato mudutarāni saddhânusāri-magg' indriyāni nāma honti.

Samattāni paripuṇṇāni pañc' indriyāni arahatta-phal' indriyāni nāma honti. Tato mudutarāni anāgāmi-phal' indriyāni; tato mudutarāni sakadāgāmi-phal' indriyāni; tato mudutarāni sotâpatti-phal' indriyāni nāma honti. Dhammânusāri-saddhânusārino pana dve pi sotâpatti-magga-puggale; magga-phala-puggala-vasena[1] nesaŋ nānattaŋ jātan ti,[2] āgamena[3] pi maggena pi. Saddhânusāri-puggalo hi uddisāpento, paripucchanto, anupubbena maggaŋ pāpuṇāti. Dhammânusāri ekena vā dvīhi vā savaṇehi. Evaŋ tāva nesaŋ āgamena nānattaŋ veditabbaŋ. Dhammânusārino nāma maggo tikkho hoti, sūraŋ ñāṇaŋ vahati, asankhārena appayogena kilese sañchindati, kadali-kkhandhaŋ viya tikhiṇā asi-dhārā. Saddhânusārino na tassa viya maggo tikkho hoti, na sūraŋ ñāṇaŋ vahati, sasankhārena sappayogena kilese chindati, kadali-kkhandhaŋ viya atikhiṇā asi-dhārā. Kilesa-kkhaye pana tesaŋ nānattaŋ n' atthi, avasesā ca kilesā khīyanti.

3.

Tatiye: *tato* ti, phala-vasena nissakkaŋ[4] veditabbaŋ. Samattāni hi paripuṇṇāni pañc' indriyāni arahatta-phal' indriyāni nāma honti. Arahatta-phalena samannāgato puggalo arahā nāma hoti[5]; arahatta-phalato mudutarāni anāgāmi-phal' indriyāni nāma honti . . . *pe* . . . tato mudutarāni sotâpatti-phal' indriyāni. Sotâpatti-phalena samannāgato puggalo sotâpanno nāma hoti. *Indriya-vemattatā phala-vemattatā* hotī ti, indriya, nānattena phala-nānattena puggala-nānattan ti.

4.

Catutthe: *paripūrakārī ārādhetī* ti, paripūraŋ arahatta-maggaŋ karonto arahatta-phalaŋ ārādheti. *Padesaŋ pade-*

---

[1] A, G, B_1 *omit* m. p. p. v. [2] A, G, C_1 jānanti (?).
[3] A, G, C_1 āgamanena. [4] *As above* C_1 missakaŋ; A, G. *omit.*
[5] C_1 *inserts* n. h. *and reads* tato mudut.

sakārī ti, avasese tayo padesa-magge karonto padesaŋ phalattayam[1] eva ārādheti. Iti imesu catusu suttesu missakān' eva indriyāni kathitāni.

5.

Pañcame: *tato mudutarehī* ti, vipassanā vasena nissakkaŋ[2] veditabbaŋ. Paripuṇṇāni pañc' indriyāni arahatta-maggassa vipassan' indriyāni honti. Tato mudutarāni antarā-parinibbāyissa vipassan' indriyāni. Tato mudutarāni upahacca-parinibbāyissa. Tato mudutarāni asankhāra-parinibbāyissa. Tato mudutarāni sasankhāra-parinibbāyissa. Tato mudutarāni uddhaŋ-sota-akaniṭṭha-gāmissa vipassan' indriyāni nāma honti. Imasmiŋ pana ṭhāne arahatta-magge yeva ṭhatvā pañca-nissakkāni[3] nīharitabbāni. Arahatta-maggassa hi vipassan' indriyehi mudutarāni paṭhama-antarā-parinibbāyissa hi vipassan' indriyāni; tato mudutarāni dutiya-antarā-parinibbāyissa; tato mudutarāni tatiya-antarā-parinibbāyissa; tato mudutarāni upahacca-parinibbāyissa; tato mudutarāni uddhaŋ-sota-akaniṭṭha-gāmissa vipassan' indriyāni. Asankhāra-parinibbāyissa sasankhāra-parinibbāyissa pi ete va pañca janā.

Idāni tīṇi nissakkāni[4]; sakadāgāmi-maggassa hi indriyehi mudutarāni sotâpatti-magg' indriyāni; sotâpatti-magge yeva indriyehi mudutarāni dhammânusāri-magg' indriyāni; tehi pi mudutarāni saddhânusāri-magg' indriyāni.

6, 7.

Chaṭṭha-sattamāni vutta-nayen' eva. Imesu pana tīsu suttesu pubba-bhāga-vipassan' indriyān' eva kathitāni.

8.

[202] Aṭṭhame: *tato mudutarehī* ti, magga-phala-vasena nissakkaŋ[5] veditabbaŋ. Taŋ Pāḷiyaŋ vutta-nayam eva.

---

[1] C_1 mattam. [2] A, G. nibbattaŋ; C_1 missakaŋ.
[3] *As above* C_1 missakāni; A, G. nayasatāni.
[4] C_1 missakāni; A, G. satāni.
[5] A, G. C_1 *at last all read* nissakkaŋ !

Bāhiro ti, imehi aṭṭhahi puggalehi bahi-bhūto. *Puthujjana-pakkhe ṭhito* ti, puthujjana-koṭṭhāse ṭhito. Imasmiŋ sutte lokuttarān' eva indriyāni kathitāni.

9, 10.

Navame: *indriya-sampanno* ti, paripuṇṇ' indriyo. Dasamaŋ uttānam eva. Imasmiŋ sutta-dvaye missakāni indriyāni kathitānī ti.

III. CHAḶINDRIYA-VAGGA.

2.

[*Text* v. **204.**] Tatiyassa dutiye: *itth' indriyan* ti[1] ādīsu itthi-bhāve ind' aṭṭhaŋ kāreti ti[2] itth' indriyaŋ. Purisabhāve ind' aṭṭhaŋ kāretī ti, *purisindriyaŋ*. Jīvite ind' aṭṭhaŋ kāretī ti, *jīvit' indriyaŋ*. Atth' uppattikaŋ kir' etaŋ suttaŋ. Sangha-majj(h)e hi 'kati nu kho vaṭṭ' indriyānī?' ti kathā udapādi. Atha Bhagavā vaṭṭ' indriyāni dassento 'tīṇ' imāni, bhikkhave' ti ādim āha.

3.

Tatiye: *anaññāt' aññassāmī-t-indriyan* ti, anamatagge sansāre ajānita-pubbaŋ dhammaŋ jānissāmī ti paṭipannassa sotâpatti-magga-kkhaṇe uppannaŋ indriyaŋ. *Aññindriyan* ti, tesaŋ yeva ñāta-dhammānaŋ jānan' ākārena sotâpatti-phalâdīsu chasu ṭhānesu uppannaŋ indriyaŋ. *Aññātāvindriyan* ti, aññātāvīsu arahatta-phala-dhammesu uppannaŋ indriyaŋ. Tattha tattha tena ten' ākārena uppannassa ñāṇass' ev' etaŋ adhivacanaŋ. Idam pi suttaŋ atth' uppattikam eva. Sangha-majjhasmiŋ 'kati nu kho lokuttar' indriyānī?' ti kathā udapādi. Tattha Bhagavā tāni dassento 'tīṇ' imāni, bhikkhave' ti ādim āha.

4.

Catutthe: *mudutarehī* ti, vipassanato nissakkaŋ veditabbaŋ. Samattāni hi pañc' indriyāni arahatta-maggassa vipassan' indriyāni nāma honti. Tato mudutarāni antarā-pari-

[1] *Cf.* VM. ii, 447; VibhA. 125. [2] MSS. *always* karoti.

nibbāyissa vipassan' indriyāni; tato mudutarāni upahacca-parinibbāyissa . . . *pe* . . . Idhâpi purima-nayen' eva arahatta-magge ṭhatvā pañca nissakkāni nīharitabbāni. Yathā pana purima-naye sakadāgāmi-magge ṭhatvā tīṇi nissakāni, evam idha pañca nīharitabbāni. Sakadāgāmi-maggassa vipassan' indriyāni mudutarāni sotâpatti-maggassa vipassan' indriyāni. Sotâpatti-maggass' eva tehi tehi vipassan' indriyāni mudutarāni eka-bījī-ādīnaŋ maggassa vipassan' indriyāni.

Ettha ca eka-bījī[1] ti ādīsu yo sotâpanno hutvā ekam eva atta-bhāvaŋ janetvā arahattaŋ pāpuṇāti, ayaŋ eka-bījī nāma. Yath' āha: 'Katamo puggalo eka-bījī? Idh' ekacco puggalo tiṇṇaŋ saŋyojanānaŋ parikkhayā sotâpanno hoti, avinipāta-dhammo, niyato, sambodhi-parâyano: so ekaŋ[2] yeva mānusakaŋ bhavaŋ nibbattetvā dukkhass' antaŋ karoti. Ayaŋ vuccati puggalo eka-bījī tī' ti (Pugg. § 38). Tattha *kulānī* ti, bhavā veditabbā. *Dve vā tīṇi vā* ti, idaŋ desanāmattam eva. Yāva chaṭṭha-bhavā saŋsaranto pana kolaŋkolo va hoti.[3]

Yassa sattakkhattuŋ paramā uppatti aṭṭhamaŋ bhavaŋ nâdīyati, ayaŋ *sattakkhattu-paramo* nāma. Yath' āha: 'Katamo ca puggalo sattakkhattu-paramo? Idh' ekacco puggalo tiṇṇaŋ saŋyojanānaŋ parikkhayā sotâpanno[4] hoti, avinipāta-dhammo, niyato, sambodhi-parâyano. So sattakkhattuŋ deve manusse ca sandhāvitvā saŋsaritvā dukkhass' antaŋ karoti. Ayaŋ vuccati puggalo sattakkhattu-paramo tī' ti (Pugg. § 36).

Bhagavatā[5] gahita-nāma vasen' eva c' etāni tesaŋ nāmāni. Ettakaŋ hi ṭhānaŋ gato eka-bījī nāma hoti, ettakaŋ kolaŋkolo, ettakaŋ sattakkhattu-paramo ti, Bhagavatā etesaŋ nāmaŋ gahitaŋ. Niyamato pana ayaŋ eka-bījī, ayaŋ kolaŋkolo, ayaŋ sattakkhattu-paramo ti n' atthi. Ko pana tesaŋ etaŋ pabhedaŋ niyametī ti? Keci pana therā 'pubba-hetu niyametī' ti vadanti, keci 'paṭhamo maggo,' keci 'uparitayo maggā,' keci 'tiṇṇaŋ maggānaŋ vipassanā' ti.

Tattha 'pubba-hetu niyametī' ti vāde paṭhama-maggassa

---

1 *Cf.* AA. ii, 349.
2 Pugg. *text* etaŋ.
3 PuggA. 196.
4 Pugg. *text* paṭipanno.
5 *Cf.* PuggA. 196.

upanissayo kato nāma hoti, upari-tayo maggā nirupanissayā[1] uppannā' ti vacanaŋ āpajjati. 'Paṭhama-maggo niyametī' ti vāde upari-tiṇṇaŋ maggānaŋ nirattha-katā āpajjati. 'Upari-tayo maggā niyamentī' ti vāde paṭhama-magge anuppanne yeva upari-tayo maggā uppannā ti āpajjati. 'Tiṇṇaŋ maggānaŋ vipassanā niyametī' ti vādo pana yujjati. Sace hi upari-tiṇṇaŋ maggānaŋ vipassanā balavatī hoti, eka-bījī nāma hoti. Tato mandatarāya kolaŋ-kolo; tato mandatarāya sattakkhattu-paramo ti.

Ekacco hi sotâpanno vaṭṭ' ajjhāsayo hoti, vaṭṭâbhirato, punappunaŋ vaṭṭasmiŋ yeva vicarati, sandissati; Anāthapiṇḍika-seṭṭhi, Visākhā upāsikā, Cūḷaratha-Mahārathā devaputtā, Anekavaṇṇa-devaputto, Sakko deva-rājā, Nāgadatto devaputto ti, ime hi ettakā janā vaṭṭ' ajjhāsayā vaṭṭâbhiratā ādito paṭṭhāya cha devaloke sodhetvā, Akaniṭṭhe ṭhatvā, parinibbāyissanti. Ime idha na gahitā. Na kevalañ c' ime; yo pi manussesu yeva sattakkhattuŋ saŋsaritvā arahattaŋ pāpuṇāti, yo pi devaloke nibbatto devesu yeva sattakkhattuŋ aparâparaŋ saŋsaritvā arahattaŋ pāpuṇāti, ime pi idha na gahitā. Yo kālena deve kālena manusse saŋsaritvā arahattaŋ pāpuṇāti nām' idha gahito. Tasmā *sattakkhattu-paramo* ti, idaŋ idh' aṭṭhaka-vokiṇṇa[2]-sukkha-vipassakassa nāmaŋ kathitan ti veditabbaŋ.

Dhammânusārī saddhânusārī ti,[3] ettha pana imasmiŋ sāsane lokuttara-dhammaŋ nibbattentassa dve dhurāni nāma, dve abhinivesā nāma, dve sīsāni nāma.[4] Tattha saddhā-dhuraŋ paññā-dhuran ti dve dhurāni nāma; saddhâbhiniveso paññâbhiniveso ti; (eko ca matthakaŋ pāpuṇanto ubhato-bhāga-niveso hoti, eko paññā-vimutto ti, imāni dve sīsāni nāma).[5] Tattha yo bhikkhu 'sace saddhāya sakkā nibbattetuŋ, nibbattissāmi lokuttara-maggan' ti saddhā-dhuraŋ katvā sotâpatti-maggaŋ nibbatteti, so magga-kkhaṇe saddhânusārī nāma hoti. Phala-kkhaṇe pana saddhā-vimutto[6] nāma hutvā eka-bījī kolaŋ-kolo sattakkhattu-paramo tividho hoti. Tat-

---

[1] *So* A, G. PuggA., *but* B_1 anup; C_1 upan.
[2] A, G. idh' atthaka-bhave tiṇṇaŋ s. v. -ānaŋ.
[3] Pugg. §§ 35, 36; *cf.* PuggA. 194.
[4] C_1 *omits* sīsāni.
[5] *So* PuggA.; *but our* Comy. *omits.*
[6] B_1 adhimutto.

tha 'ekeko[1] dukkha-paṭipadâdi-vasena catubbidha-bhavaŋ āpajjatī' ti saddhā-dhurena dvādasa janā honti. Yo pana, 'sace paññāya sakkā nibbattetuŋ, nibbattissāmi lokuttara-maggan' ti paññā-dhuraŋ katvā sotâpatti-maggaŋ nibbatteti, so magga-kkhaṇe dhammânusārī nāma hoti. Phala-kkhaṇe pana paññā-vimutto nāma hutvā eka-bījī-ādi-bhedena dvādasa-bhedo hoti. Evaŋ dve magg' aṭṭhā phala-kkhaṇe catu-vīsati sotâpannā honti.[2]

Tipiṭaka-Tissa-tthero kira 'tīṇi piṭakāni sodhessāmī' ti paratīraŋ gato. Taŋ eko upāsako[3] catuhi paccayehi upaṭṭhāsi. Thero āgamana-kāle 'gacchāmi, upāsake' ti āha. 'Kahaŋ, bhante?' ti. 'Amhākaŋ ācariy' upajjhāyānaŋ santikan' ti. 'Na sakkā, bhante, mayā gantuŋ. Bhadantaŋ pana nissāya mayā sāsanassa guṇo ñāto. Tumhākaŋ parammukhā kīdisaŋ bhikkhuŋ upasankamāmī?' ti. Atha naŋ thero āha: 'Yo bhikkhu catu-vīsati sotâpanne, dvādasa sakadāgāmī, aṭṭha-cattālīsa anāgāmī, dvādasa arahante dassetvā dhamma-kathaŋ kathetuŋ sakkoti, evarūpaŋ bhikkhuŋ upaṭṭhātuŋ vaṭṭatī' ti.

Iti imasmiŋ sutte vipassanā kathitā.

5–10.

[205] Pañcame: cakkhu ca cakkhu-dvāre nibbattānaŋ dhammānaŋ ādhipateyya-sankhātena ind' aṭṭhena indriyañ cā ti, *cakkhundriyaŋ*. Sot' indriyâdīsu es' eva nayo.[4] Sesaŋ sabbattha uttānam eva. Imasmiŋ vagge paṭhama-suttañ c' eva chaṭṭhâdīni ca pañca suttāni catu-sacca-vasena kathitānī ti.

IV. SUKHINDRIYA-VAGGA.

1.

[207] Catuttha-vaggassa paṭhame: Sukhañ ca taŋ saha-jātānaŋ ādhipateyya-sankhātena ind' aṭṭhena indriyañ cā ti, *sukh' indriyaŋ*. Dukkh' indriyâdīsu pi es' eva nayo.

---

[1] A, G. eko; B_1 eke ko.
[2] *Fuller at* PuggA. 197.
[3] B_1, C_1 kuṭumbiko.
[4] *Cf.* VibhA. 125.

Ettha ca sukh' indriya-dukkh' indriya-domanass' indriyāni kāmâvacarān' eva, somanass' indriyaŋ ṭhapetvā rūpâvacaraŋ,[1] sesaŋ tebhūmakaŋ. Upekkh' indriyaŋ catu-bhūmakaŋ.

2–5.

Tatiyâdīni cattāri catu-sacca-vasen' eva kathitāni.

6.

[209] Chaṭṭhe: *kāyikan* ti, kāya-ppasāda-vatthukaŋ. *Sukhan* ti, ayam assa sarūpa-niddeso. *Sātan* ti, tass' eva vevacanaŋ; madhuran ti vuttaŋ hoti. *Kāya-samphassajan* ti, kāya-samphassato jātaŋ sukhaŋ. *Sātan* ti vutta-nayam eva. *Vedayitan* ti, ayam assa sabba-vedanā-sādhāraṇo añña-dhamma-visiṭṭho sabhāva-niddeso. Iminā nayena sesesu pi attho veditabbo. *Kāyikaŋ vā cetasikaŋ vā* ti, ettha pana cakkhâdayo cattāro pasāda-kāye vatthuŋ katvā uppatti-vasena kāyikan ti vuttaŋ. Kāya-ppasāda-vatthukaŋ pana adukkham-asukhaŋ nāma n' atthi.

9.

Navame: *dvinnaŋ kaṭṭhānan* ti,[2] dvinnaŋ araṇīnaŋ. *Sanghaṭṭanā samodhānā* ti, sanghaṭṭanena c' eva samodhānena ca. *Usmā* ti, usumâkāro. *Tejo* ti, aggi-dhūmo. Ettha ca adhar' araṇī[3] viya vatthârammaṇaŋ,[4] uttar' araṇī viya phasso, sanghaṭṭanaŋ viya phassa-sanghaṭṭanaŋ, aggi viya vedanā daṭṭhabbā. Vatthârammaṇaŋ vā uttar' araṇī viya, phasso adhar' araṇī viya daṭṭhabbo.

10.

Dasamaŋ yathā-dhammârammaṇa-vasena paṭipātiyā vuttam pi imasmiŋ indriya-vibhange, sesa-suttāni viya adesitattā uppaṭipātika-suttaŋ nāmā ti veditabbaŋ. Tattha *nimittan* ti ādīni sabbāni paccaya-vevacanān' eva. *Dukkhindriyañ ca pajānāti* ti, dukkha-sacca-vasen' eva pajānāti. *Dukkhindriya-samudayan* ti, kaṇṭakena vā visama-guṇena

---

[1] A, G, B₁ arūp.
[2] *Cf.* SA. ii, 101.
[3] A, G. ādhārâr.
[4] A, G. pasād-.

vā gahaṇīyā phutthassa[1] dukkha-sahagataŋ kāya-viññāṇaŋ uppajjati. Taŋ etassa samudayo ti pajānāti.

[213] Parato *domanass' indriya-samudayan* ti ādīsu tesaŋ tesaŋ kāraṇa-vasen' eva samudayo veditabbo. Patta-civarâdīnaŋ bāhira-sankhārānaŋ[2] saddhiŋ-vihārikâdīnaŋ[3] vā sattānaŋ vināsena domanass' indriyaŋ uppajjatī ti tesaŋ vināsaŋ tassa samudayo ti pajānāti. Subhojanaŋ bhuñjitvā, vara-sayane nippannassa hattha-pāda-sambāhana-tāla-vaṇṭa-vātâdi-samphassena sukh' indriyaŋ uppajjati. Taŋ phassaŋ tassa samudayo ti pajānāti. Vutta-ppakārānaŋ[4] pana satta-sankhārānaŋ manāpikānaŋ paṭilābha-vasena somanass' indriyaŋ uppajjati. Taŋ paṭilābhaŋ tassa samudayo ti pajānāti. Majjhattâkārena pana upekkh' indriyaŋ uppajjati. Taŋ satta-sankhāresu majjhattâkāraŋ tassa samudayo ti pajānāti.

Kattha c' uppannaŋ dukkh' indriyaŋ aparisesaŋ nirujjhati? Idha, bhikkhave, bhikkhu vivicc' eva kāmehī ti ādīsu pana ayaŋ ekato vā vinicchaya-kathā[5]: Dukkh' indriyaŋ hi paṭhama-jjhānassa upacāra-kkhaṇe yeva nirujjhati, pahīnaŋ hoti; domanassâdīni dutiya-jjhānâdīnaŋ. Evaŋ sante pi tesaŋ atisaya-nirodhattā ayaŋ jhānesu yeva nirodho vutto. Atisaya-nirodho hi tesaŋ paṭhama-jjhānâdīsu nirodho. Nirodho yeva pana[6] upacāra-kkhaṇe nâtisaya-nirodho. Tathā[7] hi nānâvajjane paṭhama-jjhānūpacāre niruddhassâpi dukkh' indriyassa ḍaŋsa-makasâdi-samphassena vā visamânupatāpena[8] vā siyā uppatti: na tveva anto-appaṇāyaŋ. Upacāre (vā) niruddhaŋ p' etaŋ na suṭṭhu niruddhaŋ hoti dukkh' indriyaŋ, paṭipakkhena abhihatattā.[9] Anto-appaṇāyaŋ pana pīti-pharaṇena sabbo kāyo sukh' okkanto hoti. Sukh' okkanta-kāyassa suṭṭhu niruddhaŋ hoti dukkh' indriyaŋ,

---

[1] *So* A, G.; *but* B_1 viddhassa mankulena vā ḍaṭṭhassa paccattharaṇena vā valiyā vā puṭṭhassa; C_1 v. mankuṇena vā ḍ. paccattharaṇe vā v. ph.

[2] A, G, B_1 vā hi sankh.

[3] A, G. sannidhikārakānaŋ.

[4] A, G. vuttaŋ pan' ākāraŋ; B_1 putta-pp.

[5] *Cf.* Asḷ. 176 ff.

[6] *Cf.* Asḷ (*Expos.* i, 236). *Our* MSS. *and texts confuse.*

[7] A, G, C_1 yathā.

[8] Asḷ. āsanup; Comy. *all* ānup.

[9] Asḷ. C_1 *punctuate wrongly from* na tveva; Asḷ. B_1, C_1 avih.

paṭipakkhena vihatattā: nānâvajjane yeva ca dutiya-jjhān' upacāre pahīnassa domanass' indriyassa. Kasmā[1] etaŋ vitakka-vicāra-paccaye pi kāya-kilamathe citt' upaghāte ca sati uppajjati, vitakka-vicārâbhāve n' eva uppajjati? Yattha uppajjati, tattha vitakka-vicāra-bhāve: appahīna dutiya-jjhān' upacāre vitakka-vicārā ti. Tatth' assa siyā uppatti, na tveva dutiya-jjhān' upacāre pahīna-paccayattā. Tathā tatiya-jjhān' upacāre pahīnassâpi sukh' indriyassa pīti-samuṭṭhāna-paṇīta-rūpa-phuṭṭha-kāyassa siyā uppatti, na tveva tatiya-jjhāne. Tatiya-jjhāne hi sukhassa paccaya-bhūtā pīti sabbaso niruddhā ti. Tathā catuttha-jhān' upacāre pahīnassâpi somanass' indriyassa āsannattā appaṇā-pattāya upekkhāya abhāvena sammā anatikkantatāya ca siyā uppatti; na tveva catuttha-jjhāne. Tasmā *ettha c' uppannaŋ dukkh' indriyaŋ aparisesaŋ nirujjhatī* ti. Tattha tattha aparisesa-gahaṇaŋ katan ti.

Yam pan' ettha *tathattāya cittaŋ upasaŋhāsī* ti vuttaŋ, tattha alābhī samāno uppādan' atthāya cittaŋ upasaŋharati; lābhī samāno samāpajjan' atthāyā ti. Evam attho veditabbo. Imesu dvīsu pi suttesu sammasana-vāro va kathito ti.

V. JARĀ-VAGGA.

1.

[*Text* v, **216.**] Pañcamassa paṭhame: *pacchâtape* ti, pāsāda-cchāyāya puratthimaŋ disaŋ paṭicchannattā pāsādassa pacchima-disā-bhāge ātapo hoti. Tasmiŋ ṭhāne paññatta-vara-Buddhâsane nisinno ti attho. *Piṭṭhiŋ otāpayamāno* ti, Sammāsambuddhassâpi upādinnaka-sarīre uṇha-kāle uṇhaŋ hoti, sīta-kāle sītaŋ hoti; ayañ ca himapāta-sīta-samayo. Tasmā mahācīvaraŋ otāretvā suriya-rasmīhi piṭṭhiŋ otāpayamāno nisīdi.

Kim pana Buddha-rasmiyo madditvā suriya-rasmi anto pavisituŋ sakkotī ti? Na sakkoti. Evaŋ sante kiŋ tappatī ti? Rasmi-tejaŋ. Yatth' eva hi ṭhita-majjhantike pari-

[1] *Texts and MSS. obscure this sentence by reading* tasmā. *I read* kāsmā *with Expos.* i, 236.

maṇḍalāya chāyāya rukkha-mūle nisinnassa kiñcâpi suriya-rasmiyo sarīraŋ na phusanti, sabba-disāsu pana tejo pharati, aggi-jāla-parikkhitto viya hoti. Evaŋ suriya-rasmīsu Buddha-rasmiyo madditvā anto pavisituŋ asakkhuṇantīsu pi Satthā tejaŋ tāpento nisinno ti veditabbo.

Anomajjanto ti, piṭṭhi-kamma-karaṇa-vasena anumajjanto. *Acchariyaŋ bhante* ti, thero Bhagavato piṭṭhito mahācīvaraŋ otāretvā nisinnassa dvinnaŋ aŋsa-kūṭānaŋ antare suvaṇṇa-vaṭṭaŋ viya kes' agga-ppamaṇaŋ vaḷiyā-vaṭṭaŋ[1] disvā 'evarūpe pi nāma sarīre jarā paññāyatī' ti sañjāta-saŋviggo jaraŋ garahanto evam āha. Garahan' acchariyaŋ nāma kir' etaŋ.

Na c' eva dāni, bhante, Bhagavato tāva parisuddho ti, yathā pakatiyā chavi-vaṇṇo parisuddho, na evam etarahī ti dīpento evam āha. Tathāgatassa hi dahara-kāle sanku-sata-samabbhāhataŋ usabha-cammaŋ viya[2] vihata-valiko kāyo hoti. Tasmiŋ ṭhapito hattho bhassat' eva, na santiṭṭhati. Tela-puñchanâkāra-ppatto viya hoti. Mahallaka-kāle pana sirā jālā milāyanti, sandhi-pabbāni sithilāni honti; maŋsaŋ aṭṭhito muñcitvā sithila-bhāvaŋ āpajjitvā tattha tattha olambati. Buddhānaŋ pana evarūpaŋ na hoti. Aññesaŋ apākaṭaŋ: santikâvacarattā Ānanda-ttherass' eva pākaṭaŋ hoti. Tasmā evam āha.

Sithilāni ca gattānī ti, aññesaŋ mukhe ca aŋsa-kūṭ' antarâdīsu ca vaḷiyo santiṭṭhanti. Satthu pan' etaŋ n' atthi. Thero ca dvinnaŋ aŋsa-kūṭānaŋ antare vaḷiya-vaṭṭakaŋ disvā evam āha. *Sabbāni vaḷiya-jātānī* ti, idaŋ attano pākaṭa-vasena evam āha. Satthu pana aññesaŋ viya vaḷiyo nāma n' atthi. *Purato pabbhāro ca kāyo* ti, Satthā Brahm' ujugatto,[3] deva-nagare samussita-suvaṇṇa-toraṇaŋ viya 'ssa kāyo ujukam eva uggato. Mahallaka-kāle pana kāyo purato vanko hoti. Svāyaŋ aññesaŋ apākaṭo, santikâvacarattā pana therass' eva pākaṭo. Tasmā evam āha. *Dissati ca indriyānaŋ aññathattan* ti, indriyāni nāma ca cakkhu-viññeyyāni. Yato pana pakatiyā parisuddho chavi-vaṇṇo idāni na tathā parisuddho. Aŋsa-kūṭ' antare vali pañ-

[1] *So read at* UdA. 219. [2] *Cf.* VM. i, 153.
[3] *Cf.* D. ii, 18; DA. ii, 447.

ñāyati. Brahm' ujjukāyo purato vanko, iminā ca kāraṇena cakkhâdīnam pi indriyānaŋ aññathatte na bhavitabban ti. Naya-ggāhato evam āha.

Dhī taŋ[1] *jammī jare atthū* ti, lāmake jare, dhī taŋ tuyhaŋ hotu, dhi-kkāro[2] taŋ phusatu. *Bimban* ti, atta-bhāvo.

2.

Dutiye: *gocara-visayan* ti,[3] gocara-bhūtaŋ visayaŋ. *Aññam aññassā* ti, cakkhu sotassa, sotaŋ vā cakkhussā ti, evam ekaŋ ekassa gocara-visayaŋ na paccanubhoti. Sace hi nīlâdi-bhedaŋ rūpârammaṇaŋ samodhānetvā sot' indriyassa upaneyya, 'ingha tāva taŋ vavatthapehi, vibhāvehi. Kinnām' etaŋ ārammaṇan ti? (Rūpârammaṇaŋ nām' etan' ti.)[4] Cakkhu-viññāṇaŋ vinâpi mukhena attano dhammatāya evaŋ vadeyya: 'Are, andha-bāla. Vassa-satam pi vassa-sahassam pi paridhāvamāno aññatra mayā kuhiŋ etassa jānanataŋ labhissasi?[5] Taŋ āhara! Cakkhu-pasāde upanehi. Aham etaŋ ārammaṇaŋ jānissāmi, yadi vā nīlaŋ, yadi vā pītakaŋ, na hi eso aññassa visayo. Mayham ev' eso visayo' ti. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo. Evam etāni aññamaññassa gocara-visayaŋ na paccanubhonti nāma.

Kiŋ paṭisaraṇan ti, etesaŋ kiŋ paṭisaraṇaŋ, kiŋ etāni paṭisarantī? ti pucchati. *Mano paṭisaraṇan* ti, javana-mano paṭisaraṇaŋ. *Mano va nesan* ti, mano-dvārika-javana-mano vā pañca-dvārika-javana-mano vā etesaŋ gocara-visayaŋ rajjanâdi-vasena anubhoti. Cakkhu-viññāṇaŋ hi rūpa-dassana-mattam eva: ettha rajjanaŋ vā dussanaŋ vā muyhanaŋ vā n' atthi. Ekasmiŋ[6] pana dvāre javanaŋ rajjati vā dussati vā muyhati vā. Sota-viññāṇâdīsu pi es' eva nayo.

Tatrâyaŋ upamā: Pañca kira dubbala-bhojakā rājānâŋ sevitvā kicchena kasirena ekasmiŋ pañca-kulika-gāme parittakaŋ āyaŋ labhiŋsu. Tesaŋ tattha maccha-bhāgo maŋsa-bhāgo, aḍḍha-kahāpaṇo vā,[7] yotta-kahāpaṇo vā, andu[8]-

---

[1] A, G. dhikkaŋ.
[2] A, G. vikāyo.
[3] =MA. ii, 348.
[4] A, G, C_1 *omit phrase.*
[5] A, G. ti āha.
[6] A, G, B_1 etasmiŋ; MA. masmiŋ.
[7] *So* A, G, C_1.
[8] B_1 addu; *the rest omit.*

kahāpaṇo vā, māsa-kahāpaṇo vā, aṭṭha-kahāpaṇo vā, soḷasa-kahāpaṇo vā, catu-saṭṭhi-kahāpaṇo vā daṇḍo ti ettaka-mattam eva pāpuṇāti. Sata-vatthukaŋ pañca-sata-vatthu-kaŋ sahassa-vatthukaŋ mahā-baliŋ rājā gaṇhāti.

Tattha pañca-kulika-gāmo viya pañca pasādā daṭṭhabbā; pañca dubbala-bhojakā viya pañca viññāṇāni; rājā viya javanaŋ; dubbala-bhojakānaŋ parittaka-āya-pāpuṇanaŋ viya cakkhu-viññāṇâdīnaŋ rūpa-dassanâdi-mattaŋ; rajjanâdīni pana etesu n' atthi. Rañño mahābali-ggahaṇaŋ viya tesu dvāresu javanassa rajjanâdīni veditabbāni.

Evam ettha *mano* ti kusalâkusala-javanaŋ vuttaŋ; *sati paṭisaraṇan* ti, magga-sati-paṭisaraṇaŋ. Javana-mano hi magga-sati-paṭisaraṇaŋ.[1] *Vimutti* ti, phala-vimutti. *Nibbāna paṭisaraṇan* ti, phala-vimuttiyā nibbānaŋ-paṭisaraṇaŋ. *Nâsakkhi pañhassa pariyantaŋ gahetun* ti,[2] pañhassa pariccheda ŋ pamāṇaŋ gahetuŋ nâsakkhi: apaṭisaraṇa-dhammassa paṭisaraṇan ti pucchi. Nibbānaŋ nām' etaŋ apaṭisaraṇaŋ, na kiñci paṭisarati. *Nibbān' ogadhan* ti, nibbān' abbhantaraŋ, nibbānaŋ anupaviṭṭhaŋ. *Brahmacariyan* ti, magga-brahmacariyaŋ. *Nibbāna-parâyanan* ti, nibbānaŋ paraŋ ayanam assa, parā gati.[3] Na tato paraŋ gacchatī ti attho. Nibbānaŋ pariyosānaŋ avasānam assā ti,[4] *nibbāna-pariyosānaŋ*.

Mūlajātā patiṭṭhitā ti, maggen' āgata-saddhā vuccati. *Imamhi ca bhikkhave samaye* ti, kiŋ sandhāy' āha? Jhāna-anāgāmitaŋ. Tasmiŋ hi samaye brāhmaṇassa paṭhama-maggena pañca akusala-cittāni pahīnāni; paṭhama-jjhānena pañca nīvaraṇānī ti jhāna-anāgāmi-ṭṭhāne ṭhito so aparihīna-jjhāno kālaŋ katvā tatth' eva parinibbāyeyya. Sace pan' assa putta-dāraŋ anusāsantassa kammante vicārentassa iṭṭhe jhānaŋ nassati; iṭṭhe jhāna-gati anibaddhā hoti, aniṭṭhe[5] pana nibaddhā ti. Imaŋ jhāna-anāgāmitaŋ sandhāya evam āha.

---

[1] G. maggassa pana arahati; B_1 paṭissarati.

[2] *Cf.* MA. ii, 370 *on* M. i, 304 (*where the question is* nibbānassa kiŋ paṭibhāgo ?).

[3] A, G. ayanaŋ ayati *only*.

[4] A, G. n. p. āsavānaŋ khayāti.

[5] B_1, C_1 naṭṭhe jhāne gati an. hoti, anaṭṭhe p. n.

3.

Tatiye: *Añjana-vane* ti, añjana-vaṇṇa-pupphānaŋ rukkhānaŋ ropita-vane. *Yaŋ hi bhikkhave saddhindriyaŋ taŋ saddhābalan* ti, taŋ hi adhimokkha-lakkhaṇe ind' aṭṭhena saddh' indriyaŋ assaddhiye akampanena saddhā-balaŋ. Itaresaŋ paggaha-upaṭṭhāna-avikkhepa-pajānana-lakkhaṇesu ind' aṭṭhena indriya-bhāvo kosajja-muṭṭhasacca-vikkhepâvijjāsu akampanena bala-bhāvo veditabbo.

Evam eva kho ti, tassa nadiyā eka-sotaŋ viya saddhā-viriya-sati-samādhi-paññā-vasena etesaŋ[1] ninnānā-karaṇaŋ veditabbaŋ. Dve sotāni viya ind' aṭṭha-akampan' aṭṭhehi indriya-bala-vasena nānā-karaṇaŋ veditabbaŋ.

4.

Catutthe: *amatogadhan* ti, amata-abbhantaraŋ.[2] *Amata-parâyanan* ti,[3] amata-nibbattikaŋ.[4] *Amata-pariyosānan* ti, amata-niṭṭhaŋ.

Sādhu sādhū ti, therassa byākaraṇaŋ pasaŋsanto sādhukāraŋ deti.

5–9.

Pañcame: *tadanvayā* ti, taŋ anugacchamānā; anuvattamānā ti attho. Pubba-koṭṭhakaŋ ādiŋ katvā paṭipātiyā chasu suttesu bal' indriyān' eva kathitāni.

10.

[226] Dasame: *Ime kho te dhammā* ti, upari saha-vipassanā tayo maggā. *Ye me pubbe sutavā ahesun* ti, ye mayā pubbe arahatta-phal' indriyaŋ nāma atthī ti kathentānaŋ yeva sutā.[5] *Kāyena phusitvā* ti, nāma-kāyena phusitvā, paṭilabhitvā. *Paññāya ca ativijjha passāmī* ti, paccavekkhanā-paññāya ca paṭivijjhitvā passāmi. *Yā hi 'ssa bhante saddhā* ti, ayaŋ katara[6]-saddhā? Catūhi indriyehi sam-

---

[1] A, G. etassa kiṇṇānak; B_1 ekassa ninn. (*as if from* ninna). (*N.B.* ninnānā=na nānā.)

[2] *At* AA. (*Sinh.*) 629, 674, 723; *it*=nibbāna-patiṭṭha.

[3] *At* AA.=nibbānâvasāna. [4] C_1 nipphatt.

[5] A, G. vutta; B_1 kathentass' eva sutavā ahesuŋ.

[6] A, G. kira.

payuttā saddhā heṭṭhā kathitā. Ayaŋ pana paccavekkhanā-saddhā; sampayuttā saddhā missakā; paccavekkhanā-saddhā lokikā va. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

VI. SŪKARA-KHATA-VAGGA.[1]

1.

[*Text* v, 227.] Chaṭṭhassa paṭhame: *sūrenā*[2] ti, sūra-bhāvena. *Bodhāyā* ti, bujjhan' atthāya.

2.

Dutiye: *Mallakesū* ti, evaŋ-nāmake janapade. Imasmiŋ sutte cattāri indriyāni missakāni, ariya-ñāṇaŋ lokuttaraŋ. Tam pi pana catukk'[3] indriya-nissitaŋ katvā missakan ti bhājetuŋ vaṭṭati.

3.

Tatiye: *na h' eva kho kāyena phusitvā*[4] *viharatī* ti, na nāma-kāyena phusitvā paṭilabhitvā viharati. Phusituŋ paṭilabhituŋ na sakkoti. *Paññāya ca paṭivijjha passatī* ti, paccavekkhanā-paññāya pana upari-arahatta-phal' indriyaŋ nāma atthī ti jānāti. Asekha-bhūmiyaŋ *phusitvā viharatī* ti paṭilabhitvā viharati. *Paññāyā* ti, paccavekkhanā-paññāya arahatta-phal' indriyaŋ nāma atthī ti pajānāti. *Na kuhiñci kismiñcī* ti, dve pi aññamañña-vevacanān' eva. Kismiñ ci bhave na[5] uppajjissantī ti attho.

Imasmiŋ sutte pañc' indriyāni lokuttarāni, cha lokikāni vaṭṭa-nissitāni gahitāni.

4, 5.

Catutthe: *yāni kānici padāni*[6] *bodhāya saŋvattantī* ti, yāni kānici dhamma-padāni. Ye keci dhamma-koṭṭhāsā bujjhan' atthāya saŋvattanti. Pañcamaŋ uttānam eva.

---

[1] *In text called* Chaṭṭho *only*.
[2] C_1 sūrayena.
[3] A, G. catutth'; C_1 catu.
[4] A, G. phassitvā.
[5] A, G. kismici vibhāvena uppajjati; B_1 kismiñci vibhavena.
[6] *Cf.* MA. ii, 218.

6, 7.

Chaṭṭhe: *cittaŋ rakkhati āsavesu ca sâsavesu ca dhammesū* ti, tebhūmaka-dhamme ārabbha āsav' uppattiŋ vārento āsavesu ca sâsavesu ca dhammesu cittaŋ rakkhati nāma. Sattamaŋ uttānam eva.

8.

Aṭṭhame: *Sūkarakhatāyan* ti, sūkara-khata-leṇe. Kassapa-Buddha-kāle kira taŋ leṇaŋ ekasmiŋ Buddh' antare paṭhaviyā vaḍḍhamānāya anto-bhūmi-gataŋ jātaŋ. Ath' eka-divasaŋ eko sūkaro tassa chadana-pariyanta-samīpe paŋsuŋ khaṇi. Deve vuṭṭhe paŋsu-dhoto chadana-pariyanto pākaṭo ahosi. Eko vana-carako disvā 'pubbe sīlavantehi paribhutta-ṭṭhānena bhavitabbaŋ. Paṭijaggissāmi nan' ti samantato paŋsuŋ apanetvā, leṇaŋ sodhetvā, vati[1]-parikkhepaŋ katvā, dvāra-vāta-pānaŋ yojetvā, suparinitthita-parikamma-cittakammaŋ rajata-patta-sadisāya vālikāya siñcitaŋ[2] pariveṇa-leṇaŋ katvā, mañca-pīṭhaŋ paññāpetvā, Bhagavato vasan' atthāya adāsi. Leṇaŋ gambhīraŋ ahosi. Otaritvā āruyhitabbaŋ. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Parama-nipaccākāran ti, bhāva-na-puŋsakaŋ. Parama-nipaccākārī hutvā vattamāno pavattatī ti vuttaŋ hoti. *Anuttaraŋ yoga-kkheman* ti, arahattaŋ. *Sappaṭisso* ti, sa-jeṭṭhako. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

VII. BODHI-PAKKHIYA-VAGGA.

Sattama-vagge satta phalāni[3] [237] pubba-bhāgāni. Tesaŋ heṭṭhā dve phalāni ādiŋ katvā missakāni. Sesam p' ettha ito parañ ca sabbaŋ uttān' attham eva.

Indriya-saŋyutta-vaṇṇanā samattā.

---

[1] B_1, C_1 kuṭi. [2] B_1 santharitaŋ.
[3] B_1 balāni. A, G. *omit this* §.

V.

SAMMAPPADHĀNA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

Sammappadhāna-saŋyutte sakale pi pubba-bhāga-vipassanā kathitā ti.

VI.

BALA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

Bala-saŋyutte [249] balāni missakān' eva kathitāni. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

VII.

IDDHIPĀDA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. CĀPĀLA-VAGGA.

1.

[*Text* v, **254**.] Iddhipāda-saŋyuttassa paṭhame[1]: chandaŋ nissāya[2] pavatto samādhi, *chanda-samādhi*. Padhāna-bhūtā sankhārā, *padhāna-sankhārā*. *Samannāgatan* ti, tehi dhammehi upetaŋ. Iddhiyā pādaŋ iddhi-bhūtaŋ vā pādan ti, *iddhi-pādaŋ*. Sesesu pi es' eva nayo. Ayam ettha sankhepo, vitthāro pana *Iddhipāda-Vibhange* (Vib. 216) āgato va. *Visuddhi-Magge*[3] pana tesaŋ attho dīpito. Tathā *Magga-Bojjhanga-Satipaṭṭhāna-Saŋyuttesu* c' eva idha ca eka-paricchedo eva.

---

[1] *Cf.* VibhA. 303; M. ii, 11.
[2] *Cf.* S. v, 268 *infr.*
[3] VM. ii, 385.

5.

Pañcame: *iddhipāda-padesan*[1] ti, tayo ca magge tīṇi ca phalāni.

6–9.

[256] Chaṭṭhe: *samattaŋ iddhin* ti, arahatta-phalam eva. Ādito paṭṭhāya pana navasu pi suttesu vivaṭṭa[2]-pādakā eva iddhi-pādā kathitā.

10.

[259] Dasame: *nisīdanan*[3] ti, camma-khaṇḍaŋ adhippetaŋ.

Udena-cetiyan ti, Udena-yakkhassa cetiya-ṭṭhāne katavihāro vuccati. *Gotamakâdīsu* pi es' eva nayo. *Bhāvitā* ti, vaḍḍhitā. *Bahulīkatā* ti, punappunaŋ katā. *Yānīkatā* ti, yutta-yānaŋ viya katā. *Vatthukatā* ti, patiṭṭhān' aṭṭhena vatthu viya katā. *Anuṭṭhitā* ti, adhitiṭṭhitā.[4] *Paricitā* ti, samantato citā suvaḍḍhitā. *Susamāraddhā* ti, suṭṭhu samāraddhā. Iti aniyamena kathetvā puna niyametvā[5] dassento *Tathāgatassa kho* ti ādim āha.

Ettha ca *kappan* ti, āyu-kappaŋ. Tasmiŋ tasmiŋ kāle yaŋ manussānaŋ āyu-ppamāṇaŋ, taŋ paripuṇṇaŋ karonto. *Tiṭṭheyya kappâvasesan* ti, appaŋ[6] vā bhiyyo ti, vutta-vassasatato atirekaŋ vā.

Mahāsīva-tthero pan' āha: 'Buddhānaŋ aṭṭhāne gajjitaŋ nāma n' atthi; yath' eva hi Beḷuva-gāmake uppannaŋ maraṇ' antikaŋ vedanaŋ dasa-māse vikkhambhesi, evaŋ punappunaŋ taŋ samāpattiŋ samāpajjitvā dasa-māse pi karonto imaŋ bhadda-kappam eva tiṭṭheyya. Kasmā pana na ṭhito ti? Upādinnaka-sarīraŋ nāma khaṇḍiccâdīhi abhibhuyyati. Buddhā nāma khaṇḍiccâdi-bhāvaŋ appatvā pañcame[7] āyu-koṭṭhāse bahujanassa piya-manāpa-kāle yeva parinibbāyanti. Buddhânubuddhesu ca mahāsāvakesu[8] parinibbutesu ekaken' eva khāṇukena viya ṭhātabbaŋ hoti,

---

[1] *Text* iddhi-padesaŋ; B_1 iddhipāde santi; A, G. iddhipāde ti.
[2] A, G. citta.
[3] *Cf.* DA. ii, 554; UdA. 322; Pts. i, 172.
[4] *All but* D A. adhiṭṭhitā.
[5] DA, A, G. niyām.
[6] A, G. kappaŋ.
[7] UdA. pacchime.
[8] DA *adds.* ca.

dahara-sāmaṇera-parivārena vā. Tato 'aho Buddhānaŋ parisā' ti hīḷetabbataŋ vā āpajjeyya. Tasmā 'na ṭhito' ti. Evaŋ vutte pi so pana 'na ruccati[1] āyu-kappo' ti; idam eva Aṭṭhakathāyaŋ niyamitaŋ.

Yathā taŋ Mārena pariyuṭṭhita-citto ti, ettha *tan* ti nipātamattaŋ; yathā Mārena pariyuṭṭhita-citto ajjhotthaṭa-citto añño pi koci puthujjano paṭivijjhituŋ na sakuṇeyya, evam eva nâsakkhi paṭivijjhitun ti attho. Māro hi yassa sabbena sabbaŋ dvādasa vipallāsā appahīnā, ten' assa Māro cittaŋ pariyuṭṭhāti. Therassa cattāro vipallāsā appahīnā, ten' assa Māro cittaŋ pariyuṭṭhāsi. So pana citta-pariyuṭṭhānaŋ karonto kiŋ karotī ti? Bherava-rūpârammaṇaŋ vā dasseti, saddhârammaṇaŋ vā sāveti. Tato sattā taŋ disvā sutvā vā satiŋ vissajjetvā vivaṭa-mukhā honti. Tesaŋ mukhena hatthaŋ pavesetvā hadayaŋ maddati; te visaññino hutvā tiṭṭhanti. Therassa pan' esa mukhena ḥatthaŋ pavesetuŋ kiŋ sakkhissati? Bheravârammaṇaŋ pana dassesi. Taŋ disvā thero nimitt' obhāsaŋ na paṭivijjhi. Jānanto yeva Bhagavā kimatthaŋ yāva tatiyaŋ āmantesi? Parato *tiṭṭhatu bhante Bhagavā* ti yācite, 'tuyh' ev' etaŋ dukkataŋ, tuyh' ev' etaŋ aparaddhan' ti dosâropanena soka-tarukaraṇ' atthaŋ.

Māro pāpimā ti, ettha satte anatthe niyojento māretī ti, Māro. *Pāpimā* ti, tass' eva vevacanaŋ. So hi pāpadhamma-samannāgatattā Pāpimā ti vuccati. Kaṇho Antako Namuci Pamatta-bandhū ti pi tass' eva nāmāni. *Bhāsitā kho pan' esā* ti, ayaŋ hi Bhagavato sambodhi-ppattiyā aṭṭhame sattâhe bodhi-maṇḍaŋ[2] yeva āgantvā, 'Bhagavā, yadatthaŋ tumhehi pāramiyo pūritā, so vo aṭṭho anuppatto. Paṭividdhaŋ sabbaññuta-ñāṇaŋ. Kiŋ vo loka-vicaraṇenā?' ti[3] vatvā yathā ajja evam evaŋ *parinibbātu dāni bhante Bhagavā*; *parinibbātu Sugato* ti yāci. Bhagavā c' assa *na tāvâhan* ti ādīni vatvā paṭikkhipi. Taŋ sandhāya 'bhāsitā kho pan' esā' ti ādim āha.

[261] Tattha *viyattā* ti, magga-vasena viyattā; tath' eva *vinītā*, tathā *visāradā*. *Bahussutā* ti, tepiṭaka-vasena bahu-

---

[1] UdA. vuccati; DA. *omits* na. [2] DA, B_1 maṇḍe.
[3] UdA. viharaṇāya; DA, A, G. vicār.

ssutaŋ etesan ti, bahu-ssutā; tam eva dhammaŋ dhārentī ti, *dhamma-dharā*. Atha vā: pariyatti-bahussutā c' eva paṭivedha-bahussutā ca, pariyatti-paṭivedha-dhammānaŋ yeva dhāraṇato *dhamma-dharā* ti. Evam p' ettha attho daṭṭhabbo. *Dhammânudhamma-paṭipannā* ti, ariyassa dhammassa anudhamma-bhūtaŋ vipassanā-dhammaŋ paṭipannā. *Sāmīci-paṭipannā* ti, anucchavika-paṭipadaŋ paṭipannā. *Anudhamma-cārino* ti, anudhamma-caraṇa-sīlā. *Sakaŋ ācariyakan* ti, attano ācariya-vādaŋ. *Ācikkhissantī* ti ādīni sabbāni aññam aññassa vevacanāni. *Saha-dhammenā* ti, sa-hetukena sa-kāraṇena vacanena. *Sappaṭihāriyan* ti, yāva niyyānikaŋ katvā dhammaŋ desessanti. *Brahma-cariyan* ti, sikkhā-ttaya-sangahitaŋ sakalaŋ sāsana-brahma-cariyaŋ. *Iddhan* ti, samiddhaŋ jhān' assāda-vasena. *Phītan* ti, vuḍḍhi-ppattaŋ sabba-phāli-phullaŋ[1] viya abhiññā-sampatti-vasena. *Vitthārikan* ti, vitthaṭaŋ: tasmiŋ tasmiŋ disā-bhāge patiṭṭhita-vasena. *Bahujaññan* ti, bahūhi ñātaŋ paṭividdhaŋ mahājan' ābhisamaya-vasena. *Puthubhūtan* ti, sabbâkāra-vasena puthula-bhāva-ppattaŋ. Kathaŋ? *Yāva-deva*[2]*-manussehi suppakāsitan* ti, yattakā viññu-jātikā devā c' eva manussā ca atthi, sabbehi suṭṭhu pakāsitan ti attho.

[262] *Appossukko* ti, nirālayo: 'Tvaŋ hi, Pāpima, aṭṭhama-sattâhato paṭṭhāya "parinibbātu dāni, bhante, Bhagavā; parinibbātu Sugato" ti viravanto āhiṇḍittha. Ajja dāni paṭṭhāya vigat' ussāho hohi. Mā mayhaŋ parinibbān' atthāya vāyāmaŋ karohī' ti vadati.

Sato sampajāno āyu-sankhāraŋ ossajī ti, satiŋ supaṭṭhitaŋ katvā ñāṇena paricchinditvā āyu-sankhāraŋ vissaji, pajahi. Tattha na Bhagavā hatthena leḍḍuŋ viya āyu-sankhāraŋ ossaji, temāsa-mattam eva pana phala[3]-samāpattiŋ samāpajjitvā; tato paraŋ na samāpajjissāmī ti cittaŋ uppādesi. Taŋ sandhāya vuttaŋ 'ossajī' ti; ussajī ti pi pāṭho.

Mahābhūmi-calo ti, mahanto paṭhavī-kampo. Tadā kira dasa-sahassī loka-dhātu akampittha. *Bhiŋsanako* ti, bhaya-

---

[1] G. pāli; C_1 pāḷi; UdA. phali; DA. phāli-pullaŋ (pāli *prob.*=pari. *Some Sinh. MSS. read* paribhūtaŋ).

[2] DA. c' eva.

[3] DA, UdA. *omit.*

janako. *Deva-dundubhiyo*[1] *ca phaliŋsū*[2] ti, deva-bheriyo phaliŋsu,[3] devo sukkha-gajjitaŋ gajji : akāla-vijullatā niccharinsu, khaṇika-vassaŋ vassī ti vuttaŋ hoti.

Udānaŋ udānesī ti, kasmā udānesi ? Koci nāma vadeyya: 'Bhagavā pacchato pacchato anubandhitvā "Parinibbāyatha, bhante. Parinibbāyatha, bhante" ti, upadduto bhayena āyu-sankhāraŋ vissajjesī' ti. Tass' okāso mā hotu; bhītassa[4] udānaŋ nāma n' atthī ti, etassa dīpan' atthaŋ pīti-vega-vissaṭṭhaŋ udānaŋ udānesi.

[263] Tattha sabbesaŋ soṇa-sigālâdīnaŋ paccakkha-bhāvato tulitaŋ paricchinnan ti *tulaŋ*. Kiŋ taŋ ? Kāmâvacara-kammaŋ na tulaŋ; na vā assa tulaŋ, sadisam assa aññaŋ lokiya-kammaŋ atthī ti, *atulaŋ*.[5] Kiŋ taŋ ? Mahaggataŋ kammaŋ. Atha vā: Kāmâvacaraŋ rūpâvacarañ ca tulaŋ, arūpâvacaraŋ atulaŋ. Appa-vipākaŋ vā tulaŋ, bahuvipākaŋ atulaŋ. *Sambhavan* ti, sambhavassa hetu-bhūtaŋ piṇḍa-kārakaŋ rāsi-kārakan ti attho. *Bhava-sankhāran* ti, puna-bbhava-sankhāraŋ. *Avassajī* ti, vissajjesi. *Munī* ti, Buddha-muni. *Ajjhatta-rato* ti, niyak' ajjhatta-rato. *Samāhito* ti, upacār' appaṇā-samādhi-vasena samāhito. *Abhida*[6] *kavacam ivā* ti, kavacaŋ viya bhindi. *Atta-sambhavan* ti, attani sañjātaŋ kilesaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Sa-vipāk' aṭṭhena sambhavaŋ bhavâbhisankhāran' aṭṭhena bhava-sankhāran ti ca laddha-nāmaŋ tulâtula-sankhātaŋ lokiya-kammañ ca ossaji. Sangāma-sīse mahāyodho kavacaŋ viya *atta-sambhavaŋ* kilesañ ca *ajjhatta-rato* samāhito hutvā *abhidā* ti.

Atha vā *tulan* ti, tulento tīrento; *atulañ ca sambhavan* ti, nibbānañ c' eva bhavañ ca. *Bhava-sankhāran* ti, bhavagāmi-kammañ ca *avassaji munī* ti. Pañca-kkhandhā aniccā, pañcannaŋ khandhānaŋ nirodho nibbānaŋ niccan ti ādinā nayena tulayanto Buddha-muni bhave ādīnavaŋ nibbāne ca ānisaŋsaŋ disvā taŋ khandhānaŋ mūla-bhūtaŋ bhavasankhāraŋ kammaŋ kamma-kkhayāya saŋvattatī ti, evaŋ-

---

[1] B_1 dudrabhiyo. [2] *Text*, A, G. cal-.
[3] UdA. nadiŋsu; A, G. caliŋsu. [4] A, G, B_1 tassa *only*.
[5] *All punctuate differently*.
[6] *Text*, B_1, C_1 abhindi (*see* UdA. 329 n.).

vuttena kamma-kkhaya-karena ariya-maggena avassaji. Kathaŋ? *Ajjhatta-rato samāhito abhida kavacam iva atta-sambhavaŋ.* So hi vipassanā-vasena ajjhatta-rato, samatha-vasena samāhito ti, evaŋ pubba-bhāgato paṭṭhāya samatha-vipassanā-balena kavacam iva atta-bhāvaŋ pariyonandhitvā ṭhitaŋ attani sambhavattā atta-sambhavan ti laddha-nāmaŋ sabbaŋ kilesa-jātaŋ[1] abhindi. Kilesâbhāven' eva kammaŋ appaṭisandhikattā avassaṭṭhaŋ nāma hotī ti. Evaŋ kilesa-ppahānena kammaŋ pajahi. Pahīna-kilesassa ca bhayaŋ nāma n' atthi. Tasmā abhīto va āyu-sankhāraŋ ossaji, abhīta-bhāva-ñāpan' atthañ ca udānaŋ udānesī ti veditabbo.

II. PĀSĀDA-KAMPANA-VAGGA.

1, 2.

[263] Dutiyassa paṭhame: *na ca atilīno* ti ādīni parato āvibhavissanti. Imasmiŋ sutte cha abhiññā-pādakā iddhi-pādā kathitā. Tathā dutiye ca.

3.

[268] Tatiye: *chandan*[2] ti, kattu-kamyatā chandaŋ. *Nissāyā* ti, nissayaŋ katvā, adhipatiŋ katvā ti attho. *Padhāna-sankhārā* ti, padhāna-bhūtā sankhārā, catu-kicca-sādhakassa sammapadhāna-viriyass' etaŋ adhivacanaŋ.

Iti ayañ ca chando ti ādīsu chando chanda-samādhinā c' eva padhāna-sankhārehi ca; padhāna-sankhārâpi chandena c' eva samādhinā ca samannāgatā. Tasmā sabbe v' ete dhamme ekato katvā *ayaŋ vuccati, bhikkhave, chanda-samādhi-padhāna-sankhāra-samannāgato iddhi-pādo* ti vuttaŋ.

Iddhi-pāda-Vibhange[3] pana yo *tathā-bhūtassa vedanā-kkhandho* ti ādinā nayena imehi dhammehi samannāgatā sesa-arūpino dhammā iddhipādā ti vuttā. Api ca ime pi tayo dhammā iddhī pi honti iddhi-pādâpi. Kathaŋ? Chandaŋ hi bhāvayato[4] chando iddhi nāma hoti, samādhi-padhāna-sankhārā chand' iddhi-pādo nāma. Samādhiŋ bhāventassa samādhi-iddhi nāma hoti, chanda-padhāna-san-

---

[1] DA. jālaŋ. [2] *Cf.* VibhA. 303; VM. ii, 385.
[3] Vibh. 216 *ff.*; VibhA. 307. [4] A, G. sā pi yathā chande.

khārā samādh' iddhiyā[1] pādo nāma. Padhāna-sankhāre bhāventassa padhāna-sankhārā iddhi nāma hoti, chanda-samādhi-padhāna-sankhār' iddhiyā pādo nāma, sampayutta-dhammesu hi ekasmiŋ ijjhamāne sesâpi ijjhanti yeva. Api ca tesaŋ tesaŋ dhammānaŋ pubba-bhāga-vasena pi etesaŋ iddhi-pādatā veditabbā. Paṭhama-jjhānaŋ iddhi nāma.[2] Paṭhama - jjhānassa pubba - bhāga - parikamma - sampayuttā chandâdayo iddhi-pādo nāma. Eten' upāyena yāva n' eva-saññā-nâsaññâyatanā iddhi-vidhaŋ ādiŋ katvā, yāva dibba-cakkhu-ñāṇā[3] sotâpatti-maggaŋ ādiŋ katvā, yāva arahatta-maggā nayo netabbo. Ses' iddhi-pādesu pi es' eva nayo.

Keci pana 'anipphanno[4] iddhi-pādo' ti vadanti. Idaŋ tesaŋ vāda-maddan' atthāya Abhidhamme Uttaracūḷa-vāro[5] nāma āgato: 'Cattāro iddhipādā; chand' iddhipādo viriy' iddhipādo citt' iddhipādo vīmaŋs' iddhipādo ti. Tattha katamo chand' iddhipādo? Idha bhikkhu, yasmiŋ samaye lokuttaraŋ jhānaŋ bhāveti, niyyānikaŋ apacaya-gāmiŋ diṭṭhi-gatānaŋ pahānāya paṭhamāya bhūmiyā pattiyā, vivicc' eva kāmehi . . . *pe* . . . paṭhamaŋ jhānaŋ upasampajja viharati dukkhā-paṭipadaŋ dandhâbhiññaŋ, yo tasmiŋ samaye chando chandīkatā kattu-kaṁyatā kusalo dhamma-cchando, ayaŋ vuccati chand' iddhipādo. Avasesā dhammā chand' iddhi-pāda-sampayuttā' ti (Vibh. 223). Ime pana lokuttara-vasen' eva āgatā.

Tattha Raṭṭhapāla-tthero[6] chandaŋ dhuraŋ katvā lokut-tara-dhammaŋ nibbattesi: Soṇa-tthero viriyaŋ dhuraŋ katvā: Sambhūta-tthero cittaŋ dhuraŋ katvā, āyasmā Mogharājā vīmaŋsaŋ dhuraŋ katvā ti. Tattha yathā catusu amaccesu ṭhān' antaraŋ patthetvā rājānaŋ upanissāya viharantesu eko upaṭṭhāne chanda-jāto rañño ajjhāsayañ ca ruciñ ca ñatvā, divā ca ratto ca upaṭṭhahanto rājānaŋ āradhetvā ṭhān' antaraŋ pāpuṇi. Yathā so evaŋ chanda-dhurena lokut-tara-dhammaŋ nibbattako veditabbo.

Eko pana 'divase divase upaṭṭhātuŋ na sakkomi. Up-panne kicce parakkamena ārādhessāmī' ti kūpite paccante

---

[1] C_1 indriyā.
[2] A, G, B. *omit.*
[3] B_1 abhiññā.
[4] A, G. anippanno; B_1 anibbatto.
[5] B_1 -vādo.
[6] VibhA. 306 *and notes.*

raññā pahito parakkamena satta-maddanaŋ katvā pāpuṇi. Yathā so, evaŋ viriya-dhurena lokuttara-dhammaŋ nibbattako veditabbo.

Eko 'divase divase upaṭṭhānaŋ urena satti-sara[1]-sampaṭicchanam pi bhāro eva. Manta-balena ārādhessāmī' ti khatta[2]-vijjāya kata-paricayatā manta-saŋvidhānena rājānaŋ ārādhetvā pāpuṇi. Yathā so, evaŋ citta-dhurena lokuttara-dhammaŋ nibbattako veditabbo.

Aparo 'kiŋ imehi upaṭṭhānâdīni? Rājāno nāma jātisampannassa ṭhān' antaraŋ denti. Tādisassa dento mayhaŋ dassatī' ti jātimā jāti-sampattim[3] eva nissāya ṭhān' antaraŋ pāpuṇi. Yathā so, evaŋ suparisuddhaŋ vīmaŋsaŋ nissāya vīmaŋsa-dhuro lokuttara-dhammaŋ nibbattako veditabbo ti.

Iti imasmiŋ sutte vivaṭṭa-pādak' iddhi kathitā.

4.

[269] Catutthe: *uddhatā*[4] ti, uddhacca-pakatikā vipphandamāna-cittā. Uddhaccena hi ekârammaṇe cittaŋ vipphandati, dhaja-yaṭṭhi vātena pahatā viya. *Unnaḷā* ti, uggata[5]-nalā uṭṭhita-tuccha-mānā ti vuttaŋ hoti. *Capalā* ti, patta-cīvara-maṇḍanâdi-cāpallena yuttā. *Mukharā* ti, mukha-kharā; khara-vacanā ti vuttan hoti. *Vikiṇṇa-vācā* ti, asaŋyata-vacanā, divasam pi niratthaka-vacana-palāpino. *Muṭṭha-satino* ti, naṭṭha-satino. *Asampajānā* ti, paññā-rahitā. *Asamāhitā* ti, upacār' appaṇā-samādhi-rahitā.[6] *Vibbhanta*[7]-*cittā* ti, ubbhanta-cittā samādhi-virahena laddh' okāsena uddhaccena. *Pākat' indriyā* ti, asaŋvut' indriyā.

[270] *Iddhâbhisankhāran*[8] ti, āpo-kasiṇaŋ samāpajjitvā, vuṭṭhāya, pāsāde patiṭṭhitaŋ paṭhavī-bhāgaŋ udakan ti adhiṭṭhāya, udaka-piṭṭhe viya pattaŋ,[9] pāsādaŋ vehāsaŋ abbhuggantvā, pād' anguṭṭhakena pahari.

---

[1] A, G. patissa; B_1 sattiyaŋ sampaṭicchannaŋ.
[2] A, G. khattiya; B_1 khatti.
[3] B_1 sampannam.
[4] *Cf.* SnA. ii, 337; MA. i, 152; SA. i, 115; AA. ii, 43; PuggA. 217; UdA. 238.
[5] B_1 uddhata.
[6] C_1 *omits sentence.*
[7] A, G, B_1 bhanta.
[8] *Cf.* MA. ii, 304.
[9] *So* A, G, MA.; *but* B_1, C_1 -piṭṭhe; ṭhita-p. *At* SnA. nāvaŋ.

Gambhīra-nemo ti, gambhīra-āvāṭo; gambhīra-bhūmiyaŋ anupatiṭṭhite ti attho. *Sunikhāto* ti,[1] suṭṭhu nikhāto, koṭṭetvā suṭṭhu nissaya[2]-ṭṭhapito ti. Idha abhiññā-pādak' iddhi kathitā.

5.

[272] Pañcame: *chanda-pahānatthan* ti, idha taṇhā-chandassa pahān' atthaŋ, idhâpi vivaṭṭa-pādak' iddhi kathitā.

9.

[276] Navame: *yo bhikkhave maggo* ti, abhiññā-pādakaŋ catuttha-jjhānaŋ adhippetaŋ.

10.

Dasame: *kosajja-sahagato* ti, idha bhikkhu chandaŋ uppādetvā kamma-ṭṭhānaŋ manasikaronto nisīdati. Ath' assa citte līnâkāro okkamati. So 'līnâkaro me okkanto' ti ñatvā, apāya-bhayena cittaŋ tajjetvā, puna chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasikaroti. Ath' assa puna līnâkāro okkamati. So puna apāya-bhayena cittaŋ tajjetvā, chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasikarotī ti, evam assa kosajjena vokiṇṇatā chando kosajja-sahagato nāma hoti. *Kosajja-sampayutto* ti,[3] tass' eva vevacanaŋ.

Uddhacca-sahagato ti, idha bhikkhu chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasi karonto nisīdati. Ath' assa cittaŋ uddhacce patati. So Buddha-dhamma-sangha-guṇe āvajjetvā, cittaŋ hāsetvā, tosetvā, kammaniyaŋ katvā, chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasikaroti. Ath' assa puna cittaŋ uddhacce patati. So puna Buddha-dhamma-sangha-guṇe āvajjetvā, cittaŋ hāsetvā, tosetvā, kammaniyaŋ katvā, chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasikarotī ti. Evam assa uddhaccena vokiṇṇatā chando uddhacca-sahagato nāma hoti.

Thīna-middha-sahagato ti, idha bhikkhu . . . *pe* . . . thīna-middhaŋ uppajjati. So 'uppannaŋ me thīna-middhan' ti ñatvā, udakena mukhaŋ puñchitvā, kaṇṇe ākaḍḍhitvā,

---

[1] *Cf.* AA. *on* A. iv, 106. [2] B_1, C_1 *omit* n.
[3] A, G. *insert* cintati.

paguṇaŋ dhamman sajjhāyitvā, divā ti gahitaŋ āloka-saññaŋ manasi karitvā, thīna-middhaŋ vinodetvā, puna chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasi-karoti. Ath' assa puna thīna-middhaŋ uppajjati. So vutta-nayen' eva puna thīna-middhaŋ vinodetvā, chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasi karoti. Evam assa thīna-middhena vokiṇṇatā chando thīna-middha-sahagato nāma hoti.

Anuvikkhitto ti, idha bhikkhu . . . *pe* . . . Ath' assa kāma-guṇârammane cittaŋ vikkhipati. So 'bahiddhā vikkhittaŋ me cittan' ti ñatvā *Anamatagga*[1]*-Devadūta*[2]*-Celopama*[3]*-Anāgata-bhaya*[4]-suttâdīni āvajjento sutta-daṇḍena[5] cittaŋ tajjetvā, kammaniyaŋ katvā, puna chandaŋ uppādetvā, kammaṭṭhānaŋ manasi karoti.

Ath' assa puna cittaŋ vikkhipati. So puna sutta[6]-daṇḍena . . . *pe* . . . manasi-karoti. Evam assa kāma-vitakka-vokiṇṇatā chando bahiddhā pañca kāma-guṇe ārabbha *anuvikkhitto anuvisaṭo*[7] hoti.

Yathā pure tathā pacchā ti, kammaṭṭhāna-vasena pi desanā-vasena pi purima-pacchimatā veditabbā. Kathaŋ? Kammaṭṭhāne tāva kammaṭṭhānassa abhiniveso pure nāma, arahattaŋ pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu mūla-kammaṭṭhāne abhinivisitvā, atilīnâdīsu catusu ṭhānesu cittassa okkamanaŋ paṭisedhetvā,[8] duṭṭha[9]-goṇe yojetvā sārento viya, caturassa-ghaṭikaŋ otārento[10] viya, catunnaŋ ṭhānānaŋ ekaṭṭhāne pi asajjanto,[11] sankhāre sammasitvā arahattaŋ pāpuṇāti,—ayam pi yathā pure tathā pacchā viharati nāma. Ayaŋ kamaṭṭhāna-vasena purima-pacchimatā. Desanā-vasena pana kesā pure nāma, matthalungaŋ pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu kesesu abhinivisitvā vaṇṇa-saṇṭhānâdi-vasena kesâdayo parigaṇhanto catusu ṭhānesu asajjanto yāva matthalungaŋ bhāvanaŋ pāpeti,—ayam pi yathā pure

---

[1] S. ii, 178. [2] M. iii, 178; A. i, 132.
[3] S. v, 440; C_1 Velāma (?); A, G. Coḷopama.
[4] ? S. ii, 70. [5] A, G. ayuttaŋ atta-d.; B_1 atta-d.
[6] A, G, B. atta. [7] C_1 anuvisado.
[8] A, G. ṭhapetvā. [9] A, G. kuṭa.
[10] A, G. c. ṭhitaŋ otāretvā.
[11] G. asajjento; B_1 āpajjanto (*and below*).

tathā pacchā viharati nāma. Evaŋ desanā-vasena purima-pacchimatā veditabbā.

[278] *Yathā pacchā tathā pure* ti, idaŋ purimass' eva vevacanaŋ. *Yathā adho tathā uddhan* ti, idaŋ sarīra-vasena veditabbaŋ. Ten' ev' āha *uddhaŋ pāda-talā adho kesa-matthakā* ti. Tattha yo bhikkhu pāda-talato paṭṭhāya yāva kesa-matthakā dvattiŋsâkāra-vasena vā pād' angulīnaŋ agga-pabb' aṭṭhito yāva sīsa-kaṭāhaŋ, sīsa-kaṭāhato yāva pād' angulīnaŋ agga-pabb' aṭṭhīni, tāva aṭṭhi-vasena vā bhāvanaŋ pāpeti, catusu ṭhānesu eka-ṭṭhāne pi asajjanto,—ayam pi yathā adho tathā uddhaŋ viharati nāma.

Yeh' ākārehī ti, yehi koṭṭhāsehi. *Yehi lingehī* ti, yehi saṇṭhānehi. *Yehi nimittehī* ti, yehi upaṭṭhānehi. *Āloka-saññā suggahitā hotī* ti, yo bhikkhu angane nisīditvā āloka-saññaŋ manasi karoti, kālena nimmīleti, kālena ummīleti: ath' assa yadā nimmīlentassâpi ummīletvā olokentassa viya eka-sadisam eva upaṭṭhāti, tadā āloka-saññā jātā nāma hoti. *Divā-saññā* ti pi tass' eva nāmaŋ. Sā puna rattiŋ uppajjamānā suggahitā nāma hoti. *Svādhiṭṭhitā* ti pi tass' eva vevacanaŋ. Suṭṭhu adhiṭṭhitā, suṭṭhu ṭhapitā svādhiṭṭhitā nāma vuccati. Sā atthato suggahitā yeva. Yo vā ālokena thīna-middhaŋ vinodetvā, chandaŋ uppādetvā kammaṭṭhānaŋ manasi karoti, tassa divâpi āloka-saññā suggahitā svādhiṭṭhitā nāma. Ratti vā hotu divā vā yena ālokena thīna-middhaŋ vinodetvā kammaṭṭhānaŋ manasi—karoti, tasmiŋ thīna-middha-vinodane āloke uppannā saññā suggahitā yeva nāma. Viriyâdīsu pi es' eva nayo.

Imasmiŋ sutte channaŋ[1] abhiññānaŋ pādak' iddhi kathitā.

III.

2.

[282] Tatiyassa dutiye: *iminā cātu-mahābhūtikena kāyenā* ti,[2] catu-mahābhūta-mayena evaŋ bhārikena garukena samānena pi. (*Opapātiniyā*) *pahotī* ti,[3] taŋ sakkoti. Idaŋ Tepiṭaka-Buddha-vacane asambhinna-padaŋ.

---

[1] A, G. chandaŋ. [2] C_1 *omits, and inserts* abhijānātī ti, ussahati.

[3] *Text* opapāti ha; A, G. opātihamā ti; C_1 pahotī ti *only*; B_1 omātī ti. *P. Dict. suggests to omit. I bracket what seems to me the probable reading.*

[**283**] *Kāyam pi citte samādahatī* ti, kāyaŋ gahetvā citte āropeti,[1] citta-sannissitaŋ karoti, citta-gatiyā peseti; cittaŋ nāma mahaggata-cittaŋ; citta-gati-gamanaŋ lahukaŋ hoti. *Cittam pi kāye samādahatī* ti, cittaŋ gahetvā kāye āropeti, kāya-sanissitaŋ karoti, kāya-gatiyā peseti: kāyo nāma karaja-kāyo: karaja-kāya-gati-gamanaŋ dandhaŋ hoti. *Sukha-saññañ ca lahu-saññañ cā* ti, abhiññā-citta-sahajāta-saññā. Sā hi santa[2]-sukha-samannāgatattā sukha-saññā nāma hoti. Kilesa-dandhāyitattassa ca abhāvā lahu-saññā nāma. *Ayo-gulo divasaŋ santatto lahutaro c' eva hotī* ti, so hi dvīhi tīhi janehi ukkhipitvā kammār' uddhane pakkhitto pi divasaŋ dhamamāno[3] vivarânupaviṭṭhena[4] tejena c' eva vāyena ca vāyo-sahagato ca usmā-sahagato ca tejo-sahagato ca hutvā evaŋ lahuko hoti. Yathā naŋ kammāro mahā-saṇḍāsena gahetvā ekato parivatteti, ukkhipati, paharati,[5] evaŋ pana mudu ca hoti kammaniyo ca. Yathā naŋ so khaṇḍâkhaṇḍaŋ bhindati,[6] kuṭena hananto dīgha-caturassâdi-bhedam pi karoti.

Imasmiŋ sutte vikubban' iddhi kathitā.

3–11.

[**284-293**] Tatiye vivaṭṭa-pādak' iddhi kathitā. Tathā catutthe. Api ca dve phalāni[7] ādiŋ katvā heṭṭhā missak' iddhipādā kathitā. Sattasu phalesu[8] sabba-bhāgā. Sattamâdīni cattāri heṭṭhā kathita-nayen' eva. Ekādasama-dvādasamesu cha abhiññā. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

Iddhipāda-saŋyutta-vaṇṇanā samattā.

---

[1] *Cf.* VM. ii, 404; Pṭs. ii, 209.
[2] B_1 yanta.
[3] B_1, C_1 paccamāno.
[4] *So* B; A, G. vivarânuhitena; C_1 cirânuppavattena.
[5] B_1, C_1 bahi nīharati.
[6] B_1 vicchindati; C_1 chindati.
[7] A, G, B_1 balāni.
[8] A, G, B_1 balesu.

VIII.

ANURUDDHA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. RAHOGATA-VAGGA.

1.

[294] Anuruddha-saṇyuttassa paṭhame: *āraddhā* ti, paripuṇṇā. Sankhepato pan' ettha chattiṇsāya-ṭṭhānesu arahattaṇ pāpetvā vipassanā kathitā.

2.

Dutiye: dvādasa ṭhānesu arahattaṇ pāpetvā vipassanā kathitā.

3.

[298] Tatiye: *mahābhiññātan* ti, cha abhiññā-bhāvaṇ. *Hīnaṇ dhamman* ti ādīsu imāya pāḷiyā attho veditabbo. 'Katame dhammā hīnā? Dvādasa akusala-citt' uppādā. Ime dhammā hīnā. Katame dhammā majjhimā? Tīsu bhūmisu kusalaṇ, tīsu bhūmisu vipāko, tīsu bhūmisu kiriyâbyākataṇ sabbañ ca rūpaṇ. Ime dhammā majjhimā. Katame dhammā paṇītā? Cattāro maggā apariyāpannā, cattāri ca sāmañña-phalāni nibbānañ ca. Ime dhammā paṇītā' ti.[1]

Catutthe: *Kaṇṭakīvane* ti, mahā-karamadda[2]-vane.

6, 7.

Chaṭṭhe: *sahassa-lokan* ti, iminā therassa padhāna[3]-vihāro dassito. Thero hi pāto va mukhaṇ dhovitvā atītânāgate kappa-sahassaṇ anussarati; paccuppanne pan' assa[4] cakkavāḷa-sahassaṇ ekâvajjanassa āpāthaṇ[5] āgacchati. Sattamaṇ uttānam eva.

---

[1] *Cf.* Dhs. §§, 1025, 1027.

[2] *So* A, G. *Cf.* SA. ii, 293 n.; B_1 manda; C_1 maṇḍa.

[3] B_1, C_1 satata. [4] B_1, C_1 pana dasa. [5] A, G. pākataṇ.

8.

[**300**] Aṭṭhe: *Salaḷâgāre* ti, salaḷa-rukkha-mayāya paṇṇa-sālāya; salaḷa-rukkhassa vā dvāre ṭhitattā evaŋ-nāmake agāre. Imasmiŋ sutte vipassanāya saddhiŋ vipassaka-puggalo kathito ti.

9.

[**302**] Navame: *āsabhiŋ vācan* ti, arahatta-bhāva-dīpakaŋ uttama-vācaŋ. Sesaŋ sabbattha uttān' attham eva.

II.

[**304**] Dutiya-vagge: *ṭhānañ ca ṭhānato* ti ādīhi. Thero dasabala-ñāṇaŋ paṭijānāti. Kim pan' etaŋ sāvakānaŋ hoti? Eka-desena hoti. Sabbaññu-Buddhānaŋ pan' etaŋ nippadesaŋ sabbâkāra-paripūran ti.

Anuruddha-saŋyutta-vaṇṇanā samattā.

IX.

JHĀNA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

[**307**] Jhāna-saŋyuttaŋ uttān' attham eva.

X.

ĀNĀPĀNA-SAŊYUTTA-VAṆṆANA

I.

1.

[**311**] Ānāpāna-saŋyuttassa paṭhame: *ekadhammo* ti, eko dhammo. Sesam ettha yaŋ vattabbaŋ siyā taŋ sabbâkārena *Visuddhi-Magge Ānāpāna-sati-kammaṭṭhāna-niddese* vuttam eva.[1]

6.

[**314**] Chaṭṭhe: *bhāvetha no* ti, bhāvetha nu? *Kāmacchando* ti, pañca-kāma-guṇika-rago. *Ajjhattaŋ bahiddhā ca dhammesū* ti, ajjhattika-bāhiresu dvādasesu āyatana-

[1] VM. i, 266 *ff*.

dhammesu. *Paṭigha-saññā sappaṭivinītā* ti, paṭigha-sampayutta-saññā suṭṭhu paṭivinītā samucchinnā ti attho. Iminā attano anāgāmi-maggaŋ katheti. Idāni arahatta-maggassa vipassanaŋ dassento *so sato va assasissāmī* ti ādim āha.

7.

[315] Sattame: *iñjitattaŋ vā phanditattaŋ vā* ti, ubhayen' eva acalanaŋ kathitaŋ.

8.

[317] Aṭṭhame: *n' eva kāyo kilamati vā cakkhūnī* ti, aññesu hi kammaṭṭhānesu kammaŋ karontassa kāyo pi kilamati, cakkhūni pi vihaññanti.[1] Dhātu-kammaṭṭhānasmiŋ hi kammaŋ karontassa kāyo kilamati, yante pakkhipitvā pīḷanâkāra-ppatto viya hoti. Kasiṇa[2]-kammaṭṭhāne kammaŋ karontassa cakkhūni phandanti, kilamanti, nikkhamitvā patanâkāra-pattāni viya honti. Imasmiŋ pana kammaṭṭhāne kammaŋ karontassa n' eva kāyo kilamati, na akkhīni vihaññanti. Tasmā evam āha.

[318] *Sabbaso rūpa-saññan*[3] ti ādi kasmā vuttaŋ? Kiŋ ānāpāne kasiṇa-ugghāṭanaŋ[4] labbhatī ti? Labbhati. Tipiṭaka-Cūḷâbhaya-tthero pan' āha: 'Yasmā ānāpāna-nimittaŋ tāraka-rūpa-muttā-guḷikâdi-sadisaŋ[5] hutvā paññāyati, tasmā tattha kasiṇ' ugghāṭanaŋ labbhatī' ti.[6] Tipiṭaka-Cūḷanāga-tthero 'na labbhate vā' ti āha. Alabhante[7] ayaŋ ariy' iddhi-ādiko pabhedo kasmā gahito ti? Ānisaŋsa-dassan' atthaŋ. Ariyaŋ vā hi iddhiŋ cattāri vā rūpâvacara-jjhānāni catasso vā arūpa-samāpattiyo nirodha-samāpattiŋ vā patthayamānena bhikkhunā ayaŋ ānāpāna-sati-samādhi sādhukaŋ manasi kātabbo.

Yathā hi, nagare laddhe yaŋ catusu disāsu uṭṭhānaka-bhaṇḍaŋ catuhi dvārehi nagaram eva pavisati, janapado laddho ca hoti, nagarass' eva so ānisaŋso, evaŋ ānāpāna-sati-samādhi-bhāvanā ānisaŋso esa ariy' iddhi-ādiko pabhedo;

---

[1] C_1 *omits sentence.*
[2] A, G. tasmiŋ.
[3] *Cf.* VM. i, 328.
[4] A, G. jhānaŋ.
[5] *Cf.* VM. i, 285.
[6] *Cf.* VM. ii, 627.
[7] A, G. ahaŋ bhante alaŋ (?); C_1 ahaŋ bhante.

sabbâkārena bhāvite ānāpāna-sati-samādhimhi sabbam etaŋ yogino nipphajjatī ti ānisaŋsa-dassan' atthaŋ vuttaŋ.

[319] *Sukhaŋ ce* ti, ettha *so* ti kasmā na vuttaŋ? Yasmā *bhikkhū* ti imasmiŋ vāre nâgataŋ.

9.

[320] Navame: *Vesāliyan* ti,[1] evaŋ-nāmake itthi-linga-vasena patta[2]-vohāre nagare. Taŋ hi nagaraŋ tikkhattuŋ pākāra-parikkhepa-vaḍḍhanena[3] visāla[4]-bhūtattā Vesālī ti vuccati. Idam pi ca nagaraŋ sabbaññutaŋ patte yeva Sammāsambuddhe sabbâkāra-vepullataŋ pattan ti veditabbaŋ. Evaŋ gocara-gāmaŋ dassetvā nivāsana-ṭṭhānam āha *Mahāvane Kūṭâgāra-sālāyā* ti. Tattha Mahāvanaŋ nāma sayanjātam aropimaŋ saparicchedaŋ mahantaŋ vanaŋ. Kapilavatthu-sāmantā pana mahāvanaŋ Himavantena saha ekâbaddhaŋ aparicchedaŋ hutvā mahāsamuddaŋ āhacca tiṭṭhati. Idaŋ tādisaŋ na hoti. Saparicchedaŋ[5] mahantaŋ vanan ti, Mahāvanaŋ. Kūṭâgāra-sālā pana Mahāvanaŋ nissāya kate ārāme kūṭâgāraŋ anto katvā haŋsa-vaṭṭaka-channena katā sabbâkāra-sampannā Buddhassa Bhagavato gandha-kuṭī ti veditabbā.

Aneka-pariyāyena asubha-kathaŋ kathetī ti, anekehi kāraṇehi asubhâkāra-sandassana-ppavattaŋ kāya-vicchandanīyaŋ[6] kathaŋ katheti, seyyath' īdaŋ:—'Atthi imasmiŋ kāye kesā, lomā, nakhā, dantā . . . *pe* . . . muttan' ti (M. i, 57, *etc.*). Kiŋ vuttaŋ hoti? 'Bhikkhave, imasmiŋ byāma-matte kaḷebare[7] sabbâdarena[8] pi vicinanto na koci kiñci muttaŋ vā maṇiŋ vā veḷuriyaŋ vā (agaruŋ vā)[9] candanaŋ vā kunkumaŋ vā kappūraŋ vā vāsa-cuṇṇâdiŋ vā aṇumattam pi sucibhāvaŋ passati. Atha kho parama-duggandhaŋ jegucchaṃ assirīka-dassanaŋ kesa-lomâdi-nāna-ppakāraŋ asucim eva passati. Tasmā na ettha chando vā rāgo vā karaṇīyo. Ye pi uttam' ange sirasmiŋ jātā kesā nāma, te pi asubhā c' eva

---

[1] *Cf.* DA. i, 309; MA. ii, 268; UdA. 184. *The Comy. is derived from* VinA. ii, 393 (*on* Pārājika III.).

[2] A, G. kata.

[3] C_1 chaḍḍh.

[4] B_1, C_1 Vesālī.

[5] *So read at* UdA. 184.

[6] *MSS.* vicchind.

[7] S. i, 62; A. ii, 48.

[8] A, G. ākārena.

[9] *So* VinA.

asucino ca paṭikkūlā ca. So ca nesaŋ asubhâsuci-paṭikkūla-bhāvo vaṇṇato pi saṇṭhānato pi gandhato pi āsayato pi okāsato pī ti pañcah' ākārehi[1] veditabbo. Evaŋ lomâdīnan ti. Ayam ettha sankhepo. Vitthāro pana *Visuddhi-Magge*[2] vutta-nayen' eva veditabbo. Iti Bhagavā ekam-ekasmiŋ koṭṭhāse pañca-pañca-ppabhedena aneka-pariyāyena asubha-kathaŋ katheti.

Asubhāya vaṇṇaŋ bhāsatī ti, uddhumātakâdi-vasena asubha-mātikaŋ nikkhipitvā pada-bhājaniyena taŋ taŋ vibhajanto vaṇṇento saŋvaṇṇento asubhāya vaṇṇaŋ bhāsati. *Asubha-bhāvanāya vaṇṇaŋ bhāsatī* ti, yā ayaŋ kesâdīsu vā uddhumātakâdīsu vā ajjhatta-bahiddhā vatthusu asubhâkāraŋ gahetvā pavattassa cittassa bhāvanā vaḍḍhanā phātikammaŋ,[3] tassa asubha-bhāvanāya ānisansaŋ dassento vaṇṇaŋ bhāsati, guṇaŋ parikitteti, seyyath' īdaŋ:—'Asubha-bhāvanâbhiyutto, bhikkhave, bhikkhu kesâdīsu vā vatthūsu uddhumātakâdīsu vā pañc' anga-vippahīnaŋ pañc' anga-samannāgataŋ tividha-kalyāṇaŋ dasa-lakkhaṇa-sampannaŋ paṭhama-jjhānaŋ paṭilabhati. So taŋ paṭhama-jjhāna-sankhātaŋ citta-mañjūsaŋ[4] nissāya vipassanaŋ vaḍḍhetvā uttam' atthaŋ arahattaŋ pāpuṇātī' ti.

Icchām' ahaŋ, bhikkhave, aḍḍha-māsaŋ paṭisallīyitun[5] ti, 'ahaŋ, bhikkhave, ekaŋ aḍḍha-māsaŋ paṭisallīyituŋ, nilīyituŋ, ekako va hutvā, vihārituŋ icchāmī' ti attho. *Nâmhi kenaci upasankamitabbo aññatra ekena piṇḍa-pāta-nīhārakenā* ti, yo attanā payutta[6]-vācaŋ akatvā, mam' atthāya saddhesu kulesu paṭiyattaŋ piṇḍa-pātaŋ nīharitvā, mayhaŋ upanāmeti, taŋ piṇḍa-pāta-nīhārakaŋ ekaŋ bhikkhuŋ ṭhapetvā nâmhi aññena kenaci bhikkhunā vā gahaṭṭhena vā upasankamitabbo ti.

Kasmā pana evam āhā ti? Atīte kira pañca-satā miga-luddhakā leḍḍu[7]-daṇḍa-vākurâdīhi araññaŋ parikkhipitvā haṭṭha-tuṭṭhā[8] ekato yeva yāva-jīvaŋ miga-pakkhi-ghāta-

---

[1] VinA. kāraṇehi. [2] VM. *cap.* vi.
[3] A, G. addhanā kāthik: C_1 vaḍḍhanā hoti.
[4] A, G. paññassaŋ (? pañjasaŋ). [5] *Cf. supr. on text* 12.
[6] ? payuta; *cf.* UdA. 61. [7] VinA, C_1 mahatīhi.
[8] A, G. tattha hutvā.

kammena jīvikaŋ kappetvā niraye upapannā. Te tattha paccitvā pubba-katena kenaci-d-eva kusala-kammena manussesu upapannā kalyāṇûpanissaya-vasena sabbe pi Bhagavato santike pabbajjañ ca upasampadañ ca labhiŋsu. Tesaŋ tato mūlâkusala-kammato[1] avipakka-vipākā aparâparacetanā[2] tasmiŋ aḍḍha-mās' abbhantare att' upakkamena ca par' upakkamena ca jīvit' ūpacchedāya okāsam akāsi. Taŋ Bhagavā addasa. Kamma-vipāko nāma na sakkā kenaci paṭibāhituŋ. Tesu ca bhikkhūsu puthujjanâpi atthi, sotâpannā, sakadāgāmi-anāgāmi-(arahā)[3]-khīṇâsavâpi. Tattha khīṇâsavā appaṭisandhikā; itare ariya-sāvakā niyatigatikā sugati-parâyanā; puthujjanānaŋ gati aniyatā.

Atha Bhagavā cintesi: Ime atta-bhāve chanda-rāgena maraṇa-bhaya-bhītā na sakkhissanti gatiŋ visodhetuŋ. Handa nesaŋ chanda-rāga-pahānāya asubha-kathaŋ kathemi. Taŋ sutvā atta-bhāve vigata-cchanda-rāgatāya gativisodhanaŋ katvā sagge paṭisandhiŋ gaṇhissanti. Evaŋ tesaŋ mama santike pabbajjā sâtthikā[4] bhavissatī ti. Tato tesaŋ anuggahāya asubha-kathaŋ kathesi, kammaṭṭhānasīsena, no maraṇa-vaṇṇa-saŋvaṇṇanâdhippāyena, kathetvā ca pan' assa etad ahosi: Sace maŋ imaŋ aḍḍha-māsaŋ bhikkhū passissanti, ajja eko bhikkhu mato, ajja dve . . . *pe* . . . ajja dasā ti āgantvā ārocessanti. Ahañ ca taŋ nivāretuŋ na sakkā[5]: ayañ ca kamma-vipāko na sakkā mayā vā aññena vā paṭibāhituŋ.[6] Svāhaŋ taŋ sutvâpi kiŋ karissāmi? Kiŋ me anatthikena anaya-byasanena sutena? Handâhaŋ bhikkhūnaŋ adassanaŋ upagacchāmī ti. Tasmā evam āha: 'icchāmâhaŋ, bhikkhave, aḍḍha-māsaŋ paṭisallīyituŋ. Nâmhi kenaci upasankamitabbo aññatra ekena piṇḍapāta nīhārakenā' ti.

Apare pan' āhu: 'Parūpavāda-vivajjan' atthaŋ evaŋ vatvā paṭisallīno' ti. Pare kira Bhagavantaŋ upavadissanti[7]: 'Ahaŋ sabbaññu. Ahaŋ saddhammaŋ vara-cak-

---

[1] A, G. kammapatho paripakka.
[2] A, G. vedanā. [3] VinA. *omits.*
[4] A, G. dhamma-santitāya jhāna-santikā (?).
[5] VinA, C_1 *omit sent.* [6] A, G. *garble the sentence.*
[7] *MSS.* upavad.

ka-vattī' ti paṭijānamāno attano pi sāvake aññamaññaŋ ghātente nivāretuŋ na sakkoti. 'Kim aññaŋ sakkhissatī?' ti. Tatra paṇḍitā vakkhanti: 'Bhagavā paṭisallānam anuyutto na imaŋ pavattiŋ jānāti. Koci 'ssa ārocayitâpi n' atthi. Sace jāneyya addhā nivāreyyā' ti. Idaŋ pana icchāmattaŋ. Paṭhamam[1] ev' ettha kāraṇaŋ.

Nâssudhā ti, ettha *assudhā* ti pada-pūraṇa-matte avadhāraṇ' atthe vā nipāto. N' eva koci Bhagavantaŋ upasankamī ti attho. Anekehi vaṇṇa-saṇṭhānâdīhi kāraṇehi vokāro assā ti, *anekâkāra-vokāro.* Anekâkāra-vokiṇṇo anekâkāra-sammisso ti vuttaŋ hoti. Ko so? *Asubha-bhāvanânuyogo.* Taŋ anekâkāra-vokāraŋ. *Asubha-bhāvanânuyogam anuyuttā viharantī* ti, yutta-payuttā viharanti. *Aṭṭiyamānā* ti,[2] tena kāyena aṭṭā, dukkhitā honti. *Harāyamānā* ti, lajjamānā. *Jigucchamānā* ti, vijigucchayamānā.[3] *Sattha-hārakaŋ pariyesantī* ti, jīvita-haraṇaka-satthaŋ pariyesanti. Na kevalañ ca te satthaŋ pariyesitvā attanā va attānaŋ jīvitā voropenti, Migalaṇḍikaŋ pana samaṇa-kuttakaŋ upasankamitvā, 'Sādhu no, āvuso, jīvitā voropehī' ti vadanti.[4] Ettha ca ariyā n' eva pāṇâtipātaŋ kariŋsu, na samādāpesuŋ, na samanuññā ahesuŋ. Puthujjanā pana sabbam akaŋsu.

Paṭisallānā vuṭṭhito[5] ti, tesaŋ pañcannaŋ bhikkhu-satānaŋ jīvita-kkhaya-patti-bhāvaŋ ñatvā tato ekī-bhāvato vuṭṭhito; jānanto pi ajānanto viya kathā-samuṭṭhāpan' atthaŋ *āyasmantaŋ Ānandaŋ āmantesi. Kinnu kho, Ānanda, tanubhūto viya bhikkhu-sangho* ti, Ānanda, ito pubbe bahū bhikkhū upaṭṭhānaŋ āgacchanti, uddesaŋ paripucchaŋ gaṇhanti, sajjhāyanti, eka-pajjoto viya ārāmo dissati. Idāni pana aḍḍha-māsa-mattassa accayena tanu-bhūto viya, tanuko, mando, appako, viralo viya jāto bhikkhu-sangho. Kinnu kho kāraṇaŋ? Kiŋ disāsu pakkantā[6] bhikkhū ti?

Ath' āyasmā Ānando kamma-vipākena tesaŋ jīvita-kkhaya-pattiŋ asallakkhento asubha-kammaṭṭhānânuyoga-pac-

---

1 *MSS.* paṭhame va.
2 *Cf.* MA. ii, 90.
3 B_1, C_1 jigucchaŋ uppādayamānā.
4 Vin. iii, 68, Migalaṇḍika; *but* VinA. Migaladdhika.
5 *Cont. at* VinA. ii, 40.
6 A, G. pakkh.

cayā pana sallakkhento *tathā hi pana bhante Bhagavā* ti ādiŋ vatvā bhikkhūnaŋ arahatta-ppattiyā aññaŋ kamma-ṭṭhānaŋ yācanto, *sādhu bhante Bhagavā* ti ādim āha [321]. Tass' attho: Sādhu, bhante, Bhagavā aññaŋ kāraṇaŋ ācikkhatu yena bhikkhu-sangho arahatte patiṭṭhaheyya. Mahā-samuddaŋ orohana[1]-titthāni viya aññāni pi dasânussati-dasakasiṇa-catudhātu-vavatthāna-brahmavihār' ānāpāna-sati-ppabhedāni bahūni nibbān' ārohana-kammaṭṭhānāni santi. Tesu Bhagavā bhikkhū samassāsetvā[2] aññataraŋ kammaṭ-ṭhānaŋ ācikkhatū ti adhippāyo.

Atha Bhagavā tathā kātu-kāmo theraŋ uyyojento *tena h' Ānandā* ti ādim āha. Tattha *Vesāliyaŋ upanissāyā* ti, Vesāliŋ upanissāya samantā gāvute pi aḍḍha-yojane pi *yāvatikā bhikkhū viharanti* sabbe sannipātehī ti attho. *Sabbe upaṭṭhāna-sālāyaŋ sannipātetvā* ti, attanā gantuŋ yutta-ṭṭhānaŋ sayaŋ gantvā, aññattha dahara-bhikkhū pahiṇitvā, muhutten' eva anavasese bhikkhū upaṭṭhāna-sālāyaŋ samū-haŋ katvā. *Yassa dāni, bhante, Bhagavā kālaŋ maññatī* ti, ettha ayaŋ adhippāyo: Bhagavā, bhikkhu-sangho sannipa-tito. Esa[3] kālo bhikkhūnaŋ dhamma-kathaŋ kātuŋ, anu-sāsaniŋ dātuŋ. Idāni yassa tumhe kālaŋ jānātha, taŋ kattabban ti.

Atha *kho Bhagavā bhikkhū āmantesi*. *Ayam pi kho, bhik-khave* ti, āmantetvā ca pana bhikkhūnaŋ arahatta-pattiyā pubbe ācikkhita-asubha-kammaṭṭhānato aññaŋ pariyāyaŋ ācikkhanto *ānāpāna-sati-samādhī* ti ādim āha. Tattha *ānā-pāna-sati-samādhī* ti,[4] ānāpāna-pariggāhikāya satiyā saddhiŋ sampayutto samādhi, ānāpāna-satiyaŋ vā samādhi, ānāpāna-sati-samādhi. *Bhāvito* ti, uppādito vaḍḍhito ca.[5] *Bahu-līkato* ti, punappunaŋ kato. *Santo c' eva paṇīto cā* ti, santo c' eva paṇīto c' eva. Ubhayattha eva saddena niyamo veditabbo. Kiŋ vuttaŋ hoti? Ayaŋ hi yathā asubha-kam-maṭṭhānaŋ kevalaŋ paṭivedha-vasena santañ ca paṇītañ ca: olārikârammaṇattā pana paṭikkūlârammaṇattā ca āram-maṇa-vasena n' eva santaŋ na paṇītaŋ. Na evaŋ kenaci

---

[1] A, G, B_1 oropana.
[2] A, G. sanghaŋ yācāpetvā.
[3] *MSS.* desanā.
[4] *Cf.* Pṭs. i, 172.
[5] *MSS.* vā.

pariyāyena asanto vā appaṇīto vā. Atha kho ārammaṇa-santatāya pi santo, vūpasanto, nibbuto, paṭivedha-sankhātāya anga-santatāya pi: ārammaṇa-paṇītatāya pi paṇīto atitti-karo anga-paṇītatāya pī ti. Tena vuttaŋ *santo c' eva paṇīto cā* ti.

Asecanako ca sukho ca vihāro ti, ettha pana n' āssa secanan ti asecanako; anāsittako, abbokiṇṇo, pāṭekko,[1] āveṇiko, n' atth' ettha parikammena vā upacārena vā santatā-ādiŋ manasi-karoto pabhuti; attano sabhāven' eva santo ca paṇīto cā ti attho. Keci pana *asecanako* ti anāsittako, ojavanto; sabhāven' eva madhuro ti vadanti. Evam ayaŋ asecanako ca appit' appita-kkhaṇe kāya-cetasika-sukha-paṭilābhāya saŋvattanato sukho ca vihāro ti veditabbo.

Uppann' uppanne ti, avikkhambhite avikkhambhite. *Pāpake* ti, lāmake. *Akusale dhamme* ti, akosalla-sambhūte dhamme. *Ṭhānaso antarādhāpetī* ti, khaṇen' eva antarādhāpeti, vikkhambheti. *Vūpasametī* ti, suṭṭhu upasameti; nibbedha-bhāgiyattā vā anupubbena ariya-magga-vuḍḍhi-ppatto samucchindati, paṭipassambhetī ti pi vuttaŋ hoti.

Gimhānaŋ pacchime māse ti, Āsāḷha-māse. *Ūhataŋ rajojallan* ti, aḍḍha-māse vātâtapa-sukkhāya go-mahisâdi-pāda-ppahāra-sambhinnāya paṭhaviyā uddhaŋ hataŋ ūhataŋ, ākāse samuṭṭhitaŋ rajañ ca renuñ ca. *Mahā akālamegho* ti, sabbaŋ nabhaŋ ajjhottharitvā uṭṭhito, Āsāḷha-juṇha-pakkhe sakalaŋ aḍḍha-māsaŋ vassanaka-megho. So hi asampatte vassa-kāle uppannattā akāla-megho ti idha adhippeto. *Ṭhānaso antarādhāpeti vūpasametī* ti, khaṇen' eva adassanaŋ neti, paṭhaviyaŋ sannisīdāpeti. *Evam eva kho* ti, opamma-nidassanaŋ etaŋ. Tato paraŋ vutta-nayam evā ti.

10.

Dasame [322]: *Kimbilāyan* ti, evaŋ-nāmake nagare. *Etad avocā* ti, thero kira cintesi: Ayaŋ desanā na yathânusandhiŋ katā. Yathânusandhiŋ gamessāmī ti desanânusandhiŋ ghaṭento avoca.

Kāyaññataran ti, paṭhavī-kāyâdīsu kāyesu aññataraŋ

---

[1] *MSS.* pāṭiyekko.

vadāmi, vāyo-kāyaŋ vadāmī ti attho. Atha vā cakkhâyatanaŋ . . . *pe* . . . kabalinkāro āhāro ti pañca-vīsati rūpa-koṭṭhāsā rūpa-kāyo nāma. Tesu ānāpānaŋ phoṭṭhabbâyatanena sangahitattā kāyaŋ aññataraŋ hoti. Tasmâpi evam āha. *Tasmā-t-ihā* ti, yasmā catusu koṭṭhāsesu rūpakāye aññataraŋ vāyo-kāyaŋ, pañca-vīsati-koṭṭhāse vā rūpakāye aññataraŋ ānāpānaŋ anupassati, tasmā kāye kāyânupassī ti attho. Evaŋ sabbattha attho veditabbo.

[324] *Vedanâññataran* ti, tīsu vedanāsu aññataraŋ sukha-vedanaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Sādhukaŋ manasikāran* ti, pīti-paṭisaŋveditâdi-vasena uppann' uppannaŋ sundaraŋ manasi-kāraŋ. Kim pana manasi-kāro sukhavedanā hotī ti? Na hoti. Desanā-sīsaŋ pan' etaŋ: Yath' eva hi anicca-saññā-bhāvanânuyogam anuyuttā ti ettha paññā-nāmena paññā vuttā, evam idhâpi manasikāra-nāmena jhāna-vedanā vuttā ti veditabbā. Etasmiŋ hi catukke paṭhama-pade pīti-sīsena vedanā vuttā; dutiya-pade sukhan ti sarūpen' eva vuttā. Citta-sankhāra-pada-dvaye saññā ca vedanā ca cetasikā ete dhammā citta-paṭiladdhā[1] citta-sankhārā ti vacanato vitakka-vicāre ṭhapetvā sabbe pi citta-sampayuttakā dhammā citta-sankhāre sangahitā ti vacanato citta-sankhāra-nāmena vedanā vuttā. Taŋ sabbaŋ manasikāra-nāmena sangahetvā idha 'sādhukaŋ manasikāran' ti āha.

Evaŋ sante pi yasmā esā vedanā ārammaṇaŋ na hoti, tasmā vedanânupassanā na yujjatī ti. Mahā-satipaṭṭhānâdīsu pi hi taŋ taŋ sukhâdi-vatthuŋ ārammaṇaŋ katvā vedanā vediyati. Taŋ pana vedanā-pavattiŋ upādāya āha 'ahaŋ vediyāmī' ti vohāra-mattaŋ hoti.[2] Taŋ sandhāya *sukhaŋ vedanaŋ vedayamāno sukhaŋ vedanaŋ vedayāmī* ti ādi[3] vuttaŋ.

Api ca *pīti-paṭisaŋvedī* ti ādīnaŋ attha-vaṇṇanāyam etassa parihāro vutto yeva. Vuttaŋ h' etaŋ *Visuddhi-Magge*: 'Dvīhâkārehi pīti paṭisaŋveditā hoti: ārammaṇato ca asammohato ca. Kathaŋ ārammaṇato pīti paṭisaŋveditā hoti? Sappītike dve jhāne samāpajjati: tassa samāpatti-kkhaṇe jhāna-paṭilābhena ārammaṇato pīti paṭisaŋveditā hoti,

---

[1] A, G, B_1 baddhā. [2] VibhA. 264.
[3] *Not in text, but in the* pe *above* [323].

ārammaṇassa paṭisaṃveditattā. Kathaŋ asammohato? Sappītike dve jhāne samāpajjitvā vuṭṭhāya jhāna-sampayuttaŋ pītiŋ khayato vayato sammasati, tassa vipassanākkhaṇe lakkhaṇa-paṭivedhena asammohato pīti paṭisaŋveditā hoti. Vuttaŋ h' etaŋ *Paṭisambhidāyaŋ*: "Dīghaŋ assāsa-vasena cittassa ekaggataŋ avikkhepaŋ pajānato sati upaṭṭhitā hoti; tāya satiyā, tena ñāṇena sā pīti paṭisaṇveditā hotī" ti (Pṭs. i, 187). Eten' eva nayena avasesa-padāni pi atthato veditabbānī' ti (VM. i, 287). Iti yath' eva jhāna-paṭilābhena ārammaṇato pīti-sukha-citta-sankhārā paṭisaŋviditā honti, evaŋ iminâpi jhāna-sampayuttena vedanā-sankhāta-manasikāra-paṭilābhena ārammaṇato vedanā paṭisaŋviditā hoti. Tasmā suvattam etaŋ *vedanāsu vedanânupassī bhikkhu tasmiŋ samaye viharatī* ti.

Nâhaŋ Ānanda muṭṭhassatissa asampajānassā ti, ettha ayaŋ adhippāyo: Yasmā 'citta-paṭisaŋvedī assāsissāmī' ti ādinā nayena pavatto bhikkhu kiñcâpi assāsa-passāsa-nimittaŋ ārammaṇaŋ karoti, tassa pana cittassa ārammaṇe satiñ ca sampajaññañ ca upaṭṭhapetvā pavattanato citte cittânupassī nām' esa hoti, na hi muṭṭha-ssatissa asampajānassa ānāpāna-sati-bhāvanā atthi, tasmā ārammaṇe citta-paṭisaŋvedī-vasena citte cittânupassī bhikkhu tasmiŋ samaye viharatī ti.

So yaŋ taŋ hoti abhijjhā-domanassaŋ pahānaŋ, taŋ paññāya disvā sādhukaŋ ajjhupekkhitā hotī ti, ettha abhijjhā kāmacchanda-nīvaraṇam eva: domanassa-vasena byāpāda-nīvaraṇaŋ dassitaŋ. Idaŋ hi catukkaŋ vipassanā-vasena vuttaŋ. Dhammânupassanā ca nīvaraṇa-pabbâdi-vasena chabbidhā[1] hoti. Tassa nīvaraṇa-pabbam-ādi tassâpi idaŋ nīvaraṇa-dvayam-ādi. Iti dhammânupassanāya-ādi dassetuŋ 'abhijjhā-domanassan' ti āha. *Pahānan* ti, aniccânupassanāya nicca-saññaŋ pajahatī ti evaŋ pahāna-karan ñāṇaŋ[2] adhippetaŋ. *Taŋ paññāya disvā* ti, taŋ anicca-virāga-nirodha-paṭinissagga-ñāṇa-sankhātaŋ pahāna-ñāṇaŋ aparāya-vipassanā-paññāya tam pi aparāyā ti evaŋ vipassanā-paramparaŋ dasseti. *Ajjhupekkhitā hotī* ti, yañ c' assa samatha[3]-paṭi-

---

[1] C_1 pañca-vidhā. [2] B_1 pahānaññāṇaŋ; C_1 pahānaka-ñāṇaŋ.
[3] *Cf.* VibhA. 313. A, G. paṭhama; B_1 patha.

pannaṃ ajjhupekkhati, yañ ca ekato va upaṭṭhānaṃ ajjhupekkhatī ti dvidhā ajjhupekkhati nāma. Tattha sahajātānam pi ajjhupekkhanā hoti,[1] ārammaṇassa pi ajjhupekkhanā: idha ārammaṇ' ajjhupekkhanā adhippetā.

Tasmā-t-ih' Ānandā ti, yasmā aniccânupassī assāsissāmī ti ādinā nayena pavatto[2] na kevalaṃ nīvaraṇâdi-dhamme, abhijjhā-domanassa-sīsena pana vuttānaṃ dhammānaṃ pahāna-karaṃ ñāṇaṃ paññāya disvā, ajjhupekkhitā hoti, tasmā *dhammesu dhammânupassī bhikkhu tasmiṃ samaye viharatī* ti veditabbo.

[325] *Evam eva kho* ti, ettha cātu-mmahāpatho viya āyatanāni daṭṭhabbāni: tasmiṃ paṃsu-puñjo viya chasu āyatanesu kilesā: catūhi disāhi āgacchantā sakaṭa-rathā viya catusu ārammaṇesu pavattā cattāro satipaṭṭhānā: ekena sakaṭena vā rathena vā paṃsu-puñjassa upahananaṃ viya kāyânupassanâdīhi pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ upaghāto veditabbo ti.

II.

1.

[326] Dutiyassa paṭhame: *evaṃ byākareyyāthā* ti, kasmā attano vihāra-samāpattiṃ ācikkhati? Upārambha-mocan' atthaṃ. Sace hi te 'na jānāmā' ti vadeyyuṃ, atha nesaṃ titthiyā 'tumhe "asuka-samāpattiyā nāma no Satthā temāsaṃ vihāsī" ti pi na jānātha. Atha kasmā? Naṃ upaṭṭhahantā viharathā' ti upārambhaṃ āropeyyuṃ. Tassa mocan' atthaṃ evam āha.

Atha kasmā, yathā aññattha sato va assasati, dīghan vā assasanto ti evaṃ vā-kāro vutto, evam idha na vutto ti? Ekanta-santattā. Aññesaṃ hi assāso vā pākaṭo hoti, passāso vā. Bhagavato ubhayam etaṃ pākaṭam eva. 'Niccaṃ upaṭṭhita-ssatitāyā' ti ekanta-santattā na vutto. Atha 'sikkhāmī' ti avatvā, kasmā 'assasāmī' ti[3] ettakam eva vuttan ti? Sikkhitabbâbhāvā. Satta hi sekhā nāma sik-

---

[1] C_1 sahajātāni ajjhupekkhati.
[2] A, G. *insert* na pavatto.
[3] A, G. assasissāmi.

khitabba-bhāvā sekhā nāma: khīṇâsavā asikkhitabbā-bhāvā-asekhā nāma.[1] N' atthi tesaŋ sikkhitabba-kiccan ti sikkhitabbâbhāvā na vuttaŋ.

2.

Dutiyaŋ uttānam eva.

3.

[331] Tatiye: *pavicinatī* ti, aniccâdi-vasena pavicinati. Itaraŋ pada-dvayaŋ etass' eva vevacanaŋ.

[332] *Nirāmisā* ti,[2] nikkilesā. Kāyika-cetasika-daratha-paṭipassaddhiyā kāyo pi cittam pi passambhati. *Samādhiyatī* ti, sammā ṭhapiyati, appanā cittaŋ viya hoti. *Ajjhupekkhitā hotī* ti, sahajāta-ajjhupekkhanāya ajjhupekkhitā hoti. Evaŋ cuddasa-vidhena kāya-pariggāhakassa bhikkhuno tasmiŋ kāye[3] sati sati-sambojjh' ango, tāya satiyā sampayuttaŋ ñāṇaŋ dhamma-vicaya-sambojjh' ango, taŋ sampayuttam eva kāyika-cetasika-viriyaŋ viriya-sambojjh' ango, pīti-passaddhi-citt'ekaggatā pīti-passaddhi-samādhi-sambojjh' ango ti imesaŋ channaŋ bojjhangānaŋ anosakkana-anativattana-sankhāto majjhattâkāro upekkha-sambojjhango. Yath' eva hi samappavattesu assesu[4] sārathino 'ayaŋ olīyatī' ti[5] tudanaŋ vā, 'ayaŋ atidhāvatī' ti ākaḍḍhanaŋ vā n' atthi, kevalaŋ davaŋ passamānassa[6] ṭhitâkāro va hoti, evam eva imesaŋ channaŋ bojjhangānaŋ anosakkana-anativattana-sankhāto majjhattâkāro upekkhā-sambojjhango nāma hoti.

Ettāvatā kiŋ kathitaŋ? Eka-citta-kkhaṇikā nānā-saraṇa-lakkhaṇā[7]-vipassanā-bojjhangā nāma kathitā.

[333] *Viveka-nissitan* ti ādīni vutt' atthān' eva.[8] Ettha pana soḷasa-kkhattukā ānāpāna-sati missakā kathitā. Ānāpāna-mūlaka-satipaṭṭhānā pubba-bhāgā. Tesaŋ mūla-bhūta-

[1] C_1 *confuses and adds* Tathāgatā asikkhitabbā.
[2] *Cf.* MA. *on* M. iii, 85.
[3] B_1 samaye.
[4] *Cf.* SA. i, 76.
[5] A, G. ilīyati.
[6] A, G. davaŋ passadānassa; B_1 evaŋ passamānassa; C_1 javamānassa.
[7] C_1 sallakhaṇā *only*.
[8] VibhA. 316; MA. *on* M. iii, 88; Pts.A. i, 216.

ānāpāna-sati pubba-bhāgā, bojjhanga-pūrakā satipaṭṭhānā te pi bojjhangā pubba-bhāgā va. Vijjā-vimutti-pūrakā pana bojjhangā nibbattita-lokuttarā, vijjā-vimuttiyo ariya-phala-sampayuttā. Vijjā vā catuttha-magga-sampayuttā vimutti phala-sampayuttā ti.

4–6.

Catuttha-pañcama-chaṭṭhāni pi iminā va samāna-paricchedāni. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Ānāpāna-saŋyutta-vaṇṇanā samattā.

XI.

SOTÂPATTI-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. VELUDVĀRA-VAGGA.

1.

[342] Sotâpatti-saŋyuttassa paṭhame: *kiñcâpī* ti, anuggaha-garahaṇesu nipāto. Catunnaŋ hi dīpānaŋ issariyâdhipaccaŋ rajjaŋ anuggaṇhanto catunnañ ca apāyānaŋ appahīna-bhāvaŋ garahanto. Satthā *kiñcâpi, bhikkhave, rājā cakkavattī* ādim āha. Tattha *catunnaŋ dīpānan* ti, dvi-sahassa-parivārānaŋ catunnaŋ mahādīpānaŋ. *Issariyâdhipaccan* ti,[1] issariya-bhāvo, issariyaŋ; adhipati-bhāvo, adhipaccaŋ: issariyaŋ adhipaccaŋ etasmiŋ rajje, na[2] chedana-bhedanâdi issariyâdhipaccaŋ kāretvā ti evarūpaŋ rajjaŋ pavattāpetvā. *Kiñcâpi bhikkhave ariya-sāvako* ti, ettha *kiñcâpī* ti anuggaha-pasaŋsāsu nipāto. Piṇḍiyālopena hi yāpanaŋ anuggahanto catunnañ ca apāyānaŋ pahīna-bhāvaŋ pasaŋsanto. Satthā[3] 'kiñcâpi, bhikkhave, ariya-sāvako' ti ādim āha. Tattha *nantakānī* ti,[4] na antakāni. Terasa-hattho pi hi vattha-sāṭako dasa-cchedanato paṭṭhāya nantakan t' eva sankhaŋ gacchati.

Avecca-pasādenā ti, acala-ppasādena. So panâyaŋ pasādo eko aneko ti[5] ? Eko va so maggena āgata-ppasādo. Yesu pana vatthusu apubbaŋ acarimaŋ rūhati, tesaŋ vasena 'Buddhe avecca-ppasādenā' ti ādinā nayena tidhā vutto. Yasmā ca eko, tasmā va ni-nnānâkārako hoti. Ariya-sāvakassa hi Buddhe yeva pasādo ca pemañ ca gāravañ ca mahantaŋ, na Dhamme vā Sanghe vā: Dhamme yeva vā

---

[1] MA. *on* M. ii, 120.

[2] A, G. rajjana; B_1 rajjena.

[3] C_1 *omits* §.

[4] (AA. *on* A. iii, 187=pilotika-khaṇḍaŋ; *on* A. iv, 376, anta-cchinna-pilotika).

[5] C_1 eko aneko va.

mahantaŋ, na Buddhe vā Sanghe vā: Sanghe yeva vā mahantaŋ, na Buddhe vā Dhamme vā ti etaŋ n' atthi.

Iti pi so Bhagavā ti ādīni *Visuddhi-Magge* (VM. i, 198) vitthāritān' eva.

Ariya-kantehī ti, Ariyānaŋ kantehi piya-manāpehi. Pañca hi sīlāni bhav' antara-gatâpi Ariyā na kopenti. Evaŋ tesaŋ piyāni tāni taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Akhaṇḍehī* ti[1] ādi sadisam eva vuttaŋ.[2] Mukha-vaṭṭiyamhi bhinne kaŋsapāti[3] khaṇḍā ti vuccati. Majjhe bhinnā chiddā ti: ekasmiŋ padese visabhāga-vaṇṇā gāvī sabalā ti: nānā-binducitrā[4] (gāvī viya) kammāsā ti. Evam eva paṭipātiyā ādimhi ante vā bhinnaŋ sīlaŋ *khaṇḍaŋ* nāma: majjhe bhinnaŋ *chiddaŋ*. Yattha katthaci dvinnaŋ vā tiṇṇaŋ vā paṭipātiyā bhinnattā *sabalaŋ*: ekantaraŋ bhinnaŋ *kammāsaŋ*. Tesaŋ dosānaŋ abhāvena akhaṇḍâditā veditabbā. *Bhujissehī* ti, bhujissa-bhāva-karehi duvattâdīhi.[5] *Viññū-pasatthehī* ti, Buddhâdīhi viññūhi pasaŋsitehi. *Aparāmaṭṭhehī* ti, 'idaŋ nāma tayā kataŋ, idaŋ vitakkitan' ti evaŋ parāmasituŋ asakkuṇeyyehi. *Samādhi-saŋvattanikehī* ti, appanā-samādhiŋ upacāra-samādhiŋ saŋvattetuŋ samatthehi.

2.

[**344**] Dutiye: *yesaŋ saddhā* ti padena Buddhe pasādo gahito. *Sīlan* ti padena Ariyakantāni sīlāni gahitāni. *Pasādo* ti padena sanghe pasādo gahito. *Dhammadassanan* ti padena dhamma-pasādo gahito ti. Evaŋ cattāri sotâpattiyangāni vuttāni. *Kālena paccentī* ti,[6] kālena pāpuṇanti. *Brahmacariyogadhaŋ sukhan* ti, brahma-cariyaŋ ogāhetvā ṭhitaŋ upari-magga-ttaya-sampayuttaŋ sukhaŋ. Yo pan' esa gāthāya āgato pasādo, so katara-pasādo hotī ti? Tipiṭaka-cūḷabhaya-tthero 'āgata-maggassa pasādo' ti āha. Tipiṭaka-Cūlanāga-tthero 'āgata-maggassa paccavekkhanā-pasādo' ti. Ubho pi therā paṇḍitā, bahussutā. Ubhinnaŋ subhāsitaŋ. Missaka-pasādo eso ti.

---

[1] *For terms see* DA. ii, 536; MA. ii, 400.

[2] A, G. ariya-kanta-sīla-vasena.

[3] C_1 ekadesā pāti.

[4] A, G, B_1 bhinna-cittā.

[5] B_1, C_1 *omit.*

[6] *Text,* A, G. paccanti.

3, 4.

[345] Tatiye: *tasmā* ti, yasmā catusu sotâpattiyangesu sandissasi,[1] tasmā. *Cha-vijjā-bhāgiye* ti, vijjā-koṭṭhāsike. *Sabba-sankhāresū* ti, sabbesu tebhūmaka-sankhāresu. Evam assa upari tiṇṇaŋ maggānaŋ vipassanā kathitā. *Vighātan* ti, dukkhaŋ. Catutthaŋ uttānam eva.

5.

[347] Pañcame: *sotâpattiyangan* ti, sotâpattiyā pubba-bhāga-paṭilābhaŋ. Buddhe avecca-pasādâdayo pana paṭiladdha-guṇā sotâpannassa angā nāma. Te pi pana sotâpattiyangan ti āgatā. Tatrâyaŋ dvinnam pi vacan' attho: Sappurisaŋ sevanto, bhajanto, payirupāsanto, dhammaŋ suṇanto, yoniso manasi-karonto, dhammânudhammaŋ pubba-bhāga-paṭipadaŋ paṭipajjanto sotâpattiŋ paṭilabhatī ti sappurisa-sevanâdayo sotâpatti-atthāya angan ti sotâpattiyangaŋ nāma. Itare paṭhama-magga-sankhātāya sotâpattiyā angan ti sotâpattiyangaŋ. Paṭividdha-sotâpatti-maggassa sotâpatti-maggo angan ti pi sotâpattyangaŋ.

6.

[348] Chaṭṭhe: *Sādhuke paṭivasantī* ti, Sādhuka-nāmake attano bhoga-gāmake vasanti. Tesu Isidatto[2] sakadāgāmi, Purāṇo sotâpanno sadāra[3]-santuṭṭho. *Magge purisaŋ ṭhapesun* ti, tesaŋ kira gāma-dvārena Bhagavato gamana-maggo. Tasmā 'Bhagavā kāle vā akāle vā amhākaŋ suttānaŋ vā pamattānaŋ vā gaccheyya. Atha passituŋ na labheyyāmā' ti magga-majjhe purisaŋ ṭhapesuŋ.

Anubandhiŋsū ti, purakkhatvā va[4] piṭṭhito piṭṭhito anubandhiŋsu. Bhagavā sakaṭa-maggassa majjhe jangha-maggena agamāsi. Itare ubhosu passesu anugacchantā agamaŋsu. *Maggā okammā* ti,[5] Buddhānaŋ hi kenaci saddhiŋ gacchantānaŋ yeva paṭisanthāraŋ kātuŋ vaṭṭati: kenaci saddhiŋ ṭhi-

---

[1] A, G. suddhisi; B_1 sannissati.
[2] *Cf.* M. ii, 123.
[3] A, G. aparā (?).
[4] B_1 purakkhato; C_1 na dūrato va.
[5] A, G. ukkammā, *but* okk. *below*; B_1 ukkamā.

takānaŋ; kenaci saddhiŋ divasa-bhāgaŋ nisinnānaŋ. Tasmā Bhagavā cintesi: Imehi me saddhiŋ gacchantassa paṭisanthāraŋ kātuŋ ayuttaŋ. Ṭhitakena kātuŋ na yuttaŋ. Ime hi mayhaŋ sāsane sāmino, āgata-phalā. Imehi saddhiŋ nisīditvā va sadisa[1]-bhāgaŋ paṭisanthāraŋ karissāmī ti *maggā okkamma yena aññataraŋ rukkha-mūlaŋ ten' upasankami.*

[349] *Paññatte āsane nisīdī* ti, te kira chatt' ūpāhanaŋ kattara-daṇḍa-pāda-bbhañjana-telāni c' evā aṭṭha-vidhañ ca pānakaŋ sarabha-pāda-pallankañ ca gāhāpetvā āgamaŋsu. Ābhataŋ pallankam pi uṭṭhāpetvā adaŋsu. Bhagavā nisīdi. *Ekam antaŋ nisīdiŋsū* ti, 'sesāni chatt' upāhanâdīni bhikkhu-sanghassa dethā' ti vatvā sayam pi Bhagavantaŋ vanditvā ekam antaŋ nisīdiŋsu.

Sāvatthiyā Kosalesu cārikaŋ pakkamissatī ti ādi sabbaŋ Majjhima-padesa-vasena vuttaŋ. Kasmā niyatattā? Bhagavato hi cārikā-caraṇam pi aruṇ' uṭṭhāpanam pi niyataŋ. Majjhima-padese yeva cārikaŋ carati. Majjhima-padese aruṇaŋ uṭṭhāpetī ti niyatattā Majjhima-desa-vasena vuttaŋ.[2]

[350] *Āsanne no Bhagavā bhavissatī* ti, ettha na kevalaŋ āsannattā yeva tesaŋ somanassaŋ hoti, atha kho 'idāni dānaŋ dātuŋ, gandha-mālâdi-pūjaŋ kātuŋ, dhammaŋ sotuŋ, pañhaŋ pucchituŋ labhissāmā' ti somanassaŋ hotī ti.

Tasmā-t-iha, thapatayo, sambādho gharâvāso ti, 'thapatayo, yasmā tumhākaŋ mayi dūri-bhūte anappakaŋ domanassaŋ, āsanne anappakaŋ somanassaŋ hoti, tasmâpi veditabbam etaŋ "sambādho gharâvāso" ti. Gharâvāsassa hi dosena tumhākaŋ evaŋ hoti. Sace pana gharâvāsaŋ pahāya pabbajitā assatha, evaŋ vo[3] mayā santike gacchantānañ ca āgacchantānañ ca taŋ na bhaveyyā' ti imam atthaŋ dīpento evam āha.

Tattha sakiñcana-sapalibodh' aṭṭhena sambādhatā veditabbā. Mahâvāse vasantassa pi hi sakiñcana-sapalibodh' aṭṭhena gharâvāso sambādho. *Rajâpatho* ti, rāga-dosa-moha-rajānaŋ āpatho, āgamana-ṭṭhānan ti attho. *Abbh'*[4]

---

[1] B_1, C_1 divasa (?). [2] A, G. *omit para.*
[3] A, G, B_1 ath' assa evaŋ te; C_1 atha evaŋ vo.
[4] *Cf.* M. ii, 204 (*where* abbhokāso=kusala-kiriyāya okāsa-sabhāva); SA. ii, 179.

okāso pabbajjā ti, pabbajjā pana akiñcana-apalibodh' aṭṭhena abbh' okāso. Catu-ratanike pi hi gabbhe dvinnaŋ bhikkhūnaŋ pallanke ghaṭetvā nisinnānam pi akiñcana-apalibodh' aṭṭhena pabbajjā abbh' okāso nāma hoti.

Alañ ca pana vo, thapatayo, appamādāyā ti, evaŋ sambādha-gharâvāse vasantānaŋ tumhākaŋ appamādam eva kātuŋ yuttan ti attho.

[351] *Ekaŋ purato ekaŋ pacchato nisīdāpemā* ti, te kira dve pi janā sabbâlankāra-paṭimaṇḍitesu dvīsu nāgesu itthiyo evaŋ nisīdāpetvā, rañño nāgaŋ majjhe katvā, ubhosu passesu gacchanti. Tasmā evam āhaŋsu. *Nāgo pi rakkhitabbo* ti, yathā kiñci visevitaŋ[1] na karoti, evaŋ rakkhitabbo hoti. *Tâpi bhaginiyo* ti, yathā pamādaŋ nâpajjanti evaŋ rakkhitabbā honti. *Attâpī* ti, sita-hasita-kathita-vipekkhitâdīni[2] akarontehi attâpi rakkhitabbo hoti. Tathā karonto hi 'sāmi-dubbho eso' ti niggahetabbo ti.

Tasmā-t-iha, thapatayo ti, yasmā tumhe rājā niccaŋ rājabhaṇḍaŋ paṭicchāpeti,[3] tāsmâpi sambādho gharâvāso rajâpatho. Yasmā pana paŋsu-kūlika-bhikkhuŋ[4] evaŋ paṭicchāpento n' atthi, tasmā abbh' okāso pabbajjā. Evaŋ sabbattha pi *alañ ca pana vo, thapatayo, appamādāyā* ti appamādam eva karothā ti dasseti.

Muttacāgo ti, vissaṭṭha-cāgo. *Payatapāṇī* ti, āgatâgatānaŋ dān' atthāya dhota-hattho. *Vossaggarato* ti, vossaggasankhāte cāge rato. *Yācayogo* ti, yācitabbaka-yutto. *Dāna-saŋvibhāga-rato* ti, dānena c' eva appamattakam pi kiñci laddhā tato pi saŋvibhāga-rato. *Appaṭivibhattan* ti,[5] 'idaŋ amhākaŋ bhavissati, idaŋ bhikkhūnan' ti evaŋ akata-vibhāgaŋ sabbaŋ dātabbam eva hutvā ṭhitan ti attho.

7.

Sattame: *Veḷudvāran* ti, gāma-dvāre paveṇi-āgatassa veḷugacchassa atthitāya evaŋ-laddha-nāma.[6]

---

[1] A, G. vāsevitaŋ; B_1 nītepitaŋ (?).
[2] B_1 vikkhepaka-akaronto pi.
[3] *Not in P. Dict., but see Childers s.v.*; B_1 -chādeti.
[4] A, G, B_1 bhikkhu.
[5] *Cf.* MA. ii, 396.
[6] C_1 -nāmo gāmo.

[353] *Attûpanāyikan* ti, attani upanetabbaŋ.

[355] *Samphabhāsenā* ti,[1] amanta-bhāsena. *Samphappalāpa-bhāsenā* ti, niratthakena aññāṇa-vacanenā ti attho.

8.

[356] Aṭṭhame: *Ñātike* ti,[2] ekaŋ taḷākaŋ nissāya dvinnaŋ cūḷa-pitu-mahāpitu[3]-puttānaŋ dve gāmā. Ñātike ti laddhanāmake ekasmiŋ ñāti-gāmake.

Giñjakâvasathe ti, iṭṭhaka-maye āvasathe.

Orambhāgiyānan ti, heṭṭhā-bhāgiyānaŋ, kāma-bhave yeva paṭisandhi-gāhāpakānan ti attho. Oran ti laddha-nāmehi vā tīhi maggehi pahātabbānī ti pi oraŋ-bhāgiyāni. Tattha kāma-cchando byāpādo ti, imāni dve samāpattiyā vā avikkhambhitāni maggena vā asamucchinnāni nibbatti-vasena uddhaŋ-bhāgaŋ rūpa-bhāvaŋ vā arūpa-bhāvaŋ vā gantuŋ na denti. Sakkāya-diṭṭhi-ādīni tīṇi tattha nibbattam pi ānetvā puna idh' eva nibbattāpentī ti. Sabbāni pi orambhāgiyān' eva.

Anāvatti-dhammā ti, paṭisandhi-vasena anāgamana-sabhāvā. *Rāga-dosa-moha-tanuttā* ti, ettha kadāci uppattiyā ca pariyuṭṭhāna-mandatāya cā ti: dvedhâpi tanu-bhāvo veditabbo. Sakad-āgāmissa hi puthujjanānaŋ viya abhiṇhaŋ rāgâdayo na uppajjanti, kadāci karahaci uppajjanti, uppajjamāne ca puthujjanānaŋ viya bahala-bahalā na uppajjanti, makkhikā pattaŋ[4] viya, tanukā uppajjanti. Dīgha-bhāṇaka-Tipiṭaka-Mahāsīva-tthero pan' āha: 'Yasmā sakadāgāmissa putta-dhītaro honti, orodhā ca honti, tasmā bahalā va kilesā; idaŋ pana bhava-tanuka-vasena kathitan' ti. Taŋ *Aṭṭhakathāya* pana: 'Sotâpannassa satta bhave ṭhapetvā aṭṭhame bhave bhava-tanukaŋ n' atthi: sakadāgāmissa dve bhave ṭhapetvā pañcasu bhavesu bhava-tanukaŋ n' atthi; anāgāmissa rūpârūpa-bhavaŋ ṭhapetvā kāma-bhave bhava-tanukaŋ n' atthi; khīṇâsavassa kismici bhave bhava-tanukaŋ n' atthī' ti vuttattā paṭikkhittaŋ hoti.

---

[1] C_1 *omits phrase*; A, G. sampa-b. (=samanta-b.). *I follow* B_1.

[2] *So all MSS.*; *but at* DA. ii, 543 Nādika. *Cf.* Vol. ii, 75.

[3] *MSS.* piti-.

[4] DA. macchika-puttaŋ; A, G. m. pattaŋ. *Cf.* MA. i, 163.

[357] *Imaŋ lokan* ti, idaŋ kāmâvacara-lokaŋ sandhāya vuttaŋ. Ayaŋ h' ettha adhippāyo: Sace hi manussesu sakad-āgāmi-phalaŋ patto devesu nibbattitvā arahattaŋ sacchikaroti, icc' etaŋ kusalaŋ. Asakkonto pana avassaŋ manussa[1]-lokaŋ āgantvā sacchikaroti; (devesu sakad-āgāmi-phalaŋ patto pi sace manussesu nibbattitvā arahattaŋ sacchikaroti, icc' etaŋ kusalaŋ; asakkonto pana avassaŋ deva-lokaŋ gantvā sacchikarotī ti).

Avinipāta-dhammo ti, vinipatanaŋ vinipāto. Nâssa vinipāto dhammo ti, avinipāta-dhammo, catusu apāyesu avinipāta-sabhāvo ti attho. *Niyato* ti, dhamma-niyāmena[2] niyato. *Sambodhi-parāyano* ti, upari-magga-ttaya-sankhātā sambodhi paraŋ ayanaŋ assa gati paṭisaraṇaŋ avassaŋ pattabbā ti sambodhi-parāyano.

Vihesā h' esā[3] ti, tesaŋ tesaŋ ñāṇa-gati-uppattiŋ ñāṇâbhi-samparāyaŋ olokentassa kāya-kilamatho va esa, Ānanda, Tathāgatassā ti dīpeti. Citta-vihesā pana Buddhānaŋ n' atthi. *Dhammâdāsan* ti, dhamma-mayaŋ ādāsaŋ. *Yenā* ti, yena dhammâdāsena sammanāgato. *Khīṇâpāya-duggati-vinipāto* ti, idaŋ nirayâdīnaŋ yeva vevacana-vasen' eva vuttaŋ. Nirayâdayo hi vaḍḍhi-sankhātato ayato apetattā apāyā. Dukkhassa gati paṭisaraṇan ti, *duggati*: dukkhata-kārino ettha vivasā nipatantī ti, *vinipāto*.

9.

Navamaŋ uttānam eva.

10.

[359] Dasame: *paropaṇṇāsā* ti, atireka-paṇṇāsa. *Sādhika-navutī* ti, atireka-navuti. *Cha-atirekānī* ti, chahi adhikāni. So kira gāmo kiñcâpi nâtimahā ahosi, ariya-sāvakā pan' ettha bahū. Tattha tattha ahi-vāta-rogena eka-ppahāren' eva catubbisati-pāṇa-sata-sahassāni kālam akaŋsu. Tesu ariya-sāvakā ettakā nāma ahesuŋ. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

---

[1] A, G, B_1 deva- *and omit part bracketed.*
[2] DA. niyamena.
[3] *Text* p' esā; B_1 p' ethā; DA, C_1 v' esa.

II. RĀJAKÂRĀMA-VAGGA.

1.

[**360**] Dutiyassa paṭhame: *Rājakârāme* ti, raññā kāritattā evaŋ laddha-nām' etaŋ raññā Pasenadi-Kosalena kataŋ. Paṭhama-bodhiyaŋ kira[1] lābh' agga-yas' agga-ppattaŋ Satthāraŋ disvā titthiyā cintayiŋsu: Samaṇo Gotamo lābh' agga-yas' agga-ppatto. Na kho pan' esa aññaŋ kiñci sīlaŋ vā samādhiŋ vā nissāya evaŋ lābh' agga-yas' agga-ppatto, bhūmisīsaŋ[2] pana tena gahitaŋ. Sace mayam pi Jetavana-samīpe ārāmaŋ kārāpetuŋ sakkuṇeyyāma, lābh' agga-yas' agga-ppattā bhaveyyāmā ti. Te, attano upaṭṭhāke samādapetvā sata-sahassa-mattaŋ kahāpaṇe labhitvā, te ādāya rañño santikaŋ agamaŋsu. Rājā 'kim etan?' ti pucchi. 'Mayaŋ Jetavana-samīpe titthiyârāmaŋ karoma. Sace samaṇo Gotamo samaṇassa Gotamassa sāvakā vā āgantvā vāressanti,[3] vāretuŋ mā adatthā' ti lañcaŋ[4] adaŋsu. Rājā lañcaŋ gahetvā 'gacchatha, kārethā' ti āha.

Te gantvā, attano upaṭṭhākehi dabba-sambhāre āharāpetvā, thambh' ussāpanâdīni karontā, uccā-saddā mahā-saddā eka-kolāhalaŋ akaŋsu. Satthā gandha-kuṭito nikkhamma, pamukhe ṭhatvā 'Ke pana te, Ānanda, uccā-saddā mahā-saddā? Kevaṭṭā maññe macche vilopentī?' ti pucchi. 'Titthiyā, bhante, Jetavana-samīpe titthiyârāmaŋ karontī' ti. 'Ānanda, ime sāsanena paṭiviruddhā bhikkhu-sanghassa aphāsu-vihāraŋ karissanti. Rañño ārocetvā vārāpehī' ti.

Thero bhikkhu-sanghena saddhiŋ gantvā rāja-dvāre aṭṭhāsi. Rañño 'therā, deva, āgatā' ti nivedayiŋsu. Rājā lañcassa gahitattā na nikkhami. Therā gantvā Satthu ārocayiŋsu. Satthā Sāriputta-Moggallāne peseti. Rājā tesam pi dassanaŋ na adāsi. Te āgantvā Satthu ārocayiŋsu 'na, bhante, rājā nikkhanto' ti. Satthā taŋ khaṇaŋ yeva byākāsi 'attano rajje ṭhatvā kālaŋ kātuŋ na labhissatī' ti.

Dutiya-divase sāmaŋ yeva bhikkhu-sangha-parivāro gan-

---

[1] *Cf.* JA. ii, 169 (*Bharu-jātaka*).
[2] A, G. sīlaŋ.
[3] *Inserted by* C_1.
[4] B_1 lañjaŋ.

tvā rāja-dvāre aṭṭhāsi. Rājā 'Satthā āgato' ti sutvā, nikkhamitvā, nivesanaŋ pavesetvā, pallanke nisīdāpetvā, yāgu-khajjakaŋ adāsi. Satthā paribhutta-yāgu-khādanīyo 'yāva bhattaŋ niṭṭhāti tāva Satthu santike nisīdissāmī' ti āgantvā nisinnaŋ rājānaŋ 'Tayā, mahārāja, idaŋ nāma katan' ti avatvā kāraṇen' eva naŋ saññāpessāmī' ti idaŋ atīta-kāraṇaŋ āhari.

'Mahārāja, pabbajite nāma aññamaññaŋ yujjhāpetuŋ na vaṭṭati. Atīte pi isayo aññamaññaŋ yujjhāpetvā saha-raṭṭhena[1] rājā samuddaŋ paviṭṭho' ti. 'Kadā, Bhagavā ?' ti.

'Atīte, mahārāja, Bharu[2]-raṭṭhe Bharu-rājā nāma rajjaŋ kāreti. Pañca-sata-pañca-satā dve isi-gaṇā pabbata-pādato loṇ' ambila-sevan' atthāya Bharu-nagaraŋ gantvā,—nagarassa avidūre dve rukkhā atthi—, paṭhamâgato isi-gaṇo ekassa rukkhassa mūle nisīdi, pacchâgato ti ekassā ti. Te yathâbhirantaŋ viharitvā pabbata-pādaŋ agamaŋsu. Te puna agacchantā pi attano rukkha-mūle yeva nisīdanti. Addhāne gacchante eko rukkho sukkhi. Tasmiŋ rukkhe āgatā tāpasā 'ayaŋ rukkho mahā. Amhākam pi tesam pi pahotī' ti,[3] itaresaŋ rukkha-mūlassa eka-dese nisīdiŋsu. Te pacchā āgantvā rukkha-mūlaŋ apavisitvā bahi-ṭṭhitā va 'kasmā tumhe ettha nisīdathā ?' ri āhaŋsu. 'Ācariya, amhākaŋ rukkho sukkho. Ayaŋ rukkho mahā. Tumhe pi pavisatha. Tumhākam pi pahossatī' ti. Te 'na mayaŋ pavisissāma. Nikkhamatha tumhe' ti. 'Kathaŋ vaḍḍhetvā na tumhe attano manena[4] nikkhamissathā ?' ti hatthâdīsu gahetvā nikkaḍḍhiŋsu.[5]

Te 'hotu, sikkhāpessāma ne' ti iddhiyā sovaṇṇa-mayāni dve cakkāni rajata-mayañ ca akkhaŋ māpetvā pavattentā rāja-dvāraŋ agamaŋsu. Rañño 'evarūpaŋ, deva, tāpasā paṇṇâkāraŋ gahetvā ṭhitā' ti nivedayiŋsu. Rājā tuṭṭho, 'pakkosathā' ti. Te pakkosāpetvā 'mahākammaŋ tumhehi kataŋ. Atthi vo kiñci mayā kattabban ?' ti. 'Āma, mahārāja, amhākaŋ nisinna-ṭṭhānaŋ ekaŋ rukkha-mūlaŋ atthi. Taŋ aññehi isīhi gahitaŋ. Taŋ no dāpehī' ti.

---

[1] A, G. pasād' aṭṭhena (?).
[2] A, G, B_1 Kuru.
[3] B_1, C_1 pahossati.
[4] A, G. vacanena; B_1 mānena.
[5] A, G. nīhariŋsu.

Rājā purise pesetvā tāpase nikkaḍḍhāpesi. Te bahiṭṭhitā 'kinnu kho datvā[1] labhiŋsū?' ti olokayamānā 'idaŋ nāmā' ti disvā, 'mayam pi lañcaŋ datvā puna gaṇhissāmā' ti iddhiyā sovaṇṇa-mayaŋ ratha-pañjaraŋ māpetvā ādāya agamaŋsu. Rājā disvā tuṭṭho 'kiŋ, bhante, kātabban?' ti āha. 'Mahārāja, amhākaŋ rukkha-mūle añño isi-gaṇo nisinno. Taŋ rukkha-mūlaŋ dāpehī' ti. Rājā purise pesetvā te nikkaḍḍhāpesi. Tāpasā aññamaññaŋ kalahaŋ katvā 'ananucchavikaŋ amhehi katan' ti vippaṭisārino hutvā pabbata-pādam eva agamaŋsu.

Tato devatā 'ayaŋ rājā dvinnaŋ isi-gaṇānaŋ hatthato lañcaŋ gahetvā aññamaññaŋ kalahaŋ kāresī' ti kujjhitvā mahāsamuddaŋ ubbaṭṭetvā[2] tassa rañño vijitaŋ yojanasahassa-matta-ṭṭhānaŋ samuddam eva akaŋsu.

Isīnaŋ antaraŋ katvā Bharurājā[3] ti me sutaŋ
Ucchinno'saha raṭṭhe hi sa rājā vibhavaŋ gato ti.

Evaŋ Bhagavā imasmiŋ atīte dassite,[4] yasmā Buddhānaŋ nāma kathā okappaniyā hoti, tasmā rājā attano kiriyaŋ sallakkhetvā anupparikkhitvā[5] 'mayā[6] katan' ti, 'gacchạ, bhane, titthiye nikkaḍḍhathā' ti nikkaḍḍhāpetvā cintesi: Mayā kārito vihāro nāma n' atthi. Tasmiŋ yeva thāne vihāraŋ karissāmī ti tesaŋ dabba-sambhāre pi adatvā vihāraŋ kāresi. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

2, 3.

[**361**] Dutiye: *udaya-gāminin* ti, attano samaye vaḍḍhigāminiŋ. *Maraṇaŋ āgaccheyyāsī* ti, maraṇaŋ iccheyyāsi, pattheyyāsi vā.[7] Tatiyaŋ uttānam eva.

4.

Catutthe: *sabba-duggati-bhayaŋ samatikkanto* ti, manussadobhaggena paṭikkhittaŋ.

---

1 B_1 disvā.
2 B_1 uppaṭṭetvā.
3 *As above*, A, G, B_1 Kuru (*quoted also* JA. v, 118).
4 B_1 im. kathite *only*.
5 B_1, C_1 anupadhāretvā.
6 B_1 *inserts* akatabbaŋ; C_1 kammaŋ akatabbaŋ.
7 C_1 *omits*; A, G. seṭṭhavāsī (?).

5.

Pañcame: *sabba-duggati-vinipāta-bhayaŋ samatikkanto* ti, manussa-dobhaggena saddhiŋ cattāro apāyā paṭikkhittā.

6.

Chaṭṭhe: *mittā* ti, aññamaññassa gehe āmisa-paribhoga-vasena vohāra-mittā. *Amaccā* ti, āmantana-paṭimantana-iriyāpathâdīsu ekato pavatta-kiccā. *Ñātī* ti, sassu-sasura-pakkhikā. *Sālohitā* ti, samāna-lohitā bhāti-bhagini-mātulâdayo.

7.

[**365**] Sattame: *aññathattaŋ* nāma pasād' aññathattaŋ, bhāv' aññathattaŋ, gati-aññathattaŋ, lakkhaṇ' aññathattaŋ, vipariṇām'[1] aññathattan ti aneka-vidhaŋ. Tattha mahā-bhūtesu bhāv' aññathattaŋ adhipetaŋ. Suvaṇṇâdi-bhāvena hi ghana-saṇṭhitāya[2] paṭhavī-dhātuyā vilīyitvā udaka-bhāvaŋ āpajjamānāya purima-bhāvo vigacchati, bhāv' aññathattaŋ paññāyati; lakkhaṇaŋ pana na vigacchati, kakkhaḷa-lakkhaṇā va hoti. Ucchu-rasâdi-bhāvena ca yūsâkārâpattitāya[3] āpo-dhātuyā pacchiŋ patvā[4] ghana-paṭhavī-bhāvaŋ āpajjamānāya purima-bhāvo vigacchati, bhāv' aññathattaŋ paññāyati. Lakkhaṇaŋ pana na vigacchati, ābandhana[5]-lakkhaṇā va hoti. *Tatr' idaŋ aññathattan* ti, ettha pana gati-aññathattaŋ adhippetaŋ. Taŋ hi ariya-sāvakassa n' atthi. Pasād' aññathattam pi n' atthi. Idha pana pasāda-phalaŋ[6] pakāsetuŋ gati-aññathattam eva dassitaŋ.

Sesaŋ sabbattha uttānam eva.

---

[1] A, G. mano-.
[2] B_1 sandhikāya.
[3] A, G. vayassâk; B_1 o' assa rasâk; C_1 yūsâkāra-saṇṭhitāya.
[4] A, G. paccimatvā; C_1 sussitvā. *I follow* B_1 *in this doubtful reading.*
[5] *Cf.* VM. i, 352.
[6] A, G. balaŋ.

III. SARAKÂNI-VAGGA.[1]

1, 2.

[**369**] Tatiyassa paṭhame: *iddhan* ti, tela-madhu-phāṇitâdīhi samiddhaŋ. *Phītan*[2] ti, hatth' ūpaga-sīs' ūpagagīv' ūpagâdi alankāra-vasena supupphitaŋ. *Âkiṇṇa-manussan* ti, nirantara-manussaŋ. *Sambādha-byūhan* ti, *byūhā* vuccanti anibbiddha[3]-racchāyo yā paviṭṭha-maggen' eva nigacchanti. Tā sambādhā bahukā etthā ti, sambādha-byūhaŋ. Iminâpi nagarassa ghana-vāsam eva dīpeti. *Bhantenā* ti, ito c' ito ca paribbhamantena uddhata-cārinā. Dutiyam uttānam eva.

3.

[**372**] Tatiye: *Bhagavā va etaŋ jāneyya etehi dhammehi samannāgataŋ vā asamannāgataŋ vā* ti, idaŋ so Sakko tīhi vā dhammehi samannāgatassa puggalassa sotâpanna-bhāvaŋ Bhagavā catūhi vā dhammehi samannāgatassa sotâpanna-bhāvaŋ Bhagavā jānāti ti adhippāyena āha.

[**374**] *Koci-d-eva dhamma-samuppādo uppajjeyyā* ti, kiñci-d-eva kāraṇaŋ uppajjeyya. *Ekato assa*[4] *Bhagavā, ekato bhikkhu-sangho* ti, yasmiŋ kāraṇe[5] uppanne Bhagavā bhikkhu-sanghena nānā-laddhiko hutvā ekaŋ vādaŋ vadanto ekato assa, bhikkhu-sangho pi ekaŋ vattento[6] ekato ti attho. *Ten' evâhan* ti, ahaŋ hi yaŋ vādaŋ tumhe vadetha tam ev' āhaŋ gaṇheyyan ti. Nanu ca ariya-sāvakassa ratana-ttaye pasāda-nānattaŋ n' atthi? Atha kasmā esa evam āhā ti? Bhagavato sabbaññutāya. Evaŋ hi 'ssa hoti: Bhikkhu-sangho attano asabbaññutāya ajānitvā pi katheyya, Satthu pana aññāṇaŋ nāma n' atthi. Tasmā evam āha. *Aññatra kalyāṇā aññatra kusalā* ti, kalyāṇam eva kusalam eva vadāmi. Na kalyāṇa-kusala-vimuttan ti. Api c' assa anāvajja, na doso eso ti.[7]

---

[1] *Text* Saranāni.
[2] *Cf.* SA. ii, 117.
[3] B_1, C_1 avinib.
[4] A, G. B_1 ayaŋ.
[5] A, G. samaye uppannaŋ; B_1 kāraṇe uppannaŋ.
[6] B_1, C_1 vadanto.
[7] B_1 assā anāvajja, na doso. *The rest* anāvajjana-doso.

4.

[376] Catutthe: *idha, Mahānāma, ekacco puggalo* ti, idaŋ na kevalaŋ Sarakāni eva apāyato mutto. Ime pi puggalā muttā ti dassetuŋ āraddhaŋ. [377] *Mattaso nijjhānaŋ khamatī* ti,[1] pamāṇena va olokanaŋ khamati. Iminā dhammânusāriŋ magga-ṭṭha-puggalaŋ dasseti. *Agantvā nirayan* ti, magga-ṭṭha-puggalo hi apāyato parimutto ti vā parimuccissatī ti vā vattuŋ na vaṭṭati. Parimuccatī ti pana vattuŋ vaṭṭati.[2] Yasmā ca parimuccati, tasmā gantā nāma na hotī ti, *agantā* ti vutto. Na gacchatī ti attho.

Saddhā-mattaŋ hoti pema-mattan ti, iminā saddhânusāriŋ magga-ṭṭha-puggalaŋ dasseti. *Mahāsālā* ti, samīpe ṭhite cattāro mahāsāle sāra-rukkhe dassento āha. *Maraṇa-kāle sikkhaŋ samādiyī* ti, maraṇa-samaye tīsu sikkhāsu paripūrakārī ahosī ti dasseti.

5.

[379] Pañcame: *dukkhettan* ti, visama-khettaŋ. *Dubbhūmin* ti, visama-bhūmiŋ; upari-bhūmi loṇ' ūpahataŋ.[3] *Khaṇḍānī* ti,[4] paribhinnāni. *Pūtinī* ti, udakena temetvā pūti-bhāva-sampannāni. *Vātâtapa-hatānī* ti, vātâtapena hatattā niroja-bhāvaŋ gatāni.[5] *Asāradānī* ti,[6] nirassādāni,[7] adinna-sārāni. *Asukha-sayitānī* ti,[8] na koṭṭhāsâdīsu pakkhipitvā suṭṭhu ṭhapitāni. *Sukha-sayitānī* ti,[9] vassa-vutthato[10] cattāro māse acalitāni.

6.

[381] Chaṭṭhe: *ṭhānaso vedanā paṭippassambheyyā*[11] ti, khaṇena vedanā paṭippassambheyya. [384] *Micchā-ñāṇenā*

---

[1] *Cf.* MA. ii, 106; SA. ii, 346.
[2] C_1 *confuses the whole sentence*; A, G, C_1 muñc. *for* mucc.
[3] C_1 *rewrites.*
[4] *Cf.* SA. ii, 272; AA. ii, 210.
[5] A, G. v-ahatāni *only.*
[6] *Text,* B_1 asārāni; C_1 asārād-; A, G. asarad-. (AA. nissārāni.)
[7] B_1, C_1 *omit.*
[8] B_1 passitāni.
[9] *Here text* sahitāni; B_1 passitāni.
[10] A, G. vassaka-ṭṭhānato; B_1 vassika-ṭ; C_1 ṭhapita-ṭh.
[11] *Text* -uŋ.

ti, micchā-paccavekkhaṇena. *Micchā-vimuttiyā* ti, aniyyānika-vimuttiyā.

Tasmā saddhañ ca sīlañ cā ti, gāthā vutt' atthā eva.[1]
[**385**] *Yatra hi nāmā* ti, yo nāma.

7.

[**386**] Sattame: *samparāyikaŋ maraṇa-bhayan* ti, samparāya-hetukaŋ maraṇa-bhayaŋ. [**387**] *Gihi-sāmīcikānī* ti, gihīnaŋ anucchavikāni. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

IV. PUÑÑÂBHISANDA-VAGGA.

1.

[**391**] Catutthassa paṭhame: *puññâbhisandā kusalâbhisandā* ti, puñña-nadiyo kusala-nadiyo. *Sukhassâhārā* ti, sukhassa paccayā.

4.

Catutthe: *devapadānī* ti, devānaŋ ñāṇena devehi[2] vā ñāṇena akkanta-padāni. *Visuddhiyā* ti, visuddhattāya pariyodapanāya.[3]

Imasmiŋ sutte cattāro pi phala-ṭṭha-puggalā visuddh' aṭṭhena devā nāma jātā.

8.

[**396**] Aṭṭhame: *pāraŋ gantvā* ti, pāraŋ vuccati nibbānaŋ. Taŋ patvā ti attho. *Āsavānaŋ khayāya saŋvattantī* ti, na paṭhamaŋ nibbānaŋ gantvā pacchā saŋvattanti; gacchamānā eva saŋvattantī ti. Desanā pana evaŋ katā.

10.

[**398**] Dasame: *divā pavivekāya rattiŋ paṭisallānāyā* ti, divā pavivek' atthāya rattiŋ paṭisallān' atthāya.

Dhammā pātubhavantī ti, samatha-vipassanā dhammā uppajjanti. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

---

[1] *Supr. on text,* 344.
[2] A, G. devo; C_1 devassa.
[3] B_1, C_1 atthāya.

V. SAGĀTHA-PUÑÑÂBHISANDA-VAGGA.

1.

[400] Pañcamassa paṭhame: *asankheyyo* ti, āḷhaka-gaṇanāya asankheyyo. Yojana-vasena pan' assa sankhā atthi. *Bahubheravan* ti, saviññāṇaka-aviññāṇakānaŋ bheravârammaṇānaŋ vasena bahu-bheravaŋ. *Puthū* ti, bahu. *Savantī* ti, sandamānā. *Upayantī* ti, upagacchanti.

2.

Dutiye: *yatth' imā*[1] *mahānadiyo saŋsandanti samentī* ti, yasmiŋ sambhijje etā mahānadiyo ekī-bhavanti; nirantarā savantī[2] ti attho.

3.

[402] Tatiye: *puññakāmo* ti, puññatthiko.[3] *Kusale patiṭṭhito* ti, magga-kusale patiṭṭhito. *Bhāveti maggaŋ amatassa pattiyā* ti, nibbānassa pāpuṇan' atthaŋ arahatta-maggaŋ bhāveti. *Dhamma-sārâdhigamo* ti, dhamma-sāro vuccati ariya-phala-dhamma-sāro. So adhigamo assā ti, dhammasārâdhigamo. Adhigata-phalo ti attho. *Khaye rato* ti, kilesa-kkhaye rato.

4.

Catutthe: *aḍḍho-mahaḍḍhano* ti, satta-vidhena ariya-dhanena aḍḍho c' eva mahaḍḍhano ca. Ten' eva bhogena *mahābhogo*. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

VI. SAPAÑÑA-VAGGA.

2.

[405] Chaṭṭhassa dutiye ayam adhippāyo:—Sotâpanno bhikkhu ettakena vosānaŋ anāpajjitvā tān' eva indriya-bala-bojjhangāni samodhānetvā, vipassanaŋ vaḍḍhitvā, sakad-āgāmi-maggaŋ anāgāmi-arahatta-maggaŋ pāpuṇissatī ti. Imam atthaŋ sandhāya Bhagavatā imasmiŋ sutte sāsane tanti-paveṇi kathitā ti.

---

[1] B_1, C_1 yatthimā; *text*, A, G. yatthavā.

[2] B_1 bhavanti; C_1 honti.

[3] A, G. atthi-rato.

3.

[**407**] Tatiye: *Dhammadinno* ti, sattasu janesu eko. Buddha-kālasmiŋ hi Dhammadinno upāsako, Visākho upāsako, Uggo gahapati, Citto gahapati, Hatthako Āḷavako, Cūḷa-Anāthapiṇḍiko, Mahā-Anāthapiṇḍiko ti ime satta janā pañca-sata-upāsaka-parivārā ahesuŋ. Tesu esa aññataro.

Gambhīrā ti, dhamma-gambhīrā: *Sallasuttâdayo.*[1] *Gambhīratthā* ti, attha-gambhīrā: *Cetanā-suttantâdayo.*[2] *Lokuttarā* ti, lokuttar' attha-dīpakā; *Asankhata-Saŋyuttâdayo.*[3] *Suññatā-paṭisaŋyuttā* ti, satta suññatā-dīpakā: *Khajjanīya-suttantâdayo.*[4] *Upasampajja viharissāmā* ti, paṭilabhitvā viharissāma. *Evaŋ hi vo, Dhammadinna, sikkhitabban* ti, evaŋ tumhehi Candopama-paṭipadaŋ,[5] Ratha-vinīta-paṭipadaŋ,[6] Moneyya-paṭipadaŋ,[7] Mahā-Ariya-vaŋsa-paṭipadaŋ[8] pūrentehi sikkhitabbaŋ.

Iti Satthā imesaŋ upāsakānaŋ asayha-bhāraŋ āropesi. Kasmā? Ete kira na attano bhūmiyaŋ ṭhatvā ovādaŋ yāciŋsu, avisesena pana sabba-bhāraŋ ukkhipituŋ samathā viya 'ovadatu no, bhante, Bhagavā' ti yāciŋsu. Tesaŋ Satthā asayha-bhāraŋ āropento evam āha. *Na kho n' etan* ti,[9] na kho etaŋ. *Na*-kāro pan' ettha byañjana-sandhi-mattam evā ti veditabbo. *Tasmā* ti, yasmā idāni attano bhūmiyaŋ ṭhatvā ovādaŋ yācatha, tasmā.

4.

[**408**] Catutthe: *na kho n' etan* ti,[10] na kho amhehi[11] etaŋ. *Sappañño upāsako* ti, sotâpanno adhippeto. *Assāsaniyehi dhammehī* ti, assāsa-karehi dhammehi. *Assasatâyasmā* ti,[12] assasatu āyasmā. [**409**] *Māriso* ti, maraṇa-paṭibaddho(?). *Maraṇa-dhammo* ti, maraṇa-sabhāvo. *Adhimocehī* ti, ṭhapehi. *Adhimocitan* ti, ṭhapitaŋ.

---

[1] *At* SA. ii, 229, Sallekha-. ? S. iv, 207.
[2] ? A. ii, 157 (*Sañcetanika-vagga*).
[3] S. iv, 359.
[4] S. iii, 81.
[5] (*Cf.* VM. i, 93) *e.g.*, S. iii, 131.
[6] *Cf.* M. i, 145.
[7] *Cf.* A. i, 273.
[8] *Cf.* A. ii, 26.
[9] A, G. pan' etaŋ; *and* pana-karo (*see next sutta*).
[10] *Text* te etaŋ; A, G, B_1 pan' etaŋ.
[11] B_1 angehi (?).
[12] *Text* assāsat.

[410] *Evaŋ vimuttassā* ti,[1] evaŋ arahatta-vimuttassa.[2] *Yadidaŋ vimuttiyā vimuttin* ti,[3] yam idaŋ vimuttiŋ ārabbha vimuttiyā nānā-karaṇaŋ vattabbaŋ siyā, taŋ na vadāmi. Bhikkhu-sanghassa hi cetiy' angana-bodhiyangana-vattesu c' eva asīti-kkhandhaka-vattesu cā ti āgamanīya-guṇesu pamāṇaŋ nāma n' atthi. Paṭividdhe pana magge vā phale vā upāsakānañ ca nānā-karaṇaŋ n' atthi.

9, 10.

[411] Navame: *paññā-paṭilābhāya saŋvattantī* ti, ettha satta-sekha-paññā-paṭilābhan ti nāma. Khīṇâsavo paṭiladdha-pañño nāma veditabbo. Parato *paññā-vuḍḍhiyā* ti ādīsu pi es' eva nayo. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

VII. MAHĀPAÑÑĀ-VAGGA.

1–13.

[412] Sattame: *mahāpaññatāya saŋvattantī* ti, mahante atthe pariganhātī ti. Mahāpaññā ti ādinā *Paṭisambhidāyaŋ*[4] vutta-nayen' eva sabbattha sabba-padesu attho veditabbo. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

S o t â p a t t i - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā s a m a t t ā.

---

[1] *Text* vuttassa (?); A, G. vimuttaŋ; C_1 vimutta-cittassa.

[2] A, G. vimutti; B_1 vimuttaŋ; C_1 *rewrites.*

[3] A, G. vimuttiyā vimuttiyaŋ; B_1 v. vimuttaŋ. *Cf.* M. ii, 129.

[4] Pṭs. ii. 189.

XII.

SACCA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. SAMĀDHI-VAGGA.

1, 2.

[414] Sacca-saŋyuttassa paṭhame: *samādhiŋ, bhikkhave* ti, te kira bhikkhū citt' ekaggatāya parihāyanti. Atha nesaŋ Satthā: Evam ete citt' ekaggataŋ labhitvā, kammaṭṭhānaŋ vaḍḍhetvā, visesaŋ pāpuṇissantī ti imaŋ desanaŋ ārabhi. *Tasmā-t-iha, bhikkhave, idaŋ dukkhan ti yogo karaṇīyo* ti, ettha yathā-bhūtâdi-vasena kāraṇa-cchedo veditabbo. Idaŋ vuttaŋ hoti: Bhikkhave, yasmā samāhito bhikkhu cattāri saccāni yathā-bhūtaŋ pajānāti, tasmā tumhehi pi samāhitehi catunnaŋ saccānaŋ yathā-bhūtaŋ pajānan' atthāya idaŋ dukkhan ti yogo karaṇīyo. Tathā yasmā cattāri saccāni[1] Tathāgatass' eva pātubhāvā pākatāni honti, yasmā ca Tathāgatena suvibhattāni, yasmā ca tesu aparimāṇā vaṇṇā aparimāṇāni pada-byañjanāni, yasmā ca duppaṭividdhattā vaṭṭaŋ vaḍḍhati, tesaŋ paṭividdha-kālato paṭṭhāya na vaḍḍhanti, tasmā 'evaŋ no vaṭṭaŋ na vaḍḍhissatī' ti tumhehi idaŋ dukkhan ti yogo karaṇīyo.

Dutiyaŋ kāya-viveka-vikalānaŋ kāya-viveka-paṭilābh' atthāya vuttaŋ.

3–5.

[415] Tatiye: *abhisamayāyā* ti, abhisamay' atthāya.

[416] *Samaṇā vā brāhmaṇā vā* ti c' ettha sāsanâvacarā adhippetā, catuttha-pañcamesu tena tena abhilāpena: bujjhanakānaŋ pana ajjhāsayena tāni vuttāni.

6.

[417] Chaṭṭhe: *abhisambuddhaŋ pakāsesun* ti, 'abhisambuddho ahan' ti evaŋ attānaŋ abhisambuddhaŋ pakāsayiŋsu. Imasmiŋ hi sutte sabbaññu-buddhā ca samaṇagahanena gahitā.

---

[1] A, G, B_1 *omit.*

10.

[419] Dasame: *anekavihitan* ti, aneka-vidhaŋ. *Tiracchāna-kathan* ti,[1] anīyānikattā sagga-mokkha-maggānaŋ tiraccha-bhūta-kathaŋ. *Rājakathan* ti ādīsu rājānaŋ ārabbha 'Mahāsammato Mandhātā Dhammâsoko evaŋ mahânubhāvo' ti ādinā nayena pavatta-kathā. Esa nayo *corakathâ*dīsu. Tesu 'asuko rājā abhirūpo dassanīyo' ti ādinā nayena gehasita-kathā va tiracchāna-kathā hoti. 'So pi nāma evaŋ mahânubhāvo khayaŋ gato' ti evaŋ pavattā pana kammaṭṭhāna-bhāve tiṭṭhati.[2] Coresu pi 'Mūladevo evaŋ mahânubhāvo, Meghamālo evaŋ mahânubhāvo' ti[3] tesaŋ kammaŋ paṭicca 'aho surā!' ti[4] gehasita-kathā va tiracchāna-kathā. Yuddhe pi 'Bhārata[5]-yuddhâdīsu asukena asuko evaŋ mārito, evaŋ viddho' ti kām' assāda-vasen' eva kathā tiracchāna-kathā. 'Te pi nāma khayaŋ gatā' ti evaŋ pavattā pana sabbattha kammaṭṭhānam eva hoti. Api ca *annâ*dīsu 'evaŋ vaṇṇa-gandha-rasa-phassa-sampannaŋ khādimha bhuñjimha pivimha paribhuñjimhā' ti kām' assāda-vasena kathetuŋ na vaṭṭati. Sâtthakaŋ pana katvā 'pubbe evaŋ vaṇṇâdi-sampannaŋ anna-pāna-vattha-sayana-mālā-gandha-vilepanaŋ sīlavantānaŋ adamha, cetiyesu pūjaŋ akamhā' ti kathetuŋ vaṭṭati.

*Ñāti-kathâ*dīsu pi 'amhākaŋ ñātakā sūrā samatthā' ti vā, 'pubbe evaŋ mayaŋ vicitrehi yānehi vicarimhā' ti vā assāda-vasena vattuŋ na vaṭṭati. Sâtthakaŋ pana katvā 'te pi no ñātakā khayaŋ gatā' ti vā, 'pubbe mayaŋ evarūpā upāhanā sanghassa adamhā' ti vā kathetabbaŋ.

*Gāma-kathâ*dīsu pi suniviṭṭhā dunniviṭṭhā subhikkhā dubbhikkhâdi-vasena vā, 'asuka-gāma-vāsino sūrā samatthā' ti vā evaŋ assāda-vasena vattuŋ na vaṭṭati. Sâtthakaŋ pana katvā 'saddhā pasannā' ti vā, 'khayaŋ gatā' ti vā vattuŋ vaṭṭati.

*Nigama-nagara-janapada-kathâ*dīsu pi es' eva nayo.

---

[1] *Cf.* DA. i, 89; M. ii, 1 *and* VinA. iv, 882 (ariya-maggassa tiracchānabhutā kathā).

[2] B_1 bhāveti (?).

[3] C_1 *omits second.*

[4] C_1 evam ahesun ti.

[5] C_1 *omits.*

Itthi-kathā pi vaṇṇa-saṇṭhānâdīni paṭicca assāda-vasena na vaṭṭati. 'Saddhā pasannā khayaŋ gatā' ti evam eva vaṭṭati.

Sūra[1]*-kathā* pi 'Nandimitto nāma yodho sūro ahosī' ti assāda-vasena na vaṭṭati. 'Saddho ahosi khayaŋ gato' ti evam eva vaṭṭati.

Surā-kathā ti pi pāṭho. Sâpi ce surā-kathā 'evarūpā nāma surā-pītā-rati-jananī hotī ti assāda-vasena na vaṭṭati. Ādīnava-vasena pana 'ummattaka-saŋvattanikā' ti ādinā nayena vaṭṭati.[2]

[420] *Visikhā-kathā* pi 'asuka-visikhā suniviṭṭhā' ti vā, 'asuka-visikhāya vāsino sūrā samatthā' ti vā assāda-vasen' eva vattuŋ na vaṭṭati. 'Saddhā pasannā khayaŋ gatā' ti evam eva vaṭṭati.

Kumbha-ṭṭhāna-kathā ti, udaka-tittha-kathā ti vuccati, kumbha-dāsi-kathā vā. 'Sâpi pāsādikā naccituŋ gāyituŋ chekā' ti assāda-vasena na vaṭṭati. 'Saddhā pasannā' ti ādinā nayena vaṭṭati.

Pubba-peta-kathā ti, atīta-ñāti-kathā. Tattha vattamānā ñāti-kathā sadiso va vinicchayo.

Nānatta-kathā ti, purima-pacchima-kathāhi vimuttā avasesā nāna-sabhāvā niratthaka-kathā.

Lok' akkhāyikā ti, 'ayaŋ loko kena nimmito?' 'Asukena nāma nimmito.' 'Kāko seto aṭṭhīnaŋ setattā.' 'Balākā[3] rattā lohitassa rattattā' evam-ādikā lokāyata-vitaṇḍa-sallāpa-kathā.

Samudd' akkhāyikā nāma 'kasmā samuddo sāgaro?' 'Sagara-deven' eva khatattā[4] sāgaro. "Khato[5] me" ti hattha-muddāya taŋ niveditattā samuddo' ti evam-ādikā niratthaka-samudd' akkhāyikā[6]-kathā.

Itibhavâbhava-kathā ti (bhavo ti vuḍḍhi, abhavo ti hāni)[7]: iti bhavo iti abhavo ti yaŋ vā taŋ vā niratthaka-kāraṇaŋ vatvā pavattita-kathā, iti-bhavâbhava-kathā. Ettha ca bhavo ti sassataŋ, abhavo ti ucchedaŋ; bhavo ti vuḍḍhi,

---

[1] *Text* surā. [2] *Not in* DA. [3] B_1 bakā.
[4] A, G. khaṇit. [5] A, G. kato.
[6] A, G, B_1 akkhāna (? akkhāta *or* -khāta).
[7] *So* DA, *which omits from* ettha ca.

abhavo ti hāni; bhavo ti kāma-sukhaŋ, abhavo ti atta-kilamatho. Iti imāya chabbidhāya iti-bhavâbhava-kathāya saddhiŋ battiŋsa[1] tiracchāna-kathā nāma honti. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

II. DHAMMA-CAKKA-PPAVATTANA-VAGGA.

1.

[420] Dutiyassa paṭhame: *Bārāṇasiyan* ti,[2] evaŋ-nāmake nagare. *Isipatane Migadāye* ti, isīnaŋ patan' uppatana-vasena evaŋ-laddha-nāme. Migānaŋ abhaya-dāna-vasena dinnattā Migadāya-sankhāte ārāme.

Ettha ni uppann' uppannā sabbaññū isiyo patanti, dhamma-cakka-ppavattan' atthaŋ nisīdantī ti attho. Nandamūlaka-pabbhārato sattâh' accayena nirodha-samāpattito vuṭṭhitā Anotattadahe kata-mukha-dhovanâdi-kiccā ākāsen' āgantvā Pacceka-Buddha-isiyo p' ettha osīdana[3]-vasena patanti, uposathañ ca anuposathañ ca sannipatanti, gandhamādanaŋ paṭigacchantā va tato va uppatantī[4] ti iminā isīnaŋ patan' uppatana-vasena taŋ Isipatanan ti vuccati.[5]

Āmantesī ti, Dīpankara-pāda-mūle kat' abhinīhārato paṭṭhāya, pāramiyo pūrento, anupubbena pacchima-bhave kat' ābhinikkhamano,[6] anupubbena bodhi-maṇḍaŋ patvā, tattha aparājita-pallanke nisinno Māra-balaŋ bhinditvā, paṭhama-yāme pubbe-nivāsaŋ anussaritvā, majjhima-yāme dibba-cakkhuŋ visodhetvā, pacchima-yāmâvasāne dasa-sahassī-loka-dhātuŋ unnādento sabbaññutaŋ patvā satta-sattâhāni bodhi-maṇḍe vītināmetvā, Mahābrahmunā āyācita-dhamma-desano Buddha-cakkhunā lokaŋ voloketvā, lokânuggahena Bārāṇasiŋ gantvā, pañca-vaggiye saññāpetvā, dhamma-cakkaŋ pavattetu-kāmo āmantesi.

[421] *Dve 'me, bhikkhave, antā* ti, dve ime, bhikkhave, lāmaka-koṭṭhāsā. Imassa pana samudāhāra-nigghoso heṭṭhā avīcito upari-bhav' aggaŋ patvā, dasa-sahassī-loka-dhātuŋ

---

1 A, G. pavatti (?).
2 *Cf.* VinA. *on* Vin. i, 10.
3 C_1 otaraṇa.
4 A, G. uṭṭhahanti.
5 AA. ii, 180 (Isipadane ti pi pāṭho).
6 B_1 bhavañ ca patvā mahâbhinikkamanena.

patthariṭvā, aṭṭhāsi. Tasmiŋ yeva samaye aṭṭhārasa-koṭi-sankhā Brahmāno samāgacchiŋsu. Pacchima-disāya suriyo aṭṭham eti, pācīna-disāya Āsāḷha-nakkhattena yutto puṇṇa-cando uggacchati. Tasmiŋ samaye Bhagavā imaŋ *Dhamma-cakka-ppavattana-suttaŋ* ārabhanto 'dve ime, bhikkhave, antā' ti ādim āha.

Tattha *pabbajitenā* ti, gihī-saŋyojanaŋ chinditvā, pabbajj' upagatena. *Na sevitabbā* ti, na valañjetabbā. *Yo c' āyaŋ kāmesu kāma-sukhallikânuyogo* ti, yo c' āyaŋ vatthu-kāmesu kilesa-kāma-sukhassa anuyogo. *Hīno* ti, lāmako. *Gammo* ti, gāma-vāsīnaŋ santako. *Pothujjaniko* ti, puthujjan' andha-bāla-janena āciṇṇo. *Anariyo* ti, na Ariyo, na visuddho, na uttamo, na Ariyānaŋ santako. *Anattha-saŋhito* ti, na attha-saŋhito. Hita-sukhâvaha-kāraṇaŋ anissito ti attho. *Atta-kilamathânuyogo* ti, attano kilamathassa anuyogo. Attano dukkha-karaṇan ti attho. *Dukkho* ti, kaṇṭak' āpassaya-seyyâdīhi[1] atta-māraṇehi dukkhâvaho. Paññā-cakkhuŋ karotī ti, *cakkhu-karaṇī*. Dutiya-padaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Upasamāyā* ti, kiles' upasamathāya. *Abhiññāyā* ti, catunnaŋ saccānaŋ abhijānan' atthāya. *Sambodhāyā* ti, tesaŋ yeva sambujjhan' atthāya. *Nibbānāyā* ti, nibbānassa sacchikiriyāya. Sesam ettha yaŋ vattabbaŋ siyā, taŋ heṭṭhā tattha tattha vuttam eva. Sacca-kathâpi sabbâkāren' eva[2] *Visuddhi-Magge*[3] vitthāritā.

[422] *Tiparivattan* ti, sacca-ñāṇa-kicca-ñāṇa-kata-ñāṇa-sankhātānaŋ tiṇṇaŋ parivaṭṭānaŋ vasena tiparivaṭṭaŋ. Ettha hi 'idaŋ dukkhaŋ Ariya-saccaŋ, idaŋ dukkha-samudayan' ti evaŋ catusu saccesu yathā-bhūtaŋ ñāṇaŋ sacca-ñāṇaŋ nāma. Tesu yeva pariññeyyaŋ pahātabban ti, evaŋ kattabba-kicca-jānana-ñāṇaŋ kicca-ñāṇaŋ nāma. *Pariññātaŋ pahīnan* ti, evaŋ tassa kiccassa kata-bhāva-jānana-ñāṇaŋ kata-ñāṇaŋ nāma.

Dvādasâkāran ti, tesaŋ yeva ekekasmiŋ sacce tiṇṇaŋ tiṇṇaŋ ākārānaŋ vasena dvādasâkāraŋ. *Ñāṇa-dassanan* ti, etesaŋ tiparivaṭṭānaŋ dvādasannaŋ ākārānaŋ vasena uppannaŋ ñāṇa-sankhātaŋ dassanaŋ. *Dhamma-cakkhun* ti, aññat-

---

[1] B_1 kaṇḍakâpassatha. [2] C_1 sabbappakār.

[3] VM. ii, 494.

tha tayo maggā tīṇi ca phalāni dhamma-cakkhu nāma honti. Idha paṭhama-maggo kathito.

[423] *Dhamma-cakke* ti, paṭivedha-ñāṇe c' eva desanā-ñāṇe ca, bodhi-pallanke nisinnassa hi catusu saccesu uppannaŋ dvādasâkāraŋ paṭivedha-ñāṇam pi, Isipatane nisinnassa dvādasâkārāya sacca-desanāya pavattitaŋ desanā-ñāṇam pi dhamma-cakkaŋ nāma ubhayam pi h' etaŋ Dasabalassa uddesa-ppavatta[1]-ñāṇam eva.[2] Taŋ imāya desanāya pakāsentena Bhagavatā dhamma-cakkaŋ pavattitaŋ nāma. Tam pan' etaŋ dhamma-cakkaŋ yāva Aññā-kondaññā-tthero aṭṭhārasahi Brahma-koṭīhi saddhiŋ sotâpatti-phale patiṭṭhāti, tāva naŋ Bhagavā pavatteti nāma. Patiṭṭhite sati[3] pavattitaŋ nāma. Taŋ sandhāya *pavattite ca Bhagavatā dhamma-cakke bhumma-devā saddam anussāvesun* ti ādi vuttaŋ.

Tattha *bhummā* ti, bhumma-ṭṭhaka-devatā. *Saddam anussāvesun* ti, eka-ppahāren' eva sādhu-kāraŋ datvā. *Etaŋ Bhagavatā* ti ādīni vadantā anusāvayiŋsu.

[424] *Obhāso* ti, sabbaññuta-ñāṇ' obhāso. So hi tadā devânubhāvaŋ atikkamitvā virocittha. *Aññāsi vata bho Kondañño* ti, imassa pi udānassa udāhāra-nigghoso dasasahassī-loka-dhātuŋ pharitvā aṭṭhāsi.

9.

[430] Navame: *aparimāṇā vaṇṇā* ti,[4] appamāṇāni akkharāni. *Byañjanā* ti, tesaŋ yeva vevacanaŋ: vaṇṇānaŋ vā ekadeso yadi byañjanā nāma. *Sankāsanā* ti, vibhattiyo. Ekam ekasmiŋ hi sacce sabbâkārena vitthāriyamāne vaṇṇâdīnaŋ anto nāma n' atthi. Tasmā evam āha.

10.

Dasame: sabhāva-vijahan' aṭṭhena *tathaŋ*.[5] Dukkhaŋ hi dukkham eva vuttaŋ sabhāvassa amoghatāya *avitathaŋ*. Na dukkhaŋ adukkhaŋ nāma hoti. Añña-sabhāvânupagamena *anaññathaŋ*. Na hi dukkhaŋ samudayâdi-sabhāvaŋ upagacchati. Samudayâdīsu pi es' eva nayo ti.

---

[1] *So* B_1; *but* C_1 ure-p (?); A, G. ubhaya (?). [2] A, G, B. ev' etaŋ.
[3] A, G. patiṭṭhite *twice, and omit* sati; C_1 patiṭṭhite va *only*.
[4] *Cf.* MA. iii, 423. [5] *Cf.* MA. i, 49; VM. ii, 494.

III. KOṬIGĀMA-VAGGA.

1.

[431] Tatiyassa paṭhame: *ananubodhā* ti, ananubujjhanena. *Appaṭivedhā* ti, apaṭivijjhanena.

2.

[433] Dutiye[1]: *ceto-vimutti paññā-vimuttī* ti, phala-samāpatti-phala-paññānaŋ nāma.

7.

[435] Sattame[2]: *tasmā Ariyānaŋ saccānī* ti, yasmā tathāni avitathāni anaññathāni ca, tasmā Ariyānaŋ saccānī ti vuccanti. Na hi tathāni Ariyāni, Ariyā pana Ariya-saccena tāni paṭivijjhanti.[3]

8.

Aṭṭhame: *Tathāgato Ariyo, tasmā Ariya-saccānī* ti, yasmā Ariyena Tathāgatena paṭividdhattā ca tāni Ariya-saccāni honti, tasmā Ariyassa saccattā Ariya-saccānī ti attho.

10.

[436] Dasame: *Sahajātiyan*[4] ti, Sahajātiya-nagare. *Yo bhikkhave dukkhaŋ passati dukkha-samudayam pi so passatī* ti ādi eka-paṭivedha-vasena vuttaŋ. Imasmiŋ sutte eka-paṭivedho va kathito.

IV. SIŊSAPĀ-VANA-VAGGA.

1.

[437] Catutthassa paṭhame: *yad idaŋ uparī* ti, yāni imāni upari Siŋsapā-vane[5] ti, siŋsapā-rukkhesu.[6]

---

[1] C_1 *omits the sutta.*

[2] A, G, B_1 tatiye; C_1 dutiye. (*It is* No. 7 *of our text, which reads* ariya-s.)

[3] *All confuse, but see* VM. ii, 495.

[4] *So* A. iii, 355; *but our text,* B_1 sahañcanike; A, G. sahajātāyaŋ; C_1 sahajaniye.

[5] A, G. siŋsapāye.

[6] A, G. sīsānutto (?).

2.

Dutiye: *anabhisameccā* ti, ñāṇena anabhisamāgantvā: apaṭivijjhitvā ti attho.

3.

Tatiye: *asmā lokā paraŋ lokan* ti, imamhā manussa-lokā paraŋ nirayam pi tiracchāna-yonim pi pitti[1]-visayam pi manussa-lokam pi deva-lokam pi gacchanti. Punappunaŋ vaṭṭasmiŋ yeva nibbattantī ti attho.

5.

Pañcame: *evañ ce taŋ, bhikkhave, assā* ti, bhikkhave, evañ ce etaŋ bhaveyya. Nirantaraŋ satti-satehi haññamānassa dukkha-domanasseh' ev' esa saccâbhisamayo bhaveyya ce ti attho.

9.

[443] Navame: *mukhaŋ olokentī* ti, ajjhāsayaŋ olokenti: ajjhāsayo idha mukhan ti adhippeto.

10.

Dasame: *silā-yūpo* ti, silā-thambho. *Soḷasa-kukkuko* ti, soḷasa-hattho. Soḷasa-kukkū ti pi pāṭho. *Heṭṭhā nemangamā* ti, heṭṭhā aṭṭha-kukku upari nemassā ti, aṭṭha hatthā āvāṭassa upari uggantvā ṭhiti bhaveyyuŋ. *Bhusā* ti, balavatī. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

V. PAPĀTA-VAGGA.

1.

[447] Pañcamassa paṭhame: *Sumāgadha*[2]*-pokkharaṇiyā* ti, evaŋ-nāmikāya pokkharaṇiyā. *Lokacintaŋ cintento* ti, 'kena nu kho candima-suriyā katā? Kena mahāpaṭhavī, kena mahāsamuddo, kena sattā uppāditā, kena pabbatā, kena amba-tāla-nāḷikerâdayo?' ti evarūpaŋ loka-cintaŋ cintento nisīdi.

---

[1] B_1 vitti; C_1 petti. [2] A, G. Sumāgav.; B_1 Māgadhāya.

Viceto ti, vigata[1]-citto vikkhitta-citto vā. *Bhūtaŋ yeva addasā* ti, te kira asurā sambarimāyā parivattetvā, yathā ne[2] so puriso hatthi-assâdīsu ārūhante ukkhipitvā, bhisa-muḷāla-chiddehi pavisante passati, evaŋ adhiṭṭhahiŋsu. Taŋ sandhāya Satthā 'bhūtaŋ yeva addasā' ti āha.

[448] *Devānaŋ yeva mohayamānā* ti,[3] devānaŋ cittaŋ mohantā. *Tasmā* ti, yasmā loka-cintaŋ cintento ummattako pi hoti, tasmā.

2.

Dutiye: *Paṭibhānakūṭo* ti, eko mahanto pabbata-sadiso dariyāda[4]-pāsāṇo.

3.

[450] Tatiye: *aniṭṭha-rūpan* ti, aniṭṭha-sabhāvaŋ.

4.

[452] Catutthe: *heṭṭhimaŋ gharaŋ akaritvā* ti, thambha-bhitti-pād' ussāpanâdinā gharassa heṭṭhima-ḅhāgaŋ akatvā.

5.

[453] Pañcame: *santhāgāre* ti, sippa-gaṇhana-sālāyaŋ. *Upāsanaŋ karonte* ti, kaṇḍa-kkhipana-sikkhanaŋ karonte. *Asanaŋ atipātente* ti, kaṇḍaŋ atikkamante. *Ponkhânuponkhan* ti,[5] ekaŋ kaṇḍaŋ khipitvā yathā aparassa[6] ponkhaŋ vijjhati; aparaŋ anuponkhaŋ nāma dutiyassa ponkhaŋ, puna aparaŋ tassa ponkhan ti[7] evaŋ atipātente addasa. *Yatra hi nāmā* ti, yo nāma.

[454] *Durabhisambhavataran* ti, dukkataraŋ. *Sattadhā*[8] *bhinnassa vāḷassa koṭiyā koṭiŋ paṭivijjheyyā* ti, ekaŋ vāḷaŋ sattadhā bhinditvā tassa ekaŋ bhedaŋ gahetvā, vātingaṇaŋ majjhe bandhitvā, aparaŋ bhedaŋ kaṇḍassa agga-koṭiyaŋ

---

[1] C_1 vita-.
[2] B_1 ṭhāne.
[3] *Text* bhāyamānā.
[4] B_1, C_1 mariyāda.
[5] *Cf.* DA. ii, 516.
[6] B_1 assa sarantassa; C_1 aparantassa.
[7] A, G. aparassa; C_1 *rewrites*.
[8] *Cf.* JA. v, 131; VibhA. 92; DhpA. i, 288. *Text* satadhā; C_1 sattadhā (*which is more reasonable*).

bandhitvā, usabha-matte ṭhito kaṇḍa-baddhāya koṭiyā taŋ vātingaṇa-baddha-koṭiŋ paṭivijjheyyā ti attho.

Tasmā ti, yasmā evaŋ duppaṭivijjhāni cattāri saccāni, tasmā.

7.

[456] Sattame: *aññamaññā-khādikā* ti, aññamaññaŋ khādanaŋ. *Dubbala-khādikā* ti, balavantehi macchâdīhi dubbalānaŋ macchâdīnaŋ khādanaŋ.

8.

Aṭṭhame[1]: *mahāpaṭhavī* ti, cakka-vāḷ' antarā[2] mahāpaṭhavī. *Adhiccam idaŋ, bhante* ti, idaŋ adhicc' uppattikaŋ. Sace taŋ yugaŋ na pūtibhaveyya, samudde udakaŋ na susseyya, so ca kacchapo na mareyya. Api nāma yad-icchāvasena siyā ti attho. *Evaŋ adhiccam idaŋ, bhikkhave* ti, ettha Mahāsīva-tthero cattāri yugāni dassesi:—Puratthima-cakkavaḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ ṭhitena purisena pakkhitta-yugassa chiggaḷena tassa kāṇa[3]-kacchapassa gīvāya pavesanaŋ viya manussa-paṭilābho adhicca-paṭilābhī. Dakkhiṇa-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ ṭhitena pakkhittassa pana paribbhamantassa purima-yugaŋ patvā chiggaḷena chiggaḷ' upari-āruḷhassa chiggaḷena gīva-ppavesanaŋ viya Tathāgat' uppādo adhiccatara-sambhavo. Pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ ṭhitena pakkhittassa pana paribbhamantassa purima-yuga-dvayaŋ patvā chiggaḷena chiggaḷ' upari-āruḷhassa chiggaḷena gīva-ppavesanaŋ viya Tathāgata-ppaveditassa dhamma-vinayassa dīpanaŋ adhiccatara-sambhavo. Uttara-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ ṭhitena pakkhittassa pana paribbhamantassa purima-yuga-ttayaŋ patvā chiggaḷena chiggaḷ' upari-āruḷhassa chiggaḷena gīva-ppavesanaŋ viya catu-sacca-paṭivedho ativiya adhiccatara-sambhavo veditabbo.

Navamâdīni *Abhisamaya-saŋyutte*[4] vutta-nayān' evā ti.

---

[1] *Cf.* MA. *on* M. iii, 169.

[2] B₁ c. v. gabbh' antarā nāma.

[3] B₁, C₁ andha.

[4] S. ii, 133 *ff.*

VI. ABHISAMAYA-VAGGA.

[459] Abhisamaya-vaggo *Abhisamaya-saŋyutte* vitthārito va.

VII. CAKKA-PEYYĀLA.

3.

[467] Cakka-peyyāle[1]: *Ariyena paññā-cakkhunā* ti, vipassanaŋ ādiŋ katvā lokiya-lokuttarena ñāṇa-cakkhunā.

Surā-meraya-majja-pamāda-ṭṭhānā paṭiviratā ti, ettha *surā*[2] nāma piṭṭha-surā odana-surā pūva-surā kiṇṇa-pakkhittā sambhāra-saŋyuttā ti pañca-vidhā. *Merayaŋ* nāma pupphâsavo, phalâsavo ti evaŋ-vutto yo koci āsavo. *Majjan* ti, tad eva ubhayaŋ, yaŋ vā pan' aññam pi surâsava-vinimuttaŋ madanīyaŋ. Yāya cetanāya taŋ pivanti sā pamādassa karaṇattā *pamāda-ṭṭhānaŋ* nāma: tato paṭiviratā ti attho.

Matteyyā[3] ti, mātu-hitā: mātari sammā paṭipannā ti attho. *Petteyyâdīsu* pitu-hitā *petteyyā*. Samaṇānaŋ hitā *sāmaññā*. Brāhmaṇānaŋ hitā *brahmaññā*. Tesu tesu sammā-paṭipannānaŋ yev' etaŋ adhivacanaŋ. *Kule jeṭṭhâpacāyino* ti, kule jeṭṭhaŋ apacāyino, nīca-vuttino ti attho.

VIII. APPAKĀ-VIRATAŊ.

[470] *Bīja-gāma-bhūta-gāma-samārambhā* ti,[4] mūla-bījaŋ, khandha-bījaŋ, agga-bījaŋ, phaḷu-bījaŋ, bīja-bījan ti pañcavidhassa bīja-gāmassa c' eva yassa kassaci nīla[5]-tiṇa-rukkhâdhikassa bhūta-gāmassa ca samārambhā: chedana-pacanâdi-bhāvena[6] vikopanā paṭiviratā ti attho.

Vikāla-bhojanā ti, kālâtikkanta-bhojanā: majjhantikâtikkamato paṭṭhāya yāva-kālika-paribhogo ti attho.

Mālâdīsu, *mālā* ti, yaŋ kiñci pupphaŋ. *Gandhan* ti, yaŋ

---

1 *All* āmaka-dhañña-p.
2 *Cf.* KhpA. 26.
3 *Cf.* PvA. 104 (metteyya).
4 *For this section cf.* DA. i, 77; MA. ii, 208; PuggA. 238.
5 DA. alla.
6 A, G, DA. bhedanâdi.

kiñci gandha-jātaŋ. *Vilepanan* ti, chavi-rāga-karaṇaŋ. Tattha pilandhanto *dhāreti* nāma, ūna-ṭṭhānaŋ pūrento *maṇḍeti* nāma, gandha-vasena chavi-rāga-vasena ca sādiyanto *vibhūseti* nāma. *Ṭhānaŋ* vuccati kāraṇaŋ, tasmā. Yāya dussīlya-cetanāya tāni mālā-dhāranâdīni mahājano karoti, tato paṭiviratā ti attho.

IX. ĀMAKADHAÑÑA-PEYYĀLA.

Sāsanassa ananulomattā visūkaŋ paṭāṇi-bhūtaŋ dassanan ti *visūka-dassanaŋ*.[1] Attanā naccana-naccāpanâdi-vasena naccā ca gītā ca vāditā ca, antamaso mayūra-naccanâdi-vasenâpi pavattānaŋ naccâdīnaŋ visūka-bhūtā dassanā cā ti *nacca-gīta-vādita-visūka-dassanā*. Naccâdīni hi attanā payojetuŋ vā parehi payojāpetuŋ vā, payuttāni passituŋ vā n' eva bhikkhūnaŋ na bhikkhunīnaŋ vaṭṭanti.

[471] *Uccā-sayanaŋ* vuccati pamāṇâtikkantaŋ. *Mahā-sayanaŋ* akappiy' atthataŋ.[2] Tato paṭiviratā ti attho.

Jāta-rūpan ti, suvaṇṇaŋ. *Rajatan* ti, kahāpaṇo, loha-māsako, jatu-māsako, dāru-māsako ti ye vohāraŋ gacchanti. Tassa ubhayassâpi paṭiggahaṇā paṭiviratā. N' eva naŋ ugganhanti, na uggaṇhāpenti, na upanikkhittaŋ sādiyantī ti attho.

Āmaka-dhañña-paṭiggahaṇā ti, sāli-vīhi-yava-godhūma-kangu-varaka-kudrūsaka-sankhātassa satta-vidhassâpi āmaka-dhaññassa paṭiggahaṇā. Na kevalañ ca etesaŋ paṭiggahaṇam eva, āmasanam pi bhikkhūnaŋ na vaṭṭati yeva.

Āmaka-maŋsa-paṭiggahaṇā ti, ettha aññatra odissa-anuññātā āmaka-maŋsa-macchānaŋ paṭiggahaṇam eva bhikkhūnaŋ na vaṭṭati, no āmasanaŋ.

Itthi-kumārika-paṭiggahaṇā ti, ettha *itthī* ti puris' antaragatā. Itarā *kumārikā* nāma. Tāsaŋ paṭiggahaṇam pi āmasanam pi akappiyam eva.

[472] *Dāsī-dāsa-paṭiggahaṇā* ti, ettha dāsi-dāsa-vasen' eva tesaŋ paṭiggahaṇaŋ na vaṭṭati: 'kappiya-kārakaŋ dammi; ārāmikaŋ dammī' ti evaŋ vutte pana vaṭṭati.

---

1 =DA. i, 57. 2 *So* DA, MA.; *the rest* attharaṇaŋ.

X. BAHUTARA-SATTĀ.

Ajelakâdīsu pi khetta-vatthu-pariyosānesu kappiyâkappiya-nayo Vinaya-vasena upaparikkhitabbo. Tattha *khettaŋ* nāma yasmiŋ pubbaṇṇaŋ rūhati. *Vatthu* nāma yasmiŋ aparaṇṇaŋ rūhati. Yattha vā ubhayam pi rūhati, taŋ khettaŋ. Tad-atthāya kata[1]-bhūmi-bhāgo vatthu. Khetta-vatthu-sīsena c' ettha vāpi-taḷākâdīni sangahitān' eva.[2] *Kaya-vikkayā* ti, kayā ca vikkayā ca.

Dūteyyaŋ vuccati dūta-kammaŋ, gihīnaŋ paṇṇaŋ vā sāsaṇaŋ vā gahetvā tattha tattha gamanaŋ. *Pahiṇa*[3]*-gamanaŋ* vuccati gharā gharaŋ pesitassa khuddaka-gamanaŋ. *Anuyogo* nāma tad-ubhaya-karaṇaŋ. Tasmā *dūteyya-pahiṇa-gamanânuyogā* ti evam ettha attho veditabbo.

Tulā-kūṭâdīsu *kūṭan* ti, vañcanaŋ. Tattha tulā-kūṭaŋ tāva rūpa-kūṭaŋ, anga-kūṭaŋ, gahaṇa-kūṭaŋ, paṭicchanna-kūṭan ti catubbidhaŋ hoti. Tattha rūpa-kūṭaŋ nāma dve tulā sarūpā[4] katvā gaṇhanto mahatiyā gaṇhāti, dadanto khuddikāya deti. Anga-kūṭaŋ nāma gaṇhanto pacchā-bhāge hatthena tulaŋ akkamati, dadanto pubba-bhāge. Gahaṇa-kūṭaŋ nāma gaṇhanto mūle rajjuŋ gaṇhāti, dadanto agge. Paṭicchanna-kūṭaŋ nāma tulaŋ susiraŋ katvā, anto aya-cuṇṇaŋ pakkhipitvā gaṇhanto taŋ pacchā-bhāge karoti, dadanto agga-bhāge.

Kaŋso vuccati suvaṇṇa-pāti. Tāya vañcanaŋ *kaŋsa-kūṭaŋ*. Kathaŋ? Ekaŋ suvaṇṇa-pātiŋ katvā aññā dve tisso loha-pātiyo suvaṇṇa-vaṇṇā karonti. Tato janapadaŋ gantvā, kiñcid eva aḍḍha-kulaŋ pavisitvā 'suvaṇṇa-bhājanāni kiṇāthā[5]?' ti vatvā, agghe pucchite, samagghataraŋ dātu-kāmā honti. Tato tehi 'kathaŋ imesaŋ suvaṇṇa-bhāvo jānitabbo?' ti vutte, 'vīmaŋsitvā gaṇhathā' ti suvaṇṇa-pātiŋ pāsāne ghaŋsitvā sabbā pātiyo datvā gacchanti.

Māna-kūṭaŋ hadaya-bheda-sikhā-bheda-rajju-bheda-vasena tividhaŋ. Tattha hadaya-bhedo sappi-telâdi-minana-kāle lab-

---

[1] *All but* PuggA. akata.
[2] PuggA. -ā n' eva.
[3] *Text*, PuggA. pahīna.
[4] B, DA. samarūpā.
[5] *All* kiṇatha; *but* PuggA. kin athā.

bhati. Tāni hi gaṇhanto heṭṭhā chiddena mānena, 'saṇikaŋ āsiñcā' ti vatvā anto-bhājane bahuŋ paggaharāpetvā gaṇhāti. Dadanto chiddaŋ pidhāya, sīghaŋ pūretvā deti. Sikhā-bhedo tila-taṇḍulâdi-minana-kāle labbhati. Tāni hi gaṇhanto saṇikaŋ sikhaŋ ussāpetvā gaṇhāti. Dento vegena pūretvā sikhaŋ bhindanto deti. Rajju-bhedo khetta-vatthu-minana-kāle labbhati. Lañcaŋ alabhantā hi khettaŋ amahantam pi mahantaŋ katvā minanti.

Ukkotanâdīsu *ukkoṭanan* ti, sāmike assāmike kātuŋ lañcagahaṇaŋ. *Vañcanan* ti, tehi tehi upāyehi paresaŋ vañcanaŋ. Tatr' idaŋ ekaŋ vatthu:—Eko kira luddako migañ ca miga-potakañ ca gahetvā āgacchati. Tam eko dhutto 'Kiŋ, bho, migo agghati, kiŋ miga-potako?' ti āha. 'Migo dve kahāpaṇe, miga-potako ekan' ti ca vutte kahāpaṇaŋ datvā, miga-potakaŋ gahetvā, thokaŋ gantvā nivatto, 'Na me, bho, miga-potakena attho. Migaŋ me dehī' ti āha. 'Tena hi dve kahāpaṇe dehī' ti. So āha 'na nu, bho, mayā paṭhamaŋ eko kahāpaṇo dinno?' ti. 'Āma, dinno' ti. 'Imam pi miga-potakaŋ gaṇha, evaŋ so ca kahāpaṇo ayañ ca kahāpaṇ' agghaṇako miga-potako ti dve kahāpaṇā bhavissantī' ti. So 'kāraṇaŋ vadatī' ti sallakkhetvā miga-potakaŋ gahetvā migaŋ adāsī ti.

Nikatī ti, yoga-vasena vā māyā-vasena vā apāmangaŋ pāmangaŋ ti, amaṇiŋ maṇin ti, asuvaṇṇaŋ suvaṇṇan ti katvā paṭirūpakena vañcanaŋ.

Sāci[1]*-yogo* ti, kuṭila-yogo. Etesaŋ yeva ukkoṭanâdīnaŋ etaŋ nāmaŋ. Tasmā ukkoṭana-sāciyoga-vañcana-sāciyoga-nikati-sāciyogā ti evam ettha attho daṭṭhabbo. Keci 'aññaŋ dassetvā aññassa parivattanaŋ sāciyogo' ti vadanti. Taŋ pana vañcanen' eva sangahītaŋ.

Chedanâdīsu *chedanan* ti, hattha-cchedanâdi. *Vadho* ti, maraṇaŋ. *Bandho* ti, rajju-bandhanâdīhi bandhanaŋ. *Viparāmoso* ti, hima-viparāmoso, gumba-viparāmoso ti duvidho. Yaŋ hima-pāta-samaye himena paṭicchannā hutvā magga-paṭipannaŋ janaŋ musanti, ayaŋ hima-parāmoso. Yaŋ gumbâdīhi paṭicchannā musanti, ayaŋ gumba-parāmoso.

---

[1] *Text*, B_1 sāvi.

Ālopo vuccati gāma-nigamâdīnaŋ vilopa-karaṇaŋ. *Sahasākāro* ti, sāhasa-kiriyā. Gehaŋ pavisitvā manussānaŋ ure satthaŋ ṭhapetvā icchita-bhaṇḍa-gahaṇaŋ. Evam etasmā *chedana* . . . pe . . . *sahasākārā* paṭiviratā.

Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

Sāratthappakāsiniyā Saŋyutta-Nikāyaṭṭhakathāya Sacca-Saŋyutta-Vaṇṇanā Samattā.

Saŋyutta-Nikāyaṭṭhakathā Niṭṭhitā.

Ettāvatā ca:—

Bahukārassa yatīnaŋ, vipassanâcāra-nipuṇa-buddhīnaŋ
Saŋyutta-vara-nikāyassa attha-saŋvaṇṇanaŋ kātuŋ,

Saddhammassa cira-ṭṭhit' atthaŋ niṭṭhapentena yā mayā
Nipuṇā Aṭṭhakathā āraddhā Sāraṭṭhapakāsinī nāma.

Sā hi Mahā-aṭṭhakathāya sāram ādāya niṭṭhitā esā,
Aṭṭha-sattati-mattāya pāliyā bhāṇavārehi.

Ekūna-saṭṭhi-matto *Visuddhi-Maggo* pi bhāṇavārehi,
Aṭṭha-ppakāsan' atthāya āgamānaŋ kato yasmā,

Tasmā tena sahâyaŋ aṭṭha-kathā bhāṇavāra-gaṇanāya
Thokena aparipūraŋ sattatiŋsa-sataŋ hoti.

Satta-tiŋsâdhika-sata-parimāṇaŋ bhāṇavārato
Evaŋ samayaŋ pakāsayantī Mahāvihāra-vāsīnaŋ

Mūlaṭṭhakathāya sāram ādāya mayā imaŋ karontena
Yaŋ puññaŋ upacitaŋ tena hotu sabbo sukhī loko.

Etissa karaṇ' atthaŋ therena Bhadanta-Jotipālena
Suci-sīlena subhāsitassa pakāsayantaŋ ñāṇena

Sāsana-vibhūti-kāmena yācamānena me suta-guṇena
Yaŋ samadhigataŋ puññaŋ tenâpi jano sukhī bhavatū ti.

Parama-visuddha-saddhā-buddhi-viriya-paṭimaṇḍitena sīlâcārajjava-maddavâdiguṇa-samudāya-samuditena saka-samayantara-gahaṇ' ajjhogahaṇa-samatthena paññā-veyyattiya-samannāgatena tipiṭaka-pariyatti-ppabhede sâṭṭhakathe Satthusāsane appaṭihata-ñāṇa-ppabhāvena mahāveyyākaraṇena karaṇa-sampatti-janita-sukha-viniggata-madhurodara-vacana-lāvaṇya-yuttena yutta-mutta-vādinā vādi-varena mahākavinā, pabhinna-paṭisambhidā-parivāre chalabiññâdi-ppabheda-guṇa-paṭimaṇḍite uttari-manussa-dhamme suppatiṭṭhita-buddhīnaŋ thera-vaŋsa-ppadīpānaŋ therānaŋ Mahā-

vihāra-vāsīnaŋ vaŋsâlankāra-bhūtena vipula-visuddha-buddhinā *Buddhaghoso* ti garuhi gahita-nāma-dheyyena therena katâyaŋ *Saŋyutta-Nikāyassa Aṭṭhakathā*.

Tāva tiṭṭhatu lokasmiŋ loka-nittharaṇesinaŋ,
Dassentī kula-puttānaŋ nayaŋ sīla-visuddhiyā,

Yāva Buddho ti nāmam pi, suddha-cittassa tādino
Lokamhi loka-jeṭṭhassa pavattati mahesino ti.

SIDDHIRASTU SUBHAMASTU SIRĪ
ASTU KALYĀṆAM ASTU.

INDEX OF WORDS

Words commented on are printed, with reference, in **heavy type.**
Names of works, suttas, etc., referred to in the Text are in *italics.*
Numbers without prefix refer to Vol. I.
Words of common occurrence are indexed thrice only to each volume, names excepted.

KH

G

CH

J

TH

DH

N

P

Y

V